ISSN 1818-5754 *(Print)*
ISSN 2415-3672 *(Online)*

Науковий журнал
Західноукраїнський національний університет

СВІТ ФІНАНСІВ

www.sf.wunu.edu.ua

У НОМЕРІ:

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ

ВИПУСК 3 (88)
2026 рік

Науковий журнал **Заснований у 2004 році** **Виходить чотири рази на рік**

Світ фінансів

Випуск 3 (88)
2026 рік
DOI: https://doi.org/10.35774/sf2026.03

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б»
згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 р. № 1643.

Науковий журнал включено Міжнародним Центром періодичних видань *(ISSN International Centre, м. Париж)* до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації із числовим кодом міжнародної ідентифікації:
ISSN 1818-5754 (Print) / ISSN 2415-3672 (Online).

Науковий журнал індексується в міжнародних каталогах та наукометричних базах:
Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Library of Congress (Washington DC 20540 United States) Online Catalog, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Засновник і видавець: Західноукраїнський національний університет
Ідентифікатор медія R30-04421
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1561 від 09 травня 2024 р.

Головний редактор

Крисоватий Андрій Ігорович — **доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Україна**

Заступники головного редактора

Десятнюк Оксана Миронівна — доктор економічних наук, професор, ректор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Україна

Кириленко Ольга Павлівна — **доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Україна**

Вчений секретар

Птащенко Олена Валеріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики та цифрових технологій, Західноукраїнський національний університет, Україна

Редакційна колегія

Барановський Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, професор Інституту післядипломної освіти, ДННУ "Академія фінансового управління", Україна

Буряченко Андрій Євгенович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Вакун Оксана Володимирівна — доктор наук з державного управління, доцент Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту, Західноукраїнський національний університет, Україна

Вовк Володимир Анатолійович — доктор економічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту менеджменту і маркетингу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Возняк Галина Василівна — доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України", Україна

Демчишак Назар Богданович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Дзюблюк Олександр Валерійович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Україна

Кнейслер Ольга Володимирівна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет, Україна

Козюк Віктор Валерійович — доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри економіки та глобалістики, Західноукраїнський національний університет, Україна

Марухленко Оксана В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри управління, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Ольшанський Олександр Вікторович	доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна
Пилипенко Андрій Анатолійович	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і бізнес-консалтингу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна
Приходько Ігор Павлович	доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна
Сагайдак Михайло Петрович	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна
Семанюк Віта Зеновіївна	доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування, начальник науково-дослідної частини, Західноукраїнський національний університет, Україна
Семененко Інна Максимівна	доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна
Сидорович Олена Юріївна	доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Україна
Стащук Олена Володимирівна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна
Собко Ольга Миколаївна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і торгівлі, Західноукраїнський національний університет, Україна
Тулай Оксана Іванівна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та дипломатії, Західноукраїнський національний університет, Україна
Чижевська Людмила Віталіївна	доктор економічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем в управління та обліку, Державний університет "Житомирська політехніка", Україна
Шлапак Алла Василівна	доктор економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Ракшніс Адамас Вінцас	доцент, д-р (PhD) (управління 03S), Інститут публічного управління, Університет Міколаса Ромеріса, Литва
Веллброк Ваня	професор, професор загального менеджменту та закупівель, Гайльбронніський університет прикладних наук, Німеччина
Сафа Махді	доктор філософії, доцент з педагогічної освіти, Інженерний коледж Каллена Х'юстонського університету, США

Журнал рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет рішенням Вченої ради ЗУНУ (Протокол № 1 від "28" серпня 2026 р.)

Поштова адреса редакції: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а (кабінет 302)
Тел. (0352) 47-50-50*10-015

E-mail: svitfin@wunu.edu.ua
http://www.sf.wunu.edu.ua

Передплатний індекс – 99827

Журнал віддруковано у видавничо-поліграфічному центрі "Університетська думка" 46004, м. Тернопіль, вул. С. Короля, 2, тел. (0352) 47-58-72.
E-mail: edition@wunu.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.

Відповідальна за випуск Ольга Кириленко
Літературний редактор Наталія Гаврішко
Комп'ютерна верстка Надії Демчук
Дизайн обкладинки Марії Юрків

Засновник і видавець: Західноукраїнський національний університет
46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволені лише зі згоди авторів та редакції. Редакція не завжди поділяє думку авторів. Відповідальність за точність наведених даних і цитат покладається на авторів.

© Західноукраїнський національний університет, 2026

Підписано до друку 5.10.2026 р. Формат 70x100/16.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 15,6. Обл. вид. арк. 16,2.
Зам. № Р006-03-26. Тираж 100 прим.

Scientific journal Founded in 2004 Published: 4 times a year.

World of Finance

Issue 3 (88)
2026 year

DOI: https://doi.org/10.35774/sf2026.03

ISSN International Centre (Paris)
included the scientific journal World of Finance to the international register of periodical mass media, giving it an international standard serial number:
ISSN 1818-5754 (Print) / ISSN 2415-3672 (Online).

The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 1643 from December 28, 2019 added the journal to the List of scientific professional periodicals of Ukraine category "B"

Scientific journal indexed in International catalogs and science-based databases
Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Library of Congress (Washington DC 20540 United States) Online Catalog, National library of Ukraine Vernadsky

Founder and publisher: West Ukrainian National University
Media identifier R30-04421
Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting № 1561 (2024, May, 9).

Editor-in-chief

Andriy Krysovatyy — Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, West Ukrainian National University, Ukraine

Deputy editorial-in-chief

Oksana Desyatnyuk — Dr. Sc. (Economics), Prof., Honoured Worker of Education of Ukraine, West Ukrainian National University, Ukraine

Olga Kyrylenko — Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, West Ukrainian National University, Ukraine

Scientific secretary

Olena Ptashchenko — Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Editorial Board Members

Oleksandr Baranovskyi — Dr. Sc. (Economics), Prof., Academy of Financial Management, Ukraine

Andrii Buriachenko — Dr. Sc. (Economics), Prof., Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Oksana Vakun — Dr. Sc. (Public Administration), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Volodymyr Vovk — Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Halyna Voznyak — Dr. Sc. (Economics), Prof., Dolishniy Institute of Regional Research of National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Nazar Demchyshak — Dr. Sc. (Economics), Prof., Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Oleksandr Dzyublyuk — Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Olga Kneysler — Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Viktor Koziuk — Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Oksana Marukhlenko — Dr. Sc. (Public Administration), Assoc. Prof., Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine

Oleksandr Olshanskyi	Dr. Sc. (Public Administration), Prof., Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine
Andriy Pylypenko	Dr. Sc. (Economics), Prof., Simon Kuznets Kharkiv National University of
Igor Prykhodko	Dr. Sc. (Public Administration), Prof., Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine
Mykhailo Sahaidak	Dr. Sc. (Economics), Prof., Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine
Vita Semaniuk	Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine
Inna Semenenko	Dr. Sc. (Economics), Prof., Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine
Olena Sydorovych	Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine
Olena Stashchuk	Dr. Sc. (Economics), Prof., Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine
Olha Sobko	Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine
Oksana Tulai	Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ukraine
Lyudmyla Chyzhevska	Dr. Sc. (Economics), Prof., Zhytomyr Polytechnic State University, Ukraine
Alla Shlapak	Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine
Adomas Vincas Rakšnys	Ass. Prof., dr. (PhD), Mykolas Romeris University, Lithuania
Wanja Wellbrock	Prof., Full Professor for General Management and Procurement, Heilbronn University, Germany
Mahdi Safa	Ph. D, Instructional Associate Professor, Cullen College of Engineering, University of Houston, USA

The journal is recommended for printing and distribution through the Internet by the decision of the Scientific Council of WUNU (Protocol N 1, 28.08.2026)

Responsible for the issue Olga Kyrylenko
Literary editor Nataliia Havrishko
Computer layers Nadiia Demchuk
Cover design Mariia Yurkiv

Office: 46009, Ternopil,
Lvivska str., 11a
Tel. (0352) 47-50-50*10-015
E-mail: svitfin@wunu.edu.ua
http://www.sf.wunu.edu.ua

Subscription index in the Catalogue of Publications of Ukraine – 99827

The journal was published at the publishing and printing center "Universytetska dumka" 46004, Ternopil, S. Korolya str., 2, tel. (0352) 47-58-72.
E-mail: edition@wunu.edu.ua

Certificate of state registration of print media series ДК № 7284 issued 18.03.2021

Founder and publisher: West Ukrainian National University
46009, Ternopil, Lvivska str., 11

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the authors and the editor. The editorial board does not always share the opinion of the authors. The authors are responsible for the accuracy of the data and citations provided.

© West Ukrainian National University, 2026

Signed for printing 5.10.2026 y.
Format 70x100/16.
Order № P006-03-26.
Circulation 100 copies.

Світ фінансів

Випуск 3 (88)
2026 рік

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Інна СЕМЕНЕНКО, Ярослав БУРКО
Стратегічні напрями міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України 8

Галина ВОЗНЯК, Ірина СТОРОНЯНСЬКА
Стратегічні орієнтири регулювання впливу фінансових домінант
на резилієнтність якості життя населення регіонів України в умовах зовнішніх загроз 18

Юлія ВЕРГЕЛЮК
Переосмислення ролі боргової політики у забезпеченні фінансової резистентності держави 34

Галина КУЛИНА
Трансформація системи соціального забезпечення
як передумова зміцнення соціальної стійкості суспільства в умовах сучасних викликів 48

Віктор РУСІН
Ефективність діяльності Державної казначейської служби України
як суб'єкта контролю у сфері публічних закупівель 61

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ігор ПРИХОДЬКО, Станіслава СИДОРЕНКО, Віктор ПАТРЕТНИЙ
Еволюція концептуальних засад державної аграрної політики України 72

Ольга КНЕЙСЛЕР, Богдан ПРОКОПЧУК
Методичний інструментарій комплексного оцінювання
фінансового забезпечення аграрних підприємств 85

Людмила АЛЕКСЕЄНКО, Степан БАБІЙ
Лізингове фінансування як інструмент реалізації державної політики економічного відновлення 99

Надія КЛИМ, Світлана ШУЛЬЦ, Світлана ЖУКЕВИЧ
Організаційно-технологічна трансформація бізнес-моделей
кейтерингових підприємств України в сучасних умовах 112

Олександр КУЗНЄЦОВ
Інтегральне оцінювання та моделювання ефективності трансфертного ціноутворення
як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств 128

Андрій КОЗЛОВ
Економічні детермінанти цифровізації та екологізації міської транспортної інфраструктури 141

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Богдан ПШИК
Причини появи і поширення фінансових інновацій у сфері фінансового посередництва 155

Денис ЩЕРБАТИХ, Володимир ОВСІЄНКО
Перспективи монетизації токенізованих активів: теоретичні засади,
ринкова динаміка та сценарний аналіз 166

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ

Вадим МАСЛІЙ
Від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи:
розвиток теоретичних ідей С. І. Юрія 176

World of Finance

Edition 3 (88)
2026 year

CONTENTS

CURRENT ISSUES OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Inna SEMENENKO, Iaroslav BURKO
Strategic directions of international support for post-war recovery and sustainable development of Ukraine 8

Halyna VOZNYAK, Iryna STORONYANSKA
Strategic orientations for regulating the impact of financial dominants on the resilience of the quality of life (community and working) of the population of Ukraine's regions under external threats 18

Yuliia VERHELIUK
Rethinking the role of public debt policy in shaping state financial resilience 34

Halyna KULYNA
Transformation of the social welfare system as a prerequisite for strengthening the social resilience of society in the context of modern challenges 48

Viktor RUSIN
Effectiveness of the state treasury service of Ukraine as a control entity in the sphere of public procurement 61

ECONOMICS AND FINANCE OF ENTERPRISES

Ihor PRYKHODKO, Stanislava SYDORENKO, Viktor PATRETNYI
Evolution of the conceptual foundations of Ukraine's state agrarian policy 72

Olga KNEYSLER, Bohdan PROKOPCHUK
Methodological toolkit for comprehensive assessment of financial security of agricultural enterprises 85

Lyudmyla ALEKSEYENKO, Stepan BABII
Leasing financing as a tool for implementing state policy for economic recovery 99

Nadiia KLYM, Svitlana SHULTS, Svitlana ZHUKEVYCH
Organizational and technological transformation of business models of catering enterprises in Ukraine under current conditions 112

Oleksandr KUZNYETSOV
Integrated assessment and modelling of transfer pricing efficiency as a mechanism for financial regulation of enterprises' foreign economic activity 128

Andrii KOZLOV
Economic determinants of digitalization and greening of urban transport infrastructure 141

FINANCIAL SERVICES MARKET

Bogdan PSHYK
Reasons for the emergence and diffusion of financial innovations in financial intermediation 155

Denys SHCHERBATYKH, Volodymyr OVSIIENKO
Prospects for monetization of tokenized assets: theoretical basis, market dynamics and scenario analysis 166

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FINANCE

Vadym MASLII
From the transnationalization of financial relations to the transnationalization of the financial system: development of Serhii Yurii's theoretical ideas 176

DOI: 10.35774/sf2026.03.008
УДК 327:339.9:005

Інна СЕМЕНЕНКО
доктор економічних наук, професор, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Київ, Україна, semenenko@snu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9310-0515
Ярослав БУРКО
кандидат економічних наук, доцент, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, burko@snu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-9484-1115

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Вступ. *Міжнародна підтримка відновленню України та її сталому розвитку стає особливо актуальною з урахуванням тривалої війни, масштабних воєнних руйнувань, суттєвих економічних і соціальних втрат. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю аналізу й осмислення сучасної моделі міжнародної допомоги, яка трансформується з інструменту екстреного реагування на багатовимірний механізм структурної модернізації країни та її територіальних громад.*

Мета *– обґрунтувати стратегічні напрями міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України, систематизувати їхній зміст, визначити ключові виклики і перспективи реалізації на національному та місцевому рівнях.*

Результати*. Встановлено, що міжнародна підтримка повоєнного відновлення України набуває рис складної багаторівневої системи, яка об'єднує державу, міжнародні організації, партнерські уряди, фінансові інституції, приватний сектор і територіальні громади. Зазначено, що сутність підтримки виходить за межі простого відшкодування військових руйнувань: натомість вона спрямована на глибоку модернізацію економічної, соціальної, інституційної та просторової структури країни.*

Виокремлено основні стратегічні напрями міжнародної підтримки, серед яких: європейська інтеграція як рамка відновлення, багатосекторальний підхід із фокусом на потреби громад, мобілізація приватного капіталу, зелене відновлення, синхронізація допомоги з реформами, демократична участь і посилення безпеки та стійкості.

Висновки*. Доведено, що ефективність міжнародної підтримки залежить від її узгодженості з локальними пріоритетами, інституційної спроможності органів влади, розвитку партнерств та наявності координаційних механізмів на рівні громад і регіонів. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання запропонованих підходів для формування політик відновлення, удосконалення механізмів міжнародної співпраці та підготовки стратегічних документів розвитку.*

© Інна Максимівна Семененко, Ярослав Валерійович Бурко, 2026

Ключові слова: *міжнародна підтримка, повоєнне відновлення, сталий розвиток, багатосекторальне відновлення, стратегічні напрями, джерела фінансування.*

Табл.: 1, бібл.: 14.

Inna SEMENENKO
Dr. Sc. (Economics), Prof., Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine, semenenko@snu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9310-0515
Iaroslav BURKO
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine, burko@snu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-9484-1115

STRATEGIC DIRECTIONS OF INTERNATIONAL SUPPORT FOR POST-WAR RECOVERY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Introduction. *Today, Ukraine is experiencing prolonged war, massive destruction, and the urgent need to transform international assistance from emergency humanitarian aid into a comprehensive mechanism for its recovery, structural modernisation, and sustainable development.*

The purpose *of the article is to define and substantiate strategic directions for international support for Ukraine's post-war recovery and sustainable development, to systematize their content, and to identify key challenges and prospects for their implementation at the national and local levels.*

Results*. The study identifies several strategic directions, among which are European integration as a recovery framework, multi-sectoral recovery focused on community needs, private capital mobilisation, green recovery, synchronisation of aid with reforms, democratic participation, security and strengthening resilience. The research demonstrates that international support effectiveness depends on alignment with local priorities, the institutional capacity of public authorities, the development of partnerships, and coordination mechanisms at the community and regional levels.*

Conclusion*. The theoretical significance lies in advancing conceptual frameworks for understanding post-war recovery as an integrated transformation. Practical implications include policy recommendations for recovery planning, improvements to international cooperation mechanisms, and the preparation of strategic development documents.*

Keywords: *international assistance, post-war recovery, sustainable development, multi-sectoral recovery, strategic directions, funding sources.*

JEL Classification: O19, R11, F35, Q01.

Постановка проблеми. Проблематика міжнародної підтримки повоєнного відновлення України набуває особливої актуальності в умовах тривалої збройної агресії, що спричинила масштабні руйнування економіки, інфраструктури та соціальної сфери. На відміну від класичних підходів до постконфліктного відновлення, сучасні виклики для України поєднують фактори безпекової нестабільності, необхідність одночасного проведення структурних реформ та інтеграції в європейський простір. Це зу-

мовлює потребу у формуванні нових підходів до міжнародної підтримки, які виходять за межі традиційної гуманітарної допомоги та передбачають комплексну трансформацію держави.

Сучасна архітектура міжнародної допомоги Україні характеризується багаторівневістю та залученням міжнародних організацій, урядів країн-партнерів, фінансових інституцій, приватного сектору. Такий підхід базується на принципах сталого розвитку, відбудови "краще, ніж було", зеленого переходу, а також на узгодженні з європейськими стандартами управління та верховенства права, що є ключовими вимогами для вступу в ЄС. Водночас відбувається поступовий перехід від моделі донорської підтримки до партнерської взаємодії, в межах якої Україна та її громади виступають активними суб'єктами визначення пріоритетів відновлення.

Важливість дослідження зазначеної проблематики зумовлена також значними обсягами фінансових ресурсів і необхідністю забезпечення їхнього ефективного використання. За оцінками міжнародних організацій [1], відновлення України потребує значних ресурсів, що актуалізує завдання диверсифікації джерел фінансування. Крім того, практичним викликом залишається забезпечення узгодженості між національними стратегічними цілями, вимогами міжнародних партнерів та реальними потребами територіальних громад, що потребує наукового обґрунтування стратегічних напрямів міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України сьогодні перебуває у фокусі уваги як українських, так і зарубіжних дослідників, аналітичних центрів, міжнародних організацій та інституцій розвитку [2; 3; 4; 5]. У наукових і прикладних публікаціях останніх років досліджено окремі складові цієї проблеми: інституційні передумови відбудови, фінансові механізми міжнародної допомоги, європейська інтеграція як рамка відновлення, пріоритети секторного розвитку, роль територіальних громад, а також підходи до зеленого та інклюзивного відновлення. Значний внесок у формування доказової бази для таких досліджень зроблено в аналітичних звітах Європейської комісії, Світового банку та інших міжнародних партнерів [1; 6; 7; 8; 9], зокрема в контексті оцінок потреб України після руйнувань, завданих російською агресією.

Окремий масив публікацій присвячено зв'язку відбудови України з процесом європейської інтеграції [10; 11; 12]. У цих працях наголошено, що міжнародна підтримка дедалі більше поєднується з реформами у сферах верховенства права, антикорупційної політики, державного управління, конкуренції та екологічної трансформації. Саме тому фінансову допомогу розглядають не лише як інструмент покриття гуманітарних чи інфраструктурних втрат, а й як важіль інституційної модернізації та наближення України до стандартів ЄС. Окрім того, варто наголосити на значенні багатосекторального підходу до відновлення, який охоплює житло, транспорт, енергетику, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, водопостачання та санітарію, а також розмінування й цивільний захист. Такий підхід відповідає сучасному розумінню сталого розвитку, однак переважно його описують на макрорівні, без деталізації щодо механізмів реалізації на рівні громад.

Водночас у наявних дослідженнях ще недостатньо опрацьованими залишаються питання комплексної ув'язки міжнародної підтримки з потребами тимчасово окупованих і прифронтових територій, зокрема тих, що потребують не лише фізичної відбудо-

ви, а й відновлення людського капіталу, місцевого врядування, економічної активності та соціальної згуртованості. Недостатньо вивченими є також практичні механізми координації між міжнародними донорами, центральними органами влади та громадами, а також моделі залучення приватного сектору до відновлення на умовах безпеки, прозорості та локальної користі. Саме ці аспекти потребують дослідження й аналізу, оскільки без їхнього врахування міжнародна допомога ризикує залишитися набором окремих проєктів, а не цілісною стратегією довгострокової трансформації.

Мета статті полягає в обґрунтуванні стратегічних напрямів міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України, систематизації їхнього змісту, визначенні ключових викликів і перспектив реалізації на національному та місцевому рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна підтримка повоєнного відновлення України формується сьогодні як багаторівнева система взаємодії між державою, міжнародними організаціями, урядами країн-партнерів, фінансовими інституціями, приватним бізнесом і територіальними громадами. Її особливість полягає в тому, що йдеться не лише про компенсацію завданих війною втрат, а про глибоке оновлення економічної, соціальної, інституційної та просторової структури країни. У цьому контексті відбудова набуває ознак довгострокового трансформаційного процесу, який має забезпечити не лише відновлення зруйнованого, й формування більш стійкої, конкурентоспроможної та інтегрованої до європейського простору моделі розвитку. Саме тому міжнародна підтримка України має поступово відходити від логіки короткострокової допомоги й орієнтуватися на досягнення структурних результатів, що матимуть тривалий вплив на розвиток держави та її громад.

Одним із визначальних стратегічних напрямів міжнародної підтримки є поєднання відновлення з курсом на європейську інтеграцію. У сучасних умовах цей процес не обмежується політичною декларативністю, а виступає реальною рамкою для реформування державних інституцій, правової системи, конкурентного середовища та механізмів публічного управління. З огляду на це міжнародну допомогу дедалі частіше надають для досягнення конкретних трансформаційних результатів у сферах верховенства права, антикорупційної політики, енергетичного регулювання, прозорості врядування та економічної конкуренції. Таким чином, зовнішня підтримка починає виконувати не лише відновлювальну, а й модернізаційну функцію, сприяючи інституційному зближенню України з європейськими стандартами.

Важливим елементом такого підходу стала поява інструментів, які поєднують фінансування відбудови з вимогами до реформ. У цьому сенсі міжнародна підтримка України набуває рис умовної та програмно орієнтованої допомоги, де фінансові ресурси дедалі частіше спрямовуються не як одноразові вливання, а як частина ширших механізмів стратегічного розвитку. Така логіка відрізняє сучасну модель підтримки України від багатьох попередніх кейсів післявоєнного відновлення, де головний акцент робили на терміновому реагуванні, стабілізації та гуманітарному забезпеченні. Для України ж принципово важливим стає поєднання екстреної допомоги, середньострокового відновлення та довгострокової структурної перебудови.

Не менш значущим напрямом міжнародної підтримки є багатосекторальне відновлення, що передбачає одночасну роботу в низці критично важливих сфер. За результатами оцінки RDNA4 [1], найбільші потреби у відновленні стосуються житло-

вого фонду, транспортної інфраструктури, енергетики, торгівлі та промисловості. Водночас потреба у фінансуванні поширюється також на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, водопостачання та санітарію, цивільний захист і розмінування. Така структура потреб свідчить, що процес відбудови неможливо звести лише до реконструкції фізичних об'єктів. Його успіх значною мірою залежить від відновлення функціональних систем життєзабезпечення, соціальної стабільності, мобільності населення, доступу до базових послуг і створення умов для економічної активності.

Багатосекторальний характер відновлення вимагає перегляду підходів до розподілу міжнародної допомоги. Ефективність підтримки визначається не лише обсягами ресурсів, а й спроможністю інтегрувати секторні рішення в єдину рамку територіального розвитку. Наприклад, реконструкцію житла не можна розглядати окремо від відновлення інженерних мереж, транспортного сполучення, доступу до медичних і освітніх послуг та можливостей працевлаштування. Аналогічно, відновлення енергетики має бути синхронізоване із забезпеченням енергоефективності та переходом до нових технологічних рішень. Отже, ключовим завданням стає не механічне фінансування секторів, а побудова узгодженої моделі відновлення, у якій різні напрями підтримки підсилюють один одного.

В умовах надзвичайно великих потреб особливого значення набуває питання джерел фінансування відбудови. Очевидно, що ресурсів державного бюджету, класичної двосторонньої допомоги та грантової підтримки недостатньо для забезпечення повного відновлення країни. Саме тому міжнародна стратегія має орієнтуватися на активізацію приватного сектору, створення механізмів розподілу ризиків та розбудову партнерств між державою, громадами, бізнесом і зовнішніми інвесторами. У цьому контексті йдеться не лише про великі інфраструктурні інвестиції, а й про стимулювання місцевого підприємництва, відновлення ринків праці, підтримку малого і середнього бізнесу та формування нових ланцюгів доданої вартості.

Суттєву роль у цьому процесі відіграють публічно-приватні партнерства, гарантійні інструменти, інвестиційні платформи, міждержавні бізнес-ініціативи та спеціальні програми підтримки інвесторів. Практика останніх років демонструє, що міжнародні заходи, орієнтовані на післявоєнне відновлення, усе частіше виконують не лише комунікаційну, а й інвестиційну функцію, створюючи простір для формування конкретних проєктних домовленостей.

Окремої уваги заслуговує приклад міжнародних програм, спрямованих на поєднання відбудови з розвитком ділового партнерства та локальним ефектом. Зокрема, Нідерландська програма Ukraine Partnership Facility (UPF3) [13] демонструє підхід, за якого фінансову підтримку надають проєктам, що поєднують інтереси міжнародного й українського бізнесу з реальними потребами постраждалих громад. Важливими критеріями в такому випадку виступають відповідність місцевим пріоритетам, практична вимірюваність результатів, очікуваний соціально-економічний вплив, а також узгодженість із місцевими планувальними документами. Подібний підхід є важливим з огляду на те, що він переводить міжнародну підтримку з площини загального декларування у площину конкретних інструментів локального розвитку.

Ще одним стратегічним напрямом міжнародної підтримки виступає зелена трансформація відновлення. Принцип "відбудувати краще, ніж було" передбачає інтеграцію енергоефективності, відновлюваної енергетики, ресурсозбереження, екологіч-

ної безпеки та кліматичної адаптації в проєкти відновлення. У цьому сенсі повоєнну відбудову розглядають як можливість не тільки компенсувати руйнування, а й здійснити прискорену модернізацію економіки та інфраструктури на засадах сталого розвитку. Підтримка зеленого відновлення тісно пов'язана з міжнародними кліматичними зобов'язаннями та європейським курсом України. Оновлений Національний план з енергетики та клімату до 2030 року [14], синхронізований з ініціативами ЄС, задає напрям для зміни енергетичної політики, розвитку відновлюваних джерел енергії, модернізації мереж і зниження енергетичної вразливості. Для міжнародних партнерів це означає необхідність оцінювати проєкти відновлення не лише за критерієм швидкості реалізації, а й за їхнім довгостроковим впливом на довкілля, кліматичною стійкістю і ресурсоефективністю.

У системі міжнародної підтримки дедалі більшої ваги набуває територіальний і децентралізований вимір відновлення. Досвід останніх років підтверджує, що універсальні підходи не дають змоги повною мірою врахувати різний рівень руйнувань, демографічні зміни, специфіку локальних економік і безпекові обмеження. Саме тому громади за підтримки міжнародних організацій формують власні плани відновлення і розвитку, визначають коротко-, середньо- та довгострокові пріоритети, готують проєктні пропозиції та розвивають місцеву спроможність щодо управління ресурсами. Такий підхід посилює суб'єктність громад і дає змогу краще узгоджувати міжнародну допомогу з реальними потребами мешканців.

Особливої актуальності це набуває для територій, що зазнали окупації, значних руйнувань або масового переміщення населення. Для таких громад відновлення охоплює не лише відбудову будівель і мереж, а й функцій місцевого самоврядування, соціальної довіри, доступу до послуг, економічної активності та колективної візії майбутнього. У цьому контексті міжнародна підтримка має бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до різних сценаріїв: від стабілізації в умовах продовження бойових дій до підготовки до деокупації та реінтеграції територій.

Варто наголосити, що міжнародну підтримку України все більше пов'язують з прогресом у реформах. Це стосується передусім верховенства права, ефективності антикорупційної політики, модернізації системи державного управління, зміцнення демократичних інститутів і підвищення якості публічного адміністрування. Така прив'язка має подвійне значення. З одного боку, вона створює необхідні передумови для довіри донорів та інвесторів, а з іншого боку, сприяє тому, щоб відбудова стає інструментом керованої трансформації.

Водночас надмірна залежність допомоги від темпів реформ може ускладнювати реалізацію термінових відновлювальних заходів у ситуаціях, коли громади потребують швидких рішень. Крім того, централізоване формування пріоритетів у реформах не завжди достатньо враховує місцеві особливості, особливо у постраждалих або тимчасово окупованих територіях. Тому важливо збалансувати два підходи: реформи, які вимагають донори, і реальні потреби місцевих громад.

Отже, міжнародну підтримку повоєнного відновлення України варто розглядати як систему взаємопов'язаних стратегічних напрямів, серед яких провідне місце посідають європейська інтеграція, багатосекторальне відновлення, активізація приватного сектору, зелена реконструкція, синхронізація з реформами, демократична участь та формування безпеки і стійкості (табл. 1). Їх не слід трактувати як ізольовані напрями політики, адже кожен із них

Таблиця 1

Стратегічні напрями міжнародної підтримки повоєнного відновлення та сталого розвитку України і її громад*

Стратегічний напрям	Зміст напряму	Приклади можливих проєктів	Дотичні ЦСР	Основні ризики та обмеження
Європейська інтеграція як рамка відновлення	Орієнтація міжнародної підтримки на виконання вимог вступу до ЄС, зокрема зміцнення верховенства права, розвиток доброчесної конкуренції та екологічну модернізацію	Адаптація політик до норм ЄС; оновлення системи публічних закупівель; антикорупційні інструменти; підготовка громад до роботи з європейськими фондами	16, 17	Жорстка умовність донорів; можливий конфлікт між реформами і терміновими потребами; тривалість інтеграційних процедур
Комплексне секторальне відновлення з фокусом на громади	Спрямування ресурсів на ключові сфери відбудови з урахуванням потреб найбільш постраждалих територій і посилення місцевої спроможності	Локальні оцінки потреб; розробка/ оновлення/ адаптація стратегій розвитку; реконструкція інфраструктурних та інших об'єктів; міжмуніципальні ініціативи; експертний супровід громад	1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 13	Брак фінансування; безпекова нестабільність; конкуренція між секторами; кадровий дефіцит; відтік населення
Економічний розвиток та участь приватного сектору	Залучення інвестицій; покращення бізнес-клімату та стимулювання підприємницької активності	Інвестиційні паспорти територій; індустріальні та технологічні парки; цифрові рішення; бізнес-партнерства	8, 9, 11, 12	Інвестиційні ризики; корупційні загрози; низька привабливість територій через безпековий фактор
Зелене відновлення	Поєднання відбудови з екологічною модернізацією, енергоефективністю та переходом до відновлюваних джерел енергії	Екологічне відновлення територій; оцінка впливу на довкілля; проєкти сталої енергії	7, 12, 13, 14, 15	Висока вартість зелених технологій; суперечність між швидкістю відбудови та екологічними вимогами
Узгодження допомоги з реформами	Поєднання фінансування відновлення з просуванням реформ у різних сферах	Локалізація матриці реформ державного рівня; розвиток інституційної спроможності громад та окремих інституцій	16, 17	Повільність реформ; політичний опір; інституційна інерція; надмірна залежність фінансування від зовнішніх вимог
Демократична участь і партисипативне відновлення	Ширше включення громадянського суспільства, вразливих груп населення у планування і реалізацію політики відновлення	Створення/ розвиток дорадчих органів; інструменти е-демократії; молодіжні програми; інклюзивне планування	5, 10, 16, 17	Низький рівень участі; недовіра до влади; бар'єри для вразливих груп; обмежені механізми зворотного зв'язку
Безпека, захист і стійкість громад	Формування умов для безпеки і стійкості, підготовки громад до нових криз	Гуманітарне розмінування; реабілітація; плани кризового реагування; системи раннього попередження	3, 16, 17	Брак фахівців; нерівний доступ до послуг; недостатність коштів; триваючі атаки

* Складено авторами.

створює передумови для реалізації інших. Саме взаємозв'язок між цими компонентами дає підстави говорити про перехід від моделі реагування на руйнування до моделі стратегічного розвитку, в якій міжнародна допомога виступає каталізатором трансформації та модернізації України.

Висновки. Міжнародна підтримка повоєнного відновлення України в сучасних умовах трансформується з класичної моделі гуманітарної допомоги в комплексну стратегію багатовимірного розвитку, яка інтегрує економічний розвиток, інституційні реформи, європейську інтеграцію, екологічну модернізацію, демократизацію та формування безпеки і стійкості. Ключові стратегічні напрями не є ізольованими пріоритетами: вони утворюють взаємозалежну систему, де кожен напрям посилює та забезпечує реалізацію інших. Європейська інтеграція встановлює нормативну рамку для модернізації, інституційні реформи

створюють основу для локалізації та інвестування, демократична участь гарантує врахування локальних голосів у багатосекторальному відновленні, а безпека та стійкість забезпечують фундамент, без якого всі інші напрями залишаються нестійкими.

Практична реалізація цих стратегічних напрямів вимагає створення координаційних механізмів на рівні громад, розвитку горизонтального обміну досвідом та міжмуніципальної співпраці між громадами, підготовки до деокупації та підвищення професійної спроможності місцевих команд у сфері проєктного менеджменту, грантової діяльності та міжнародного партнерства. Важливо, щоб міжнародна допомога була адаптована до реальних потреб територіальних громад, особливо тих, які зазнали окупації та значних руйнувань, і поєднувала термінові відновлювальні заходи з довгостроковою стратегією розвитку. Спільні міжнародні зусилля, поєднані з активною участю реципієнтів, допоможуть забезпечити стійкість до кризових ситуацій, швидше відновлення та сталий розвиток України.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі можуть охоплювати розробку конкретних механізмів локалізації міжнародної підтримки на рівні постраждалих громад, аналіз ефективності інструментів залучення приватного капіталу в умовах безпекових ризиків, наукове обґрунтування підходів до синхронізації зеленого переходу з терміновими відновлювальними потребами, а також дослідження ролі територіальних громад у формуванні стратегій відбудови тимчасово окупованих територій. Особливо актуальним є вивчення практичних кейсів міжнародних програм, які поєднують відновлення з розвитком бізнес-партнерства та локальним соціально-економічним ефектом, що дасть змогу формувати більш доказові й адаптивні моделі міжнародної підтримки повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA4). 2022–2024. February 2025, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf.

2. Волкова Ю. М. Міжнародна технічна допомога в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 30–37. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2043.

3. Гордєєва І. О. Міжнародна технічна допомога Україні: стан та перспективи. Управління розвитком складних систем. 2023. № 54. С. 22–29. https://doi.org/10.32347/2412-9933.2023.54.22-29.

4. Нечипорук Л., Шелєхова В. Міжнародна допомога відбудові для сталого розвитку України. Сталий розвиток економіки. 2024. № 4. С. 45–49. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-6.

5. Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF): огляд. World Bank. URL : https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf/overview.

6. Ukraine Support Tracker: Database on military, financial and humanitarian aid to Ukraine. Kiel Institute for the World Economy. 2025. URL : https://www.kielinstitut.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker.

7. The Netherlands' Assistance to Ukraine 2022–2025. Dutch Government. 2024. URL : https://www.government.nl/binaries/government/documenten/publications/2024/12/02/the-netherlands-assistance-to-ukraine-2022-2025.

8. Ukraine to rebuild infrastructure with support from Ukraine FIRST initiative. European Bank for Reconstruction and Development. 2025. URL : https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ukraine-to-rebuild-infrastructure-with-support-from-ukraine-first-initiative.html.

9. European Flagship Fund for Reconstruction of Ukraine. European Commission. URL : https://enlargement.ec.europa.eu/european-flagship-fund-reconstruction-ukraine_en.

10. Чопик Ю. Процес вступу України в ЄС у контексті майбутньої повоєнної відбудови. Економіка та суспільство. 2025. № 81. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-175.

11. Алексеєнко Л. М., Тулай О. І., Бабій С. В. Відновлення економіки: фінансування та дотримання принципів прозорості в умовах геополітичного протистояння. Світ фінансів. 2023. № 2. С. 106–124. https://doi.org/10.35774/sf2023.02.106.

12. Єврокомісія представила звіт щодо прогресу України в межах пакета розширення 2025: найкраща оцінка за три роки. Кабінет Міністрів України. Офіс з європейської та євроатлантичної інтеграції. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiya-predstavyla-zvit-shhodo-progresu-ukrayiny-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-2025-najkrashha-otsinka-za-try-roky/.

13. Ukraine Partnership Facility (UPF3): Subsidy Programme for Partnerships in Ukraine. Netherlands. RVO (Enterprise Agency). URL : https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/upf.

14. Національний план енергетики та клімату України (NECP) на період до 2030 року. Міністерство економіки України. URL : https://me.gov.ua/view/bb0b9ef5-ea96-4b8a-8f2f-471faf32c9df.

References

1. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA4). 2022–2024. February 2025, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. Available at: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf.

2. Volkova, Yu. M. (2025). Mizhnarodna tekhnichna dopomoha v umovakh voiennoho stanu [International technical assistance under martial law]. Aktualni problemy pravoznavstva – Current Problems of Jurisprudence, 1, 30–37. Available at: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2043.

3. Hordieieva, I. O. (2023). Mizhnarodna tekhnichna dopomoha Ukraini: stan ta perspektyvy [International technical assistance to Ukraine: current state and prospects]. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system – Management of Development of Complex Systems, 54, 22–29. https://doi.org/10.32347/2412-9933.2023.54.22-29.

4. Nechyporuk, L., Sheliekhova, V. (2024). Mizhnarodna dopomoha vidbudovi dlia staloho rozvytku Ukrainy [International assistance to reconstruction for sustainable development of Ukraine]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Development of Economy, 4, 45–49. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-6.

5. Tsilovyi fond pidtrymky, vidnovlennia, vidbudovy ta reformuvannia Ukrainy (URTF): ohliad. World Bank [Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF): overview. World Bank]. Available at: https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf/overview.

6. Ukraine Support Tracker: Database on military, financial and humanitarian aid to Ukraine. Kiel Institute for the World Economy. (2025). Available at: https://www.kielinstitut.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker.

7. The Netherlands' Assistance to Ukraine 2022–2025. Dutch Government. (2024). Available at: https://www.government.nl/binaries/government/documenten/publications/2024/12/02/the-netherlands-assistance-to-ukraine-2022-2025.

8. Ukraine to rebuild infrastructure with support from Ukraine FIRST initiative. European Bank for Reconstruction and Development. (2025, July) Available at: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ukraine-to-rebuild-infrastructure-with-support-from-ukraine-first-initiative.html.

9. European Flagship Fund for Reconstruction of Ukraine. European Commission. Available at: https://enlargement.ec.europa.eu/european-flagship-fund-reconstruction-ukraine_en.

10. Chopyk, Yu. (2025). Protses vstupu Ukrainy v YeS u konteksti maibutnoi povoiennoi vidbudovy [The process of Ukraine's accession to the EU in the context of future post-war reconstruction]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 81. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-175.

11. Alekseienko, L. M., Tulai, O. I., and Babii, S. V. (2023). Vidnovlennia ekonomiky: finansuvannia ta dotrymannia pryntsypiv prozorosti v umovakh heopolitychnoho protystoiannia [Economic recovery: financing and compliance with transparency principles in conditions of geopolitical confrontation]. Svit finansiv – World of Finance, 2, 106–124. https://doi.org/10.35774/sf2023.02.106.

12. Yevrokomisiia predstavyla zvit shchodo prohresu Ukrainy v mezhakh paketa rozshyrennia 2025: naikrashcha otsinka za try roky. Kabinet Ministriv Ukrainy. Ofis z yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii [The European Commission presented a report on Ukraine's progress within the 2025 enlargement package: the best assessment in three years. Cabinet of Ministers of Ukraine. Office for European and Euro-Atlantic Integration]. (2025). Available at: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiya-predstavyla-zvit-shhodo-progresu-ukrayiny-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-2025-najkrashha-otsinka-za-try-roky/.

13. Ukraine Partnership Facility (UPF3): Subsidy Programme for Partnerships in Ukraine. Netherlands Enterprise Agency (RVO). Available at: https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/upf.

14. Natsionalnyi plan enerhetyky ta klimatu Ukrainy (NECP) na period do 2030 roku. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [National Energy and Climate Plan of Ukraine (NECP) for the period up to 2030. Ministry of Economy of Ukraine]. (2024, June, 25). Available at: https://me.gov.ua/view/bb0b9ef5-ea96-4b8a-8f2f-471faf32c9df.

DOI: 10.35774/sf2026.03.018
УДК 364.316.3

Галина ВОЗНЯК
доктор економічних наук, професор, ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", Львів, Україна, gvoznyak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2001-0516
Ірина СТОРОНЯНСЬКА
доктор економічних наук, професор, ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України", istoronird@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0237-1409

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ ДОМІНАНТ НА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯКОСТІ ЖИТТЯ (ГРОМАДСЬКОГО І ТРУДОВОГО) НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ*

Вступ. *Війна обумовлює необхідність перегляду підходів до забезпечення резильєнтності якості життя населення регіонів України, яка визначається здатністю фінансової системи підтримувати життєздатність суспільства, зберігати людський потенціал, адаптуватися до зовнішніх шоків. На часі перехід від уніфікованих фінансових рішень до нового механізму регулювання впливу фінансових домінант з урахуванням безпекових характеристик територій.*

Мета *– обґрунтувати стратегічні орієнтири регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя (громадського і трудового) населення регіонів України в умовах зовнішніх загроз.*

Результати*. Розроблено концептуальну модель стратегічного регулювання впливу фінансових домінант, в основу якої покладено безпекове профілювання регіонів (регіони бойових дій, прифронтові, опорні та тилові). Доведено, що фінансові домінанти (бюджетна, податкова, інвестиційна, кредитна, страхова, грантово-донорська) функціонують як взаємопов'язана система, синергетичний ефект якої забезпечує послідовну реалізацію стратегічних орієнтирів регулювання – від захисту та адаптації до трансформації. Запропоновано матрицю стратегічних орієнтирів, яка визначає специфіку впливу фінансових домінант та інструментів на якість громадського і трудового життя населення регіонів України, залежно від безпекового профілю. Доведено необхідність застосування принципів багаторівневого врядування для посилення дієвості фінансової політики на національному, регіональному та місцевому рівні. Визначено інструменти збереження людського потенціалу, підтримки інфраструктури, зайнятості та інтеграції ВПО на засадах багаторівневого врядування.*

© Галина Василівна Возняк, Ірина Зеновіївна Сторонянська, 2026

* Публікація підготовлена у межах виконання наукової роботи (номер ДР 0125U000478) "Домінанти соціально-економічного структуроутворення резилієнтності якості життя населення в регіонах України в умовах зовнішніх загроз" (під час комплексного проєкту "Домінанти структуроутворення резилієнтності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз").

***Висновки**. Забезпечення резильєнтності якості життя населення регіонів України в умовах війни потребує переходу до диференційованого стратегічного регулювання впливу фінансових домінант з урахуванням безпекового профілю територій. Реалізація запропонованих стратегічних орієнтирів на засадах багаторівневого врядування дасть змогу підвищити адаптивну спроможність регіонів, посилити стійкість фінансового забезпечення суспільних потреб та створити передумови відновлення якості громадського і трудового життя населення в умовах зовнішніх загроз.*

***Ключові слова:** фінансові домінанти, страхування, інвестиції, гранти, загрози, війна, якість життя, резильєнтність, регіональний розвиток, врядування.*

Рис.: 2, бібл.: 20.

Halyna VOZNYAK
Dr. Sc. (Economics), Prof., Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, gvoznyak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2001-0516
Iryna STORONYANSKA
Dr. Sc. (Economics), Prof., Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, istoronird@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0237-1409

STRATEGIC ORIENTATIONS FOR REGULATING THE IMPACT OF FINANCIAL DOMINANTS ON THE RESILIENCE OF THE QUALITY OF LIFE (COMMUNITY AND WORKING) OF THE POPULATION OF UKRAINE'S REGIONS UNDER EXTERNAL THREATS

***Introduction.** The prolonged impact of military threats necessitates a fundamental transformation of approaches to regional system resilience. The resilience of the quality of life (community and working) depends on the financial system's ability to maintain vital societal functions and preserve human capital.*

***The purpose** of the article is to substantiate the strategic orientations for regulating the impact of financial dominants on the resilience of the quality of life (community and working) of the population of Ukraine's regions under external threats.*

***Results**. A conceptual model for the strategic regulation of the impact of financial dominants has been developed, based on the security profiling of regions (active combat zones, frontline, supporting, and rear regions). It is proved that financial dominants (budgetary, tax, investment, credit, insurance, grant-donor) function as an interconnected system, the synergistic effect of which ensures the sequential implementation of strategic regulatory orientations – from "protection" and "adaptation" to "transformation". A matrix of strategic orientations has been proposed, defining the specific impact of financial dominants and instruments on the quality of community and working life of the population in Ukraine's regions, depending on their security profile. The necessity of applying multi-level governance principles to enhance the effectiveness of financial policy at the national, regional, and local levels is substantiated. Tools for preserving human potential, supporting infrastructure, ensuring employment, and integrating IDPs based on multi-level governance principles have been defined.*

***Conclusions**. Ensuring the resilience of the quality of life of the population in Ukraine's regions under wartime conditions requires a shift towards differentiated strategic regulation of the impact of financial dominants, taking into account the security profile of territories. Implementing the proposed*

strategic guidelines based on multilevel governance will enhance the adaptive capacity of regions, strengthen the resilience of financial provision for societal needs, and create the conditions for restoring the quality of community and working life amid external threats.

Keywords: *p financial dominants, insurance, investments, grants, threats, war, quality of life, resilience, regional development, governance.*

JEL Classification: I38, H53, H55.

Постановка проблеми. Попередні результати досліджень засвідчили, що в умовах посилення тривалого впливу зовнішніх загроз резильєнтність якості життя населення регіонів України дедалі частіше визначається не стільки обсягами фінансових ресурсів, скільки здатністю фінансової системи забезпечувати життєздатність суспільства, підтримувати економічну активність, зберігати людський потенціал та створювати умови для адаптації населення до нових викликів. Сьогодні ми є свідками того, як відбувається трансформація ролі фінансових домінант*: якщо у докризові періоди їхня функція проявлялася насамперед у забезпеченні економічного зростання, розширення можливостей зайнятості, підвищення доходів населення, фінансової спроможності територій, то в умовах криз і зовнішніх загроз фінансові домінанти набувають значно ширшого функціонального значення.

Аналіз фінансових змін [1] у періоди світової фінансової кризи, початку військової агресії у 2014 р., пандемії COVID-19 та повномасштабної російсько-української війни підтвердив, що однакові за своєю економічною природою фінансові домінанти мають різний вплив на резильєнтність якості життя населення регіонів України залежно від просторових, економічних та безпекових характеристик регіону. Це, своєю чергою, вказує на необхідність переходу від уніфікованих інструментів/підходів регулювання впливу фінансових домінант на забезпечення резильєнтність якості життя до диференційованих, орієнтованих на специфіку просторового розвитку, інтенсивність/масштаби загроз, особливості функціонування регіональних ринків праці, міграційні процеси та інституційну спроможність органів влади різних рівнів забезпечувати виконання своїх функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика статті ґрунтовно висвітлена у наукових доробках представників економічної і фінансової науки. Так, теоретичне осмислення поняття якості життя та регіональні особливості її забезпечення подано в працях: І. Романюк [2], Н. Мазур, А. Ткачук [3]. Характер впливу війни, загрози та виклики, які порушують стійкість соціальної безпеки, є предметом наукових пошуків Л. Черенько і ін. [4], Ю. Харазішвілі, О. Грішнової [5] та ін. Специфіку резильнтності соціально-економічних систем різних рівнів в умовах зовнішніх та внутрішніх шоків досліджують Е. Лібанова [6]. О. Мульска [7], фахівці ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України” [8]. Попри вагомі напрацювання та широку наукову дискусію, нова реальність обумовлює потребу поглибленого вивчення впливу фінансових домінант на забезпечення резильєнтності якості життя населення регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення.

Метою статті є обґрунтування стратегічних орієнтирів регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя (громадського і трудового) населення регіонів України в умовах зовнішніх загроз.

* Під фінансовими домінантами резилієнтності якості життя населення розуміємо сукупність взаємопов’язаних фінансових факторів, інструментів, інститутів і управлінських рішень, які визначають здатність населення (в нашому випадку) регіонів підтримувати, адаптувати й відновлювати належний рівень якості громадського, трудового, сімейного та особистого життя в умовах дії зовнішніх загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрацювання стратегічних орієнтирів регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення в умовах зовнішніх загроз потребує врахування того, що сьогодні на мапі України за безпековим чинником розрізняють: регіони, де ведуться активні бойові дії, прифронтові регіони, опорні (центральні) регіони та тилові (західні) регіони. Розуміючи, що безпечного місця в Україні сьогодні не існує, схильні вважати, що напрацювання таких рекомендацій доречно здійснити за безпековим профілем територій. Окрім того, принципово важливим є врахування того, що регулювання фінансових домінант має забезпечувати досягнення таких взаємопов'язаних цілей: (1) мінімізацію негативного впливу зовнішніх загроз, (2) підвищення адаптаційної спроможності населення та (3) створення фінансових передумов для довгострокового розвитку територій. Такий підхід дасть змогу сформувати фінансові рішення відповідно до реальних потреб населення, а ефективність фінансового регулювання визначатиметься здатністю забезпечити узгодженість державної, регіональної та місцевої фінансової політики, своєчасно реагувати на зміну безпекової ситуації, підтримувати життєзабезпечення населення та стимулювати відновлення і відбудову. Концептуальну модель стратегічного регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення регіонів України в умовах зовнішніх загроз подано на рис. 1. Основна ідея концепту: характер, інтенсивність та узгодженість впливу фінансових домінант визначають здатність суспільства підтримувати належний рівень якості життя, адаптуватися до зовнішніх шоків, формувати передумови для подальшого відновлення та поступу. Такий підхід узгоджується із сучасним розумінням резильєнтності, яка сьогодні трактується як здатність соціально-економічних систем не лише протистояти кризовим явищам, а й зберігати функціональну спроможність, адаптуватися до змін і забезпечувати безперервність розвитку людини та суспільства [9; 10].

Основою пропонованої моделі є визнання просторової неоднорідності впливу зовнішніх загроз на функціонування регіонів України. Нова реальність демонструє, що універсальні фінансові рішення втрачають ефективність, тоді як результативність державної фінансової політики дедалі більше залежить від її здатності враховувати безпекові особливості територій, що добре узгоджується з принципами place-based policy, відповідно до яких інструменти регулювання мають формуватися з урахуванням територіальної специфіки, локальних потреб та потенціалу розвитку, а не застосовуватися за єдиною моделлю до всіх регіонів [11]. До слова, держава вже зробила певні кроки, запровадивши систему функціональних типів територій із чітким переліком показників для віднесення громад до того чи іншого типу [12], що дає змогу перейти до таргетованої державної політики підтримки територій із врахуванням безпекових умов, демографічного, соціально-економічного потенціалу тощо. Ця новація добре узгоджується із логікою політики згуртованості ЄС. Практична реалізація такої ініціативи демонструє значну фінансову підтримку громад, які зазнали руйнувань і втрат через війну [13].

Пропонуємо розглядати фінансові домінанти не як окремі інструменти бюджетної, податкової, інвестиційної чи кредитної політики, а як взаємопов'язану систему фінансових регуляторів, підсилююча дія яких визначатиме рівень резильєнтності якості життя населення регіонів України. У цьому контексті фінансові домінанти набувають не лише економічної, а й соціально-адаптаційної функції, позаяк забезпечують

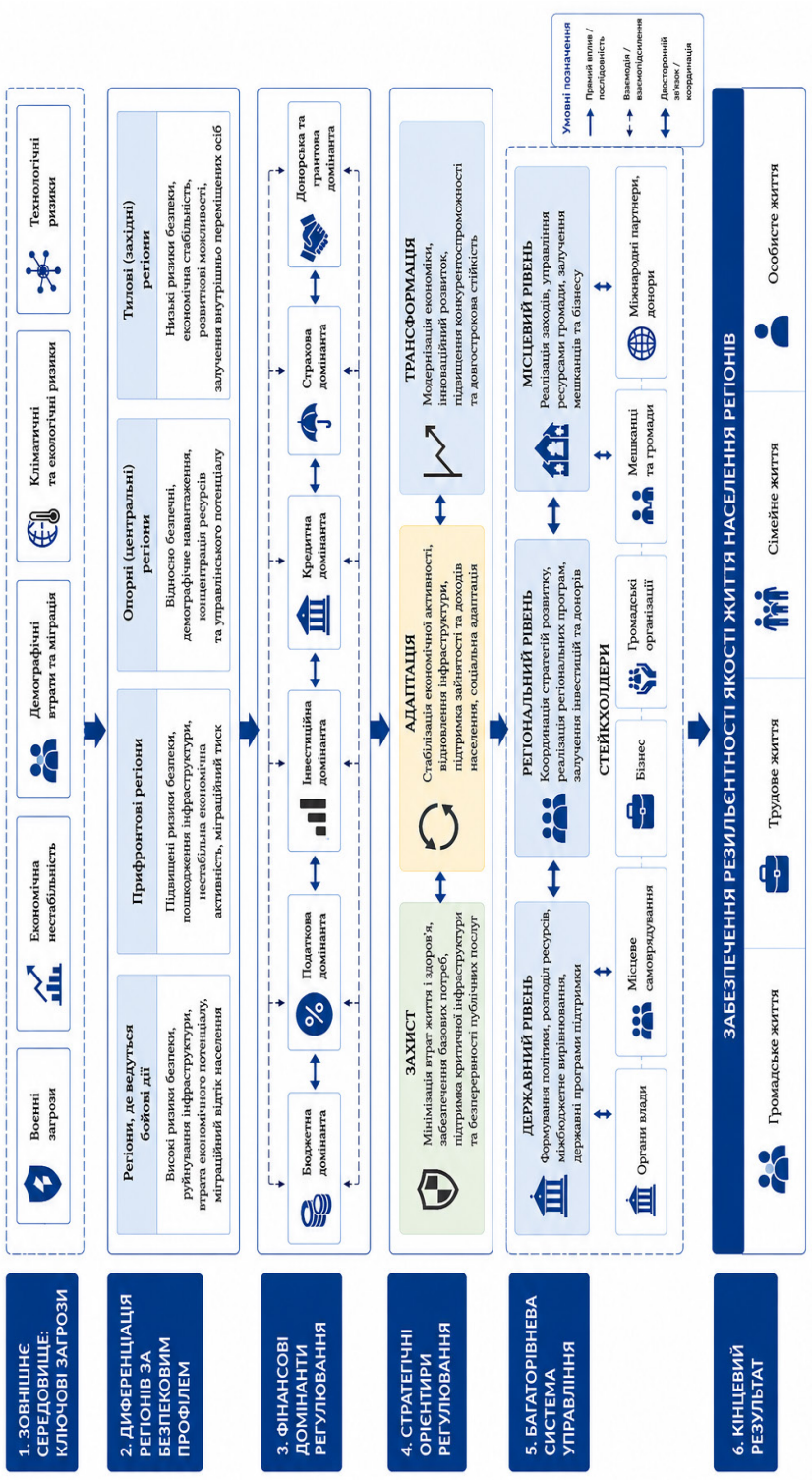

Рис.1. Концептуальна модель стратегічного регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення регіонів України в умовах зонішніх загроз*

* Побудовано авторами. Візуалізація за допомогою інструментів ШІ.

здатність населення зберігати прийнятний рівень життєдіяльності навіть за умов тривалих зовнішніх потрясінь.

Задекларовані наміри України стати членом ЄС обумовлюють необхідність застосування принципів багаторівневого врядування (multi-level governance) у процесі формування і реалізації різних політик, оскільки це дієвий спосіб координації між органами влади національного, регіонального, місцевого рівнів та стейкхолдерами. Переконані, що багаторівнева координація сприятиме узгодженості впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення, даючи змогу адаптувати різні фінансові інструменти до особливостей безпекового профілю регіону, своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та підтримувати збалансованість фінансової політики.

Відомо, що для регіонів, де ведуться бойові дії, характерна висока концентрація безпекових ризиків, а тому стратегічним орієнтиром регулювання впливу фінансових домінант для цієї групи регіонів доречно визначити: збереження життя населення, підтримка критичної інфраструктури та мінімізація соціально-економічних втрат (рис. 2). Задля досягнення цієї цілі визначального значення набувають бюджетна, грантово-донорська та страхова домінанти, оскільки, як нам видається, саме вони формують фінансові передумови для концентрації ресурсів на забезпеченні першочергових потреб населення, компенсації втрат, підтримці функціонування критично важливих об'єктів та зниженні впливу воєнних ризиків. Інвестиційна, кредитна та податкова фінансові домінанти не втрачають своєї значимості, проте їхній вплив є не настільки помітний і має сприяти першочерговому вирішенню безпекових завдань та створенню умов для подальшого відновлення територій.

Варто зазначити, що в умовах війни бюджетна домінанта має вагоме значення, оскільки саме через бюджетні інструменти (як-то: резервний фонд Державного бюджету, Фонд ліквідації наслідків збройної агресії [14], цільові субвенції, додаткові дотації місцевим бюджетам, невилучення реверсної дотації тощо) держава намагається підтримувати усі складові якості життя. Також у реалізації бюджетної політики України за 2022–2025 рр. відбулися вимушені суттєві зміни, які були спрямовані передусім на оперативне реагування на наслідки бойових дій. Такі заходи є виправданими в умовах війни, однак вони не гарантують належного ступеня готовності до нових викликів. Вважаємо, що поряд із компенсаційними бюджетними інструментами, від яких залежить насамперед можливість повернення населення, відновлення економічної активності, пожвавлення місцевих ринків праці тощо, необхідно звертати увагу на превентивні інструменти, адже саме вони мають забезпечувати довгострокову резильєнтність якості життя населення. Бюджетна політика повинна зазнати поступової трансформації: від фінансування наслідків до фінансування готовності, більше того, оновлення підходів до стратегічного інвестиційного планування та вдосконалення системи управління публічними інвестиціями (йдеться про реформу PIM) доводять неминучість переходу від фінансування відновлення чи відбудови до фінансування стійкості та попередження можливого погіршення якості життя населення. Це може бути: створення місцевих резервних фондів швидкого реагування, запровадження окремих бюджетних програм забезпечення безперервності функціонування закладів соціальної сфери, співфінансування заходів із захисту критичної інфраструктури, підтримка створення резервних джерел енергозабезпечення, цифрової стійкості публічних сервісів, бюджетне стимулювання роботодавців, які забезпечують збере-

ISSN 1818-5754 (Print) / ISSN 2415-3672 (Online) Світ фінансів 3(88)/2026

Рис. 2. Матриця стратегічних орієнтирів регулювання впливу фінансових домінант на забезпечення резильєнтності якості громадського і трудового життя населення регіонів України*

* Побудовано авторами. Візуалізація за допомогою інструментів ШІ.

ження робочих місць у регіонах із високими безпековими ризиками тощо.

Інша складова фінансових домінант забезпечення резильєнтності якості громадського та трудового життя населення регіонів України, де ведуться бойові дії, – грантово-донорська. Адже в умовах катастрофічного недовиконання місцевих бюджетів міжнародна допомога (а це численні програми підтримки Світового банку, U-LEAD з Європою, UNDP і тощо) стає "ковтком свіжого повітря" та важливим засобом забезпечення стійкості для громадського життя мешканців через підтримку/збереження соціальної згуртованості та життєдіяльності (йдеться про фінансову підтримку енергостійкості громад, мобільну та соціальну медичну допомогу, психосоціальну підтримку мешканців тощо). Якість трудового життя мешканців цих територій неабияк послаблена дефіцитом кадрів, руйнуванням виробничих ланцюгів, безпековими ризиками тощо, а тому фокус донорської допомоги – це пряма підтримка бізнесу (від безповоротних грантів до закупівлі обладнання чи відновлення пошкоджених приміщень); перекваліфікація фахівців та адаптація ринків праці, безпека та засоби захисту (забезпечення спецтехнікою комунальників, енергетиків, ДСНС, медиків, що дає змогу виконувати професійні обов'язки в умовах підвищеного ризику). Гнучке і швидке реагування міжнародних партнерів для територій, де ведуться бойові дії, – це "умовна подушка безпеки" та інструмент збереження людського капіталу.

На відміну від бюджетної домінанти, грантово-донорська характеризується високою адаптивністю, що дає змогу швидко реагувати на зміни безпекової ситуації та спрямовувати фінансові ресурси на найбільш критичні потреби населення. Після 2022 р. міжнародні партнери України суттєво змінили підходи до надання фінансової допомоги: якщо раніше грантову підтримку переважно скеровували на розвиткові проєкти, то тепер перевагу надають забезпеченню безперервності функціонування систем освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, водо- та енергопостачання, розвитку цифрових сервісів, підтримці внутрішньо переміщених осіб, а також відновленню економічної активності населення тощо [15]. Інакше кажучи, для цього типу регіонів України грантово-донорська допомога, виконуючи адаптаційну функцію, допомагає різним стейкхолдерам оперативно реагувати на виклики та загрози і при цьому створює додаткові фінансові можливості для забезпечення резильєнтності громадського і трудового життя.

Якщо говорити про страхову домінанту, то, з одного боку, очевидно, що страхування в класичному розумінні під час війни не працює (надвисокі ризики), з іншого – критично необхідно, з огляду на те, що страхування воєнних ризиків є чи не єдиним містком, який повертає фінансову визначеність, конвертуючи катастрофічний, непередбачуваний ризик знищення у фіксовані, прогнозовані витрати (купівлю страхового поліса); засобом збереженням людського життя в критичних сферах; інструментом залучення приватних інвестицій на відновлення і відбудову, замість донорських коштів (які не безмежні). І, що не менш важливо, це підготовка до повоєнної відбудови (бо якщо не розробити архітектуру воєнних ризиків під час війни, то відбудова після завершення буде надто тривалою і непередбачуваною).

З огляду на зазначене регулювання впливу страхової домінанти на резильєнтність якості життя (громадського, трудового) може бути гібридним (одночасно виконуватиме функцію каталізатора, гаранта і координатор). В чому логіка? Страхування воєнних ризиків може бути не як комерційна послуга, а як, приміром, складова на-

ціональної системи цивільного захисту й економічної безпеки. При цьому доречним буде законодавче закріплення спеціального правового режиму для регіонів, де ведуться бойові дії (і, можливо, прифронтових), з автоматичним застосуванням пільгових регуляторних режимів для страховиків та пільгових тарифів для страхувальників. Наступний крок – створення інституції (чи то Фонд страхування воєнних ризиків, чи Національне агентство), яка акумулюватиме кошти державного бюджету, міжнародних донорів та страхові премії і діятиме як перестрахувальник (тобто зможе забрати на себе значну частину катастрофічних ризиків, які не в змозі покрити приватні страхові компанії). Страхові виплати здійснюватимуться за фактом події (без бюрократичних процедур, наприклад, за даними супутникового моніторингу чи ДСНС про обстріл у конкретному квадраті тощо). Варто зазначити, що з січня 2026 р. в Україні уже діє урядова програма страхування воєнних ризиків, яку адмініструє експортно-кредитне агентство [16]. Вона пропонує компенсацію збитків бізнесу в цих регіонах за умови 0,5% сплати одноразового внеску від загальної суми ймовірного збитку за пошкодження/знищення майна, заявленого до участі у програмі [17]. Так, це дієвий швидкий інструмент в час війни, але лише для підтримки малого бізнесу. Наша ж пропозиція покликана трансформувати цей механізм у довгострокову систему страхування воєнних ризиків (яка зможе працювати і в повоєнний період без державної допомоги), що покриватиме потреби не лише малих підприємців, а й потреби ОМС, працівників, буде зосереджена на захисті життя і здоров'я людей, працівників критичної інфраструктури, а джерелами фінансування будуть не лише кошти державного бюджету, а й міжнародні донори та перестрахування.

Якщо говорити про регулювання впливу страхової домінанти на забезпечення якості громадського життя населення територій, де ведуться бойові дії, то доречним є також страхування всіх працівників, залучених до ліквідації наслідків обстрілів (це комунальники, енергетики, водії, медики, волонтери) із 100% покриттям вартості страхових премій (кошти або бюджетні, або донорські гранти). Що стосується регулювання в частині забезпечення якості трудового життя, то зрозуміло, що мета його – допомогти роботодавцям уникнути закриття бізнесу та захистити працівників від втрати доходу чи від каліцтва. Серед пропозиції можна виокремити: а) компенсація вартості страхового полісу для підприємств, які зберігають, наприклад, понад 80% робочих місць (кошти можуть бути державні або донорські); б) корпоративне страхування – бізнес отримає страхування від руйнування виробничих потужностей за умови, що в поліс буде включено розширене страхування життя та здоров'я робітників від наслідків бойових дій. Варто наголосити, що основна регулююча роль страхового ринку має належати державі, при цьому бізнес та громадяни мають платити мінімальний (пільговий) тариф, страхові компанії мають виконувати роль сервісного оператора, а основний фінансовий ризик має компенсуватися за рахунок міжнародного перестрахування та спеціальних державних фондів. Це, як нам видається, важлива можливість сприяти забезпеченню резильєнтності якості громадського і трудового життя регіонів України як в умовах війни, так і в повоєнний період.

Отже, вагомий вплив на забезпечення резильєнтності громадського і трудового життя у регіонах, де ведуться бойові дії, здійснюють бюджетна, грантово-донорська, страхова фінансові домінанти, кожна з яких виконує власну функцію у моделі фінансового регулювання: бюджетна – забезпечує безперервність функціонування базових публічних послуг і виконання державою

соціальних гарантій; грантово-донорська – підвищує адаптаційну спроможність територій шляхом оперативного фінансування критичних потреб населення; страхова – формує фінансові умови для відновлення підприємницької діяльності, зайнятості та повернення економічної активності. Їхнє узгоджене застосування дає змогу досягти синергетичного ефекту, який неможливо забезпечити реалізацією окремих фінансових інструментів.

Для прифронтових регіонів (а це понад 230 територіальних громад) стратегічним орієнтиром регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення може бути: стабілізація ситуації, гарантування соціально-економічної та психологічної захищеності людей, підтримка зайнятості та поступове нарощення економічної активності (рис. 2). Для цього типу регіонів, поряд із бюджетною, грантово-донорською та страховою домінантою, про які йшлося вище, податкова набуває особливої ваги, оскільки корелює з рішеннями суб'єктів господарювання щодо продовження діяльності, збереження робочих місць та здійснення нових вкладень в умовах підвищеного воєнного ризику. Тому завданням податкового регулювання стає не максимізація поточних бюджетних надходжень, а пошук балансу між збереженням податкової бази та зниженням фіскального навантаження на економічну діяльність, яка забезпечує зайнятість і доходи населення.

Регулювання впливу цієї домінанти – поступовий перехід від точкових виплат (наприклад, за рахунок додаткових дотацій) за фактом завданих збитків до превентивної системи фінансових гарантій. Серед інструментів, які можуть бути доречними в цьому контексті, слід виокремити податкове стимулювання бізнесу, який постраждав від війни. Це можуть бути місцеві податкові пільги, які, наприклад, дозволятимуть платникам податку на прибуток прифронтових областей скеровувати частину прибутку до оподаткування на ремонт та реконструкцію основних засобів, які зазнали пошкодження. Який ефект від цього? По-перше, допоможе підтримати бізнес і уникнути ризиків наповнення державного бюджету, по-друге, частина коштів, яка залишиться у розпорядженні підприємств, піде на відновлення та підтримку економічної активності в постраждалих регіонах і, що найважливіше в контексті нашого дослідження, дасть змогу зберегти робочі місця, а отже, сприятиме забезпеченню якості трудового життя населення. Такі превентивні кроки (звісно, це потребує законодавчого закріплення через правки до Податкового кодексу України) сприятимуть відновленню промислового потенціалу, збережуть податкову базу (а отже, надходження до бюджетів на майбутнє), стимулюватимуть інвестиційну активність у відбудову зруйнованих виробничих потужностей, забезпечуватимуть резильєнтність якості трудового життя населення. Іншим податковим стимулом від держави може бути "точкове" звільнення від сплати місцевих податків для бізнесу, який залишився і працює на територіях підвищеного безпекового ризику та створює робочі місця.

Щодо якості громадського життя у прифронтових областях, то це можливість жити в соціумі, а не виживати в ізоляції, а тому регулювання впливу податкової домінанти забезпечуватиме фінансові надходження до місцевих бюджетів, що в поєднанні із бюджетною підтримкою сприятиме відновленню доступності публічних послуг, належному функціонуванню соціальної та комунальної інфраструктури, інтеграції ВПО тощо.

Зважаючи на те, що опорні регіони відчувають надмірне демографічне та соціально-економічне навантаження (через релокацію бізнесу, переміщення населення), якість тру-

дового і громадського життя суттєво залежить від здатності системи інтегрувати нових мешканців, створювати довгострокові робочі місця та розширювати соціальний простір. При цьому стратегічним орієнтиром регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості життя населення доречно визначити трансформацію фінансово-інвестиційних потоків у системний інструмент масштабування соціально-економічного капіталу (через створення робочих місць, доступність житла та безбар'єрну інтеграцію вимушено переміщених осіб у життя громад), прискорене відновлення. Цей орієнтир, як нам видається, дещо змінює логіку регулювання фінансових домінант, порівняно з попередніми профілями регіонів, адже ці регіони стикаються із подвійним викликом: (1) збереження якості життя місцевого населення і (2) повноцінна інтеграція вимушено переміщених осіб (ВПО) й релокованого бізнесу в місцеві ринки праці, систему публічних послуг, а відтак, і економічне середовище загалом.

Ключову роль в цьому відіграє інвестиційна домінанта, яка не працює ізольовано. Її вплив є результатом синергії бюджетної, податкової, кредитної, донорсько-грантової. Так, бюджетна домінанта доповнює інвестиційну (через співфінансування проєктів, які мають довгостроковий ефект); податкова – стимулює умови для розширення податкової бази через інвестиції, зайнятість і залучення релокованого бізнесу; кредитна має забезпечувати масштабування, а функція страхової – знизити ризикову премію приватного капіталу (особливо для великих інфраструктурних проєктів). Інакше кажучи, результативність інвестиційної домінанти суттєво залежить від фінансового середовища, яке формують інші фінансові домінанти, а інвестиційні ресурси сприяють розширенню економічної бази опорних регіонів.

Коли йдеться про інвестиційну домінанту, не можна оминути увагою реформу управління публічними інвестиціями, яка передбачає єдині правила планування, підготовки, оцінювання, відбору, фінансування та моніторингу проєктів на державному, регіональному і місцевому рівнях. На 2026 р. у державному бюджеті передбачено 116,9 млрд грн на 195 проєктів та програм ЄПП держави, до якого увійшли енергетика, транспорт, муніципальна інфраструктура, житло, освіта, охорона здоров'я, соціальна сфера та цифровізація [18]. Для опорних регіонів фінансування публічних інвестиційних проєктів здійснюється не стільки за принципом необхідності відновлення об'єктів (хоча цей аспект важливий для всіх типів регіонів), скільки за здатністю проєкту створювати довгостроковий економічний та соціальний ефект (що теж важливо і для інших типів регіонів). Варто зауважити: якщо на національному рівні для опорних регіонів реформа PIM – це можливість реалізації проєктів, що посилюють економічну спеціалізацію та здатність приймати додаткову робочу силу і підприємницький капітал, на регіональному – це трансформація ресурсів публічних інвестицій в інвестиційний портфель регіону, то на місцевому – це перехід від філософії "профінансувати об'єкт" до "створити умови для економічного і соціального ефекту від інвестиції", тобто інвестиції оцінюються за їхнім впливом, наприклад, за скороченням часу на добирання до робочого місця, розширенням зони доступності підприємств, зростанням зайнятості, доходів та продуктивності тощо.

Зважаючи на зазначене вище, фінансові домінанти забезпечення резильєнтності якості трудового життя покликані сприяти оплачуваній роботі, безпеці праці, можливості перекваліфікації й інклюзивності ринків праці. Серед фінансових інструментів стимулювання створення робочих місць доречними можуть бути: пільгове кредитування (зокрема під державні гарантії)

підприємств, які створюють нові робочі місця; грантові програми розвитку бізнесу (зокрема від міжнародних донорів) на придбання обладнання, знову ж таки, за умови створення нових робочих місць; грантові програми для перекваліфікації/навчання за дефіцитними чи високотехнологічними спеціальностями для ВПО, жінок та людей похилого віку; фінансування започаткування ветеранського бізнесу (на кшталт Українського ветеранського фонду [19]) чи гранти на розвиток власної справи [20].

Видається, що такі рішення матимуть безпосередній вплив на якість трудового життя, позаяк дадуть змогу релокованому бізнесу переходити від сировинного виробництва до товарів із високою доданою вартістю, підвищуючи купівельну спроможність працівників; запобігатимуть структурному безробіттю та "трудовому дауншифтингу"; покращуватимуть психосоціальну адаптацію захисників.

Що стосується регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості громадського життя в опорних регіонах, то, як нам видається, цільове спрямування – це доступність стабільного житла, якісна медицина і освіта, мінімізація соціальної напруги в громадах. При цьому серед фінансових інструментів доречними є: а) іпотечні кредити з низькими відсотковими ставками (із можливістю покриття першого внеску за рахунок регіональних/місцевих програм підтримки); б) пільгове кредитування ОМС та прямі гранти на будівництво/реконструкцію багатоквартирних будинків, що залишаються у власності громад та які здаватимуть в оренду за соціальними тарифами; в) грантове фінансування будівництва укриттів, енергомодернізації шкіл, лікарень; в) мікрогранти на фінансування локальних проєктів, спрямованих на спільне дозвілля, простори співпраці тощо.

Зважаючи на те, що безпекові умови тилових регіонів (порівняно з іншими, про які йшлося вище) відносно кращі для акумулювання ресурсів, то дія фінансових домінант повинна фокусуватися на формуванні довгострокових конкурентних переваг, прискоренні економічного розвитку, інноваціях, нарощенні потенціалу післявоєнної відбудови. Цей стратегічний орієнтир передбачає створення умов для структурної зміни економіки та поступовому переходу від відносної безпекової рівноваги до стійкої конкурентної переваги. Фінансові інструменти для цього типу регіонів повинні працювати в режимі "трансформаційного мультиплікатора", при цьому важливо уникнути ілюзії безпеки.

Щодо якості трудового життя населення цієї групи регіонів, то вплив фінансових домінант визначається можливістю безперервного професійного зростання, високопродуктивною зайнятістю, утриманням і поверненням людей тощо. Вплив на громадське життя доречно розглядати через призму високих стандартів публічних послуг; цифрову доступність; соціальну згуртованість і довіру; розвиток освітнього і культурного середовища; активне громадянське суспільство. Тобто кінцевим результатом регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність трудового і громадського життя має стати не звичайне збереження зайнятості чи відновлення доходів, а підвищення продуктивності праці та формування середовища, в якому люди захочуть жити, працювати, брати участь у житті громад...

Бюджетна домінанта повинна забезпечувати основу для розвиткових проєктів там, де приватні інвестиції не спроможні гарантувати достатні обсяги (це транспортна інфраструктура; енергетична незалежність комунальних підприємств тощо); селективні податкові стимули, які відповідали б спеціалізації регіонів (переробна промисловість, технологічне виробництво, R&D, логістика, цифрові технології, зелена

енергетика та експортно орієнтовані виробництва), мають сприяти переходу до структурного стимулювання розвитку, а інвестиційна покликана виконувати роль каталізатора приватних інвестицій.

Серед фінансових інструментів (окрім тих, про які йшлося вище), регулююча дія яких матиме позитивний ефект на резильєнтність якості трудового життя, варто виокремити: безповоротне фінансування стартапів і підприємств, що створюють продукти з високою доданою вартістю; фінансові стимули для індустріальних парків (приміром, співфінансування підведення інженерних мереж, джерело коштів – державні чи місцеві бюджети); гранти на здобуття освіти (перекваліфікації) для ветеранів, людей з інвалідністю, жінок тощо.

Щодо громадського життя, то в тилових регіонах його якість визначатиметься доступністю сучасної міської інфраструктури, безбар'єрністю та високим рівнем соціального комфорту. Серед фінансових інструментів, здатних підвищувати, наприклад, побутовий комфорт та екологічну сталість, можна виокремити довгострокові зелені кредити для локальної комунальної інфраструктури, грантове фінансування вартості термомодернізації багатоквартирних будинків, встановлення сонячних панелей і теплових насосів для ОСББ тощо.

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити висновки, що уніфікований підхід до регулювання впливу фінансових домінант на резильєнтність якості громадського і трудового життя населення є недостатньо результативним за умов суттєвої диференціації безпекових і соціально-економічних умов розвитку регіонів України. Це зумовлює необхідність диференціації стратегічних орієнтирів, фінансових інструментів і механізмів їхньої реалізації залежно від безпекового профілю регіону.

Фінансові домінанти не чинять однакового впливу для різних профілів регіонів. Змінюється не лише їхній склад, а й сила та характер впливу на якість громадського і трудового життя. У найбільш небезпечних регіонах переважає стабілізаційна та захисна функція бюджетної, страхової, донорсько-грантової домінант; у міру зниження безпекових ризиків посилюється значення податкової, інвестиційної та кредитної домінант, які дедалі більше забезпечують відновлення економічної активності, зайнятості та людського капіталу.

Багаторівневий характер регулювання виявляється в тому, що: на національному рівні формуються нормативні умови, фінансові стимули, гарантії і механізми підтримки; на регіональному – координація ресурсів, програм та інвестиційних пріоритетів; на місцевому – безпосередня трансформація фінансових ресурсів у публічні послуги, інфраструктуру, житло, робочі місця та умови інтеграції населення.

Кінцевим результатом регулювання є його вплив на резильєнтність якості громадського і трудового життя населення, а не обсяг мобілізованих фінансових ресурсів. У трудовому житті результат виявляється через збереження і створення робочих місць, доходи, безпечні умови праці, розвиток людського капіталу та продуктивність; у громадському – через доступність і якість публічних послуг, безпеку, соціальну згуртованість, доступність житла, інфраструктури, цифрових і транспортних можливостей.

Список використаних джерел

1. Возняк Г. В., Сторонянська І. З. Якість життя населення регіонів України в умовах зовнішніх загроз: прагматика впливу фінансових змін. Економічна теорія і право. 2025. № 4. С. 6–31. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2025-63-4-6.

2. Романюк І. "Якість життя" як соціально-економічна категорія та обєкт статис-

тичного дослідження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. Вип. 4. С. 91–98.

3. Мазур Н. О., Ткачук А. В. Регіональні особливості забезпечення якості життя населення України. Стратегія економічного розвитку України. 2017. № 41. С. 81–89. URL : https://ir.kneu.edu.ua/items/7eaae191-82dd-41cf-978c-06ee0361f996.

4. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г. Якість життя населення України та перші наслідки війни : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, 2023. URL : https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf.

5. Харазішвілі Ю. М., Грішнова О. А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. Економіка України. 2018. № 11–12. С. 157–171. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_13.

6. Лібанова Е. М. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. Демографія та соціальна економіка. 2024. № 58. С. 3–23. https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003.

7. Мульска О. П. Міграційні ризики та соціально-економічна резильєнтність: теоретико-концептуальне моделювання. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 41. С. 126–134. https://doi.org/10.5281/zenodo.13294406.

8. Резильєнтність ендогенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків : монографія ; наук. ред. М. І. Мельник. Львів : "ДУ Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України" 2024. 307 с.

9. OECD. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. Paris: OECD Publishing, 2022. URL : https://www.oecd.org/uk/publications/a5a7939d-uk.html.

10. European Commission. Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. URL : https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/reports/cohesion9/9CR_Report_FINAL.pdf.

11. Barca F. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A Place-Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations. Brussels: European Commission, 2009. URL : https://www.researchgate.net/publication/238693442_An_Agenda_for_a_Reformed_Cohesion_Policy.

12. Про визначення переліку функціональних типів територій та вимог до показників для віднесення територій до різних функціональних типів : Постанова КМУ від 19.11.2025 р. № 1493 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2025-%D0%BF#Text.

13. Уряд спрямовує понад 1,4 млрд грн для підтримки громад та областей, постраждалих від війни. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_spriamovuie_ponad_14_mlrd_grn_dlia_pidtrimki_gromad_ta_oblastei_postrazhdalikh_vid_viini-5394.

14. Про затвердження Порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії : Постанова КМУ від 10.02.2023 р. № 118 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2023-%D0%BF#n30.

15. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, United Nations. Ukraine Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington, DC: World Bank, 2025. URL : https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022.

16. Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків : Постанова КМУ від 28.11.2025 р. № 1541 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#Text.

17. Страхування воєнних ризиків. URL : https://madeinukraine.gov.ua/insurance-war-risks.

18. Єдиний проєктний портфель держави. URL : https://dream.gov.ua/ua/spp-pipeline.

19. Український ветеранський фонд. URL : https://veteranfund.com.ua/about/.

20. Грант на власну справу. URL : https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu.

References

1. Voznyak, H. V., Storonianska, I. Z. (2025). Yakist zhyttia naselennia rehioniv Ukrainy v umovakh zovnishnikh zahroz: prahmatyka vplyvu finansovykh zmin [Quality of life of the population of Ukraine's regions under external threats: Pragmatics of the impact of financial changes]. Ekonomichna teoriia i pravo – Economic Theory and Law, 4, 6–31. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2025-63-4-6.

2. Romaniuk, I. (2014). "Iakist zhyttia" yak sotsialno-ekonomichna katehoriia ta obiekt statystychnoho doslidzhennia ["Quality of life" as a socio-economic category and an object of statistical research]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 4, 91–98 [in Ukrainian].

3. Mazur, N. O., Tkachuk, A. V. (2017). Rehionalni osoblyvosti zabezpechennia yakosti zhyttia naselennia Ukrainy [Regional peculiarities of ensuring the quality of life of the population of Ukraine]. Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy – Strategy of Economic Development of Ukraine, 41, 81–89. Available at: https://ir.kneu.edu.ua/items/7eaae191-82dd-41cf-978c-06ee0361f996.

4. Cherenko, L. M., Poliakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. H. (2023). Yakist zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny [Quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war]. Kyiv: Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf.

5. Kharazishvili, Yu. M., Hrishnova, O. A. (2018). Yakist zhyttia v systemi sotsialnoi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven, zahrozy [Quality of life in the system of social security of Ukraine: Indicators, level, threats]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 11–12, 157–171. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_13.

6. Libanova, E. M. (2024). Rezylientnist sotsiekonomichnoi systemy Ukrainy do shokiv, sprychynenykh viinoiu: spetsyfika formuvannia i reahuvannia [Resilience of Ukraine's socio-economic system to shocks caused by the war: Specifics of formation and response]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy, 58, 3–23. https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003.

7. Mulska, O. P. (2024). Mihratsiini ryzyky ta sotsialno-ekonomichna rezylientnist: teoretyko-kontseptualna modeliuvannia [Migration risks and socio-economic resilience: Theoretical and conceptual modeling]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific Notes of Lviv University of Business and Law, 41, 126–134. https://doi.org/10.5281/zenodo.13294406.

8. Melnyk, M. I. (Ed.). (2024). Rezyliientnist endohennoho rozvytku rehioniv v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta shokiv [Resilience of endogenous development of regions under global challenges and shocks]. Lviv: Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

9. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance. Paris: OECD Publishing. Available at: https://www.oecd.org/uk/publications/a5a7939d-uk.html.

10. European Commission. (2024). Ninth report on economic, social and territorial cohesion. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/reports/cohesion9/9CR_Report_FINAL.pdf.

11. Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. Brussels: European Commission. Available at: https://www.researchgate.net/publication/238693442_An_Agenda_for_a_Reformed_Cohesion_Policy.

12. Pro vyznachennia pereliku funktsionalnykh typiv terytorii ta vymoh do pokaznykiv dlia vidnesennia terytorii do riznykh funktsionalnykh typiv. Postanova KMU vid 19.11.2025 r. № 1493 [On determining the list of functional types of territories and requirements for indicators for assigning territories to different functional types. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2025, November, 19). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2025-%D0%BF#Text.

13. Uriad spriamovuie ponad 1,4 mlrd hrn dlia pidtrymky hromad ta oblastei, postrazhdalykh vid viiny [The government allocates more than UAH 1.4 billion to support communities and regions affected by the war]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_spriamovuie_ponad_14_mlrd_grn_dlia_pidtrimki_gromad_ta_oblastei_postrazhdalikh_vid_viini-5394.

14. Postanova KMU № 118 vid 10.02.2023 r. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv fondu likvidatsii naslidkiv zbroinoi ahresii. Postanova KMU vid 10.02.2023 r. № 118 [On approval of the procedure for the use of funds from the Fund for the Elimination of the Consequences of Armed Aggression. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2023, February, 10). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2023-%D0%BF#n30.

15. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. (2025). Ukraine fourth rapid damage and needs assessment (RDNA4): February 2022–December 2024. Washington, DC: World Bank. Available at: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022.

16. Deiaki pytannia nadannia chastkovoi kompensatsii vartosti maina subiektiv hospodariuvannia, znyshchenoho chy poshkodzhenoho vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii, a takozh chastkovoi kompensatsii strakhovykh premii za dohovoramy strakhuvannia vid voiennykh ryzykiv. Postanova KMU vid 28.11.2025 r. № 1541 [Certain issues of providing partial compensation for the value of property of business entities destroyed or damaged as a result of the armed aggression of the Russian Federation, as well as partial compensation for insurance premiums under war-risk insurance contracts. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2025, November, 28). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#Text.

17. Strakhuvannia voiennykh ryzykiv [War-risk insurance]. Available at: https://madeinukraine.gov.ua/insurance-war-risks.

18. Iedynyi proiektnyi portfel derzhavy [Unified project portfolio of the state]. Available at: https://dream.gov.ua/ua/spp-pipeline.

19. Ukrainskyi veteranskyi fond [Ukrainian Veterans Fund]. Available at: https://veteranfund.com.ua/about/.

20. Hrant na vlasnu spravu [Grant for starting your own business]. Available at: https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu.

DOI: 10.35774/SF2026.03.034
УДК 336.27:338.24

Юлія ВЕРГЕЛЮК
кандидат економічних наук, доцент, Державний податковий університет, Ірпінь, Україна,
verheliuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-1773-6631

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Вступ. *Сучасні макроекономічні умови України формуються під впливом війни, стійкого бюджетного дефіциту та зростаючої залежності від зовнішнього фінансування. Це супроводжується посиленням боргового навантаження і загостренням структурних дисбалансів у системі публічних фінансів. У таких умовах традиційні підходи до забезпечення фінансової стійкості виявляються обмеженими та потребують змін. Це підтверджує актуальність розвитку концепції фінансової резистентності з посиленням значення боргової політики в її забезпеченні.*

Мета *– обґрунтувати необхідність переосмислення ролі боргової політики у формуванні фінансової резистентності держави в умовах нестабільності та посиленої боргової залежності.*

Результати*. У статті узагальнено теоретичні та прикладні підходи до трактування фінансової резистентності держави, обґрунтовано доцільність розмежування її з категоріями фінансової стійкості і резильєнтності. Доведено, що фінансова резистентність є динамічною характеристикою економічної системи, яка поєднує здатність протидіяти шокам із можливістю адаптивної трансформації державних фінансів. Систематизовано ключові ознаки її виміру та запропоновано інтерпретацію через платоспроможність, маневреність бюджетної політики, наявність резервів і ефективність боргової політики. Обґрунтовано необхідність переходу до адаптивної моделі боргової політики як інструменту забезпечення довгострокової фінансової резистентності держави.*

Висновки*. Результати дослідження вказують на те, що фінансова резистентність держави не обмежується підтриманням боргових індикаторів у визначених межах, а детермінується здатністю економічної системи адаптуватися до тривалих шоків і зберігати функціональну спроможність. Ефективність боргової політики залежить від її ролі не лише як інструменту стабілізації, а й як механізму структурної трансформації економіки. Запропоновано перехід до активного управління фінансовою резистентністю на основі узгодження боргової динаміки, фіскальних можливостей і адаптивного потенціалу економічної системи.*

Ключові слова: *фінансова резистентність, боргова політика, боргова стійкість, економічне зростання, державний борг, боргове навантаження, фіскальні обмеження.*

Табл.: 1, рис.: 2, форм.: 2, бібл.: 17.

© Юлія Юріївна Вергелюк, 2026

Yuliia VERHELIUK
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., State Tax University, Irpin, Ukraine, strchk81@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1773-6631

RETHINKING THE ROLE OF PUBLIC DEBT POLICY IN SHAPING STATE FINANCIAL RESILIENCE

Introduction. *Ukraine's current macroeconomic conditions are shaped by the ongoing war, a persistent budget deficit, and an increasing reliance on external financing. This is accompanied by a rising debt burden and deepening structural imbalances in the system of public finances. Under such circumstances, traditional approaches to ensuring financial stability prove to be limited and require reconsideration. This confirms the relevance of advancing the concept of financial resilience while strengthening the role of debt policy in ensuring it.*

The purpose *of the article is to substantiate the need to rethink the role of debt policy in shaping the financial resilience of the state under conditions of instability and increased debt dependence.*

Results*. The article systematizes theoretical and applied approaches to interpreting the financial resilience of the state and justifies the need to distinguish it from the categories of financial stability and resilience. It is demonstrated that financial resilience represents a dynamic characteristic of the economic system, combining the ability to withstand shocks with the capacity for adaptive transformation of public finances. The key indicators for its assessment are systematized, and an interpretation is proposed through solvency, fiscal flexibility, the availability of financial reserves, and the effectiveness of debt policy. The necessity of transitioning to an adaptive model of debt policy as a tool for ensuring the long-term financial resilience of the state is substantiated.*

Conclusions*. The results indicate that the financial resilience of the state is not limited to maintaining debt indicators within predefined thresholds but is determined by the ability of the economic system to adapt to prolonged shocks and preserve its functional capacity. The effectiveness of debt policy depends not only on its role as a stabilization instrument but also on its function as a mechanism for structural adaptation of the economy. A transition to active management of financial resilience based on the alignment of debt dynamics, fiscal capacity, and the adaptive potential of the economic system is proposed.*

Keywords: *financial resistance, debt policy, debt sustainability, economic growth, public debt, debt burden, fiscal constraints.*

JEL Classification: H63, H62, E62, F34.

Постановка проблеми. Сучасні макроекономічні реалії характеризуються глибокою турбулентністю, яка проявляється не лише у високій волатильності, а й у структурній невизначеності, нерівномірності трансформаційних процесів у різних сегментах глобальної економіки та посиленні взаємозалежності між фінансовими ринками, геополітичними ризиками й технологічними зрушеннями. Фінансіалізація світової економіки призвела до того, що традиційні параметри стабільності дедалі частіше перестають виконувати роль надійних орієнтирів. У цих умовах статична модель забезпечення фінансової стійкості, орієнтована на утримання показників у заздалегідь визначених межах, виявляється недосконалою, а інколи й контрпродуктивною.

Зростання глобального боргового навантаження супроводжується посиленням впливу міжнародних кредиторів та фінансових інститутів на економічну політику країн-позичальників. Умови надання ресурсів дедалі частіше включають не лише фіскальні обмеження, а й структурні реформи, які не завжди узгоджуються з національними пріоритетами економічного розвитку. Таким чином, боргова залежність перетворюється на фактор не лише фінансової, а й політичної та інституційної вразливості. У відповідь на ці виклики традиційна парадигма боргової політики, зосереджена на мінімізації боргу чи досягненні певних кількісних цілей, потребує принципового перегляду в бік формування адаптивних стратегій, здатних забезпечувати функціонування економіки в умовах хронічних зовнішніх шоків і структурних дисбалансів.

Особливо гостро ця проблема постає перед країнами, що опинилися в епіцентрі множинних криз. Україна є яскравим прикладом такої ситуації: тривала військова агресія, необхідність фінансування оборонних потреб і післявоєнного відновлення, стійкий дефіцит державного бюджету, а також залежність від зовнішньої пільгової допомоги сформували комплекс взаємопов'язаних фінансових і боргових викликів. У цих умовах короткострокові вимоги виживання систематично вступають у суперечність із принципами довгострокової боргової безпеки, а зовнішня підтримка, попри свою критичну важливість, одночасно поглиблює структурні дисбаланси та звужує поле для самостійного стратегічного маневру.

Тому актуальним завданням стає розробка концепції фінансової резистентності як динамічної характеристики держави, яка здатна не лише протистояти тривалим негативним впливам, а й адаптуватися до них, зберігаючи ключові функції – платоспроможність, фінансування суспільних потреб та підтримку економічного зростання. Формування такої резистентності вимагає переосмислення ролі боргової політики: від інструменту короткострокової ліквідності вона має трансформуватися в механізм системної адаптації, здатний перетворювати боргове навантаження на ресурс структурних змін. Саме в цьому контексті окремі аспекти використання інструментів боргової політики набувають особливого значення, виступаючи водночас і джерелом вразливості, і потенційним каналом посилення адаптивності економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику забезпечення фінансової резистентності та її зв'язку з борговою політикою активно висвітлюють як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі, хоча термін "резистентність" використовують з різним ступенем теоретичної чіткості.

Забезпечення фінансової стійкості держави в умовах зростання бюджетних дисбалансів і активізації державних запозичень розкривається у праці українського науковця А. Крисоватого, де він акцентує увагу на специфіці функціонування системи публічних фінансів в умовах воєнних шоків та пов'язаних із ними ризиках боргової нестійкості [1]. У цьому дослідженні розвивається ідея вдосконалення боргової політики на основі окремих принципів, серед яких ключове місце посідає боргова безпека. У праці О. Барановського обґрунтовано концептуальні засади забезпечення боргової безпеки держави через аналіз чинників і загроз на прикладі України [2]. Дослідники С. Пирожков, Є. Божок та Н. Хамітов акцентують увагу на національній стійкості (резильєнтності) як стратегічній відповіді на гібридні загрози, розглядаючи її в ширшому безпековому контексті [3]. Т. Єфименко аналізує гармонізацію інформаційного середовища стресостійкості корпоративного сектору, підкреслюючи роль політики ста-

лого розвитку як складової стратегії резильєнтності [4]. Д. Череватський обґрунтовує доцільність використання терміна "резильєнтність" в економічній науці, водночас зазначаючи, що вона становить лише один із аспектів ширшої стресостійкості [5].

Окремі аспекти фінансової резистентності публічного сектору висвітлено в матеріалах Інституту сертифікованих фахівців з публічних фінансів та бухгалтерського обліку (CIPFA, Велика Британія), де резистентність трактується як здатність організації гнучко адаптуватися до змін попиту й умов надання послуг без ризику фінансового краху [6]. М. Ганцяк обґрунтовує наявність взаємозв'язку між макроекономічними параметрами та динамікою боргових показників [7], аналізує механізми реструктуризації суверенного боргу, акцентуючи увагу на глобальних тенденціях і практичних кейсах їхнього застосування [8], що формує теоретичне підґрунтя для подальшого осмислення фінансової резистентності економіки.

Зарубіжні дослідники суттєво розвинули проблематику фінансової стійкості та резильєнтності в умовах боргового тиску. Зокрема, G. Özbek пропонує методологію оцінки фінансової резильєнтності секторальних індексів на прикладі Туреччини [9]. D. Hakura дає чітке роз'яснення сутності стійкості боргу в контексті діяльності МВФ [10]. Z. Darvas, G. Huertas, L. Welslau та J. Zettelmeyer аналізують масштаби необхідних фіскальних коригувань для стабілізації боргу в розвинених країнах [11].

Міжнародні організації систематично відстежують глобальні боргові тренди: OECD фіксує стрімке зростання боргового навантаження та його наслідки для ринкової резильєнтності [12], а МВФ у спеціальному звіті щодо України 2026 р. акцентує критичну роль відновлення боргової стійкості для макрофінансової резильєнтності та довгострокового зростання [13].

Таким чином, сучасна наукова література демонструє значний інтерес до резильєнтності та боргової стійкості, проте концептуальне розмежування "резистентності" як окремої динамічної категорії, а також її інструментальне наповнення через боргову політику в умовах хронічної кризи, залишається недостатньо розробленим. Саме це визначає актуальність і новизну нашого дослідження.

Метою статті є обґрунтування необхідності переосмислення ролі боргової політики у формуванні фінансової резистентності держави в умовах нестабільності та посиленої боргової залежності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка характеризується високим рівнем невизначеності, що проявляється в низькій прогнозованості, швидких змінах та асинхронних впливах численних взаємопов'язаних і незалежних факторів. Трансформаційні процеси в зовнішньому середовищі, зумовлені нерівномірністю темпів змін у галузях економіки та глобальній фінансовій системі, суттєво обмежують доступ до ресурсів і посилюють цю невизначеність. В умовах повномасштабної війни в Україні ці негативні тенденції набувають особливо гострих форм. Для України зазначені виклики мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер: тривала військова агресія та потреба в фінансуванні оборонних потреб й відновлення призводять до стійкого перевищення видатків державного бюджету над доходами, що змушує постійно нарощувати державні запозичення. Унаслідок цього перетинаються умовні безпекові пороги боргового навантаження, які в мирний період вважалися критичними, а також відбувається відхід від стандартних ринкових практик позиціонування країни на міжнародних ринках капіталу.

Суб'єктивний аспект проявляється в тому, що значна частка зовнішньої фінансо-

вої та грантової допомоги від урядів країн-партнерів і міжнародних фінансових організацій формує розширені портфелі пільгового боргового фінансування. Хоча такі ресурси відіграють критичну роль у забезпеченні короткострокової стабільності, вони водночас створюють нові структурні залежності та відкривають можливості для поступового переорієнтування пріоритетів донорів у напрямі посилення власних протекціоністських і геостратегічних інтересів. Це може виражатися в умовності продовження підтримки, прив'язці траншів до впровадження реформ з неоднозначними середньостроковими наслідками або в стимулюванні окремих секторів економіки, що переважно відповідають інтересам кредиторів.

За таких умов рівень фінансової автономії та резистентності України залишається вкрай вразливим, попри зусилля щодо раціонального використання залучених ресурсів. Навіть потенційно перспективні ініціативи зі створення нових внутрішніх джерел доходів – зокрема спроби активізації видобутку та переробки критичних корисних копалин і рідкоземельних елементів – наразі мають фрагментарний і пілотний характер. Вони не інтегровані в цілісну боргову стратегію, не підкріплені достатньою інституційною та регуляторною базою, а отже, не здатні суттєво вплинути на траєкторію боргової динаміки чи увійти в системні орієнтири довгострокової фінансової резистентності держави. У підсумку короткострокова необхідність виживання та забезпечення поточної стійкості об'єктивно вступає в конфлікт із принципами забезпечення боргової безпеки в довгостроковій перспективі, а зовнішня підтримка, хоч і є життєво важливою, поглиблює структурні дисбаланси та обмежує можливості для самостійного маневру в майбутньому. Така суперечлива взаємодія короткострокових вимог виживання та довгострокових принципів фінансової стійкості держави об'єктивно актуалізує потребу в теоретичному переосмисленні сутності фінансової резистентності в умовах системної кризи чи глибоких трансформаційних зрушень.

Наразі категорія резистентності набула широкого застосування у соціально-економічних дослідженнях і використовується для характеристики спроможності економічних систем, ринкових структур, інституцій та суб'єктів господарювання витримувати дію зовнішніх шоків, пристосовуватися до змін середовища та зберігати належний рівень функціональної ефективності. У цьому контексті резистентність розглядається як динамічна властивість системи, що одночасно охоплює її здатність до опору дестабілізуючим чинникам і до адаптивної трансформації в умовах нових викликів.

Сучасні дослідження доводять всебічний вплив ефектів високого державного боргу на макроекономічні параметри [7]. Це окреслює необхідність використання централізації поняття "адаптивність", що є однією із рис фінансової резистентності.

Аналіз українських і зарубіжних наукових джерел дав змогу встановити, що термін "резистентність" у сфері економіки та фінансів застосовується в різних семантичних контекстах. У літературі можна виокремити три основні підходи до його трактування:

1. Повне ототожнення резистентності зі стійкістю (як синонімічне вживання понять).
2. Розмежування резистентності та стійкості, але синонімічне зіставлення її з резильєнтністю (resilience).
3. Чітке розрізнення трьох понять – "стійкість", "резистентність" і "резильєнтність" – як окремих категорій із відмінними характеристиками (наприклад, стійкість як опір змінам без трансформації, резистентність як специфічна

опірність, резильєнтність як адаптивне відновлення та трансформація).

Українські науковці переважно ототожнюють стійкість і резильєнтність. Для прикладу, вивчаючи стратегію і тактику випередження гібридних загроз у контексті забезпечення національної стійкості, С. Пирожков, Є. Божок та Н. Хамітов стверджують, що резильєнтність або стійкість цивілізаційної суб'єктності країни – це певна стратегія її існування, за якої відбувається успішне протистояння ризикам та загрозам [3, с. 75]. При цьому науковці посилаються на трактування поняття "резистентність", що існує в медицині та не здійснюється із сутністю резильєнтності, яку вони розвивають як властивість економіки.

Т. Єфименко, досліджуючи стресостійкість корпоративного сектору економіки, наголошує, що політика сталого розвитку стає невід'ємною складовою стратегії резильєнтності корпорацій, забезпечуючи стабільність соціально-економічного середовища [4, с. 6]. Науковиця вживає паралельно три поняття – "стійкість", "стресостійкість" і "резильєнтність", надаючи їм суміжного значення.

Обґрунтовуючи доповнення Принципів корпоративного управління новим розділом, фахівці OECD зазначають, що "система корпоративного управління має забезпечувати стимули для компаній ухвалювати фінансові та інвестиційні рішення, а також управляти ризиками таким чином, щоб це сприяло сталості та резильєнтності корпорації" [12]. Очевидно, що з цього обґрунтування випливає відмінність у баченні стійкості та резильєнтності.

Д. Череватський, аналізуючи вплив пандемії COVID-19 та інших глобальних криз, наголошує на доцільності застосування терміна "резильєнтність" в економічній науці, проводячи аналогію зі стресостійкістю. Водночас він зазначає, що резильєнтність економіки становить лише один із аспектів ширшої категорії стресостійкості [5, с. 32].

Науковці, які вважають "резильєнтність" і "резистентність" синонімами, зазвичай використовують лише один термін, наповнюючи його однаковим змістом. В українському науковому дискурсі переважає "резильєнтність": частина авторів спрощує її до стресостійкості, інші трактують глибше, ближче до етимології та міждисциплінарного розуміння. Поняття "резистентність" вживається значно рідше й не має усталеного значення.

Водночас існують дослідження, де послідовно використовують обидва терміни та розмежовують їхнє значення на концептуальному рівні. Формула фінансової резильєнтності охоплює фінансову резистентність і фінансове відновлення у взаємодії [9]. Частково погоджуємося з такими думками, втім, вважаємо, що аргументів для термінологічного розмежування, зокрема в економіці та фінансах, недостатньо. Дотримуючись етимологічних розбіжностей, фінансову резильєнтність розглядаємо як властивість, що сприяє трансформації фінансової системи, оскільки протидія зовнішнім і внутрішнім шокам зазвичай супроводжується переглядом структур, механізмів їхнього регулювання та розподілу ресурсів. Отже, резистентність не зводиться до пасивного протистояння кризі, а виступає активним каталізатором оптимізаційних змін, що підвищують ефективність, адаптивність системи та знижують її вразливість до майбутніх шоків. Інтеграція цієї концепції у фінанси й економіку дає змогу перейти від статичного аналізу до динамічного моделювання адаптивних механізмів відновлення платоспроможності держави.

Проблематика фінансової резистентності публічної сфери актуальна як для теоретиків, так і для практиків. За визначенням CIPFA (Велика Британія), фінан-

сова резистентність публічної організації – це здатність гнучко адаптуватися до змін попиту чи умов надання послуг без ризику банкрутства, завдяки маневреності в управлінні доходами й видатками при збалансованому бюджеті. Інститут розрізняє високу та низьку резистентність, наділяючи кожну власними індикаторами (табл. 1).

Індикатори виміру фінансової резистентності на рівні публічної організації логічно переносяться на макроекономічний рівень, де фінансова резистентність держави також оцінюється через здатність гнучко адаптуватися до шоків без втрати платоспроможності та без загрози боргової кризи. Аналогічно до організаційного підходу, ключовим індикатором тут виступає платоспроможність, що проявляється в стійкості боргового навантаження, маневреності в управлінні доходами/видатками та наявності резервів для протидії стрес-сценаріям. Саме це робить боргову політику центральним забезпечувальним елементом фінансової резистентності держави, оскільки ефективна боргова стратегія визначає не лише поточну ліквідність, а й довгострокову здатність до відновлення та зниження вразливості до зовнішніх і внутрішніх потрясінь.

Це дає змогу інтегрувати фінансову резистентність у ширше коло пов'язаних категорій боргової політики та її місця в загальній фінансовій політиці держави – насамперед фінансової безпеки, фінансової стійкості й стабільності, боргової стійкості (рис. 1). Фінансова резистентність при цьому виступає динамічним, адаптивним елементом, що доповнює статичніші поняття стійкості та стабільності, акцентуючи не лише на опорі, а й на здатності до трансформації в умовах боргової залежності.

Таблиця 1

Ознаки виміру рівня фінансової резистентності за методикою CIPFA*

Низька фінансова резистентність	Висока фінансова резистентність
– швидке падіння рівня резервів; – неможливість виконати фінансовий план та скоротити витрати; – систематичні незаплановані витрати бюджету; – скорочення горизонту середньострокового фінансового планування (з 4-5 років до 1 року); – використання резервів для покриття дефіциту замість стратегічного планування.	– наявність міцного середньострокового фінансового плану, який постійно оновлюється та враховує стрес-сценарії; – системність та узгодженість стратегій; – якісне управління і контроль.

*Складено на основі [6].

Рис. 1. Місце фінансової резистентності в ієрархії суміжних понять*

*Побудовано автором.

Боргову політику держави доцільно трактувати як цілісну складову економічної політики, спрямовану на формування, використання та обслуговування державних боргових зобов'язань на основі визначених стратегічних пріоритетів, інституційних обмежень і кількісних орієнтирів з метою забезпечення макроекономічної стабільності, фінансової стійкості та підвищення резистентності фінансової системи до внутрішніх і зовнішніх шоків.

Саме в такому розумінні боргова політика постає не як сукупність ізольованих управлінських рішень, а як інструмент стратегічного зміцнення фінансової резистентності держави.

Водночас основи боргової політики продовжують ґрунтуватися на постулатах ефективного боргового менеджменту, де домінуючими принципами залишаються забезпечення боргової безпеки (підтримання боргу на економічно безпечному рівні, мінімізація боргових ризиків і збереження платоспроможності держави) та сприяння економічному зростанню (оптимізація структури боргу, зниження вартості його обслуговування, використання запозичень для інвестицій у продуктивний капітал).

Про своєчасність використання різноманітних інструментів боргового менеджменту йдеться в численних наукових працях. У контексті антикризової боргової політики України заслуговують на увагу обґрунтування таких інструментів, як дефолт і реструктуризація, які успішно застосовували в ретроспективній світовій практиці [8]. Саме в цій подвійній меті – збереженні безпеки та стимулюванні зростання – боргова політика стає ключовим механізмом формування фінансової резистентності держави: вона не лише захищає від поточних ризиків, а й створює простір для адаптивних маневрів і структурних трансформацій у довгостроковій перспективі. Таким чином, фінансова резистентність набуває статусу комплексного результату ефективної взаємодії боргової політики з іншими елементами фіскально-монетарної системи, де борговий менеджмент відіграє роль системоутворювального фактора.

Описуючи взаємозв'язки між поняттями, що містяться на рис. 1, зазначимо наступні особливості їхньої взаємодії:

- боргова стійкість виступає ключовим забезпечувальним елементом фінансової стійкості держави;
- високі кількісні показники боргу (абсолютні та відносні) виключають можливість визнання держави фінансово стійкою, з огляду на сутність боргової стійкості;
- активна боргова політика на практиці часто порушує безпекові пороги, що призводить до зниження як боргової, так і загальної фінансової стійкості;
- на відміну від стійкості, яка вимагає мінімізації запозичень, резистентність передбачає адаптацію економічної моделі до нормального функціонування в умовах зростаючого боргового навантаження та нових зовнішніх реалій;
- боргова стійкість є невід'ємною складовою фінансової стійкості, яка разом з економічним зростанням визначає рівень фінансової резистентності держави.

Дедалі актуальнішою стає фінансова резистентність – здатність держави чи економіки продовжувати виконувати ключові функції навіть за тривалої дії потужних стресів, таких як війна чи боргова залежність. Вона досягається не через усунення ризиків, а завдяки постійному вдосконаленню механізмів адаптації, амортизації та компенсації, що забезпечує життєздатність і відновлення за будь-якої інтенсивності зовнішньої турбулентності. У цьому контексті вдалими є висновки Д. Хакури, фахівчині МВФ, яка стверджує, що під стійкістю публічного боргу (боргова стійкість) слід розу-

міти здатність уряду виконувати всі поточні та майбутні боргові зобов'язання без залучення надзвичайної фінансової допомоги та без дефолту [10].

Факторами боргової стійкості вважаються інституційна спроможність, якість боргового менеджменту, макроекономічні умови, економічна політика та глобальна фінансова ситуація. МВФ виокремлює ключові критерії забезпечення боргової стійкості, зокрема:

- відповідність нових запозичень бюджетним планам і середньостроковим стратегіям;
- перевищення дохідності боргових інвестицій над вартістю обслуговування боргу;
- висока якість боргової статистики, що охоплює всі зобов'язання (включаючи гарантовані) та повністю відповідає стратегічним орієнтирам.

Боргова стійкість сама собою не забезпечує економічного зростання, хоча й посилюється економічними успіхами. Водночас її порушення суттєво ускладнює досягнення фінансової стійкості, а в умовах фінансової нестабільності економічне зростання істотно сповільнюється або набуває нестійкого характеру. У таких умовах звужується доступ до ринків капіталу, посилюються боргові дисбаланси та формується ефект взаємного підсилення негативних макрофінансових тенденцій. Це створює своєрідне замкнене коло, розірвання якого можливе лише за умови формування адаптивної (резистентної) політики, узгодженої з довгостроковою моделлю економічного розвитку та підкріпленої ефективною борговою політикою.

Базою досягнення фінансової резистентності сучасної держави є систематичне індукування її поточного рівня та розробка комплексної методики оцінки. З огляду на домінуючу роль боргового фактора в забезпеченні фінансової резистентності, особливого значення набуває кількісний вимір впливу параметрів державного боргу на економічне зростання – один із ключових проявів резистентності. Багато досліджень пропонують математичні моделі такого аналізу. Наприклад, оцінка впливу обсягу державного боргу на ВВП з урахуванням доступу до банківського кредитування. Переважна більшість емпіричних результатів свідчить, що саме розмір державного боргу виступає визначальним фактором гальмування економічного зростання: зростання боргового навантаження обмежує динаміку ВВП, знижує потенціал інвестицій та послаблює загальну фінансову резистентність держави [14].

Останні звіти міжнародних фінансових організацій, зокрема OECD, які аналізують структуру глобального боргу, фіксують його невпинне зростання та перевищення критичних боргових порогів у багатьох країнах. Регіональне відношення боргу до ВВП у світі демонструє перевищення Маастрихтського критерію майже повсюди (рис. 2). Усе частіше роблять висновки, що високе боргове навантаження негативно позначається на економічному зростанні – насамперед через витіснення приватних інвестицій та посилення вразливості до зовнішніх шоків, що в підсумку суттєво послаблює фінансову резистентність держав [4].

Високий показник державного боргу, у більшості випадків, виступає стримувальним фактором економічного розвитку та знижує фінансову резистентність держави, хоча характер і масштаби цього впливу залежать від макроекономічного контексту. Навіть у країнах, де високий рівень державного боргу тривалий час не супроводжується борговою кризою (Японія – близько 230% ВВП, Сінгапур – близько 174% ВВП), значне боргове навантаження підвищує вразливість економіки до зростання процентних ставок, відтоку капіталу та зовніш-

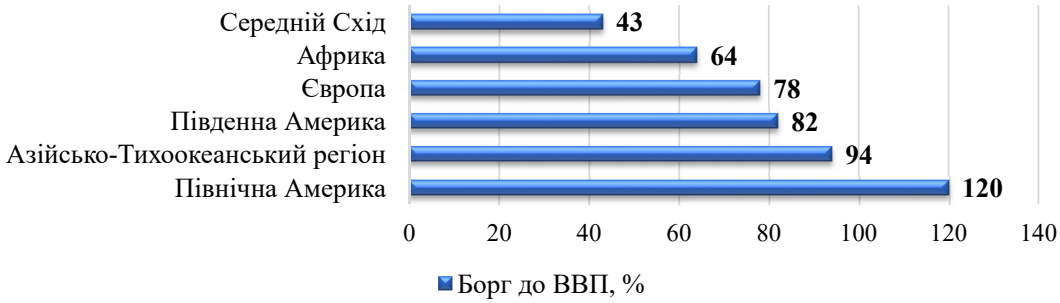

Рис. 2. Відношення боргу до ВВП у регіонах світу за підсумками 2025 р., %*

*Побудовано на основі [4].

ніх шоків. Вона "переноситься безболісно" лише за умов профіциту бюджету, а в решті випадків обмежує зростання й адаптивність. При цьому резистентність як динамічна адаптація до хронічного боргового навантаження вказує: борг не обов'язково руйнує економіку відразу, але завжди знижує стійкість до шоків і ускладнює довгострокове відновлення/зростання.

Для України з поточним рівнем показника відношення державного боргу до ВВП 96,1% та прогнозом 106% у 2026 р. означає посилення вразливості після війни, коли доведеться повертатися на ринки капіталу з високими ставками та короткими термінами [13]. Фахівці МВФ наголошують на необхідності відновлення боргової стійкості, що є центральною темою. Саме боргова стійкість є ключовим пріоритетом у контексті довгострокового зростання та макрофінансової резистентності. Водночас вихідні показники та розмиті перспективи врегулювання війни в Україні вказують на неминучість нової реструктуризації державного боргу [15].

Втім виважена боргова політика України не може зводитися лише до реструктуризаційних заходів. Згідно з теорією боргової динаміки, дотримання умов стабілізації державного боргу не гарантує фінансової резистентності, але є необхідною умовою її досягнення. Згідно з цією умовою, для підтримання стабільного рівня боргу держава повинна забезпечити такий первинний баланс бюджету, який компенсуватиме різницю між процентною ставкою та темпом економічного зростання (форм. 1). Таким чином, фіскальна політика виступає ключовим інструментом забезпечення боргової стійкості.

$$pb=(r-g)d, \quad (1)$$

де pb – первинний баланс бюджету (% ВВП);

r – реальна процентна ставка за боргом;

g – темп економічного зростання;

d – державний борг (% ВВП).

У спрощеному вигляді, за припущення нульової або дуже низької реальної процентної ставки, рівноважний рівень боргу може бути наближено оцінений як відношення бюджетного дефіциту до темпу економічного зростання (формула 2):

$$d^* = Deficit / Growth, \quad (2)$$

де d^* – рівноважний рівень боргу до ВВП;

$deficit$ – поточний рівень дефіциту державного бюджету за рік, %;

$growth$ – темп економічного зростання за поточний період (темп зростання ВВП, %).

Застосування цього співвідношення дає змогу оцінити граничний рівень боргового навантаження, який економіка здатна обслуговувати без подальшого зростання боргу. Відповідно, такий показник можна використовувати як індикатор фінансової

резистентності держави, оскільки він відображає здатність бюджетної системи підтримувати стабільність державного боргу за заданих макроекономічних параметрів. Отже, фінансова резистентність держави визначається не лише абсолютним рівнем державного боргу, а передусім співвідношенням між бюджетним дефіцитом, темпами економічного зростання та вартістю державних запозичень. Саме баланс між цими параметрами формує межі боргової стійкості та визначає можливості держави щодо проведення стабілізаційної фіскальної політики.

Швидке врегулювання боргових проблем і досягнення фінансової резистентності в Україні малоймовірне. Це насамперед можна пояснити високою вартістю відбудови національної економіки та нестійким рівнем державного боргу, зумовленим активними позиками під час війни. Проведення фіскальної консолідації для скорочення боргу – фактично неможливе. До того ж, цільовий рівень 70% ВВП вимагає чималих зусиль [11].

Незважаючи на широкий спектр сучасних методів та інструментів вирішення боргових проблем, їхнє своєчасне застосування в контексті досягнення фінансової резистентності вимагає суттєвого переосмислення, оскільки в умовах кризових шоків боргове фінансування набуває системоутворювального значення, для забезпечення безперервності функціонування державних фінансів, що зумовлює необхідність поєднання інструментів управління боргом із стратегічним плануванням, реструктуризаційними механізмами та активним використанням рефінансування з метою згладжування боргових піків і мінімізації ризиків дефолту [16].

Стратегізація боргової політики зі встановленням пріоритетів фінансової резистентності є важливим аспектом переосмислення її ролі в умовах України. Зростання боргової залежності, низький рівень боргової стійкості з відсутністю чітких довгострокових пріоритетів, узгоджених з іншими елементами фінансової політики, вимагає від управління державним боргом кардинальних змін. Це узгоджується з сучасними підходами, відповідно до яких динаміка державного боргу не може розглядатися ізольовано від фінансового циклу, оскільки саме взаємодія боргових і фінансових коливань визначає масштаби та тривалість боргового навантаження в кризові періоди [17].

Таким чином, фінансова резистентність держави формується як комплексна характеристика, що виникає в результаті взаємодії боргової динаміки, фіскальних параметрів і адаптивного потенціалу економіки, виходячи за межі традиційного розуміння боргової стійкості як сукупності статичних індикаторів.

Висновки. Отже, в умовах системної кризи та посиленої боргової залежності фінансова резистентність держави набуває ознак динамічної властивості економічної системи, що забезпечує її здатність зберігати функціональну спроможність за тривалих шоків. Для України ця концепція має принципове значення, оскільки поточні параметри боргової позиції формують передумови для подальшого загострення боргової кризи з відповідними макрофінансовими наслідками. За таких умов орієнтація виключно на підтримання боргової стійкості в межах традиційних підходів є недостатньою. Налаштування параметрів фінансової системи потребує цілеспрямованого спрямування на досягнення фінансової резистентності як стратегічної цілі, що забезпечує довгострокову життєздатність економіки. Боргова політика в цьому контексті є системоутворювальним механізмом, однак її ефективність залежить не лише від досягнення стабілізаційних умов,

а й від здатності держави перетворювати боргові ресурси на інструмент структурної адаптації та розвитку.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю розробки комплексної методики оцінки фінансової резистентності на макрорівні, що враховувала б не лише традиційні індикатори боргової стійкості, а й динамічні показники адаптивності. Окремий напрям становить емпіричне моделювання нелінійних ефектів боргового навантаження на економічне зростання в умовах тривалої кризи, а також порівняльний аналіз боргових стратегій держав з подібними викликами. Ці напрями дають змогу конкретизувати теоретичні основи та запропонувати практичні рекомендації щодо трансформації боргової політики в інструмент посилення фінансової резистентності держави.

Список використаних джерел

1. Крисоватий А. Дисбаланси і стійкість публічних фінансів в умовах війни. Світ фінансів. 2025. № 2. 2025. С. 08–17. http://doi.org/10.35774/SF2025.02.008.

2. Барановський О. Чинники і загрози боргової безпеці. Світ фінансів. 2026. № 1. С. 8–23. http://doi.org/10.35774/sf2026.01.08.

3. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. Вісник Національної академії наук України. 2021. № 8. С. 74–82. URL : https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/525c9d68-99d2-4d08-a74a-f0f1b3a86eaf/content.

4. Єфименко Т. Гармонізація інформаційного середовища стресостійкості корпоративного сектору економіки. Економіка України. 2023. № 6. С. 3–22. https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.06.003.

5. Череватський Д. Резильєнтність економіки та економіка резильєнтності. Економіка промисловості. 2023. № 1. С. 31–39. http://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.031.

6. The importance of financial resilience. Chartered Institute of Public Finance and Accountancy (CIPFA). 2023. URL : https://www.cipfa.org/-/media/files/cipfa-thinks/insight/importance-of-financial-resilience.pdf.

7. Ганцяк М. О. Залучення фінансових ресурсів на ринку державного боргу України : дис. ... д-ра філософії : 072. Чернігів, 2023. 285 с. URL : https://stu.cn.ua/wpcontent/uploads/2023/09/ganczyak_m_zaluchennya_finansovyh_resursiv_na_rynku_derzhavnogo_borgu.pdf.

8. Hantsiak M. Sovereign debt restructuring mechanisms: trends, tools, and global case studies. Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University. 2025. № 3. P. 36–43. https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-03-36-43.

9. Özbek G. B. Measuring the financial resilience of sectoral indices: An analysis of financial crises in Turkey. Building Economic Resilience. Contributions to Economics. Springer, Cham. 2025. P. 25–42. https://doi.org/10.1007/978-3-031-96428-2_2.

10. Hakura D. What Is debt sustainability? Finance & Development (IMF). 2020. P. 60–61. URL : https://www.imf.org/en/publications/fandd/issues/2020/09/what-is-debt-sustainability-basics.

11. Darvas Z., Huertas G., Welslau L., Zettelmeyer J. What will it take to stabilise debt in advanced countries? Working Paper. 2025. № 28. https://doi.org/10.64153/JQGQ5285.

12. Global debt report 2026: Sustaining debt market resilience under growing pressure, OECD Publishing, Paris. 2025. https://doi.org/10.1787/e9d80efd-en.

13. Ukraine: Request for an extended arrangement under the Extended Fund Facility. IMF Country Report. 2026. № 2026/058. https://doi.org/10.5089/9798229040464.002.

14. Verheliuk Yu., Hantsiak M., Didenko L., Kliuchka O. Public debt as a determinant of investment activity and economic growth in Ukraine.

Academy Review. 2026. № 1. P. 83–95. https://doi.org/10.32342/3041-2137-2026-1-64-6.

15. Богдан Т. Необхідність нової реструктуризації державного боргу України. Економічна правда. 2026. URL : https://epravda.com.ua/power/derzhavniy-borg-ukrajini-u-2025-masshtabi-struktura-i-neobhidnist-restrukturizaciji-816889/.

16. Petrukha S., Okhrimenko V., Matsenko D. Debt policy in times of crisis: Management technologies and countering singularity. Economics, Finance and Management Review. 2024. № 4. P. 18–29. https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-4-18-29.

17. Zhou T., Liu Z., Xu Y. Characterizing public debt cycles: Don't ignore the impact of financial cycles. arXiv preprint arXiv: 2404.17412. 2024. https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.17412.

References

1. Krysovatyy, A. (2025). Dysbalansy i stiikist publichnykh finansiv v umovakh viiny [Imbalances and sustainability of public finances in wartime conditions]. Svit finansiv – World of Finance, 2, 8–17. http://doi.org/10.35774/SF2025.02.008.

2. Baranovskyy, O. (2026). Chynnyky i zahrozy borhovii bezpetsi [Factors and threats to debt security]. Svit finansiv – World of Finance, 1, 8–23, http://doi.org/10.35774/sf2026.01.08.

3. Pyrozhkov, S. I., Bozhok, Ye. V., Khamitov, N. V. (2021). Natsionalna stiikist (rezyliientnist) krainy: stratehiia i taktyka vyperedzhennia hibrydnykh zahroz [National resilience of the country: strategy and tactics for anticipating hybrid threats]. Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 8, 74–82. Available at: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/525c9d68-99d2-4d08-a74a-f0f1b3a86eaf/content.

4. Yefymenko, T. (2023). Harmonizatsiia informatsiinoho seredovyshcha stresostiikosti korporatyvnoho sektoru ekonomiky [Harmonization of the information environment of stress resilience of the corporate sector of the economy]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 6, 3–22. https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.06.003.

5. Cherevatskyi, D. (2023). Rezyliientnist ekonomiky ta ekonomika rezyliientnosti [Economic resilience and the economics of resilience]. Ekonomika promyslovosti – Economics of Industry, 1, 31–39. http://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.031.

6. Chartered Institute of Public Finance and Accountancy (CIPFA). (2023). The importance of financial resilience. Available at: https://www.cipfa.org/-/media/files/cipfa-thinks/insight/importance-of-financial-resilience.pdf.

7. Hantsiak, M. O. (2023). Zaluchennia finansovykh resursiv na rynku derzhavnoho borhu Ukrainy [Attraction of financial resources in the public debt market of Ukraine] (Thesis : 072). Chernihiv, 285 p. Available at: https://stu.cn.ua/wpcontent/uploads/2023/09/ganczyak_m_zaluchennya_finansovyh_resursiv_na_rynku_derzhavnogo_borgu.pdf.

8. Hantsiak, M. (2025). Sovereign debt restructuring mechanisms: trends, tools, and global case studies. Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University, 3, 36–43. https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-03-36-43.

9. Özbek, G. B. (2025). Measuring the financial resilience of sectoral indices: An analysis of financial crises in Turkey. Building Economic Resilience. Cham: Contributions to Economics. Springer, 25–41. https://doi.org/10.1007/978-3-031-96428-2_2.

10. Hakura, D. (2020). What is debt sustainability? Finance & Development. International Monetary Fund. 60–61. Available at: https://www.imf.org/en/publications/fandd/issues/2020/09/what-is-debt-sustainability-basics.

11. Darvas, Z., Huertas, G., Welslau, L., Zettelmeyer, J. (2025). What will it take to stabilise debt in advanced countries? Working Paper. 28. https://doi.org/10.64153/JQGQ5285.

12. OECD. (2026). Global debt report 2026: Sustaining debt market resilience under growing pressure. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/e9d80efd-en.

13. International Monetary Fund. (2026). Ukraine: Request for an extended arrangement under the Extended Fund Facility (IMF Country Report No. 2026/058). https://doi.org/10.5089/9798229040464.002.

14. Verheliuk, Yu., Hantsiak, M., Didenko, L., Kliuchka, O. (2026). Public debt as a determinant of investment activity and economic growth in Ukraine. Academy Review, 1, 83–95. https://doi.org/10.32342/3041-2137-2026-1-64-6.

15. Bohdan, T. (2026). Neobkhidnist novoi restrukturyzatsii derzhavnoho borhu Ukrainy [The need for a new restructuring of Ukraine's public debt]. Ekonomichna pravda – Economic Truth. Available at: https://epravda.com.ua/power/derzhavniy-borg-ukrajini-u-2025-masshtabi-struktura-i-neobhidnist-restrukturizaciji-816889/.

16. Petrukha, S., Okhrimenko, V., Matsenko D. (2024). debt policy in times of crisis: Management technologies and countering singularity. Economics, Finance and Management Review, 4, 18–29. https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-4-18-29.

17. Zhou, T., Liu, Z., Xu, Y. (2024). Characterizing public debt cycles: Don't ignore the impact of financial cycles: preprint, arXiv, 2404.17412. https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.17412.

DOI: 10.35774/SF2026.03.048
УДК 364-7

Галина КУЛИНА
кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, gkulyna@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7035-315X

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Вступ. *Соціальне забезпечення є базовим механізмом управління соціальними ризиками, ключовим стабілізатором суспільних процесів. Однак виклики воєнного стану та масштабні руйнування соціальної інфраструктури актуалізують потребу в докорінній трансформації цієї системи у вітчизняних умовах. Комплексне оновлення її механізмів має стати основою для забезпечення довгострокової соціальної стійкості країни та її подальшого післявоєнного відновлення.*

Мета *– теоретично і концептуально обґрунтувати засади трансформації системи соціального забезпечення як базової інституційної передумови зміцнення соціальної стійкості суспільства в умовах сучасних викликів.*

Результати*. На основі узагальнення сучасних наукових підходів доведено, що цю категорію доцільно розглядати як динамічну спроможність соціуму протидіяти масштабним кризовим впливам на особистісному, груповому, інституційному та суспільному рівнях. З урахуванням глибокої регіональної диференціації наслідків війни для домогосподарств України обґрунтовано необхідність адаптації системи публічних фінансів до нових реалій через децентралізацію соціальних видатків та впровадження гнучких механізмів фінансування місцевих програм із урахуванням фінансово-економічного потенціалу та специфіки конкретних громад.*

Запропоновано концептуальну модель трансформації системи соціального забезпечення, архітектура якої передбачає реформування ринку соціальних послуг, цифровізацію управління із посиленням адресності соціальної підтримки, а також комплексну реінтеграцію та розвиток людського капіталу задля підвищення самозарадності особи. Систематизовано ключові інституційні бар'єри на цьому шляху, до яких віднесено високу тінізацію доходів, неузгодженість інформаційних баз даних і реєстрів, правову неврегульованість новітніх форм зайнятості, ринкову непідготовленість комунальних надавачів соціальних послуг, кадровий дефіцит у громадах та стереотипне сприйняття бізнесом працівників старших вікових груп і осіб з інвалідністю. Визначено, що подолання цих обмежень потребує розробки прикладних фінансових моделей залучення

© Галина Миронівна Кулина, 2026

приватного інвестиційного капіталу в соціальну сферу громад, зокрема шляхом впровадження ваучерного фінансування та механізму соціальних імпакт-облігацій.

***Висновки**. Доведено, що комплексна трансформація вітчизняної системи соціального забезпечення є ключовим інструментом зміцнення довгострокової соціальної стійкості суспільства. Практична реалізація запропонованої моделі та подолання ідентифікованих інституційних бар'єрів дасть змогу сформувати адаптивне фінансово-управлінське підґрунтя для післявоєнного відновлення і сталого соціально-економічного розвитку України.*

***Ключові слова:** соціальне забезпечення, соціальна стійкість, соціальні ризики, трансформація, цифровізація, система, соціальні послуги.*

Табл.: 1, рис.: 2, бібл.: 15.

Halyna KULYNA
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
gkulyna@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7035-315X

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL WELFARE SYSTEM AS A PREREQUISITE FOR STRENGTHENING THE SOCIAL RESILIENCE OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

***Introduction.** Social welfare serves as a fundamental mechanism for managing social risks and functions as a key stabilizer of societal processes. However, the challenges of martial law and the large-scale destruction of social infrastructure underscore the urgent need for a radical transformation of this system in the Ukrainian context. The comprehensive overhaul of its mechanisms should form the bedrock for ensuring the long-term social resilience of the country and its subsequent post-war recovery.*

***The purpose** of the study is to provide a theoretical and conceptual substantiation of the foundations for transforming the social welfare system as a core institutional prerequisite for strengthening the social resilience of society under contemporary challenges.*

***Results**. Based on the synthesis of modern scientific approaches, it is demonstrated that this category should be considered as a dynamic capacity of society to counteract large-scale crisis impacts at individual, group, institutional, and societal levels. Given the deep regional differentiation of the war's impact on Ukrainian households, the necessity of adapting the public finance system to new realities has been justified through the decentralization of social expenditures and the deployment of flexible mechanisms for financing local programs, accounting for the financial and economic potential and specific characteristics of individual communities.*

A conceptual model for the transformation of the social welfare system has been proposed, the architecture of which entails reforming the social services market, the digitalization of governance while enhancing the targeting of social assistance, as well as ensuring the comprehensive reintegration and development of human capital to increase individual self-reliance. Key institutional barriers on this path have been systematized, including the high level of undeclared income, lack of integration between databases and registries, insufficient legal regulation of emerging forms of employment, insufficient market readiness of municipal social service providers, staff shortages in local communities, and stereotypical perceptions by businesses re-

garding older workers and persons with disabilities. It is determined that overcoming these constraints requires the development of applied financial models to attract private investment capital into the community social sector, particularly through the implementation of voucher-based funding and social impact bond mechanisms.

***Conclusions**. This study demonstrates that the comprehensive transformation of Ukraine's social welfare system is a pivotal instrument for strengthening long-term societal social resilience. The practical implementation of the proposed model and the mitigation of identified institutional barriers will help establish an adaptive financial and managerial foundation for the post-war recovery and sustainable socio-economic development of Ukraine.*

***Keywords:** social welfare, social resilience, social risks, transformation, digitalization, system, social services.*

JEL Classification: H53; H55; H56; I31.

Постановка проблеми. Сучасні глобальні та національні суспільні процеси перебувають у стані перманентної трансформації, що супроводжується появою безпрецедентних за масштабами й інтенсивністю безпекових та економічних криз. Поряд із цим загострюються демографічні проблеми, зокрема стрімке старіння населення, та глибокі структурні дисбаланси у сфері зайнятості. За таких умов ключовими завданнями держави стають усунення прогалин у сфері соціального охоплення, забезпечення надійного захисту людини протягом усього її життя й адаптація механізмів соціального страхування до кон'юнктурних змін ринку праці [1].

Повномасштабна війна та її руйнівні наслідки зумовили комплекс екзистенційних загроз для України. Це вимагає докорінного переосмислення підходів до підтримки життєдіяльності населення та зміцнення соціальної стійкості суспільства. Традиційна система соціального забезпечення, що ґрунтується на механізмах убезпечення різних категорій осіб від соціальних ризиків та інших непередбачуваних обставин, усе частіше виявляє свою обмеженість і неспроможність оперативно реагувати на масштабність сучасних викликів й ефективно протидіяти їм. За своєю суттю така модель лише ситуативно нівелює наслідки криз, поглиблює дефіцит публічних фінансів і дестимулює економічну активність населення.

За таких умов актуалізується потреба у структурній трансформації системи соціального забезпечення. Вона має стати фундаментальною інституційною передумовою для формування соціальної стійкості суспільства, побудованої на засадах превентивного реагування на соціальні ризики, автоматизації процесів управління, верифікації та адресності соціальної підтримки, а також стимулювання економічної активності громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретико-методологічні засади дослідження соціальної стійкості та її адаптаційного потенціалу в умовах системних криз і потрясінь закладено у працях таких зарубіжних науковців, як А. Заутра [2], Дж. Качіоппо [2], Г. Рейс [2], А. Камар [3], М. Кек [4], П. Сакдаполрак [4] Б. Рейман [5], К. Рейман [5], та ін. У вітчизняному науковому дискурсі проблематика формування соціальної стійкості як ключового чинника національної безпеки та суспільного розвитку в умовах воєнних загроз також набула особливої актуальності. Зокрема, різні аспекти цього процесу висвіт-

лено у працях Ю. Пачковського [5], О. Сухого [5], О. Вольської [6], Т. Запорожець [7], Е. Лібанової [8; 9], О. Єрмоленко [9], А. Гуторова [9], М. Хвестика [9], О. Гуторова [9], М. Назарова [10] та ін. Попри вагомий науковий доробок авторів, у сучасних дослідженнях недостатньо висвітленим залишається визначення ролі системи соціального забезпечення як ключового інституційного підґрунтя формування соціальної стійкості суспільства. Це зумовлює необхідність подальшого обґрунтування теоретико-методологічних і прикладних засад трансформації цієї системи з метою посилення її стабілізаційного та захисного потенціалу в умовах сучасних викликів.

Метою дослідження є теоретико-концептуальне обґрунтування засад трансформації системи соціального забезпечення як базової інституційної передумови зміцнення соціальної стійкості суспільства в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля виявлення можливостей і напрямів трансформації системи соціального забезпечення в Україні необхідно насамперед розглянути цільовий орієнтир цих реформ – соціальну стійкість суспільства. Саме від її системного забезпечення безпосередньо залежить довгострокова перспектива післявоєнного відновлення та збереження людського капіталу держави.

У сучасному науковому дискурсі категорія стійкість має широкий міждисциплінарний характер та застосовується для характеристики спроможності різних систем функціонувати в умовах потрясінь, адаптуватися до змін та зберігати потенціал подальшого розвитку. У цьому контексті важливим є підхід Е. Лібанової, М. Хвестика, А. Гуторова, О. Гуторова та О. Єрмоленко, які розглядають стійкість (резильєнтність) у ширшому системному вимірі, наголошуючи на тому, що її концепція “визначає здатність соціо-еколого-економічних систем адаптуватися до деструктивних чинників (шоків), зберігати основні функції та забезпечувати сталий, поступальний розвиток, попри несприятливі обставини” [9, с. 192]. Водночас “унаслідок шоку система відповідно до рівня своєї резильєнтності може опинитися в ситуації колапсу (за умови її недостатності) або ж відновитися до рівня, вищого за докризовий” [8, с. 4].

Зазначений підхід формує методологічне підґрунтя для конкретизації категорії стійкості стосовно соціальної сфери. Відповідно, соціальна стійкість може розглядатися як специфічний прояв загальної системної стійкості, що характеризує спроможність особи, соціальної групи, інституції та суспільства загалом протидіяти кризовим впливам, адаптуватися до нових умов, зберігати соціальні зв’язки та ключові функції й забезпечувати відновлення та подальший розвиток. Водночас у сучасній науковій думці дослідження соціальної стійкості пройшло складну еволюцію: від аналізу індивідуальної життєздатності та адаптивності людини до системного оцінювання стійкості цілих спільнот і державних інституцій в умовах тривалих криз. Це свідчить про комплексну природу зазначеного явища та різноманітність його функціональних вимірів.

Так, на думку Дж. Т. Качіоппо, Г. Т. Рейса та А. Дж. Заутри, соціальна стійкість – це здатність налагоджувати, підтримувати та зберігати позитивні стосунки, а також витримувати життєві стресові чинники та соціальну ізоляцію й відновлюватися після них [2, с. 44]. Відтак саме соціальні зв’язки та соціально-психологічний стан людини, які мінімізують ризики індивідуальної вразливості, виступають первинними формами захисту від кризових ситуацій.

Натомість О. Вольська трактує соціальну стійкість вже на макрорівні, визначаючи її

як “інтегральну властивість суспільства, яка визначає його здатність до адаптації, збереження соціальної згуртованості та відновлення в умовах тривалих кризових впливів” [6, с. 75]. До того ж макроекономічні трансформації та безпекові загрози вимагають розгляду цього феномена як динамічного процесу і комплексного явища. На підтвердження цього М. Кек і П. Сакдаполрак обґрунтовують трикомпонентну структуру соціальної стійкості, визначаючи її крізь призму трьох ключових елементів – здатності до подолання труднощів, адаптивних та трансформаційних можливостей [4, с. 5]. У сукупності вони дають змогу оцінити не лише первинну реакцію соціальної системи на деструктивні чинники, а й її спроможність адаптуватися до нових реалій і використати досвід функціонування в умовах кризи з метою перебудови власної інституційної структури. Поділяє зазначені погляди й А. Х. Камар, акцентуючи на тому, що соціальна стійкість є складним “міждисциплінарним конструктом”, який інтегрує в собі динаміку спільноти, загальну адаптивність та комплекс чинників зовнішнього середовища, тобто формується у постійній взаємодії соціальних суб’єктів із інституційною та соціокультурною інфраструктурою держави [3, с. 142].

Узагальнюючи та структуруючи зазначені підходи, Т. Запорожець розглядає соціальну стійкість як багаторівневу категорію, яка інтегрує “соціально-психологічну адаптивність, інституційну ефективність і ціннісну єдність суспільства” [7, с. 32]. На думку автора, в умовах війни вона виступає визначальним фактором зміцнення безпекового потенціалу країни та стратегічним підґрунтям для повоєнної відбудови. Конкретизацію та візуалізацію цих системних рівнів соціальної стійкості (на основі дослідження Б. Рейман та ін. [5]) подано на рис. 1.

Водночас у сучасних вітчизняних реаліях окреслений макроекономічний та інституційний базис трансформується у практичну площину локального розвитку. Досліджуючи соціальну стійкість у контексті післявоєнного відновлення територіальних громад, М. С. Назаров зазначає, що вона відображає спроможність місцевої спільноти прогнозувати потенційні ризики, мінімізувати деструктивні впливи та забезпечувати динамічне відновлення шляхом адаптації та структурного зростання в умовах високої невизначеності [10, с. 35]. З огляду на це саме модернізована система соціального забезпечення має стати передумовою зміцнення загальної соціальної стійкості суспільства. Оскільки територіальна громада є первинною ланкою реалізації державних соціальних гарантій, комплексну трансформацію цієї системи доцільно розглядати не лише як механізм перерозподілу національного доходу, а й як базовий інституційний чинник формування життєздатності територіальних громад та держави загалом. Такий підхід дає змогу простежити чіткий взаємозв’язок між структурним оновленням цієї системи та рівнями соціальної стійкості, які подано на рис. 1, а саме:

1) на особистісному рівні трансформація системи соціального забезпечення має бути спрямована на нівелювання соціальних ризиків і підтримку фінансової спроможності особи або домогосподарства в умовах кризи. Удосконалення механізмів адресної підтримки та гарантованих державою соціальних виплат є ключовим інструментом забезпечення базового рівня доходів громадян та стимулювання їхньої подальшої економічної активності. Особливого значення це набуває в контексті прискорення реінтеграції демобілізованих військовослужбовців (ветеранів війни) та успішної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у територіальних громадах;

2) на груповому рівні трансформація має бути орієнтована на децентралізацію

Суспільний рівень:
актуалізація соціокультурних і ментальних чинників стійкості; загальнонаціональна солідарність та суспільна згуртованість; інтенсифікація націотворчих процесів і зміцнення української ідентичності; колективний моральний дух та чинник надії; нівелювання деструктивного "російського чинника"; стратегічна міжнародна співпраця та фінансово-гуманітарна підтримка

Інституційний рівень:
спроможність органів державної влади щодо мінімізації загроз та забезпечення розвитку суспільства; модернізація державного управління й цифровізація публічних послуг; легітимне й ефективне лідерство; динаміка суспільної довіри до інституцій; морально-етичні імперативи кризового менеджменту; антикризове управління на рівні територіальних громад

Груповий рівень:
колективна здатність спільнот до адаптації та відновлення; соціальна згуртованість та масовий волонтерський рух; розвиток потенціалу територіальних громад в умовах децентралізації; зміцнення соціального капіталу; чинник сім'ї та її інституційна стійкість

Особистісний рівень:
індивідуальні психологічні якості особи; психологічна стійкість та ефект "загартування"; стратегії саморегуляції (зокрема у молодіжному середовищі) та подолання стресу; процеси соціальної адаптації й (ре)соціалізації

Рис. 1. Багаторівнева структура соціальної стійкості суспільства*

* Побудовано на основі [5, с. 130–138].

управління та підвищення фінансової спроможності локальних систем соціального захисту населення. Фінансування місцевих соціальних програм та розвиток мережі надавачів соціальних послуг мають посилювати підтримку вразливих категорій сімей, що дасть можливість активізувати внутрішні ресурси територіальної громади, стимулювати взаємодопомогу та зміцнити її фінансово-економічну стійкість;

3) на інституційному рівні трансформація системи соціального забезпечення має сприяти її технологічній модернізації й автоматизації управлінських процесів. Підвищення ефективності функціонування Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) та інтеграція сервісів на платформі "Дія" дасть змогу мінімізувати трансакційні витрати, забезпечити прозорість розподілу бюджетних коштів і безперервність виконання соціальних зобов'язань. Це суттєво оптимізує адміністрування виплат та сприятиме посиленню фінансового контролю навіть за умов руйнування соціальної інфраструктури;

4) на суспільному рівні ефективний та інклюзивний перерозподіл національного доходу має стати важливою умовою соціальної безпеки держави. Зниження рівня бідності, мінімізація надмірного майнового розшарування та матеріальна підтримка найбільш уразливих верств населення по-

кликані безпосередньо забезпечити збереження людського капіталу та зниження соціальної напруги, що, своєю чергою, слугуватиме підґрунтям для зміцнення довгострокової стійкості державної системи загалом.

Водночас успішне реформування вітчизняної системи соціального забезпечення потребує обов'язкового врахування регіональної специфіки, оскільки наслідки війни та міграційні процеси є вкрай нерівномірними. Повномасштабне вторгнення суттєво підірвало життєстійкість українських родин, що призвело до критичного зростання кількості людей, які потребують соціальної підтримки. Так, за даними Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, в країні налічується понад 4,6 млн зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб, з яких 717 тис. – це діти [11]. Крім того, стрімко збільшується чисельність осіб з інвалідністю та сімей загиблих героїв. Зокрема, на кінець 2025 р. кількість людей із підтвердженою інвалідністю перевищила 3,4 млн осіб [12].

Реагування на ці виклики потребує колосальної концентрації бюджетних коштів. Зокрема, за функціональною класифікацією видатки Державного бюджету України у 2026 р. на фінансування соціального захисту та соціального забезпечення затверджені обсягом 483,3 млрд грн з уточненням до майже 494 млрд грн, що закріплює цей напрям як четвертий за величиною пріоритет державних видатків у структурі публічних фінансів періоду воєнного стану [13]. До того ж у Бюджетній декларації на 2027–2029 рр. передбачається поетапне підвищення основних соціальних стандартів (мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму) "прискореними темпами", порівняно з інфляцією [14].

Варто враховувати і той факт, що руйнівний вплив воєнних дій на життєдіяльність домогосподарств та концентрація соціальних ризиків (від втрати здоров'я до повної втрати економічної самостійності) мають глибоку регіональну специфіку. Оцінити масштаби цієї територіальної диференціації та визначити просторові пріоритети для модернізації соціальної підтримки безпосередньо у громадах можна на основі емпіричних даних (табл. 1).

Дані табл. 1 засвідчують масштабність і територіальну диференціацію наслідків воєнних дій для населення країни. Загалом в Україні понад половина домогосподарств (59%) зазнали безпосереднього впливу війни, що трансформувалося у системні соціально-економічні шоки. Найвищі показники деструктивного впливу фіксуються на

Таблиця 1

Регіональна диференціація наслідків повномасштабного вторгнення для домогосподарств України, %*

Макрорегіон	Частка домогосподарств, які зазнали безпосереднього впливу	Демографічні зміни	Наслідки для здоров'я	Економічні потрясіння	Втрата доступу до базових послуг
Україна	***59***	***23***	***17***	***38***	***19***
Північ	68	35	26	36	22
Захід	41	13	13	27	10
Центр	47	8	10	35	11
Схід	70	31	16	46	24
Південь	74	26	15	61	36

* Складено на основі [15].

Півдні (74%) та Сході (70%), де критичного рівня досягли економічні потрясіння (61% та 46% відповідно) та втрата доступу до базових послуг (36% та 24%). Водночас тилові макрорегіони також зазнали суттєвого навантаження. Так, у Центральному та Західному регіонах економічні потрясіння охопили 35% та 27% домогосподарств, а кожен десятий мешканець втратив доступ до звичних соціальних послуг.

Таким чином зміцнення соціальної стійкості суспільства у довготерміновій перспективі зумовлює потребу в подальшій модернізації соціального забезпечення населення. За умов, коли 38% домогосподарств країни одночасно стикаються з гострими економічними потрясіннями, традиційні механізми соціального захисту й уніфіковані підходи соціальної підтримки втрачають свою ефективність і здатність своєчасно нівелювати такі масштабні соціальні ризики.

В основу побудови оновленої вітчизняної системи соціального забезпечення мають бути закладені гнучкі механізми, адаптовані до фінансової спроможності та реальних потреб конкретних громад. На фінансовому рівні це передбачає посилення адресності соціальних виплат на основі реальної оцінки матеріального стану особи чи домогосподарства та впровадження гнучких інструментів екстреної грошової допомоги у разі раптового настання життєвих криз. На організаційному рівні – удосконалення функціонування діючих сервісів “єдиного вікна”, подолання адміністративних розривів між процесом призначення грошових виплат і безпосереднім наданням соціальних послуг, а також забезпечення безбар’єрності й оперативності соціальної підтримки безпосередньо за місцем проживання особи.

Більше того, актуалізується потреба у забезпеченні превенції та нівелюванні соціальних ризиків на ранніх етапах їх виникнення завдяки використанню цифрових інструментів верифікації даних. Концептуальну модель цих перетворень наочно відображено на рис. 2.

У межах розробленої концептуальної моделі (рис. 2) соціальна стійкість розглядається як динамічна здатність суспільної системи адаптуватися до кризових умов і зовнішніх шоків, зберігаючи базові функції, структурну цілісність та потенціал подальшого розвитку. З науково-теоретичного погляду запропонована модель передбачає зміщення акцентів від компенсації наслідків соціальних ризиків до створення умов для адаптації та відновлення населення в умовах криз. Такий комплексний підхід дає змогу розглядати систему соціального забезпечення не лише як механізм підтримки населення, а й як чинник зміцнення довгострокової соціальної стійкості та безпеки держави. Архітектура запропонованої моделі охоплює три взаємопов’язані напрями (блоки), взаємодія яких сприяє зміцненню соціальної стійкості:

1. Цифровізація управління та посилення адресності соціальної підтримки (фінансово-управлінський вектор). Цей блок спрямований на зменшення інформаційної асиметрії між державою та потенційними отримувачами соціальної підтримки. Автоматизована верифікація майнового та соціального статусу через ЄІССС створює передумови для переходу від недостатньо диференційованого розподілу соціальних трансфертів до більш адресного їхнього спрямування. Це сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, зменшенню необґрунтованих видатків та посиленню фінансової стійкості системи соціального захисту в умовах ресурсних обмежень.

2. Реінтеграція та розвиток людського капіталу (соціально-економічний вектор). Цей блок передбачає орієнтацію соціальної політики на розвиток людського потенціалу та посилення самостійності гро-

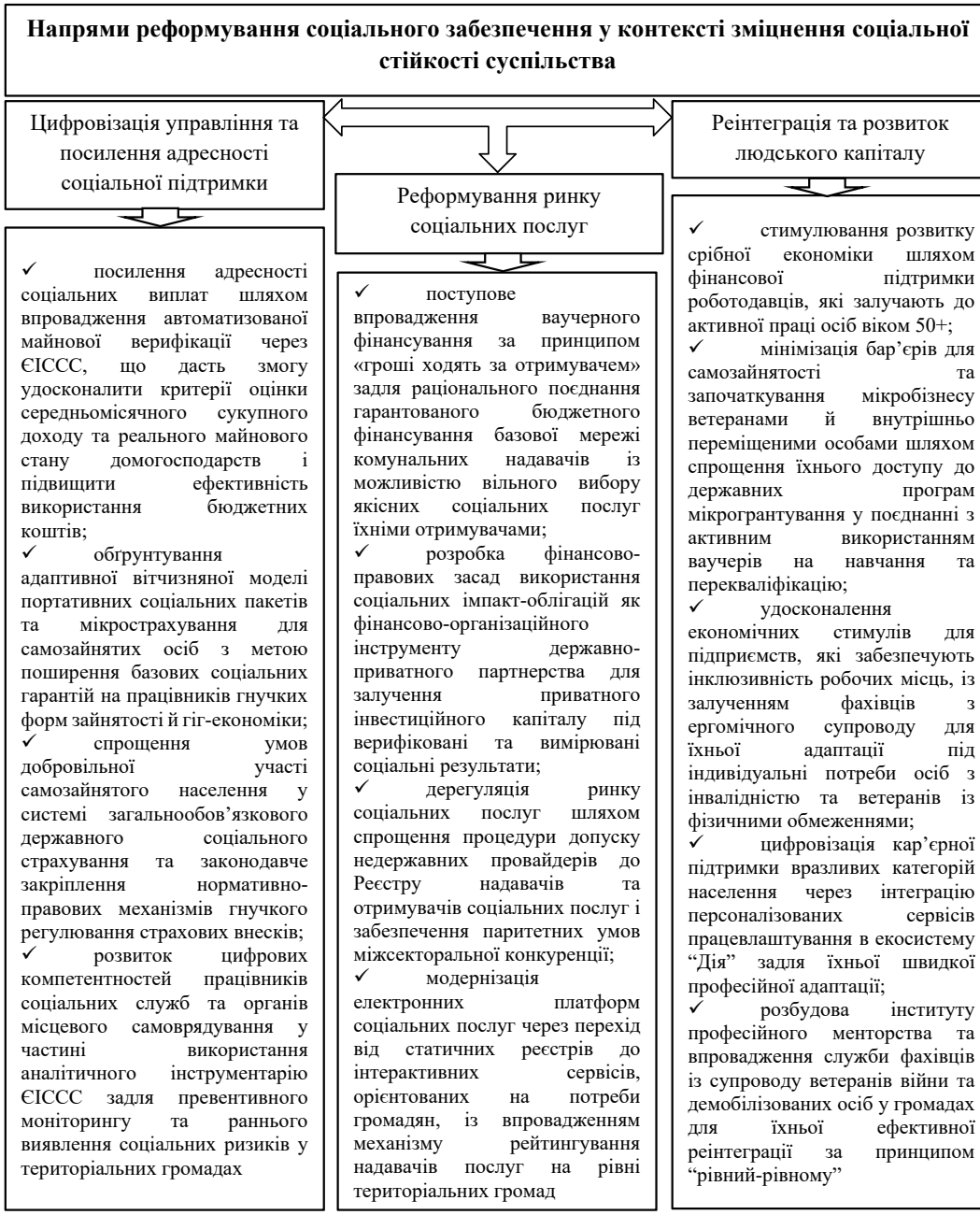

Рис. 2. Концептуальна модель трансформації соціального забезпечення у контексті зміцнення соціальної стійкості суспільства*

* Побудовано автором.

мадян. Йдеться не лише про компенсацію втрати доходів, а й про створення можливостей для відновлення та розвитку економічного потенціалу людини. Реалізація такого підходу може здійснюватися через професійне навчання та ваучерні програми, стимулювання розвитку "срібної економіки", підтримку підприємницьких ініціатив, зокрема шляхом надання мікрогрантів для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і членів їхніх сімей. У результаті відновлення економічної активності населення стає важливим чинником довгострокової соціально-економічної стійкості та сприяє розширенню можливостей громадян для самостійного забезпечення власного добробуту.

3. Реформування ринку соціальних послуг (інституційно-ринковий вектор). Цей блок передбачає розвиток конкуренції між надавачами соціальних послуг, розширення участі недержавного сектору та посилення ролі територіальних громад в організації й фінансуванні таких послуг. Запровадження ваучерного фінансування за принципом "гроші ходять за отримувачем", а також механізмів державно-приватного партнерства, зокрема соціальних імпакт-облігацій, створює передумови для формування конкурентного середовища на ринку соціальних послуг. Це сприяє залученню приватного капіталу, диверсифікації джерел фінансування, зменшенню монополізації ринку комунальними надавачами та підвищенню доступності й якості соціальних послуг на рівні територіальних громад.

Системний ефект запропонованої концептуальної моделі полягає у взаємному посиленні визначених напрямів: цифровізація та адресна верифікація підвищують ефективність і фінансову збалансованість системи → розвиток конкурентного середовища на ринку соціальних послуг сприяє доступності та якості підтримки у громадах → програми реінтеграції та розвитку людського капіталу відновлюють економічну активність населення → зростання економічної активності формує додаткові передумови для фінансової стійкості системи.

Проте впровадження цих змін стримується низкою викликів. Серед головних перешкод на шляху модернізації вітчизняної системи соціального забезпечення систематизовано такі інституційні бар'єри:

- високий рівень тінізації доходів та неформальної зайнятості, що знижує достовірність оцінки середньомісячного сукупного доходу, створює передумови для приховування відомостей про доходи та безпідставного отримання адресної допомоги;
- правова неврегульованість нестандартних форм зайнятості, яка дає змогу цифровим платформам уникати фінансової відповідальності за соціальний захист виконавців та дестимулює самозайнятих осіб до добровільної участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні;
- неузгодженість інформаційних баз даних і державних реєстрів (зокрема через відсутність у цифрових базах відомостей про активи й майно, набуті до створення електронних реєстрів), що обмежує можливості алгоритмів ЄІССС здійснювати автоматизований превентивний моніторинг реального майнового стану домогосподарств без залучення інструментів суб'єктивного оцінювання;
- фінансова незацікавленість комунальних надавачів соціальних послуг, що виявляється у небажанні відходити від традиційного кошторисного утримання інфраструктури та їхній недостатній готовності до роботи у конкурентному середовищі;
- кадровий дефіцит у територіальних громадах, зумовлений браком кваліфіко-

ваних соціальних фахівців із належним рівнем цифрових компетентностей;

- стереотипне сприйняття роботодавцями працівників віком 50+ та осіб з інвалідністю, що виявляється у низькій готовності бізнесу інвестувати в ергономічну адаптацію робочих місць та створювати інклюзивні умови праці навіть за наявності державних фінансових стимулів.

Подолання виявлених інституційних бар'єрів дасть змогу сформувати гнучке і надійне підґрунтя для повоєнного відновлення соціально-економічного потенціалу України. Системне усунення неузгодженості інформаційних баз даних і державних реєстрів та детінізація доходів забезпечать перехід до якісно нового рівня адресності соціальної підтримки, що оптимізує навантаження на систему публічних фінансів. Водночас інституційне врегулювання нестандартних форм зайнятості та демонополізація ринку соціальних послуг стимулюватимуть розвиток конкурентного сервісного середовища в громадах. Це дасть змогу не лише ефективно інтегрувати в економічний простір вразливі категорії громадян (зокрема ВПО, осіб з інвалідністю та представників "срібної економіки"), а й трансформувати індивідуальну життєздатність населення у довгострокову соціальну стійкість суспільства.

Висновки. Резюмуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що соціальна стійкість суспільства значною мірою визначається спроможністю системи соціального забезпечення своєчасно реагувати на соціальні ризики, пом'якшувати їхні наслідки, зберігати людський капітал та підтримувати суспільну згуртованість як важливу складову національної безпеки.

У процесі дослідження обґрунтовано багаторівневу структуру соціальної стійкості суспільства з урахуванням взаємозв'язку особистісного, групового, інституційного та суспільного рівнів, кожен із яких пов'язаний із відповідними інструментами публічного фінансування та соціального захисту. Розроблено та науково аргументовано концептуальну модель трансформації системи соціального забезпечення, сутність якої полягає у зміщенні акцентів від компенсації наслідків соціальних ризиків до створення умов для адаптації та відновлення населення. Наголошено, що системний ефект моделі формується через взаємодію трьох напрямів: цифровізації та посилення адресності соціальної підтримки (фінансово-управлінський вектор), реінтеграції та розвитку людського капіталу (соціально-економічний вектор), а також розвитку конкурентного середовища на ринку соціальних послуг (інституційно-ринковий вектор).

У ході дослідження систематизовано ключові інституційні бар'єри модернізації вітчизняної системи соціального забезпечення, зокрема тінізацію доходів, високий рівень неформальної зайнятості та правову неврегульованість нестандартних форм зайнятості, неузгодженість інформаційних баз, кадровий дефіцит та стереотипи роботодавців. Визначено, що подолання зазначених бар'єрів є важливою передумовою підвищення самостійності громадян, ефективності соціальної підтримки та фінансової збалансованості системи соціального забезпечення. Послідовна реалізація запропонованих засад створює важливі передумови для зміцнення довгострокової соціальної стійкості суспільства як складової національної безпеки України.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення прикладних фінансових моделей залучення приватного інвестиційного капіталу до соціальної сфери територіальних громад, зокрема шляхом упровадження механізмів соціальних імпакт-облігацій.

Список використаних джерел

1. Global overview of social security reforms 2023–2025. URL : https://www.issa.int/analysis/global-overview-social-security-reforms-2023-2025.

2. Cacioppo J. T., Reis H. T., Zautra A. J. Social resilience: the value of social fitness with an application to the military. American Psychologist. January 2011. Vol. 66, No. 1. P. 43–51. DOI: 10.1037/a0021419.

3. Qamar A. H. Social resilience: A critical synopsis of existing definitions. Corvinus Journal of Sociology and Social Policy. 2024. Vol. 15, № 1. P. 129–147. https://doi.org/10.14267/CJSSP.2024.1.6.

4. Keck M., Sakdapolrak P. What is social resilience? Lessons learned and ways forward. Erdkunde. 2013. Vol. 67, № 1. P. 5–19. DOI: 10.3112/erdkunde.2013.01.02.

5. Рейман Б., Рейман К., Сухий О., Пачковський Ю. Соціальна стійкість українського суспільства в умовах війни: історико-світоглядні виклики. Axis Europae. 2025. № 7. С. 126–145. DOI: 10.69550/3041-1467.7.333203.

6. Вольська О. М. Соціальна стійкість як елемент державної політики національної безпеки України. Наукові перспективи. 2025. № 12. С. 75–83. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-75-83.

7. Запорожець Т. Соціальна стійкість як ключовий чинник національної безпеки України в умовах війни. Виклики національній безпеці України: соціальний вимір : матеріали круглого столу (11 листопада 2025 р., Київ). Київ, 2025. С. 31–33.

8. Лібанова Е. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. Демографія та соціальна економіка. 2024. № 4. С. 3–23. https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003.

9. Libanova E. M., Khvesyk M. A., Hutorov A. O., Gutorov O. I., Yermolenko O. A. Synergistic approach to the resilience management of socio-ecological and economic development of Ukraine. Науковий вісник Національного гірничого університету. 2025. № 3. P. 192–200. https://doi.org/10.33271/nvngu/2025-3/192.

10. Назаров М. С. Соціальна стійкість як ресурс для післявоєнного відновлення територіальних громад в Україні. Політикус. 2023. Вип. 3. С. 35–38. https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.6.

11. Внутрішньо переміщені особи. ДП "Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України". URL : https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo.

12. Інвалідність та соціально-економічна мобільність в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/invalidnist-ta-sotsialno-ekonomichna-mobilnist-v-ukrayini.

13. Видатки. Open budget. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table.

14. Бюджетна декларація на 2027–2029 роки. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_20272029-938

15. MICS Україна 2025–26. Статистичні огляди ключових результатів. Попередня версія. Державна служба статистики України. 2026. URL : https://stat.gov.ua/sites/default/files/2026-06/mics_ukraine_2025-26_snapshots_ua_june_2026.pdf.

References

1. Global overview of social security reforms 2023–2025. Available at: https://www.issa.int/analysis/global-overview-social-security-reforms-2023-2025.

2. Cacioppo, J. T., Reis, H. T., Zautra, A. J. (2011). Social resilience: the value of social fitness with an application to the military. American Psychologist, 66(1), 43–51. DOI: 10.1037/a0021419.

3. Qamar, A. H. (2024). Social resilience: A critical synopsis of existing definitions. Corvinus Journal of Sociology and Social Policy, 15(1), 129–147. https://doi.org/10.14267/CJSSP.2024.1.6.

4. Keck, M., Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. Erdkunde, 67(1), 5–19. DOI: 10.3112/erdkunde.2013.01.02.

5. Rejman, B., Rejman, K., Sukhyy, O., Pachkovskyy, Y. (2025). Sotsialna stiikist ukrainskoho suspilstva v umovakh viiny: istoryko-svitohliadni vyklyky [Social resilience of Ukrainian society in the context of war: Historical and ideological challenges]. Axis Europae, 7, 126–145. DOI: 10.69550/3041-1467.7.333203.

6. Volska, O. (2025). Sotsialna stiikist yak element derzhavnoi polityky natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Social resilience as an element of the state policy of national security of Ukraine]. Naukovi perspektyvy – Scientific Perspectives, 12, 75–83. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-75-83.

7. Zaporozhets, T. (2025). Sotsialna stiikist yak kliuchovyi chynnyk natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Social resilience as a key factor of Ukraine's national security in conditions of war]. Vyklyky natsionalnii bezpetsi Ukrainy: sotsialnyi vymir : materialy kruhloho stolu – Challenges to Ukraine's National Security: The Social Dimension, The Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

8. Libanova, E. (2024). Rezyliientnist sotsioekonomichnoi systemy Ukrainy do shokiv, sprychynenykh viinoiu: spetsyfika formuvannia i reahuvannia [Resilience of the socio-economic system of Ukraine to the shocks caused by the war: Specifics of formation and response]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy, 4, 3–23. https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003.

9. Libanova, E. M., Khvesyk, M. A., Hutorov, A. O., Gutorov, O. I., Yermolenko, O. A. (2025). Synergistic approach to the resilience management of socio-ecological and economic development of Ukraine. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu – Scientific Bulletin of the National Mining University, 3, 192–200. https://doi.org/10.33271/nvngu/2025-3/192.

10. Nazarov, M. S. (2023). Sotsialna stiikist yak resurs dlia pisliavoiennoho vidnovlennia terytorialnykh hromad v Ukraini [Social resilience as a resource for the post-war recovery of territorial communities in Ukraine]. Politykus – Politicus, 3, 35–38. https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.6.

11. State Enterprise "Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine" (2026). Vnutrishno peremishcheni osoby [Internally displaced persons]. Available at: https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo.

12. The National Institute for Strategic Studies (2026). Invalidnist ta sotsialno-ekonomichna mobilnist v Ukraini [Disability and socio-economic mobility in Ukraine]. Available at: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/invalidnist-ta-sotsialno-ekonomichna-mobilnist-v-ukrayini.

13. Open budget (2026). Vydatky [Expenditures]. Available at: https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table.

14. The Ministry of Finance of Ukraine (2026). Biudzhetna deklaratsiia na 2027–2029 roky [Budget Declaration for 2027–2029]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_20272029-938.

15. State Statistics Service of Ukraine (2026). MICS Ukraina 2025–26. Statystychni ohliady kliuchovykh rezultativ [MICS Ukraine 2025–26. Statistical snapshots of key findings. Preliminary version]. Available at: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2026-06/mics_ukraine_2025-26_snapshots_ua_june_2026.pdf.

DOI: 10.35774/SF2026.03.061
УДК 336.148:351.712

Віктор РУСІН
кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, viktor.rusin@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4155-1891

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Вступ. *У сучасних умовах трансформації системи державних фінансів і дефіциту бюджетних ресурсів особливої актуальності набуває питання підвищення прозорості, оперативності та дієвості процедур контролю за витрачанням публічних коштів. Попри масштабну цифровізацію закупівельних процедур, сфера публічних закупівель залишається однією з найбільш уразливих фінансовими зловживаннями та процедурними порушеннями, що вимагає фундаментального перегляду підходів до казначейського й аудиторського нагляду і контролю. Контроль у сфері публічних закупівель є важливою складовою забезпечення законності, прозорості, ефективності та результативності використання публічних коштів. В умовах значного обсягу бюджетних видатків актуалізується необхідність удосконалення контрольних повноважень та підвищення результативності контрольних заходів.*

Мета *– дослідити науково-практичні засади діяльності Державної казначейської служби України як суб'єкта контролю у сфері публічних закупівель, оцінити ефективність здійснення нею контрольних повноважень, виявити проблемні аспекти їхньої реалізації й обґрунтувати пріоритетні напрями удосконалення і модернізації казначейського контролю.*

Результати*. Систематизовано повноваження основних суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель та розмежовано форми контролю за етапами їхнього здійснення. Проаналізовано дані щодо оформлених органами Державної казначейської служби України попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства та застосування заходів впливу у формі зупинення операцій із бюджетними коштами у 2024–2025 рр. Обґрунтовано, що сучасні контрольні повноваження органів ДКСУ у сфері публічних закупівель більш дієві, оскільки реалізуються до та під час здійснення операцій із бюджетними коштами та спрямовані на недопущення використання бюджетних коштів із порушенням норм бюджетного законодавства. Акцентовано на виокремленні та формуванні спеціалізованої публічної аналітичної інформації в системі органів ДКСУ, безпосередньо пов'язаної із публічними закупівлями. Запропоновано систему ключових показників результативності контролю, які доцільно використовувати у сфері публічних закупівель.*

© Віктор Миколайович Русін, 2026

***Висновки**. Казначейський контроль має превентивний характер, однак через відсутність закупівельної деталізації статистики ДКСУ його результативність у сфері закупівель оцінити можна лише опосередковано. Для усунення цього обмеження запропоновано показники результативності й автоматизований обмін даними з Prozorro та іншими контролюючими органами.*

***Ключові слова:** Державна казначейська служба України, публічні закупівлі, казначейський контроль, бюджетні зобов'язання, бюджетні кошти, видатки бюджету, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів.*

Табл.: 3, бібл.: 12.

Viktor RUSIN
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
viktor.rusin@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4155-1891

EFFECTIVENESS OF THE STATE TREASURY SERVICE OF UKRAINE AS A CONTROL ENTITY IN THE SPHERE OF PUBLIC PROCUREMENT

***Introduction.** Amid scarce budget resources, transparent and effective control over public spending is increasingly important. Despite digitalization of procurement, this area remains vulnerable to financial abuse and procedural violations.*

***The purpose** of the article is to examine the State Treasury Service of Ukraine (STSU) as a public procurement control body, assess the effectiveness of its powers, identify implementation problems and substantiate priorities for modernizing treasury control.*

***Results**. The powers of the main public procurement control bodies are systematized, and the forms of control are delineated by the stages of their implementation. Analysis of STSU data for 2024–2025 shows that warnings on improper compliance with budget legislation increased by 35.2% (to 64,690) and their value by 29.9% (to UAH 39.8 billion), with over 95% of them issued at the stage of registering commitments. The STSU's powers are substantiated as preventive, since they operate before and during budget transactions and aim to prevent the use of funds in violation of budget legislation. However, published STSU statistics lack a procurement-specific breakdown, so the effectiveness of control can be assessed only indirectly; specialized public procurement analytics are therefore needed. A system of key performance indicators is proposed: the share of procurement contracts returned without registration, the amount of funds protected from improper use in tender procedures and its share in total procurement commitments, the share of violations eliminated before payment, the repeat-violation rate, and the structure of violations by type.*

***Conclusions**. Treasury control is preventive, but since STSU statistics lack procurement-specific breakdown, its effectiveness can be assessed only indirectly. Specialized procurement analytics, performance indicators and automated data exchange with Prozorro and other control bodies are proposed to overcome this limitation.*

***Keywords:** State Treasury Service of Ukraine, public procurement, treasury control, budgetary commitments, budget funds, budget expenditures, spending units and recipients of budget funds.*

JEL Classification: H57, H61,P72, H83, D73.

Постановка проблеми. Система публічних закупівель виступає одним із основних механізмів перерозподілу бюджетних коштів на закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для виконання функцій держави та місцевого самоврядування. За офіційними оцінками, через електронну систему публічних закупівель щорічно перерозподіляється близько 10–15% валового внутрішнього продукту України, що підтверджує її стратегічне значення для публічних фінансів країни. Саме тому, фінансовий масштаб публічних закупівель обумовлює необхідність функціонування багаторівневої системи державного контролю, яка має забезпечувати не лише виявлення порушень після здійснення операцій, а й запобігання неправомірному та нецільовому використанню бюджетних ресурсів. На сучасному етапі розвитку публічних фінансів в Україні сформовано розгалужену систему органів державного фінансового контролю, провідними суб'єктами якої виступають Рахункова палата України (як орган зовнішнього парламентського аудиту), Державна аудиторська служба України (як центральний орган виконавчої влади у сфері державного фінансового контролю), Антимонопольний комітет України. Водночас особливе місце в цій інституційній архітектурі посідає Державна казначейська служба України. Не будучи за своєю природою суто органом спеціалізованого державного фінансового контролю та виконуючи насамперед завдання з казначейського обслуговування бюджетних коштів, органи ДКСУ наділені специфічними контрольними повноваженнями, які реалізуються безпосередньо у процесі казначейського обслуговування бюджетних коштів. Йдеться про здійснення попереднього та поточного контролю на ключових стадіях бюджетного процесу, зокрема під час реєстрації бюджетних і фінансових зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та безпосереднього проведення платежів за цими зобов'язаннями. Такий превентивний контроль є значно результативнішим за наступний (після здійснення платежів), оскільки він спрямований не на констатацію фактів порушень норм бюджетного законодавства після використання бюджетних коштів, а на унеможливлення використання бюджетних коштів з порушенням норм бюджетного законодавства ще до моменту їх перерахування з рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, відкритих в системі казначейства.

За таких умов виникає необхідність оцінити сучасний стан казначейського контролю у сфері публічних закупівель, визначити його результативність, встановити обмеження наявної системи показників та обґрунтувати напрями його подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику функціонування Державної казначейської служби України та реалізації нею контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, зокрема у сфері публічних закупівель, досліджували багато українських науковців і практиків. Сучасні тренди комплексної трансформації системи контролю у сфері публічних закупівель розглядали О. Іванова, О. Сидоренко та О. Скабардін [1]. Організаційно-інституційні механізми координації контролюючих суб'єктів проаналізовано Р. Сорокою [2]. Класифікацію видів і методів фінансового нагляду у закупівельній сфері систематизовано О. Кожухівським [3]. Інституційну сутність і функціональний зміст контрольної діяльності Державної казначейської служби України розкрито у дослідженні Н. Виговської та І. Литвинчук [4]. Проблеми ефективності казначейського контролю бюджетних видатків і конкретні напрями його вдосконалення висвітлено в праці С. Ру-

денка та І. Альохіної [5]. Фундаментальні підходи до підвищення прозорості й обґрунтованості використання бюджетних коштів через вдосконалення контролю закупівель обґрунтовано О. Кириленко та О. Жадан [6]. Специфіку казначейського обслуговування в умовах дії правового режиму воєнного стану, функціонування особливих порядків черговості фінансування видатків та напрями післявоєнного відновлення на основі кращих практик узагальнено О. Гордей, О. Новицькою, О. Резніченко та С. Новицькою [7]. Реалії, тенденції та довгострокові перспективи інноваційного розвитку казначейства досліджено Д. Ковалевичем та В. Рошилом [8]. Особливості здійснення фінансового контролю у системі публічних закупівель під впливом правового режиму воєнного стану, а також перспективні напрями його розвитку за умов дії спрощених закупівельних процедур висвітлено у праці О. Подолянчук та О. Кожухівського [9].

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженим залишається питання саме ефективності казначейського контролю у сфері публічних закупівель. Значна частина наукових праць зосереджена на загальних питаннях державного фінансового контролю, діяльності саме органів державного фінансового контролю чи органів Державної казначейської служби України або моніторингу публічних закупівель. Недостатньо розробленими залишаються критерії, за якими можна кількісно оцінити ефективність превентивного казначейського контролю та відокремити його результативність від загальних результатів казначейського обслуговування, що зумовлює необхідність окремого дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження науково-практичних засад діяльності Державної казначейської служби України як суб'єкта контролю у сфері публічних закупівель, оцінювання ефективності здійснення нею контрольних повноважень, виявлення проблемних аспектів їхньої реалізації й обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення і модернізації казначейського контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до "Положення про Державну казначейську службу України", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215 Державна казначейська служба України є центральним органом виконавчої влади, основним завданням якої є реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів. Проте особливість діяльності Державної казначейської служби України як суб'єкта контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів полягає в тому, що її контрольна функція не існує відокремлено від основної діяльності, а безпосередньо інтегрована в процес казначейського обслуговування бюджетів. Водночас першочергово необхідно чітко розмежовувати функції різних суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель (табл. 1).

Таке розмежування повноважень суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель свідчить про те, що ефективність системи контролю залежить не лише від діяльності окремого органу, а й від узгодженості дій усіх її суб'єктів. Подана у табл. 1 інформація демонструє, що ДКСУ виступає фактично єдиним органом публічної влади, спроможним вчасно перешкодити незаконному використанню бюджетних коштів.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів, згідно зі статтею 43 Бюджетного кодексу України, передбачає контроль реєстрації взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійснення ними платежів за цими зобов'язаннями [10].

Таблиця 1

Повноваження суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель*

Суб'єкт контролю	Об'єкт контролю	Форма контролю	Основні повноваження	Заходи реагування
Державна аудиторська служба України (ДАСУ)	Діяльність замовника на всіх етапах публічних закупівель	Попередній, поточний, наступний	Моніторинг закупівель, перевірки закупівель, інспектування (ревізії), державний фінансовий аудит	Висновок з вимогою усунути порушення, заходи реагування (складання протоколів про адміністративні правопорушення), передача матеріалів правоохоронним органам
Рахункова палата	Використання коштів державного бюджету на здійснення публічних закупівель, законність, доцільність, економність та продуктивність ухвалених замовником управлінських рішень	Наступний	Зовнішній фінансовий контроль (аудит) законності й ефективності використання бюджетних коштів	Рішення, рекомендації, звернення до органів влади
Державна казначейська служба України (ДКСУ)	Документи замовника щодо взяття зобов'язань: річний план закупівель, договір про закупівлю, звіт про результати процедури, первинні підтвердні документи (накладні, акти наданих послуг/виконаних робіт), платіжні інструкції	Попередній, поточний	Перевірка наявності документів, зокрема шляхом їх перегляду в електронній системі закупівель під час реєстрації зобов'язань і здійснення платежів (перевірка наявності закупівлі в річному плані закупівель та відповідності договору звіту в електронній системі закупівель, контроль відповідності зобов'язань відкритим асигнуванням та кошторисним призначенням)	Відмова в реєстрації зобов'язання чи проведенні платежу; оформлення попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; повідомлення контролюючих органів
Антимонопольний комітет України (АМКУ)	Рішення, дії та бездіяльність замовника, умови тендерної документації, кваліфікаційні вимоги, процедура оцінки та відхилення/визначення переможця (до моменту укладення договору)	Поточний	Розгляд скарг на дії замовника, прийняття обов'язкових до виконання рішень, контроль за конкуренцією, виявлення змов і антиконкурентних узгоджених дій учасників процедур закупівель	Зупинення процедури; скасування рішень; штрафи
Міністерство економіки та довкілля України (уповноважений орган)	Система публічних закупівель загалом, електронна система закупівель Prozorro	Організаційно-методичне забезпеченння	Формування державної політики у сфері закупівель, забезпечення функціонування електронної системи Prozorro, методологічні рекомендації; координація	Безпосередніх санкцій не застосовує
Громадськість	Відкриті дані про закупівлі, процедури й договори замовників	Поточний, наступний	Моніторинг відкритих даних, DOZORRO, оскарження	Моніторинг даних у Prozorro, ініціювання перевірок
Правоохоронні органи	Дії посадових осіб, замовників і учасників, що містять ознаки кримінального правопорушення	Наступний	Розслідування кримінальних правопорушень у закупівлях	Кримінальне провадження

*Складено автором.

Реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань органи Казначейства здійснюють відповідно до "Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 02.03.2012 р. № 309. Водночас у сфері публічних закупівель зазначений механізм безпосередньо корелює з вимогами Закону України "Про публічні закупівлі" від

25.12.2015 р. № 922-VIII, що зумовлює здійснення контролю на етапі реєстрації договорів та підтвердних документів.

За роз'ясненням ДКСУ [11], попередній контроль на етапі реєстрації зобов'язань охоплює шість напрямів перевірки: наявність бюджетних асигнувань за кошторисом; наявність документів, що підтверджують факт узяття зобов'язання; відповідність напряму витрачання коштів асигнуванню та паспорту бюджетної програми; наявність документів щодо закупівлі згідно із законодавством у цій сфері; дотримання бюджетних повноважень і обмежень; повноту й правильність оформлення документів. Орган ДКСУ до здійснення оплати за договором про закупівлю шляхом перегляду в електронній системі закупівель перевіряє наявність річного плану закупівель та включення до нього відповідних видатків, звіту про результати проведення процедури закупівлі, що підтверджує проведення процедури закупівлі, за результатами якої укладено договір про закупівлю та наявність договору про закупівлю [11].

У разі виявлення порушень норм бюджетного законодавства Казначейство застосовує заходи впливу до порушників, визначені статтями 117–118 Бюджетного кодексу України, зокрема: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами [10]. Саме попередження є основним інструментом, який Казначейство застосовує та щодо якого оприлюднює статистичну інформацію.

Оскільки попередній контроль на етапі реєстрації зобов'язань є головним етапом впливу Казначейства на контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, проаналізуємо результати оформлених органами ДКСУ попереджень про неналежне виконання норм бюджетного законодавства за 2024–2025 рр. (табл. 2).

Аналіз практичної реалізації контрольних повноважень органами Державної казначейської служби України засвідчує високу інтенсивність застосування превентивних заходів впливу на стадіях взяття зобов'язань та здійснення платежів. Згідно з даними табл. 2 загальна кількість оформлених попереджень збільшилася з 47832 у 2024 р. до 64690 у 2025 р., тобто на 16858 одиниць (на

Таблиця 2

Динаміка та структура оформлених органами ДКСУ попереджень про неналежне виконання норм бюджетного законодавства за 2024–2025 рр.*

Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства	2024 р		2025 р	
	Кількість	Сума, млн грн	Кількість	Сума, млн грн
у процесі взяття або реєстрації зобов'язань, фінансових зобов'язань, у тому числі:	46 537	29 601,4	63 784	37 915,1
державний бюджет	6 920	11 012,4	8 861	19 611,2
місцеві бюджети	39 617	18 589,0	54 923	18 303,9
при прийнятті до виконання платіжних інструкцій, у тому числі:	1 295	1 027,1	906	1 870,2
державний бюджет	227	646,6	197	1 697,3
місцеві бюджети	1 068	380,5	709	172,9
Разом	47 832	30 628,5	64 690	39 785,3

*Складено на основі [12].

35,2%). Сума операцій, за якими їх оформлено, зросла з 30628,5 до 39785,3 млн грн або на 9156,8 млн грн (на 29,9%).

Переважна більшість попереджень припадає на етап взяття або реєстрації зобов'язань і фінансових зобов'язань, тобто на попередній контроль. Їхня частка в загальній кількості становила 97,3% у 2024 р. і 98,6% у 2025 р., а за сумою – 96,6% і 95,3% відповідно. Кількість таких попереджень зросла з 46537 до 63784 (на 37,1%), а їхня сума – з 29601,4 до 37915,1 млн грн (на 28,1%). Отже, саме попередній контроль є основним механізмом запобігання порушенням норм бюджетного законодавства. На етапі прийняття до виконання платіжних інструкцій (поточний контроль) кількість попереджень зменшилася з 1295 до 906 (на 30,0%), тоді як їхня сума зросла з 1027,1 до 1870,2 млн грн (на 82,1%). Тобто порушень на етапі платежів стало менше, але вони стали суттєвішими за обсягом коштів.

На етапі реєстрації зобов'язань за кількістю попереджень переважають місцеві бюджети: 85,1% у 2024 р. і 86,1% у 2025 р. Їхня кількість зросла з 39617 до 54923 (на 38,6%), а сума майже не змінилася: 18589,0 і 18303,9 млн грн (зменшення на 1,5%). За державним бюджетом кількість попереджень при взятті зобов'язань зросла помірніше (з 6920 до 8861, на 28,0%), а сума збільшилася з 11012,4 до 19611,2 млн грн (на 78,1%). Частка державного бюджету в загальній сумі попереджень на етапі реєстрації зобов'язань зросла з 37,2% у 2024 р. до 51,7% у 2025 р., тож у 2025 р. за вартісним обсягом він випередив місцеві бюджети.

На етапі платежів з державного бюджету кількість попереджень скоротилася з 227 до 197 (на 13,2%), але їхня сума зросла з 646,6 до 1697,3 млн грн (у 2,6 раза). Щодо місцевих, то зменшилися і кількість (з 1068 до 709, на 33,6%), і сума (з 380,5 до 172,9 млн грн, на 54,6%).

Таким чином, можемо стверджувати, що основне навантаження ДКСУ лягає на попередній контроль: на етап реєстрації зобов'язань припадає понад 95% попереджень як за кількістю, так і за сумою. За кількістю переважають місцеві бюджети, а за вартісним обсягом у 2025 р. домінує державний бюджет. Скорочення кількості попереджень на етапі платежів може свідчити про те, що порушення дедалі частіше усуваються ще до проведення платежів.

Застосування заходів впливу відповідно до статті 117 Бюджетного кодексу України є дієвим інструментом примусу та припинення виявлених порушень у системі виконання бюджетів. Згідно з даними табл. 3, механізм зупинення операцій із бюджетними коштами реалізується органами Державної казначейської служби України через двоетапну або взаємопов'язану процедуру: первинну фіксацію факту порушення шляхом складання протоколу та безпосереднє застосування санкції у формі видання розпорядження про зупинення операцій.

Дані табл. 3 свідчать, що в 2025 р. органи ДКСУ застосовували заходи впливу у формі зупинення операцій із бюджетними коштами частіше, ніж у 2024 р., а їхня структура змінилася. Загальна кількість заходів зросла з 3619 до 3875, тобто на 256 одиниць (на 7,1%). Це зростання забезпечили протоколи, а кількість розпоряджень зменшилася. Кількість протоколів збільшилася з 2133 до 2492 (на 359 або 16,8%), а розпоряджень скоротилася з 1486 до 1383 (на 103 або 6,9%). За державним бюджетом кількість протоколів зменшилася з 878 до 685 (на 193 або 22,0%). За місцевими бюджетами вона зросла з 1255 до 1807 (на 552 або 44,0%). Тому частка місцевих бюджетів у протоколах збільшилася з 58,8% до 72,5%, і саме вони забезпечили зростання цього показника. За державним бюджетом кількість розпоряджень скоротилася з 1013 до 877 (на 136 або 13,4%). За місцевими бюджетами

Таблиця 3

Динаміка застосування органами ДКСУ заходів впливу у формі зупинення операцій з бюджетними коштами за 2024–2025 рр.*

Вид заходу впливу	2024 р.	2025 р.
Протокол, у тому числі:	2133	2492
державний бюджет	878	685
місцеві бюджети	1255	1807
Розпорядження, у тому числі:	1486	1383
державний бюджет	*1013*	*877*
місцеві бюджети	*473*	*506*

*Складено на основі [12].

вона дещо зросла – з 473 до 506 (на 33 або 7,0%). Державний бюджет і надалі переважає в цьому виді заходів, хоча його частка зменшилася з 68,2% до 63,4%.

Таким чином, у 2025 р. заходи впливу ДКСУ у формі зупинення операцій із бюджетними коштами зосередилися на місцевих бюджетах, а за державним бюджетом їх стало менше. Таке зіставлення дає змогу припустити, що збільшення кількості виявлених порушень на місцевому рівні супроводжується частішим застосуванням заходів впливу. Інструментарій зупинення операцій послідовно виконує функцію оперативного впливу, де складання протоколу виступає механізмом дисциплінування розпорядників, а видання розпорядження – крайнім заходом контролю у разі неможливості оперативного виправлення допущених порушень бюджетного законодавства.

Зазначимо, що однією з найбільш суттєвих проблем оцінювання ефективності Казначейства у сфері контролю публічних закупівель є недостатня деталізація публічної інформації. Наведені аналітичні дані органів ДКСУ не дають змоги встановити, яка частина цих виявлених порушень норм бюджетного законодавства на етапах реєстрації бюджетних зобов'язань та при прийнятті до виконання платіжних інструкцій, а також застосування заходів впливу у вигляді зупинення операцій безпосередньо стосувалася публічних закупівель. Це істотно обмежує можливості повноцінно оцінити ефективність реалізації повноважень органів Казначейства саме як суб'єкта контролю у сфері публічних закупівель. Таким чином, держава, володіючи значним обсягом інформації про результати казначейського контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, не має можливості виокремити наступну інформацію: скільки операцій у сфері публічних закупівель загалом було перевірено; скільки договорів під час реєстрації бюджетних зобов'язань було повернуто та не зареєстровано; яка сума бюджетних коштів була попереджена від неправомірного використання саме у сфері закупівель; які типи порушень у сфері публічних закупівель є найбільш поширеними; яка частина порушень була усунена розпорядниками до проведення платежу; яка кількість порушень була повторно зафіксована. Вважаємо, що саме виокремлення інформації щодо контролю у сфері публічних закупівель необхідно розглядати як один із ключових резервів підвищення ефективності казначейського контролю у сфері публічних закупівель.

Підвищення ефективності контрольної діяльності Казначейства має полягати не в розширенні каральних функцій чи дублюванні повноважень ДАСУ та Рахункової палати, а в побудові цифрової інтеграції між суб'єктами контролю у сфері публічних за-

купівель. Так, Держаудитслужба здійснює державний фінансовий контроль та моніторинг закупівель, тоді як Казначейство контролює бюджетні зобов'язання та платежі. Систематизовані дані ДКСУ про відмови в реєстрації зобов'язань чи виконанні платіжних інструкції, зупинення операцій із бюджетними коштами мають автоматично потрапляти до систем органів державного аудиту (ДАСУ, Рахункової палати), що давало б змогу будувати ризик-орієнтовані плани перевірок, спираючись на реальні проблемні місця тих розпорядників бюджетних коштів, які систематично порушують вимоги норм бюджетного законодавства. Тому доцільно створити механізм взаємного використання результатів контролю. Таким чином, превентивний контроль Казначейства зможе доповнювати наступний контроль інших органів, а не конкурувати з ними.

Висновки. Проведене дослідження теоретико-методичних і практичних засад функціонування Державної казначейської служби України як суб'єкта контролю у сфері публічних закупівель дає підстави стверджувати, що в загальній системі суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель на неї покладаються специфічні повноваження. На відміну від органів спеціалізованого державного контролю, які в основному проводять контроль після здійснення операцій із бюджетними коштами, контрольні повноваження органів Державної казначейської служби України інтегровані в щоденні процеси казначейського обслуговування бюджетних коштів. Казначейство спроможне забезпечити попередній і поточний контроль на стадіях реєстрації бюджетних зобов'язань і безпосереднього під час проведення видатків, унеможливлюючи при цьому нецільове та неефективне використання бюджетних ресурсів ще до їхнього списання з єдиного казначейського рахунку.

Аналіз динаміки застосування органами ДКСУ заходів впливу до порушників бюджетного законодавства за 2024–2025 рр. показав зростання інтенсивності цього контролю. Кількість попереджень збільшилася на 35,2% (з 47832 до 64690), а сума відповідних операцій – на 29,9% (з 30,6 до 39,8 млрд грн). При цьому понад 95% попереджень за кількістю і за сумою припадає на етап реєстрації бюджетних зобов'язань, тож основний контрольний вплив формується саме під час здійснення попереднього контролю. На етапі проведення платежів, під час здійснення поточного контролю, попереджень стало менше на 30,0%, проте їхня сума зросла на 82,1%. Водночас зазначимо, що оприлюднені аналітичні дані щодо діяльності органів ДКСУ у сфері реалізації контрольних повноважень не виокремлюють порушення, які пов'язані саме із публічними закупівлями. Тому наведені показники характеризують контроль за дотриманням бюджетного законодавства загалом, а результативність казначейського контролю у сфері публічних закупівель можна оцінити лише опосередковано.

Незрозуміло, яка частина виявлених порушень стосується саме публічних закупівель товарів, робіт і послуг, а яка пов'язана з іншими видатками, як-от оплатою праці чи соціальними виплатами. Через це неможливо встановити, скільки закупівельних договорів було перевірено, скільки з них повернуто без реєстрації, на яку суму запобігнуто неправомірному використанню бджетних коштів саме за процедурами закупівель, які порушення трапляються найчастіше, яку частку порушень розпорядники усунули до проведення платежу і скільки разів вони повторювалися. Тому запровадження окремого закупівельного розрізу аналітичних статистичних даних та відповідних показників результативності контролю у сфері публічних закупівель, зокрема кількості повернених закупівельних договорів і обсягу упереджених коштів за тен-

дерними процедурами, є необхідною передумовою повноцінної оцінки та подальшого вдосконалення казначейського контролю.

Перспективними напрямами підвищення ефективності казначейського контролю є запровадження системи показників результативності контролю у сфері закупівель, зокрема частки закупівельних договорів, повернених без реєстрації, у загальній кількості поданих на реєстрацію; обсягу упереджених коштів за тендерними процедурами та його частки в загальній сумі зобов'язань за закупівлями; частки порушень, усунених розпорядниками до проведення платежу; рівня повторюваності порушень (частки розпорядників, які допускали їх повторно); структури порушень за типами (відсутність витрат у річному плані закупівель, невідповідність договору звіту про результати процедури, перевищення асигнувань тощо).

Список використаних джерел

1. Іванова О. Ю., Сидоренко О. М., Скабардін О. В. Сучасні тенденції реформування державного фінансового контролю сфери публічних закупівель. Бізнес Інформ. 2024. № 10. С. 370–378. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-370-378.

2. Сорока Р. С. Організація державного фінансового контролю у сфері закупівель. Проблеми економіки. 2025. № 2. С. 196–203. https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-2-196-203.

3. Кожухівський О. Фінансовий контроль у сфері публічних закупівель: основні види та методи. Актуальні проблеми економіки. 2024. № 8. С. 270–281. https://doi.org10.32752/1993-6788-2024-1-278-270-281.

4. Виговська Н. Г., Литвинчук І. В. Контрольні функції Державної казначейської служби України. Ефективна економіка. 2025. № 3. http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.14.

5. Руденко С. В. Альохіна І. С. Казначейський контроль видатків бюджету в Україні: стан та напрями удосконалення. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5, No 2. С. 40–46. https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-2-5.

6. Кириленко О., Жадан О. Підвищення прозорості та обґрунтованості використання бюджетних коштів. Світ фінансів. 2021. № 3. С. 62–76. https://doi.org/10.35774/sf2021.03.023.

7. Гордей О. Д., Новицька О. В., Резніченко О. В., Новицька С. В. Казначейське обслуговування в умовах воєнного стану та відновлення на засадах кращих практик. Трансформаційна економіка. 2025. № 4. С. 54–59. https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-9.

8. Ковалевич Д., Рошило В. Реалії та перспективи розвитку системи казначейства України. Фінанси і кредит. 2022. Вип. II. С. 66–78. http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-2.86.05.

9. Подолянчук О. А., Кожухівський О. О. Фінансовий контроль у системі публічних закупівель: сучасний стан та напрями розвитку під час воєнного стану. Економіка та суспільство. 2025. № 80. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-168.

10. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

11. Щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства у сфері закупівель : Лист Державної казначейської служби України від 11.12.2019 № 24-10-08/21940. URL : https://infobox.prozorro.org/news-mert/list-dksu-shchodo-kontrolyu-za-dotrimannyam-byudzhetnogo-zakonodavstva-u-sferi-zakupivel.

12. Інформація щодо наданих органами Казначейства розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства та про зупинення операцій з бюджетними коштами за 2024–2025 рр. URL : https://www.treasury.gov.ua/timeline?category_id=6&type=posts.

References

1. Ivanova, O. Yu., Sydorenko, O. M., Skabardin, O. V. (2024). Suchasni tendentsii reformuvannia derzhavnoho finansovoho kontroliu sfery publichnykh

zakupivel [Modern trends in reforming state financial control in the sphere of public procurement]. Biznes Inform – Business Inform, 10, 370–378. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-370-378.

2. Soroka, R. S. (2025). Orhanizatsiia derzhavnoho finansovoho kontroliu u sferi zakupivel [Organization of state financial control in the sphere of procurement]. Problemy ekonomiky – The Problems of Economy, 2, 196–203. https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-2-196-203.

3. Kozhukhivskyi, O. (2024). Finansovyi kontrol u sferi publichnykh zakupivel: osnovni vydy ta metody [Financial control in the sphere of public procurement: Main types and methods]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 8, 270–281. https://doi.org10.32752/1993-6788-2024-1-278-270-281.

4. Vyhovska, N. H., Lytvynchuk, I. V. (2025). Kontrolni funktsii Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy [Control functions of the State Treasury Service of Ukraine]. Efektyvna ekonomika – Efficient Economy, 3. http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.14.

5. Rudenko, S. V., & Alokhina, I. S. (2020). Kaznacheiskyi kontrol vydatkiv biudzhetu v Ukraini: stan ta napriamy udoskonalennia [Treasury control of budget expenditures in Ukraine: State and directions for improvement]. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky – Ukrainian Journal of Applied Economics, 52, 40–46. https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-2-5.

6. Kyrylenko, O., Zhadan, O. (2021). Pidvyshchennia prozorosti ta obgruntovanosti vykorystannia biudzhetnykh koshtiv [Enhancing the transparency and validity of the use of budget funds]. Svit finansiv – World of Finance, 3, 62–76. https://doi.org/10.35774/sf2021.03.023.

7. Hordei, O. D., Novytska, O. V., Reznichenko, O. V., Novytska, S. V. (2025). Kaznacheiske obsluhovuvannia v umovakh voiennoho stanu ta vidnovlennia na zasadakh krashchykh praktyk [Treasury services under martial law and recovery based on best practices]. Transformatsiina ekonomika – Transformational Economics, 4, 54–59. https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-9.

8. Kovalevych, D., Roshylo, V. (2022). Realii ta perspektyvy rozvytku systemy kaznacheistva Ukrainy [Realities and prospects of development of the treasury system of Ukraine]. Finansy i kredyt – Finance and Credit, II, 66–78. http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-2.86.05.

9. Podolianchuk, O. A., Kozhukhivskyi, O. O. (2025). Finansovyi kontrol u systemi publichnykh zakupivel: suchasnyi stan ta napriamy rozvytku pid chas voiennoho stanu [Financial control in the public procurement system: Current state and development directions during martial law]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 80. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-168.

10. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI [Budget Code of Ukraine. Law of Ukraine]. (2010, July, 8). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

11. Shchodo kontroliu za dotrymanniam biudzhetnoho zakonodavstva u sferi zakupivel. Lyst Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy vid 11.12.2019 № 24-10-08/21940 [Regarding control over compliance with budget legislation in the sphere of procurement. Letter of the State Treasury Service of Ukraine]. (2019, December, 11). Available at: https://infobox.prozorro.org/news-mert/list-dksu-shchodo-kontrolyu-za-dotrimannyam-byudzhetnogo-zakonodavstva-u-sferi-zakupivel.

12. State Treasury Service of Ukraine. (2025). Informatsiia shchodo nadanykh orhanamy Kaznacheistva rozporiadnykam (oderzhuvacham) biudzhetnykh koshtiv poperedzhen pro nenalezhne vykonannia biudzhetnoho zakonodavstva ta pro zupynennia operatsii z biudzhetnymy koshtamy za 2024–2025 rr. [Information on warnings issued by the Treasury bodies to spending units (recipients) of budget funds regarding improper execution of budget legislation and suspension of operations with budget funds for 2024–2025]. Official web portal of the State Treasury Service of Ukraine. Available at: https://www.treasury.gov.ua/timeline?category_id=6&type=posts.

DOI: 10.35774/SF2026.03.072
УДК 338.43:351.82(477)

Ігор ПРИХОДЬКО
доктор державного управління, професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро, Україна, prihodko_igor@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8630-2568
Станіслава СИДОРЕНКО
доктор філософії, головний міжнародний податковий бухгалтер N&D Tax and Advisory LLC, Дніпро, Україна, sydorenko stanislava@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8456-6815
Віктор ПАТРЕТНИЙ
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро, Україна, ole4ka1221pt@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-1771-9789

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Вступ. *Трансформація агропродовольчої системи України під впливом ринкових реформ, воєнних викликів та європейської інтеграції зумовила зміну цілей, механізмів і критеріїв результативності державної аграрної політики. Разом із тим, її концептуальна еволюція недостатньо пов'язана з трансформацією фінансових механізмів державної підтримки та інституцій її адміністрування.*

Мета *– обґрунтувати періодизацію еволюції концептуальних засад державної аграрної політики України та визначити відповідні зміни її фінансово-інституційного забезпечення.*

Результати*. Запропоновано критерій виокремлення етапів, за яким зміна концептуальної моделі фіксується за одночасної трансформації об'єкта державного впливу, пріоритетних цілей, механізму впливу та критерію результативності. Виокремлено п'ять етапів упродовж 1991–2026 рр.: ринково-трансформаційний, системно-галузевий програмно-цільовий, євроінтеграційний багатофункціональний, стійкісно-відновлювальний та інституційно-конвергентний. Встановлено відповідність між зміною концептуальних моделей і фінансових механізмів: від епізодичних дотацій та цінових інтервенцій до програмно-цільового бюджетування, змішаного бюджетно-донорського фінансування та адміністрування підтримки на основі формалізованих умов, реєстрових даних і контролю. Визначено, що сучасний етап характеризується формуванням нової інституційної архітектури адміністрування державної підтримки, ключовими складовими якої є Виплатна агенція, Інтегрована система адміністрування і контролю та Державний аграрний реєстр.*

Висновки*. Обґрунтовано перехід від галузево-виробничого до інтегрованого багатофункціонального підходу. Результативність сучасної аграрної політики доцільно*

© Ігор Павлович Приходько, Станіслава Валеріївна Сидоренко, Віктор Валерійович Патретний, 2026

оцінювати за сукупним економічним, соціальним, територіальним та екологічним результатом, а інституційну спроможність адміністрування підтримки розглядати як передумову доступу до фінансових ресурсів ЄС.

Ключові слова: *державна аграрна політика, політика сільського розвитку, періодизація, Спільна аграрна політика ЄС, бюджетна підтримка аграрного сектору, Виплатна агенція, інституційна конвергенція, продовольча безпека, результативність політики.*

Табл.: 2, рис.: 1, бібл.: 20.

Ihor PRYKHODKO
Dr. Sc. in Public Administration, Prof., Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine, prihodko_igor@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8630-2568
Stanislava SYDORENKO
Ph. D., Senior international Tax accountant N&D Tax and Advisory LLC, sydorenkostanislava@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8456-6815
Viktor PATRETNYI
Postgraduate student, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine, ole4ka1221pt@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-1771-9789

EVOLUTION OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF UKRAINE'S STATE AGRARIAN POLICY

Introduction. *Ukraine's agricultural policy is being reshaped by wartime disruption, structural transformation of the agri-food system and alignment with the EU Common Agricultural Policy. These processes require not only regulatory approximation but also changes in the financial and institutional architecture of agricultural support.*

The purpose *of the article is to substantiate the periodization of the evolution of the conceptual foundations of Ukraine's state agrarian policy and to identify the corresponding changes in its financial and institutional support.*

Results*. A four-dimensional periodisation criterion combining the object of state intervention, dominant objectives, policy mechanism and performance criterion is proposed. Five cumulative stages for 1991–2026 are identified. The study demonstrates a transition from episodic subsidies and price interventions to programme-based budgeting, mixed budget-donor financing and condition-based support administered through registers and control systems. The current stage is distinguished by institutional convergence with the CAP through the Paying Agency, Integrated Administration and Control System and State Agrarian Register.*

Conclusions*. The findings substantiate a shift towards an integrated multifunctional policy model. Its performance should be assessed through combined economic, social, territorial and environmental outcomes, while administrative capacity becomes a prerequisite for effective use of national, donor and future EU financial resources.*

Keywords: *state agrarian policy, rural development policy, periodisation, Common Agricultural Policy, agricultural budget support, Paying Agency, institutional convergence, food security, policy performance.*

JEL Classification: Q18, Q15, F15.

Постановка проблеми. Державна аграрна політика України впродовж останніх трьох десятиліть змінювалася не як послідовне вдосконалення одного набору інструментів, а як зміна уявлень про роль держави в аграрній сфері. На ранніх етапах роль держави зводилася переважно до галузевого регулювання сільськогосподарського виробництва та підтримки товаровиробників. Нині вона охоплює економічні, соціальні, територіальні, екологічні й інституційні складові й реалізується в умовах, коли обсяг і структура фінансових ресурсів визначаються не лише можливостями державного бюджету, а й вимогами міжнародних партнерів та правилами доступу до фондів Європейського Союзу [1; 2; 3].

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що трансформація відбувається одночасно під впливом трьох різнорідних чинників: внутрішніх структурних змін в агропродовольчій системі, функціонування в умовах повномасштабної війни та необхідності наближення національного регулювання до принципів Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС). Кожен із цих чинників висуває власні вимоги до цілей, механізмів і критеріїв результативності політики, і ці вимоги не завжди узгоджуються між собою.

Практичним наслідком такої неузгодженості є розрив між деклараціями та фінансово-інституційним забезпеченням політики: стратегічні документи послідовно розширювали перелік цілей, тоді як механізми планування, розподілу та контролю бюджетних коштів тривалий час залишалися фрагментарними, а оцінювання результативності зводилося переважно до обсягових показників. Отже, актуальним є впорядкування накопичених змін в цілісну періодизацію, яка показує не лише зміну декларованих цілей, а й зміну фінансових інструментів та способу адміністрування підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні науковці приділяють велику увагу зазначеній проблематиці. Так, П. Саблук і Ю. Лузан обґрунтували системну залежність результативності функціонування аграрного сектору та розвитку сільських територій від взаємопов'язаного застосування всіх основних складових аграрної політики і довели, що на сучасному етапі вона має розбалансований характер та потребує системного оновлення [4, с. 6–17]. Я. Костецький окремо розглянув концептуальні особливості розвитку сучасної державної аграрної політики [5, с. 111–147] та еволюцію форм власності і господарювання в аграрному секторі [5, с. 179–199]. С. Дем'яненко проаналізував логіку та наслідки аграрної реформи в історичній ретроспективі [6]. Т. Арбузова та В. Панасюк запропонували розмежування державної та публічної аграрної політики, довівши, що вужчим є саме термін "державна", тоді як "публічна" відображає участь у формуванні політики органів місцевого самоврядування, професійних об'єднань, громадських організацій та сільських громад [7]. Н. Орлова та Ю. Сіденко розглянули розвиток державної аграрної політики і системи дорадництва України в умовах євроінтеграції, зіставивши національні заходи з вимогами САП ЄС [8, с. 350–361].

Європейський контекст досліджено Н. Варшавською, яка простежила генезис, принципи та етапи САП ЄС і визначила цільові орієнтири для України [9, с. 215–222], а також у прикладних звітах [1]. Х. Штрубенхоф показав, що ключову роль у підготовці України до вступу в ЄС відіграватимуть інституційні реформи – створення платіжного агентства, Інтегрованої системи адміністрування й контролю (IACS) та органу управління [2]. О. Риковська та співавтори оцінили стан імплементації актів ЄС, дотичних до аграрних і екологічних питань [3]. К. Попович проаналізувала трансформації

аграрної політики України в контексті законодавчих змін 2024–2025 рр. [10, с. 81–85]. Методологічну основу міжнародних зіставлень підтримки формують огляди ОЕСР на показниках PSE та GSSE [11], а фінансово-адміністративні вимоги – регламенти (ЄС) 2021/2115 і 2021/2116 [12; 13].

Водночас невирішеною частиною загальної проблеми залишаються три взаємопов'язані аспекти. По-перше, наявні періодизації здебільшого спираються на нормативні зміни й не формулюють явного критерію виокремлення етапів, внаслідок чого межі етапів різняться від дослідження до дослідження. По-друге, еволюція концептуальних засад майже не пов'язується з еволюцією фінансових механізмів підтримки, хоча саме останні визначають реальну спроможність політики досягати задекларованих цілей. По-третє, недостатньо опрацьовано зміни 2024–2026 рр., коли адаптація до САП ЄС перейшла від гармонізації окремих норм до перебудови інституційної архітектури адміністрування виплат.

Метою статті є обґрунтування періодизації еволюції концептуальних засад державної аграрної політики України та розкриття зміни її фінансово-інституційного забезпечення на кожному з запропонованих етапів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення мети передбачає формулювання критеріїв виокремлення етапів; характеристика змісту кожного з них за об'єктом, цілями, механізмом і критерієм результативності; аналіз зміни фінансових інструментів підтримки та визначення змісту сучасного етапу зближення інституційних засад державної аграрної політики України з моделлю САП ЄС. Коректність періодизації (табл. 1) потребує попереднього уточнення трьох пар понять. Перше розмежування стосується державної та публічної аграрної політики: перша описує дії органів державної влади, друга – ширший процес формування й реалізації політики за участю органів місцевого самоврядування, професійних об'єднань, дорадчих структур і сільських громад [7]. Друге розмежування стосується аграрної політики й політики сільського розвитку: перша має галузевий предмет, друга – територіальний, охоплюючи умови проживання, зайнятість, підприємництво, інфраструктуру та людський капітал. Нормативно ці дві політики поєднано в новій редакції Закону № 1877-IV [14]. Третє розмежування, важливе для характеристики двох останніх етапів, стосується сталості і стійкості. Сталість означає здатність системи відтворюватися без виснаження природного й соціального капіталу в довгостроковій перспективі, тоді як стійкість – це здатність зберігати функціональність під час шоку та відновлюватися після нього. Ці властивості не тотожні: політика може підвищувати стійкість коштом сталості, зокрема через надзвичайну підтримку виробництва без екологічних умов. У цьому дослідженні межа між етапами фіксується тоді, коли одночасно змінюються всі чотири ознаки концептуальної моделі: (1) об'єкт державного впливу; (2) пріоритетні цілі; (3) переважний механізм впливу; (4) критерій результативності. Зміна лише однієї ознаки (наприклад, розширення переліку бюджетних програм) трактується як розвиток у межах етапу, а не як новий етап. Хронологічні межі визначаються нормативно-інституційними змінами, які документально засвідчують перехід до відповідної концептуальної моделі. Такий підхід дає змогу уникнути довільності меж і перевірити періодизацію за зовнішнім джерелом, наприклад, текстами законодавчих актів.

Вихідною точкою дослідження еволюції є доринкова адміністративно-планова модель, що діяла до 1991 р. Її об'єктом було сільськогосподарське виробництво, механізмом – ди-

Таблиця 1

Періодизація еволюції концептуальних засад державної аграрної політики України*

Період	Концептуальна модель	Об'єкт державного впливу	Пріоритетні цілі	Нормативно-інституційна основа
1991–2003	Ринково-трансформаційна	Сільськогосподарське виробництво, підприємства, земельні та майнові відносини	Ринкова трансформація, приватна власність, розвиток підприємництва	Акти аграрної та земельної реформи [4; 5]
2004–2013	Системно-галузева, програмно-цільова	Аграрний сектор і сільські території	Продовольча безпека, конкурентоспроможність, доходи, розвиток села	Закони № 1877-IV, № ч1807-IV, № 2982-IV [11; 12; 14]
2014–2021	Євроінтеграційна багатофункціональна	Аграрний сектор, агропродовольчі ланцюги, сільські території	Конкурентоспроможність, адаптація до норм ЄС, земельна модернізація	Євроінтеграційні реформи, земельне законодавство [6; 7; 10]
2022–2023	Стійкісно-відновлювальна	Агропродовольча система як складова національної безпеки	Збереження виробництва, продовольча безпека, відновлення, логістика	План відновлення України, програми надзвичайної підтримки [15]
з 2024 р.	Стійкісно-інтеграційна, інституційно-конвергентна	Стала агропродовольча та сільська система	Сталість, сільський розвиток, прозорість підтримки, готовність до ЄС	Закон № 4619-IX; Закон № 1877-IV у новій редакції [12; 13; 16; 17]

*Складено на основі [1–20].

рективне планування, критерієм результативності – виконання планових завдань. Ця модель не належить до державної аграрної політики незалежної України, проте є основою порівняння, оскільки відмова від її базових принципів започаткувала перехід до ринково орієнтованої моделі аграрної політики.

Перший етап – становлення ринково орієнтованої моделі (1991–2003 рр.). Його зміст визначався трансформацією відносин власності, реформуванням організаційних форм господарювання, формуванням багатоукладності, розвитком підприємництва та створенням ринкової інфраструктури. Концептуальним ядром було не вдосконалення підтримки, а зміна моделі господарювання: держава переходила від прямого адміністративного управління виробництвом до створення нормативних та економічних умов діяльності самостійних товаровиробників [5, с. 179–199; 6]. Фінансовий інструментарій на цьому етапі мав компенсаційно-епізодичний характер: переважали цінові інтервенції та разові дотації, тоді як довгострокове бюджетне планування підтримки фактично не здійснювалося.

Другий етап – інституціоналізація системної державної аграрної політики (2004–2013 рр.). Нормативними змінами стали Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24.06.2004 № 1877-IV [14], Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" від 17.06.2004 № 1807-IV [15] та Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18.10.2005 № 2982-IV [16]. Останній закріпив системність і комплексність аграрної політики, її спрямованість на продовольчу безпеку, конкурентоспроможність, розвиток сільських територій і врахування необхідності інтеграції України до ЄС, а також визначив критерії оцінювання політики, зокрема зайнятість, споживання та доходи сільського населення [16, ст. 4]. Саме на цьому етапі критерій результативності вперше вийшов за межі обсягових показників. Фінансовий механізм набув програмно-цільової форми: підтримку почали надавати через бюджетні програми, здешевлення кредитів і часткову компенсацію вартості техніки.

Третій етап – євроінтеграційна переорієнтація (2014–2021 рр.). Європейський напрям із загальної декларації перетворився на практичне завдання адаптації законодавства, стандартів та інституцій. Дослідження генезису САП ЄС засвідчують її еволюцію від підтримки виробництва та гарантування продовольчого забезпечення до багатофункціональної системи, що поєднує підтримку доходів, конкурентоспроможність, розвиток сільських територій та екологічні цілі [6; 9]. Для України це означало зміну не лише інструментів, а й самої логіки політики: критерієм результативності стали ефективність, експорт та інвестиції, а механізмом – гармонізація законодавства та стандартів. Паралельно відбувалася модернізація земельного законодавства, яка створила передумови для запуску ринку земель сільськогосподарського призначення [10].

Четвертий етап – воєнно-відновлювальна та стійкісна парадигма (2022–2023 рр.). Повномасштабна війна змінила ієрархію цілей державного впливу. До традиційних завдань додалися збереження виробничого потенціалу, продовольча безпека, відновлення активів, розмінування земель, підтримка фінансування, збереження логістики та диверсифікація експортних маршрутів. Матеріали робочої групи "Нова аграрна політика" Плану відновлення України пов'язують відновлення з модернізацією виробництва, розвитком переробки, вимогами Європейського зеленого курсу та євроінтеграцією, розподіляючи завдання на три етапи до 2032 р. [17]. Ключовою фінансовою ознакою етапу стало зміщення від бюджетоцентричної моделі до змішаної: вагому частку підтримки почали становити гранти, кредитні гарантії та донорське фінансування, а критерієм результативності – безперервність виробництва й експортна спроможність. Про масштаб кредитної складової свідчать дані комітетських слухань: за час дії воєнного стану в межах програми "Доступні кредити 5–7–9 %" укладено 42847 кредитних договорів на 170,5 млрд грн, із яких 36,18 млрд грн становили кредити сільськогосподарським товаровиробникам [18]. Поряд із цим, надзвичайний характер підтримки об'єктивно послабив зв'язок між виплатами та довгостроковими цілями сталості.

П'ятий етап – зближення інституційних засад з моделлю САП ЄС (з 2024 р.). На цьому етапі адаптація переходить від окремих норм до перебудови інституційної архітектури реалізації політики. Законом України від 08.10.2025 № 4619-IX [19] внесено зміни, якими, зокрема, передбачено створення Виплатної агенції як інституції, відповідальної за розподіл, адміністрування та моніторинг фінансової допомоги в аграрному секторі, запровадження Інтегрованої системи адміністрування та контролю (ІСАК, IACS) і Системи сільськогосподарських даних, а також трирівневої моделі контролю – автоматизований, документальний і фізичний. Законом № 4619-IX суттєво оновлено положення Закону № 1877-IV та змінено його назву на "Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку". Розширення предмета правового регулювання відображає перехід від переважної орієнтації на державну підтримку сільського господарства до комплексного регулювання державної аграрної політики у взаємозв'язку з політикою сільського розвитку [14; 15]. Створення акредитованої виплатної установи та інтегрованої системи контролю є прямою вимогою європейських правил фінансування, управління й моніторингу САП [12], а логіка "підтримка в обмін на виконання умов" відповідає моделі стратегічних планів САП [13].

Змістовно це означає перехід від адміністрування переліку програм до адміністрування результату: обсяг і правомірність

виплати визначаються реєстровими даними, перевіркою умов і показниками виконання, а не лише фактом подання заявки. Такий перехід змінює структуру ризиків бюджетних видатків, переносячи акцент із ризику недофінансування на ризик необґрунтованого використання коштів.

Зміна концептуальної моделі щоразу супроводжувалася зміною способу, у який держава спрямовує ресурси в аграрну сферу. Цей зв'язок є суттєвим для розуміння результативності політики, оскільки саме фінансовий механізм визначає, чи трансформуються задекларовані цілі у практичні стимули для виробників. Узагальнення відповідних змін подано в табл. 2.

Подане зіставлення показує, що фінансовий інструментарій еволюціонував за трьома напрямами. По-перше, змінилася підстава виплати: від адміністративного рішення – до відповідності формалізованим умовам, підтвердженим реєстровими даними. По-друге, змінилася структура джерел: монобюджетна модель поступилася змішаній, у якій вагому роль відіграють донорські ресурси, що висувають власні вимоги до прозорості й звітності. По-третє, змінився предмет контролю: замість перевірки цільового використання коштів формується перевірка досягнення результату, що відповідає підходу, закладеному в регламентах ЄС щодо фінансування, управління й моніторингу САП [13].

Практичним наслідком є те, що інституційна спроможність адміністрування стає самостійним чинником обсягу доступного фінансування. Без акредитованої виплатної установи та функціональної системи контролю доступ до відповідних фондів ЄС є неможливим незалежно від рівня розвитку аграрного виробництва. У цьому сенсі інвестиції в адміністративну інфраструктуру набувають характеру фінансової передумови, а не супутніх витрат.

Виокремлені етапи утворюють послідовність взаємопов'язаних переходів, у якій кожен наступний етап не заперечує попередній, а розширює його предметну сферу (рис. 1). Продовольча безпека залишається фундаментальною метою, однак доповнюється конкурентоспроможністю; конкурентоспроможність – розвитком сільських територій; економічні цілі – соціальними та екологічними; підтримка виробництва – підтримкою доходів та інвестицій; нормативне регулювання – створенням спеціалізованих інституцій адміністрування, контролю та оцінювання.

Таблиця 2

Еволюція фінансових механізмів державної підтримки аграрного сектору України*

Етап	Пріоритетні фінансові інструменти	Джерела фінансування	Критерій результативності
1991–2003	Цінові інтервенції, епізодичні дотації, списання заборгованості	Державний бюджет (нерегулярно)	Обсяг виробництва
2004–2013	Бюджетні програми, здешевлення кредитів, часткова компенсація вартості техніки	Державний бюджет, спеціальні фонди	Доходи, зайнятість, споживання сільського населення
2014–2021	Компенсаційні та інвестиційні програми, підтримка кооперації, стимулювання експорту	Державний бюджет, міжнародні фінансові організації	Ефективність, експорт, обсяг інвестицій
2022–2023	Гранти, кредитні гарантії, здешевлення кредитів, надзвичайна підтримка	Державний бюджет, донорські кошти, міжнародна допомога	Безперервність виробництва, експортна спроможність
з 2024 р.	Уніфіковані виплати за умовами conditionality, адміністровані Виплатною агенцією через ІСАК і Державний аграрний реєстр	Державний бюджет, донорські кошти, підготовка до фондів ЄС	Сукупний економічний, соціальний, територіальний та екологічний результат

* Складено на основі [8; 12; 13; 15–20].

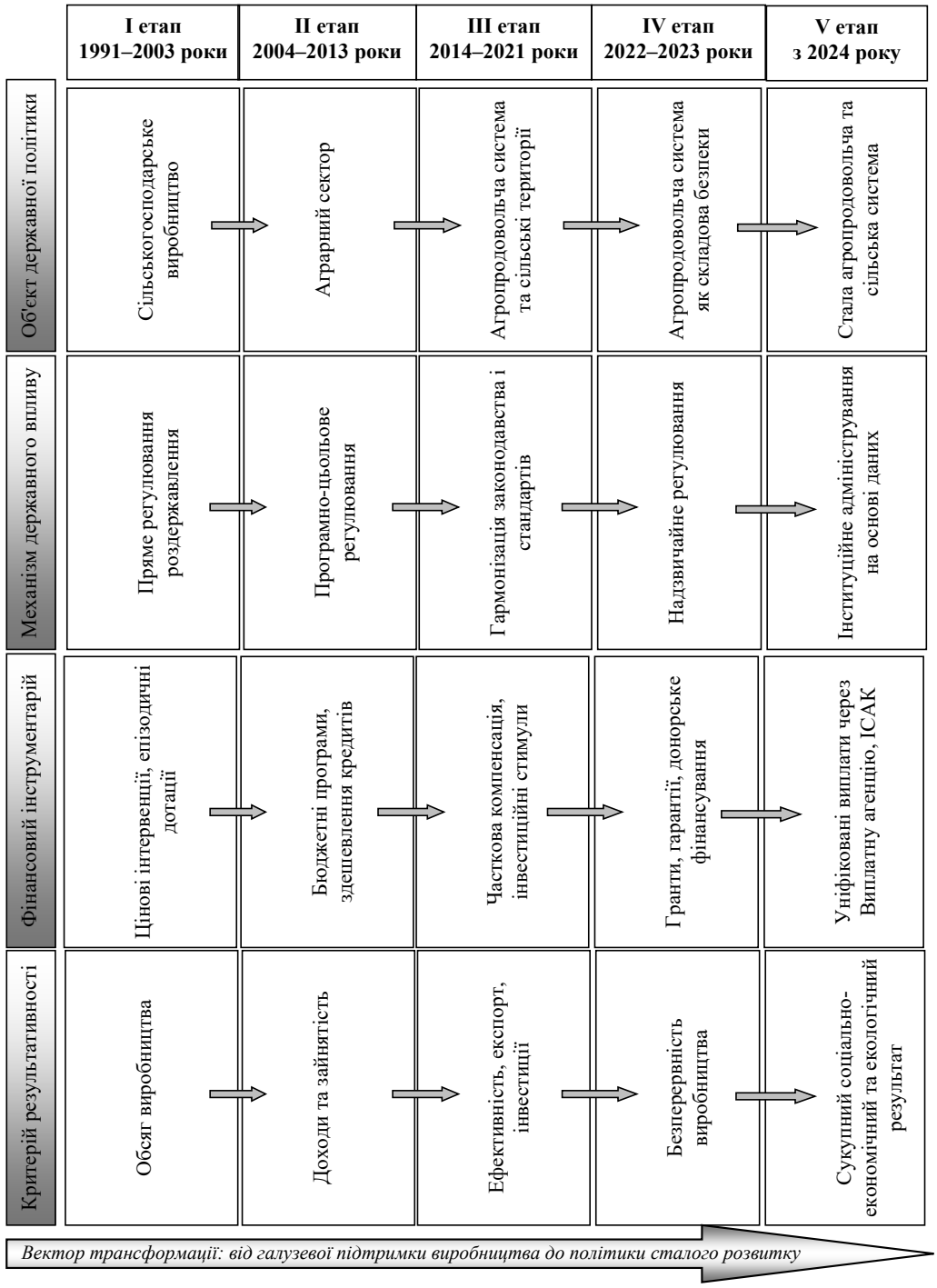

Рис. 1. Логіка трансформації концептуальних засад державної аграрної політики України*

*Побудовано авторами.

З позицій об'єкта державної політики трансформація має вигляд: сільськогосподарське виробництво → аграрний сектор → агропродовольча система → сільські території → стала агропродовольча та сільська система. З позицій механізму державного впливу: пряме регулювання → економічна підтримка → програмно-цільове регулювання → інституційне забезпечення → управління на основі даних і контролю результативності.

З позицій критерію результативності: обсяг виробництва → економічна ефективність і конкурентоспроможність → доходи та зайнятість → розвиток сільських територій → екологічна сталість і стійкість → сукупний економічний, соціальний, територіальний та екологічний результат.

Якщо на ранніх етапах домінував галузево-виробничий підхід, то нині формується інтегрований багатофункціональний, у межах якого політика має одночасно забезпечувати конкурентоспроможність виробників, продовольчу безпеку, життєздатність сільських територій, екологічну сталість, адаптацію до кризових впливів та виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Проте, міжнародні зіставлення застерігають від спрощеного трактування цього переходу: за оцінками ОЕСР, сукупна підтримка сільського господарства у 2022–2024 рр. залишалася істотно вищою за докризовий рівень, ринкова цінова підтримка й досі поширена, а фінансування послуг загального призначення скорочується відносно розміру сектору [11].

Отже, перехід до підтримки доходів і суспільних благ у світовій практиці є незавершеним, і українська модель формується не на тлі усталеного зразка, а паралельно з його перебудовою.

Натомість, запропонована періодизація побудована на нормативно-інституційних та концептуальних ознаках і не передбачає кількісного оцінювання результативності політики за етапами: реальна дієвість заходів могла істотно відрізнятися від задекларованої, що потребує окремого емпіричного дослідження.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу систематизувати основні напрями трансформації концептуальних засад державної аграрної політики України, визначити логіку їхньої послідовної зміни та встановити взаємозв'язок між концептуальною еволюцією політики і трансформацією фінансових механізмів її реалізації. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Обґрунтовано критерій періодизації еволюції концептуальних засад державної аграрної політики України, за яким межа між етапами фіксується лише за одночасної зміни чотирьох ознак – об'єкта державного впливу, пріоритетних цілей, механізму впливу та критерію результативності – з прив'язкою до нормативно-інституційних змін. Застосування єдиного критерію усуває довільність меж, характерну для наявних періодизацій.

2. За цим критерієм виокремлено п'ять етапів: ринково-трансформаційний (1991–2003 рр.), системно-галузевий програмно-цільовий (2004–2013 рр.), євроінтеграційний багатофункціональний (2014–2021 рр.), стійкісно-відновлювальний (2022–2023 рр.) та інституційно-конвергентний (з 2024 р.). Показано, що етапи є кумулятивними: кожен наступний розширює предметну сферу політики, не скасовуючи цілей попереднього.

3. Встановлено відповідність між концептуальними моделями та фінансовими механізмами підтримки: перехід від епізодичних дотацій і цінових інтервенцій до програмно-цільового бюджетування, далі – до змішаної моделі з вагомою часткою ресурсів міжнародних партнерів і, нарешті, до уніфікованих виплат за умовами, адміністрованих через реєстрові та контрольні системи. Інституційна спроможність адміні-

стрування набуває значення самостійного чинника обсягу доступного фінансування.

4. Аргументовано, що головним результатом еволюції є зміна уявлення про кінцевий результат державної аграрної політики. Ним уже не може вважатися лише зростання сільськогосподарського виробництва або обсягу бюджетної підтримки. У сучасній парадигмі результатом є здатність агропродовольчої та сільської системи забезпечувати продовольчу безпеку, економічну життєздатність виробників, розвиток територій, екологічну сталість, адаптивність до зовнішніх потрясінь та поступову інтеграцію до інституційного простору Європейського Союзу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількісним оцінюванням результативності бюджетної підтримки аграрного сектору за виокремленими етапами, розробка системи індикаторів моніторингу, сумісної з європейськими вимогами до звітності виплатних установ, а також з оцінюванням фіскальних наслідків запровадження моделі "підтримка в обмін на виконання умов" для Державного бюджету України.

Список використаних джерел

1. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції (план наближення політик і гармонізації законодавства) : агрополітичний звіт. Київ : Німецько-український агрополітичний діалог, 2023. URL : https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/Agrarpolitische_Berichte/Starikova_Alalyse_und_Empfehlungen_CAP_UA.pdf.

2. Штрубенхоф Х. Інституційні реформи у контексті підготовки до вступу в ЄС: агрополітичний звіт APD/APB/01/2024. Київ : Німецько-український агрополітичний діалог, 2024. URL : https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/Agrarpolitische_Berichte/APD_Strubenhoff_UA.pdf.

3. Риковська О., Фраєр О., Михайленко О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкіллєвих питань / за ред. М. Бєлкіна, А. Даниляк. Київ: ГО "Екодія", 2024. 22 с. URL : https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf.

4. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. Економіка АПК. 2019. Т. 26, № 10. С. 6–17. https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006.

5. Костецький Я. І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 356 с. URL : https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37700.

6. Дем'яненко С. Аграрна реформа в Україні: історія і сучасність. Економічний аналіз. 2024. Т. 34, № 1. С. 69–80. URL : https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5938.

7. Арбузова Т. В., Панасюк В. І. Формування публічного характеру державної аграрної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 6. https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.6.32.

8. Орлова Н. С., Сіденко Ю. Л. Розвиток державної аграрної політики та системи дорадництва України в умовах євроінтеграції. Державне будівництво. 2025. № 1. С. 350–361. https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-2 .

9. Варшавська Н. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. Економіка і організація управління. 2016. № 2. С. 215–222. URL : https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813.

10. Попович К. Г. Відкриття ринку землі та модернізація аграрного законодавства України: правові аспекти 2025 року. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 2, № 4. С. 81–85. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.12.

11. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. URL : https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025_a80ac398-en.html.

12. Regulation (EU) 2021/2116 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy. Official Journal of the European Union. 2021. L 435. P. 187–261. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2116.

13. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the EAGF and by the EAFRD. Official Journal of the European Union. 2021. L 435. P. 1–186. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj.

14. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (назва в редакції Закону від 08.10.2025 № 4619-IX). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15.

15. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 № 1807-IV (в редакції від 09.12.2012). Відомості Верховної Ради України. 2004. № 38. Ст. 470. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15.

16. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15.

17. Проєкт Плану відновлення України: матеріали робочої групи "Нова аграрна політика". Київ : Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf.

18. Рекомендації комітетських слухань "Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми". Київ : Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, 2024. URL : https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html.

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі : Закон України від 08.10.2025 № 4619-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4619-20.

20. Жураковська Л. Ключові законодавчі ініціативи та заходи, спрямовані на підтримку аграрного сектора в умовах війни: аналітичний огляд. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2026. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2026-01/agricultural-sector.pdf.

References

1. Starikova, L. (2023). Spilna ahrarna polityka YeS i zavdannia Ukrainy v konteksti yevrointehratsii (plan nablyzhennia polityk i harmonizatsii zakonodavstva): ahropolitychnyi zvit [The EU Common Agricultural Policy and Ukraine's tasks in the context of European integration (plan for policy approximation and legislative harmonisation): Agricultural policy report]. Kyiv: German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue. Available at: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/Agrarpolitische_Berichte/Starikova_Alalyse_und_Empfehlungen_CAP_UA.pdf.

2. Strubenhoff, H. (2024). Instytutsiini reformy u konteksti pidhotovky do vstupu v YeS: ahropolitychnyi zvit APD/APB/01/2024 [Institutional reforms in the context of preparation for EU accession: Agricultural policy report APD/APB/01/2024]. Kyiv: German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue. Available at: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/Agrarpolitische_Berichte/APD_Strubenhoff_UA.pdf.

3. Rykovska, O., Fraier, O., Mykhailenko, O. (2024). Analiz stanu silskoho hospodarstva Ukrainy ta implementatsiia normatyvno-pravovykh aktiv YeS, dotychnykh do ahrarnykh ta dovkillievykh pytan [Analysis of the state of Ukrainian agriculture and implementation of EU legal acts related to agricultural and environmental issues]. (Ed. M. Bielkin and A. Danyliak). Kyiv: NGO Ecoaction. Available at: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf.

4. Sabluk, P. T., Luzan, Yu. Ya. (2019). Ahrarna polityka ta chynnyky yii realizatsii [Agrarian policy and factors for its implementation]. Ekonomika APK – Economics of AIC, 26 (10), 6–17. https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006.

5. Kostetskyi, Ya. I. (2017). Stratehiia formuvannia i rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy: teoriia i praktyka [Strategy for the formation and development of the agrarian sector of Ukraine: Theory and practice]. Ternopil: TNEU. Available at: https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37700.

6. Demianenko, S. (2024). Ahrarna reforma v Ukraini: istoriia i suchasnist [Agrarian reform in Ukraine: History and the present]. Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis, 34 (1), 69–80. Available at: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5938.

7. Arbuzova, T. V., Panasiuk, V. I. (2021). Formuvannia publichnoho kharakteru derzhavnoi ahrarnoi polityky [Shaping the public nature of state agrarian policy]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development, 6. https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.6.32.

8. Orlova, N. S., Sidenko, Yu. L. (2025). Rozvytok derzhavnoi ahrarnoi polityky ta systemy doradnytstva Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Development of the state agrarian policy and advisory system of Ukraine in the conditions of European integration]. Derzhavne budivnytstvo – State Formation, 1, 350–361. https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-2.

9. Varshavska, N. (2016). Spilna ahrarna polityka YeS: henezys, osnovni tsilovi oriientyry dlia Ukrainy [The EU Common Agricultural Policy: Genesis and key targets for Ukraine]. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and Organisation of Management, 2, 215–222. Available at: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813.

10. Popovych, K. H. (2025). Vidkryttia rynku zemli ta modernizatsiia ahrarnoho zakonodavstva Ukrainy: pravovi aspekty 2025 roku [Opening of the land market and modernisation of Ukrainian agrarian legislation: Legal aspects of 2025]. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence, 2 (4), 81–85. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.12.

11. OECD (2025). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025. Paris: OECD Publishing. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025_a80ac398-en.html.

12. European Parliament and Council (2021). Regulation (EU) 2021/2116 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy. Official Journal of the European Union, 435, 187–261. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2116.

13. European Parliament and Council (2021). Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the EAGF and by the EAFRD. Official Journal of the European Union, 435, 1–186. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj.

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). Pro zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky ta derzhavnoi polityky silskoho rozvytku: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1877-IV [On the principles of state agrarian policy and state rural development policy. Law of Ukraine]. (2004, June, 24). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15.

15. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). Pro silskohospodarsku doradchu diialnist. Zakon Ukrainy vid 17.06.2004 № 1807-IV [On agricultural advisory services. Law of Ukraine]. (2004, June, 17). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 38, Art. 470. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15.

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2005). Pro osnovni zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky na period do 2015 roku. Zakon Ukrainy vid 18.10.2005 № 2982-IV [On the basic principles of state agrarian policy for the period up to 2015. Law of Ukraine]. (2005, October, 18). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15.

17. National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War (2022). Proiekt Planu vidnovlennia Ukrainy: materialy robochoi hrupy "Nova ahrarna polityka" [Draft Recovery Plan of Ukraine: Materials of the "New Agrarian Policy" working group]. Kyiv. Available at: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf.

18. Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Agrarian and Land Policy (2024). Rekomendatsii komitetskykh slukhan "Derzhavna pidtrymka ahrarnoho sektoru 2024. Derzhavni ta nederzhavni fondy i mekhanizmy" [Recommendations of the committee hearings "State support of the agrarian sector 2024: State and non-state funds and mechanisms"]. Kyiv. Available at: https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html.

19. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo orhanizatsiinykh zasad zdiisnennia pidtrymky v ahrarnomu sektori. Zakon Ukrainy vid 08.10.2025 № 4619-IX [On amendments to certain laws of Ukraine regarding the organisational principles of support in the agrarian sector. Law of Ukraine]. (2025, October, 8). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4619-20.

20. Zhurakovska, L. (2026). Kliuchovi zakonodavchi initsiatyvy ta zakhody, spriamovani na pidtrymku ahrarnoho sektora v umovakh viiny: analitychnyi ohliad [Key legislative initiatives and measures aimed at supporting the agrarian sector in wartime: Analytical review]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2026-01/agricultural-sector.pdf.

DOI: 10.35774/SF2026.03.085
УДК 658.14

Ольга КНЕЙСЛЕР
доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний, університет, Тернопіль, Україна, olgakne@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-1521-923X
Богдан ПРОКОПЧУК
аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, Prokopchuk1235@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-1625-3023

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вступ. *В умовах економічної нестабільності та зростання впливу ризиків ефективне фінансове забезпечення є важливою передумовою надійного функціонування і сталого розвитку аграрних підприємств. Воєнні виклики, обмежений доступ до фінансових ресурсів і мінливість економічного середовища посилюють необхідність удосконалення методичних підходів до оцінювання рівня фінансового забезпечення. Комплексне оцінювання дає змогу визначити фінансовий потенціал підприємств, виявити проблемні аспекти та сформувати інформаційну основу для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень. Зважаючи на це, актуальним є розроблення сучасного методичного інструментарію оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств, здатного забезпечити об'єктивність результатів і підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами.*

Мета *– систематизувати методичні підходи та розробити методичний інструментарій до комплексного оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств з урахуванням сучасних викликів і загроз.*

Результати*. Узагальнено існуючі методичні підходи до оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств, здійснено їхній аналіз та виокремлено переваги й недоліки. Розроблено методичний інструментарій комплексного оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств, який базується на розрахунку інтегрального показника, що поєднує систему фінансових показників, згрупованих за напрямами аналітичного дослідження: джерелами формування, напрямами розподілу, ефективністю використання та оборотністю фінансових ресурсів. Систематизовано фінансові показники оцінювання фінансового забезпечення, визначено їхнє рекомендоване значення.*

Висновки*. Запропонований методичний інструментарій забезпечує комплексне оцінювання рівня фінансування аграрних підприємств, виявлення проблемних аспектів формування, розподілу й використання фінансових ресурсів, а також формує інформа-*

© Ольга Володимирівна Кнейслер, Богдан Олександрович Прокопчук, 2026

ційне підґрунтя для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень щодо підвищення ефективності фінансового управління.

Ключові слова: *аграрні підприємства, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, джерела формування фінансових ресурсів, методичний інструментарій, оцінювання фінансового забезпечення.*

Табл.: 1, рис.: 1, форм.: 4, бібл.: 19.

Olga KNEYSLER
Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
olgakne@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-1521-923X
Bohdan PROKOPCHUK
Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
Prokopchuk1235@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-1625-3023

METHODOLOGICAL TOOLKIT FOR COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Introduction. *In conditions of economic instability and increasing risk exposure, effective financial provision is an important prerequisite for the reliable functioning and sustainable development of agricultural enterprises. Military challenges, limited access to financial resources, and the volatility of the economic environment increase the need to improve methodical approaches to assessing the level of financial provision. A comprehensive assessment makes it possible to determine the financial potential of enterprises, identify problem aspects, and form an information basis for making informed management decisions*

The purpose *of the article is to systematize methodical approaches and develop methodical tools for a comprehensive assessment of the financial provision of agricultural enterprises, taking into account modern challenges and threats.*

Results*. Existing methodical approaches to assessing the financial provision of agricultural enterprises are summarized, their analysis is conducted, and advantages and disadvantages are identified. A methodical tools for a comprehensive assessment of the financial provision of agricultural enterprises is developed, which is based on the calculation of an integral indicator that combines a system of financial indicators grouped by areas of analytical research: sources of formation, areas of distribution, efficiency of use, and turnover of financial resources.*

Conclusions*. The proposed methodical tools provide a comprehensive assessment of the level of financial provision for agricultural enterprises, identify problematic aspects of the formation, distribution and use of financial resources, and also form an information basis for making informed management decisions to improve the efficiency of financial management.*

Keywords: *agricultural enterprises, financial resources, financial provision, sources of financial resources formation, methodical tools, assessment of financial provision.*

JEL Classification: Q14, G32, C43.

Постановка проблеми. Фінансове забезпечення є однією із ключових передумов ефективного функціонування і розвитку підприємства, оскільки відображає процес мобілізації, розподілу та використання його фінансових ресурсів. Особливої уваги дослідження фінансового забезпечення набуває для аграрних підприємств, діяльність яких характеризується специфічними особливостями й умовами, що суттєво впливають на достатність фінансового потенціалу, раціональність його розподілу та результативність використання. Ефективне фінансове забезпечення аграрного підприємства створює умови для безперервного здійснення господарської діяльності, реалізації інвестицій, своєчасного виконання фінансових зобов'язань і підтримання належного рівня конкурентоспроможності. Забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів та досягнення високої ефективності їхнього використання потребує ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, інформаційною основою яких є результати аналізу й оцінювання системи фінансових показників, що комплексно характеризують процес руху фінансових ресурсів підприємства. Відповідно до цього зростає потреба в розробленні методичного інструментарію, який дасть змогу комплексно оцінити фінансове забезпечення аграрних підприємств з урахуванням особливостей фінансування їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти аналітичного дослідження фінансового забезпечення аграрних підприємств висвітлювали у своїх працях В. Бечко, О. Прокопчук [1], А. Буряк, С. Бойко, І. Дем'яненко [2], Л. Дорохова, Л. Недільська [3], Н. Кошарська [4], Л. Кустріч [5], І. Мушеник, О. Бурлаков [6], Ю. Негода, Д. Конюхов [7], О. Рубай [8], І. Томашук [9], С. Чигринець [10] та ін. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам аналізу й оцінки фінансового забезпечення підприємств, існує потреба в удосконаленні методичних підходів до здійснення комплексної оцінки фінансового забезпечення аграрних підприємств, що дасть змогу проаналізувати показники формування, розподілу, використання та оборотності фінансових ресурсів і розраховувати сукупний рівень фінансового забезпечення аграрного підприємства.

Мета статті полягає в узагальненні наявних методичних підходів до оцінки фінансового забезпечення аграрних підприємств, визначенні їхніх переваг та недоліків, а також в обґрунтуванні комплексного підходу до оцінювання фінансового забезпечення, який враховує формування, розподіл, використання та оборотність фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексне оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств є доволі актуальним як з теоретичного, так і практичного погляду, оскільки його результати створюють фундамент для ефективного управління фінансовими ресурсами та довгострокового розвитку аграрного бізнесу. Сучасні умови функціонування аграрних підприємств підтверджують недостатній рівень аналітичного дослідження їхнього фінансового забезпечення, що негативно відображається на результатах діяльності та зумовлює виникнення заборгованості перед іншими суб'єктами фінансових відносин. Наразі не розроблено методику комплексного аналітичного дослідження фінансового забезпечення, яка дала б змогу врахувати й оцінити напрями формування, розподілу, використання та оборотності фінансових ресурсів.

Зауважимо, що під час проведення оцінки фінансового забезпечення аграрних підприємств необхідно врахувати особливості їхньої діяльності, а саме:

- залежність від природно-кліматичних умов, що впливає на обсяги виробни-

цтва, доходи та власні джерела фінансування бізнесу;
- сезонний характер, що зумовлює нерівномірність грошових надходжень від операційної діяльності в часі;
- тривалий виробничий цикл між періодами вкладення коштів та отримання доходу, що віжображається на спроможності аграрних підприємств постійно підтримувати достатній рівень ліквідності та платоспроможності;
- специфіку структури активів, що пояснюється наявністю поточних та довгострокових біологічних активів, а також вагомою часткою вартості земельних ресурсів у первісній вартості основних засобів;
- наявність бюджетних дотацій і пільгових кредитів у джерелах фінансування активів в результаті участі аграрних підприємств в різних державних програмах, асоційованих Міністерством аграрної політики та продовольства України і банками в межах програм "Доступні кредити";
- високу залежність від цінової політики як на ринку сировини та матеріалів, так і на ринках збуту, що суттєво впливає на ефективність діяльності підприємств у різних періодах їхньої діяльності;
- обмеженні умови доступу до кредитів, що зумовлено високими відсотковими ставками.

Більшість наукових праць, спрямованих на оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств, зосереджені на використанні показників обсягів власного та позикового капіталу, а також джерел формування фінансових ресурсів та їхньої структури. Зокрема, О. В. Рубай для аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств використовує показники власного капіталу, довгострокового та короткострокового позикового капіталу, що дає змогу визначити співвідношення власних і залучених коштів та рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування [8, с. 40–41]. Перевагою такого підходу є можливість оцінити фінансову незалежність підприємства, проте він не враховує ефективність використання залучених фінансових ресурсів і результативність їхнього впливу на діяльність підприємства.

В. П. Бечко та О. Т. Прокопчук пропонують здійснювати оцінювання за показниками власного капіталу, довгострокових і поточних зобов'язань, забезпечень майбутніх витрат і доходів майбутніх періодів [1, с. 49]. Такий підхід забезпечує більш повну характеристику структури фінансових ресурсів, однак залишає поза увагою показники їхньої оборотності, прибутковості й ефективності використання.

Окремі дослідники поряд із характеристикою структури джерел фінансування використовують показники власного оборотного капіталу, рентабельності капіталу, капіталовіддачі, тривалості обороту капіталу та коефіцієнта автономії [11, с. 335–342]. Автори зосереджують увагу на поєднанні оцінки достатності фінансових ресурсів із визначенням ефективності їхнього використання. Проте такий підхід не охоплює аналіз напрямів розподілу фінансових ресурсів та їхньої комплексної взаємодії.

Окремий напрям досліджень присвячений оцінюванню фінансового забезпечення інвестиційної діяльності аграрних підприємств, у межах якого джерела фінансування поділяють на внутрішні та зовнішні [7]. Це дає змогу оцінити інвестиційний потенціал підприємства та диверсифікувати джерела фінансування, при цьому враховано лише інвестиційний аспект фінансового забезпечення та не відображено загальний стан фінансових ресурсів підприємства.

У дослідженні окремих видів діяльності аграрних підприємств важливе значення має аналіз потенційних і фактичних

джерел фінансування, зокрема: прибуток, амортизаційні відрахування, бюджетні кошти, банківські кредити, лізинг, кошти іноземних інвесторів, страхові виплати та додаткові внески до статутного капіталу [12, с. 6]. Заслуговує на увагу деталізація джерел фінансового забезпечення, однак не передбачено оцінювання результативності використання фінансових ресурсів та вплив на фінансовий стан підприємства.

Н. М. Кошарська пропонує оцінювати фінансове забезпечення підприємств агропромислового комплексу за показниками фінансових результатів, ефективності діяльності та державної підтримки [4, с. 195–196]. Запропонований підхід дає можливість оцінити вплив фінансових результатів і бюджетної підтримки на розвиток підприємств, однак не враховує роль позикового капіталу, структуру фінансування та показники оборотності фінансових ресурсів, що обмежує комплексність оцінювання.

У працях С. В. Чигринця [10], І. В. Томашук та І. О. Томашук [9] рівень фінансового забезпечення визначено на основі інтегрального показника, сформованого шляхом агрегування системи часткових індикаторів. Перевагою методичного підходу авторів є формування узагальнюючої характеристики рівня фінансового забезпечення підприємства. Водночас інтегральний показник значною мірою залежить від вибору системи показників, методики їхнього нормування та визначення вагових коефіцієнтів, що може впливати на об'єктивність кінцевих результатів.

Зважаючи на те, що основними функціональними особливостями фінансового забезпечення підприємств, зокрема аграрних, є формування, використання та нагромадження фінансових ресурсів у контексті виконання завдань фінансової діяльності та забезпечення розвитку [6, с. 136], досліджено наявні методичні підходи до аналізу й оцінювання фінансових ресурсів. Загалом найбільш поширеним є підхід, відповідно до якого аналіз фінансових ресурсів аграрних підприємств здійснюється на підставі показників власного капіталу, довгострокових і поточних зобов'язань, що дає можливість визначити динаміку власного та позикового капіталу, а також їхню частку у загальних джерелах фінансування [2, с. 113]. Практичну цінність має простота оцінювання структури фінансових ресурсів і рівня фінансової незалежності підприємства. Водночас поза увагою залишається оцінка ефективності використання сформованих фінансових ресурсів та їхній вплив на результати господарської діяльності.

Л. М. Дорохова та Л. В. Недільська в контексті оцінювання ефективності управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств пропонують використовувати показники рентабельності, ліквідності, ділової та фінансової активності [3, с. 243]. Подібний підхід подано і в праці Л. О. Кустріч, де показники згруповано за такими напрямами, як оборотність власного капіталу та зобов'язань, фінансова стабільність, ліквідність і платоспроможність, ділова активність та ефективність господарської діяльності [5, с. 20–23]. Позитивними аспектами зазначених підходів є комплексне поєднання оцінювання фінансового стану підприємства з аналізом ефективності використання фінансових ресурсів. Водночас вони орієнтовані переважно на результати фінансового аналізу й недостатньо враховують особливості формування та нагромадження фінансових ресурсів. Зазначені показники дають змогу оцінити окремі етапи руху фінансових ресурсів: фінансова активність характеризує процес їхнього формування, ліквідність і платоспроможність – можливості розподілу, ділова активність – швидкість обороту, а рентабельність – ефективність використання та здатність до нагромадження.

Крім того, у процесі оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів широко застосовують показники прибутку та коефіцієнти рентабельності, що характеризують результативність використання фінансових ресурсів, вкладених в активи підприємства [13, с. 121–122]. Такий підхід дає змогу визначити економічну ефективність використання фінансових ресурсів, однак зосереджується переважно на кінцевих фінансових результатах, не враховуючи процес їхнього формування та структуру джерел фінансування.

На відміну від попередніх напрацювань, Ю. М. Нікольчук та О. О. Лопатовська пропонують здійснювати оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів на основі комплексної моделі, яка враховує дохід від використання власних і позикових засобів, обсяги власних і позикових засобів, а також їхню частку в загальному обсязі фінансових ресурсів підприємства [14, с. 64]. Запропонована модель розширює можливості оцінювання за рахунок одночасного врахування структури фінансових ресурсів і результатів їхнього використання, однак її аналітичні можливості залишаються обмеженими через відсутність показників ліквідності, оборотності, платоспроможності й інших характеристик, необхідних для комплексного оцінювання фінансового забезпечення підприємства.

Оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств тісно пов'язане з фінансовим аналізом їхньої діяльності, оскільки обидва напрями дослідження спрямовані на визначення ефективності формування та використання фінансових ресурсів. Зокрема, зважаючи на досвід іноземних країн, найбільш поширеними напрямами фінансового аналізу є оцінювання ліквідності, прибутковості, ділової активності, позицій підприємства на ринку капіталу та рівня боргової залежності [15, с. 75]. Перевагою такого підходу є комплексна характеристика фінансового стану підприємства, проте його основною метою є оцінювання фінансової стійкості та результатів діяльності, а не безпосередньо фінансового забезпечення як процесу формування, розподілу, та використання фінансових ресурсів.

Існуючі методичні підходи характеризують окремі складові фінансового забезпечення аграрних підприємств: структуру джерел фінансування, фінансовий стан, ефективність використання ресурсів або результати фінансової діяльності. Водночас відсутній універсальний методичний підхід, який комплексно поєднував би оцінювання процесів формування, розподілу, використання, оборотності та нагромадження фінансових ресурсів. Це обумовлює необхідність розроблення інтегрованого методичного інструментарію комплексного оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств.

Узагальнення існуючих методичних підходів дає підстави стверджувати, що в науковій літературі відсутня цілісна система напрямів оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств. Більшість авторів використовують показники, які традиційно застосовують для оцінювання фінансового стану, фінансової стійкості чи ефективності діяльності підприємства, що не забезпечує комплексного дослідження фінансового забезпечення як окремого об'єкта аналізу. Враховуючи економічну сутність фінансового забезпечення, яка полягає у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів, пропонуємо здійснювати його оцінювання за такими взаємопов'язаними напрямами: 1) джерелами формування фінансових ресурсів; 2) напрямами розподілу фінансових ресурсів; 3) ефективністю використання фінансових ресурсів; 4) оборотністю фінансових ресурсів (рис. 1).

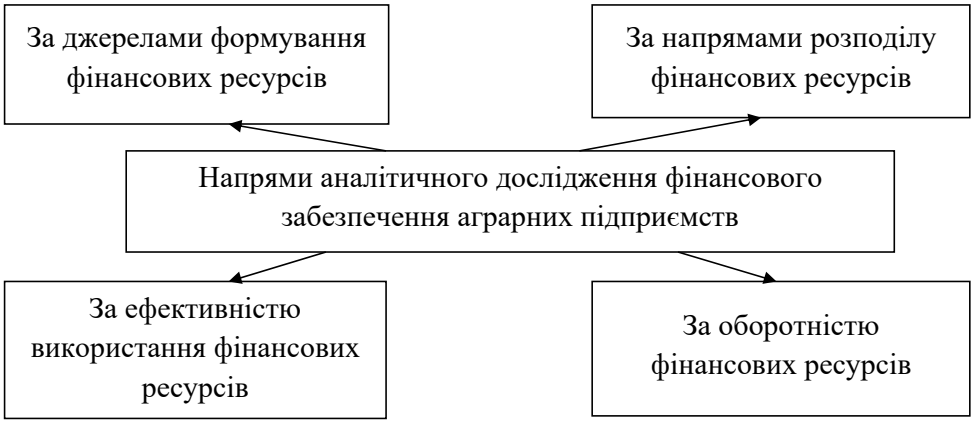

Рис. 1. Напрями аналітичного дослідження фінансового забезпечення аграрних підприємств*

* Побудовано авторами.

Запропонована система напрямів оцінювання охоплює повний цикл руху фінансових ресурсів аграрного підприємства – від їх формування і розподілу до використання та оборотності, що забезпечує комплексне оцінювання фінансового забезпечення.

Кожен із запропонованих напрямів оцінювання дає змогу дослідити окремі аспекти руху фінансових ресурсів аграрного підприємства, а їхнє сукупне використання забезпечує комплексну характеристику рівня фінансового забезпечення. Зокрема:

- оцінювання джерел формування фінансових ресурсів передбачає аналіз структури джерел фінансування активів за рахунок власного, позикового та залученого капіталу, що дає змогу визначити рівень фінансової стійкості, автономії та залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування;
- оцінювання напрямів розподілу фінансових ресурсів ґрунтується на аналізі структури фінансування оборотних і необоротних активів, а також показників ліквідності та платоспроможності, що характеризують здатність підприємства своєчасно виконувати поточні фінансові зобов'язання;
- оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів базується на розрахунку показників рентабельності, які відображають результативність використання фінансових ресурсів, інвестованих в оборотні й необоротні активи, а також капіталізованих у власному, позиковому та залученому капіталі;
- оцінювання оборотності фінансових ресурсів передбачає визначення швидкості обертання фінансових ресурсів, вкладених в оборотні активи та їхні окремі складові, а також капіталізованих у власному, позиковому й залученому капіталі, що дає можливість оцінити інтенсивність їхнього використання та ефективність кругообігу.

Перелік показників, які необхідно розрахувати в межах кожного із напрямів, відображено у табл. 1. Основним джерелом інформації для обчислення відносних показників є фінансова звітність аграрних підприємств.

У процесі оцінки фінансового забезпечення аграрних підприємств необхідно здійснювати розрахунки показників не менш як за п'ять останніх років, що дасть змогу в динаміці побачити їхні зміни та встановити чинники впливу. Водночас для забезпечен-

Таблиця 1

Перелік показників для здійснення аналітичного дослідження фінансового забезпечення аграрних підприємств*

Напрями дослідження	Показники	Рекомендоване значення
За джерелами формування фінансових ресурсів	Частка власного капіталу в джерелах формування активів	>50,0
	Частка залученого капіталу в джерелах формування майна	<50,0
	Частка позикового капіталу в джерелах формування майна	<50,0
	Частка довгострокового позикового капіталу в довгострокових джерелах фінансування	<50,0 зменшення
	Відношення позикового та залучено капіталу до власного капіталу	<1 зменшення
	Відношення власного капіталу до суми залученого та позикового капіталу	>1 збільшення
	Частка дотацій чи інших бюджетних коштів в джерелах формування майна	<0,1
За напрямами розподілу фінансових ресурсів	Відношення власного оборотного капіталу до вартості оборотних активів	>0,1
	Відношення поточного позикового та залученого капіталу, що вкладений в оборотні активи до вартості оборотних активів	<0,5
	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 збільшення
	Відношення довгострокового позикового та залученого капіталу, що вкладений в оборотні активи до вартості оборотних активів	0
	Відношення власних коштів, що вкладені в необоротні активи до вартості необоротних активів	>0,5
	Відношення поточного позикового та залученого капіталу, що вкладений в необоротні активи до вартості необоротних активів	0
	Відношення довгострокового позикового та залученого капіталу, що вкладений в необоротні активи до вартості необоротних активів	<0,5
	Відношення поточних активів і поточних пасивів	>1
	Відношення абсолютно та швидколіквідних активів до поточних пасивів	0,6-0,8
	Відношення абсолютно ліквідних активів до поточних пасивів	>0 збільшення
За ефективністю використання фінансових ресурсів	Рентабельність майна	>0 збільшення
	Рентабельність оборотних активів	>0 збільшення
	Рентабельність запасів	>0 збільшення
	Рентабельність поточних біологічних активів	>0 збільшення
	Рентабельність необоротних активів	>0 збільшення
	Рентабельність продукції	>0 збільшення
	Рентабельність діяльності	>0 збільшення
	Рентабельність власного капіталу	>0 збільшення
	Рентабельність позикового капіталу	>0 збільшення
	Рентабельність залученого капіталу	>0 збільшення
За оборотністю фінансових ресурсів	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності запасів	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності поточних біологічних активів	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності клієнтської дебіторської заборгованості	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності власних обігових коштів	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	>1 збільшення
	Коефіцієнт оборотності залученого капіталу	>1 збільшення

* Складено на основі [16–18].

ня об'єктивності та репрезентативності результатів оцінювання доцільно здійснювати аналітичне дослідження на вибірці не менше п'яти аграрних підприємств. Такий підхід дає змогу не лише проаналізувати динаміку зміни показників у часі, а й здійснити порівняльне оцінювання між суб'єктами господарювання, виявити їхні сильні та слабкі сторони, визначити відносні конкурентні переваги й обґрунтувати напрями підвищення рівня фінансового забезпечення.

Під час аналізу формування, розподілу, використання та оборотності фінансових ресурсів важливим напрямом методичної роботи є обчислення сукупного рівня фінансового забезпечення аграрного підприємства за рахунок методів інтегральної оцінки. Визначення сукупного рівня фінансового забезпечення аграрного підприємства базується на таких етапах:

1. Вибір об'єктів здійснення інтегральної оцінки (аграрні підприємства в межах країни, регіону чи однакові за обсягами діяльності).

2. Розрахунок відносних показників за напрямами аналітичного дослідження по кожному із об'єктів дослідження.

3. Перетворення усіх відносних показників у стандартизовану форму, тобто приведення їх до єдиної шкали вимірювання шляхом порівняння з найкращим значенням в сукупності.

4. Розрахунок групових інтегральних індексів фінансового забезпечення за: джерелами формування фінансових ресурсів; напрямами розподілу фінансових ресурсів; ефективністю використання фінансових ресурсів; оборотністю фінансових ресурсів.

5. Визначення скупного рівня фінансового забезпечення аграрного підприємства на основі результатів обчислення групових інтегральних індексів фінансового забезпечення в межах чотирьох визначених напрямів.

Стандартизацію усіх відносних (часткових) показників пропонуємо здійснювати за методом нормалізації, який передбачає розподіл усіх показників на стимулятори (позитивним для підприємств у напрямі фінансового забезпечення є їхнє збільшення) та дестимулятори (позитивним для підприємств є їхнє зниження в динаміці).

– для показників стимуляторів:

$$\Pi_{ij} = \frac{k_{ij} - k_{imin}}{k_{imax} - k_{imin}} \quad (1)$$

– для показників дестимуляторів

$$\Pi_{ij} = \frac{k_{imax} - k_{ij}}{k_{imax} - k_{imin}}, \quad (2),$$

де $П_{ij}$ – стандартизований i-й показник j-го підприємства;

k_{ij} – i-й відносний показник j-го підприємства;

k_{imax} – максимальне значення i-го показника з-поміж аналогічних показників усіх підприємств;

k_{imik} – мінімальне значення i-го показника з-поміж аналогічних показників усіх підприємств [19, с 62].

За результатами стандартизації фінансових показників можна обчислити групові інтегральні індекси щодо кожного із обраних об'єктів і протягом усіх років проведення аналізу. Групові інтегральні індекси варто обчислювати за допомогою формули середньої геометричної. Зважаючи на те, що окремі показники можуть мати від'ємні значення, варто застосувати формулу середньої геометричної модифікованої:

$$I_{ф.з.г} = \sqrt[m]{\Pi\left(\Pi_{ij} - 1\right)} - 1, \quad (3)$$

де $I_{ф.з.г}$ – груповий інтегральний індекс фінансового забезпечення;

$П_{ij}$ – стандартизований i-й показник j-го підприємства в межах певного напряму, за яким здійснюється обчислення групового інтегрального індексу;

m – кількість відносних показників в межах певного напряму, за яким здійснюється обчислення групового інтегрального індексу.

Сукупний рівень фінансового забезпечення аграрного підприємства визначаємо на основі групових інтегральних індексів, а саме, як середню арифметичну групових інтегральних індексів:

$$P_{ф.з.} = \frac{I_{ф.з.ф.} + I_{ф.з.р.} + I_{ф.з.в.} + I_{ф.з.о.}}{4}, \quad (4)$$

де $P_{ф.з}$ – сукупний рівень фінансового забезпечення аграрних підприємств;

$I_{ф.з.ф.}$ – груповий інтегральний індекс фінансового забезпечення за джерелами формування фінансових ресурсів;

$I_{ф.з.р.}$ – груповий інтегральний індекс фінансового забезпечення за напрямами розподілу фінансових ресурсів;

$I_{ф.з.в.}$ – груповий інтегральний індекс фінансового забезпечення за ефективністю використання фінансових ресурсів;

$I_{ф.з.о.}$ – груповий інтегральний індекс фінансового забезпечення за оборотністю фінансових ресурсів.

Максимальне значення інтегрального індексу (сукупного рівня фінансового забезпечення) свідчить про найвищий рівень фінансового забезпечення серед досліджуваних аграрних підприємств. Отже, підприємство, яке посідає перше місце за величиною інтегрального індексу, слід вважати таким, що найефективніше здійснює формування, розподіл і використання фінансових ресурсів.

Результати комплексного оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств за обраною методикою дають змогу: оцінити структуру джерел формування фінансових ресурсів та напрями їхнього розподілу; ідентифікувати фінансові ризики, пов'язані зі структурою джерел фінансування діяльності підприємства; установити раціональність використання власних, позикових і залучених фінансових ресурсів; визначити ефективність використання фінансових ресурсів у розрізі джерел формування та напрямів розподілу; оцінити швидкість оборотності фінансових ресурсів і ефективність їхнього кругообігу; охарактеризувати рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості аграрних підприємств; виявити сильні та слабкі сторони фінансового забезпечення діяльності підприємств; визначити резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів і збільшення обсягів власного капіталу; оцінити потенціал підприємства щодо нагромадження капіталу та забезпечення довгострокового розвитку; сформувати інформаційне підґрунтя для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на підвищення рівня фінансового забезпечення та зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити висновки, що наявні методичні підходи до оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств переважно орієнтовані на аналіз окремих аспектів фінансової діяльності, зокрема структури джерел фінансування, фінансового стану, ефективності використання капіталу або фінансових результатів. Водночас відсутність комплексного підходу, який охоплював би усі етапи руху фінансових ресурсів, обмежує можливості формування об'єктивної оцінки рівня фінансового забезпечення та ухвалення ефективних управлінських рішень. Це обумовило необхідність удосконалення методичного інструментарію оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств на основі інтегрованого підходу.

Запропоновано методичний інструментарій, який забезпечує комплексне оцінювання фінансового забезпечення аграрних підприємств за напрямами формування, розподілу, використання та оборотності фі-

нансових ресурсів із подальшим визначенням інтегрального рівня фінансового забезпечення. Його практичне застосування дає змогу здійснювати об'єктивне порівняння підприємств, виявляти сильні та слабкі сторони їхнього фінансового забезпечення, ідентифікувати резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів і формувати інформаційно-аналітичне підґрунтя для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення довгострокового розвитку аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Бечко В. П., Прокопчук О. Т. Оцінка сучасного стану фінансового забезпечення підприємств аграрної галузі. Збірник наукових праць Уманського національного університету. 2017. № 90. С. 46–61. URL : https://journal.udau.edu.ua/assets/files/90/Ekon/Ukr/4.pdf.

2. Буряк А. В., Бойко С. В., Дем'яненко І. В. Фінансування аграрних підприємств: аналіз довгострокових трендів та структурних зрушень. Економіка та управління АПК. 2021. № 2. С. 110–118. URL : https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-169-2-110-118.

3. Дорохова Л. М., Недільська Л. В. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 241–246. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_1_39.

4. Кошарська Н. М. Аналіз фінансового забезпечення діяльності підприємств агропромислового комплексу. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. № 252. С. 193–197. URL : https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1036.

5. Кустріч Л. О. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні. Агросвіт. 2018. № 1. С. 18–24. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/1_2018/4.pdf.

6. Мушеник І. М., Бурлаков О. С. Оцінка стану фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Сталий розвиток економіки. 2017. № 2. С. 133–138. URL : https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/284.

7. Негода Ю. В., Конюхов Д. А. Оцінка фінансового забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка та суспільство. 2025. № 78. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-1.

8. Рубай О. Оцінка стану фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Аграрна економіка. 2019. Т. 12, № 1–2. С. 38–43. URL : https://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2019_12_1-2/6.pdf.

9. Томашук І. В., Томашук І. О. Оцінка фінансового забезпечення функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств. Modern Economics. 2022. № 34. С. 104–115. https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-15.

10. Чигринець С. Оцінка стану фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Věda a perspektiv. 2024. № 1. С. 271–280. https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-1(32)-271-280.

11. Зеленський С. М., Алєшугіна Н. О., Зеленська О. О. Оцінка фінансового забезпечення та ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняного готельно-ресторанного бізнесу. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2026. № 1. С. 333–345. https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1(45)-333-345.

12. Myniv R., Batyuk R. Methodological aspects of financial support investment and innovation development of agricultural enterprises. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Economical Sciences. 2023. Vol. 25. No. 102. P. 3–10. https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10201.

13. Лобачева І. Ф., Коцеруба Н. В., Поліщук Н. В. Економічний аналіз ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Приазовський економічний вісник. 2022.

№ 1. С. 119–125. https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-1-20.

14. Нікольчук Ю. М., Лопатовська О. О. Ефективність використання фінансових ресурсів підприємства: теоретико-методичні та практичні аспекти оцінки. Трансформаційна економіка. 2023. № 4. С. 59–65. https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-11.

15. Baran Dušan, Pastýr Andrej, Baranová Daniela. Financial Analysis of a Selected Company. Research Papers Faculty of Materials Science and Technology Slovak University of Technology, Sciendo. 2016. Vol. 24. P. 73–92. URL : https://reference-global.com/download/article/10.1515/rput-2016-0008.pdf.

16. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств: Рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006. № v0006626-06. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text.

17. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації : Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01.

18. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій : Наказ Агентства з питань запобігання банкрутства підприємств та організацій від 23.02.1998 р. № 22. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98#Text.

19. Захожай В. Б., Корецька О. В. Методика розрахунку інтегрального показника інноваційної спрямованості підприємств. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП). 2015. № 44. С. 158–165. URL : https://journals.maup.com.ua/journal/44_2015/5.pdf.

References

1. Bechko, V., Prokopchuk, O. (2017). Otsinka suchasnoho stanu finansovoho zabezpechennia pidpryiemstv ahrarnoi haluzi [Assessment of the current state of financial support for agricultural enterprises]. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu – Collection of Scientific Papers of Uman National University, 90, 46–61. Available at: https://journal.udau.edu.ua/assets/files/90/Ekon/Ukr/4.pdf .

2. Buryak, A., Boyko, S., Demiyanenko, I. (2021). Finansuvannia ahrarnykh pidpryiemstv: analiz dovhostrokovykh trendiv ta strukturnykh zrushen [Financing of agricultural enterprises: analysis of long-term trends and structural shifts]. Ekonomika ta upravlinnia APK – Economics and Management of the Agro-Industrial Complex, 2, 110–118. https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-169-2-110-118.

3. Dorohova, L., Nedilska, L. (2017). Otsinka efektyvnosti vykorystannia finansovykh resursiv silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of the effectiveness of the use of financial resources of agricultural enterprises]. Biznes Inform – Business Inform, 1, 241–246. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_1_39.

4. Kosharska, N. (2015). Analiz finansovoho zabezpechennia diialnosti pidpryiemstv ahropromyslovoho kompleksu [Analysis of financial support for the activities of agro-industrial complex enterprises]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of the National Technical University of Ukraine, 25, 193–197. Available at: https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1036.

5. Kustrich, L. (2018). Otsinka efektyvnosti vykorystannia finansovykh resursiv silskohospodarskykh pidpryiemstv na rehionalnomu rivni [Assessment of the effectiveness of the use of financial resources of agricultural enterprises at the regional level]. Agrosvit, 1, 18–24. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2018/4.pdf.

6. Mushenyk, I., Burlakov, O. (2017). Otsinka stanu finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of the state of financial support of agricultural enterprises]. Stalyi rozvytok ekonomiky — Sustainable Development of the Economy, 2, 133–138. Available at: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/284.

7. Negoda, Yu., Konyukhov, D. (2025). Otsinka finansovoho zabezpechennia investytsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of financial support for investment activities of agricultural enterprises]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 78. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-1.

8. Rubay, O. (2019). Otsinka stanu finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of the state of financial support of agricultural enterprises]. Ahrarna ekonomika – Agrarian Economy, 12 (1–2), 38–43. Available at: https://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2019_12_1-2/6.pdf.

9. Tomashuk, I., Tomashuk, I. (2022). Otsinka finansovoho zabezpechennia funktsionuvannia ta rozvytku silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of financial support for the functioning and development of agricultural enterprises]. Modern Economics, 34, 104–115. https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-15.

10. Chyhrynets, S. (2024). Otsinka stanu finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpryiemstv [Assessment of the state of financial support of agricultural enterprises]. Věda a perspektiv, 1, 271–280. https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-1(32)-271-280.

11. Zelenskyi, S. M., Alieshuhina, N. O., Zelenska, O. O. (2022). Otsinka finansovoho zabezpechennia ta efektyvnosti upravlinnia finansovymy resursamy vitchyznianoho hotelno-restorannoho biznesu [Assessment of financial support and the efficiency of financial resource management in the domestic hotel and restaurant business]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and Prospects of Economics and Management, 1, 333–345. https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1(45)-333-345.

12. Myniv, R., Batyuk, R. (2023). Methodological aspects of financial support investment and innovation development of agricultural enterprises. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Economical Sciences, 25 (102), 3–10. https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10201.

13. Lobacheva, I. F., Kotseruba, N. V., Polishchuk, N. V. (2022). Ekonomichnyi analiz efektyvnosti vykorystannia finansovykh resursiv pidpryiemstva [Economic analysis of the efficiency of using financial resources of an enterprise]. Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Azov Economic Bulletin, 1, 119–125. https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-1-20.

14. Nikolchuk, Yu., Lopatovska, O. (2023). Efektyvnist vykorystannia finansovykh resursiv pidpryiemstva: teoretyko-metodychni ta praktychni aspekty otsinky [Efficiency of use of financial resources of the enterprise: theoretical, methodological and practical aspects of assessment]. Transformatsiina ekonomika – Transformational Economics, 4, 59–65. https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-11.

15. Baran, D., Pastyr, A., Baranova, D. (2016). Financial Analysis of a Selected Company. Research Papers Faculty of Materials Science and Technology Slovak University of Technology, Sciendo, 24, 73–92. Available at: https://reference-global.com/download/article/10.1515/rput-2016-0008.pdf.

16. Metodychni rekomendatsii z analizu i otsinky finansovoho stanu pidpryiemstv: Rekomendatsii Tsentralnoi spilky spozhyvchykh tovarystv Ukrainy vid 28.07.2006. No. v0006626-06 [Methodological Recommendations for the Analysis and Assessment of the Financial Condition of Enterprises: Recommendations of the Central Union of Consumer Societies of Ukraine]. (2006, July, 28). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text

17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok zdiisnennia analizu finansovoho stanu pidpryiemstv, shcho pidliahaiut pryvatyzatsii: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy, Fondu derzhavnoho maina Ukrainy vid 26.01.2001 r. № 49/121 [On Approval of the Regulation on the Procedure for Conducting an Analysis of the Financial Condition of Enterprises Subject to Privatization: Order of the Ministry of Finance of Ukraine, State Property

Fund of Ukraine]. (2001, January, 26). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01.

18. Pro zatverdzhennia Metodyky intehralnoi otsinky investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstv ta orhanizatsii: Nakaz Ahentstva z pytan zapobihannia bankrutstva pidpryiemstv ta orhanizatsii vid 23.02.1998 r. № 22 [On Approval of the Methodology for the Integrated Assessment of the Investment Attractiveness of Enterprises and Organizations: Order of the Agency for the Prevention of Bankruptcy of Enterprises and Organizations]. (1998, February, 23). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98#Text

19. Zakhozhai, V., Koretska, O. (2015). Metodyka rozrakhunku intehralnoho pokaznyka innovatsiinoi spriamovanosti pidpryiemstv [Methodology for calculating the integral indicator of the innovation orientation of enterprises]. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom (MAUP) – Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), 44, 158–165. Available at: https://journals.maup.com.ua/journal/44_2015/5.pdf.

DOI: 10.35774/SF2026.03.99
УДК 336.77:338.242

Людмила АЛЕКСЕЄНКО
доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Західноукраїнського національного університету, Нововолинськ, Україна, l.alekseienko@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8256-5587
Степан БАБІЙ
старший викладач, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, sbabii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5052-2702

ЛІЗИНГОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Вступ. *Державна політика економічного відновлення України потребує ефективних та гнучких фінансових інструментів стимулювання бізнес-процесів. Ринок лізингових послуг є дієвим механізмом залучення приватних інвестицій, оновлення основного капіталу та підтримки логістики реального сектору економіки. Дослідження світових трендів та модернізації лізингового фінансування шляхом застосування інноваційних математичних моделей та оцінок має сприяти зацікавленості бізнес-спільноти в реалізації політики економічного відновлення в межах програми Ukraine Facility.*

Мета *– обґрунтувати теоретико-прикладний концепт масштабування лізингового фінансування та застосування математичних моделей оцінки лізингових угод в умовах невизначеності для забезпечення реалізації політики економічного відновлення в межах програми Ukraine Facility.*

Результати*. У прикладному контексті лізинг ефективно зменшує агентські витрати та перерозподіляє податкові щити. Сформульовано практичні рекомендації щодо активізації ринку лізингових послуг: зменшення частки державних цінних паперів на балансах банків для вивільнення ліквідності під кредитування та лізингове фінансування реального сектору; доцільність спрямування державної допомоги виключно в стратегічні сектори економіки, релоковані підприємства та групи бізнесу, які застосовують лізинг відповідно до стандартів державної допомоги ЄС. Розширення інструментів гарантування через активніше впровадження кредитних і лізингових гарантій сприятиме підтримці підприємств із недостатнім рівнем фінансового забезпечення. Обґрунтовано переваги застосування концепції реальних опціонів, нечітких методів та гібридних нечітко-стохастичних моделей для оцінки угод в умовах епістемічної невизначеності.*

Висновки*. Науково-пріоритетними напрямами досліджень є лізингове фінансування для досягнення енергетичної незалежності бізнесу, масштабування інфраструктурних*

© Людмила Михайлівна Алексеєнко, Степан Васильович Бабій, 2026

та логістичних проєктів економічного відновлення; доцільність залучення грантових програм від ЄБРР та ЄІБ для часткової компенсації першого внеску або відсоткової ставки за лізингом для стратегічних бізнес-комунікацій, а також науково-методичні підходи впровадження штучного інтелекту та телематичних даних експлуатації орендованого майна для автоматичного коригування процентних спредів і графіків виплат у реальному часі.

Ключові слова: *фінансові інструменти, фінансовий механізм, фінансова стабільність, ринок лізингових послуг, управління ризиками, ліквідність банків, ризик ліквідності, фінансова модель, інвестиції, безпека.*

Табл. 2, форм.: 5, бібл.: 15.

Lyudmyla ALEKSEYENKO
Dr. Sc. (Economics), Prof., Novovolynsk Education and Research Institute of Economics and Management of West Ukrainian National University, Novovolynsk, Ukraine, l.alekseienko@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8256-5587
Stepan BABII
Senior lecturer, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
sbabii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5052-2702

LEASING FINANCING AS A TOOL FOR IMPLEMENTING STATE POLICY FOR ECONOMIC RECOVERY

Introduction. *The state policy of economic recovery of Ukraine requires effective and flexible financial instruments to stimulate business processes. The leasing market is an effective mechanism for attracting private investment, updating fixed capital and supporting the logistics of the real sector of the economy. Research into global trends and modernization of leasing financing through the use of innovative mathematical models and assessments should promote the interest of the business community in implementing the economic recovery policy within the framework of the Ukraine Facility program.*

The purpose *of the article is to substantiate the theoretical and applied concept of scaling leasing financing and the application of mathematical models for evaluating leasing agreements under uncertainty to ensure the implementation of the economic recovery policy within the framework of the Ukraine Facility program.*

Results*. In an applied context, leasing effectively reduces agency costs and redistributes tax shields. Practical recommendations are formulated to activate the leasing services market: reducing the share of government securities on banks' balance sheets to release liquidity for lending and leasing financing of the real sector; the expediency of directing state aid exclusively to strategic sectors of the economy, relocated enterprises and business groups that use leasing in accordance with EU state aid standards. Expanding guarantee instruments through more active implementation of credit and leasing guarantees will contribute to supporting enterprises with insufficient financial security. The advantages of applying the concept of real options, fuzzy methods and hybrid fuzzy-stochastic models for evaluating transactions under conditions of epistemic uncertainty are substantiated.*

Conclusions*. The research priorities include micro-fundamental models for assessing the probability of housing sales, algorithmic financial diversification of the portfolio of construction*

companies, and the development of standards for optimizing funding sources depending on the level of segmentation of the housing market. The transformation of financial risk management should facilitate the transition from passive price monitoring to active management of the credit channel through micro-data, stress testing, and hedging.

Keywords: *financial instruments, financial mechanism, financial stability, leasing services market, risk management, bank liquidity, liquidity risk, financial model, investments, security.*

JEL Classification: G32, G23, E62, O23.

Постановка проблеми. У теоретико-прикладному контексті лізинг як інституційний та фінансовий інструмент є складноструктурованою системою економіко-правових відносин, яка виникає у процесі передачі права користування та володіння майном від лізингодавця до лізингоодержувача на визначений термін за відповідну плату. У 2030 р. у світовій економіці ринок послуг фінансового лізингу зросте до 401,55 млрд дол США зі складним річним темпом зростання (CAGR) 10,5% [1]. Таке зростання можна пояснити масштабуванням попиту на лізинг електромобілів, цифрової трансформації лізингових операцій, розширення транскордонної лізингової діяльності, активізації фінансування зелених активів, модернізації МСП і потребою в ухваленні лізингових рішень. Характерною рисою лізингових контрактів є їхній довгостроковий характер (від 4 до 10 років), що трансформує лізинг на альтернативу банківському кредитуванню та прямим інвестиціям.

Розвиток фінансово-інвестиційного потенціалу українського ринку лізингових послуг та його ефективна інтеграція в реалізацію фінансової політики відновлення економіки потребують відповідних нормативно-правових та інституційних параметрів. За оцінками ОЕСР, Україні для фінансування повоєнної відбудови необхідно мобілізувати значні обсяги приватного фінансування, задіяти фінансові ринки, удосконалити корпоративне управління та захист прав споживачів фінансових послуг, забезпечених активами [2]. Експертами ОЕСР запропоновано Дорожню карту послідовної реалізації рекомендацій, яка відображає пріоритети та потреби в межах програми Ukraine Facility в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова політика суб'єктів лізингового сектору спрямована на розробку комплексної системи стратегічних та оперативних управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію структури капіталу, забезпечення належного рівня ліквідності, максимізацію рентабельності та мінімізацію ризиків. Протягом тривалого часу у фінансовій науці застосовували концепцію чистої заміщуваності лізингу та боргового фінансування (the debt-substitutability hypothesis), згідно з якою кожна інвестицій залученого лізингового фінансування витісняє аналогічну інвестицію банківського кредиту в структурі капіталу підприємства. Сучасні теоретико-емпіричні дослідження доводять, що лізинг і борг виступають комплементарними інструментами, розширюючи загальну боргову спроможність компаній (debt capacity) [3].

В економічній суті лізингу закладено розподіл функцій володіння та користування майном. Д. Буряк досліджує роль фінансового лізингу в оновленні матеріально-технічної бази підприємств при обмеженому доступі до традиційного фінансування, окреслюючи

домінування юридичних осіб-лізингодавців і зростання вартості фінансування, що потребує побудови стійкішої моделі лізингу для модернізації аграрного сектору [4, с. 13–17]. А. Шолойко та Д. Клименко серед перспективних напрямів розвитку лізингу актуалізують впровадження інформаційних кампаній та ESG-принципів, адаптацію успішного досвіду країн ЄС, цифровізацію процесів, а також запровадження програм субсидування для масштабування лізингу як інструменту економічного відновлення [5].

У прикладному контексті В. Гужва, М. Ріклінг та С. Грімальді вважають, що для базових моделей лізингу вища частка власності корелює з операційним прибутком, однак цей зв'язок є слабшим для показників прибутку до оподаткування та чистого прибутку, а також втрачає статистичну значущість у тестах на стійкість результатів із коригуванням на розмір активів [6, с. 1–43]. Д. Еріксон, Б. Ліндсі та Дж. Талакай актуалізують науково-методичні засади прозорості, послідовності та порівняльності фінансової інформації для інвесторів і ринків. Виокремлюють особливості капіталізації всіх договорів оренди понад один рік, а також перспективи розвитку операційної та фінансової оренди [7, с. 273–553].

Дж. А. Майлз, Дж. Р. Еззелл і П. П. Вора діагностують стандартну модель оцінки лізингових контрактів для умов невід'ємної чистої податкової переваги, оскільки амортизаційні податкові заощадження є перевагами лізингу [3, с. 411–418]. Встановлено, що характеристики активу та умови контракту також впливають на чисту податкову перевагу лізингу, створюючи взаємодію між податковими та агентськими ефектами. М. Машхадізаде, С. Салахшур та М. Дастгір визнають, що через зростання динамічності економічних умов важливо застосовувати нові методи оцінки інвестиційних проєктів та інструментів [8, с. 269–289]. Дослідження застосовує теорію реальних опціонів до фотоелектричної станції, порівняно з традиційними методами. Опціони розширення, відмови та відстрочки оцінено чітким і нечітким Монте-Карло, зокрема нечіткий опціон підвищує вартість і гнучкість.

Б. Ор, Г. Білгін, Е. Дж. Акчай, І. Дікмен та Т. М. Біргонул оцінюють інвестиції у відновлювану енергію на основі методу реальних опціонів (ROV з LSMC) з урахуванням невизначеностей [9]. Ю. Фанпін, М. Бінь, Г. Цзе, Ф. Лідонг та С. Венмін діагностують ефективність інвестиційних рішень щодо проєкту десульфуризації суден на основі підходу нечітких реальних опціонів [10, с. 78–103]. Ю. Х. Ерсен, О. Тас та Ч. Кахраман застосовують теорію інтуїціоністських нечітких реальних опціонів для оцінювання інвестиційних проєктів у сфері сонячної енергетики [11, с. 141–149].

Подібні дослідження роблять вагомий внесок у фінансову науку та є корисними для державних регуляторів, які беруть до уваги складність і багатофакторність лізингового фінансування при формуванні стимулюючої політики. Впровадження інноваційних лізингових моделей може стати основою для формування нових бізнес-трендів у реалізації державної політики економічного відновлення. Це зумовлює актуальність дослідження комплексних підходів до мінімізації фінансових ризиків із використанням потенціалу лізингового інструментарію.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-прикладного концепту масштабування лізингового фінансування та застосування математичних моделей оцінки лізингових угод в умовах невизначеності для забезпечення реалізації політики економічного відновлення в межах програми Ukraine Facility.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічне відновлення національної системи в умовах масштабних

поствоєнних деструкцій вимагає залучення комплексного теоретичного інструментарію. Синтез кейнсіанського підходу (щодо інвестиційного мультиплікатора та активізації сукупного попиту), шумпетеріанської теорії (щодо "творчого руйнування" та якісного інноваційного переоснащення), інституціоналізму (щодо зниження трансакційних витрат та забезпечення правової визначеності) та концепції циркулярного сталого зростання створює теоретичне підґрунтя для використання лізингового фінансування як провідного державного механізму капіталізації економіки. Стратегічний вектор вдосконалення державної політики лізингового фінансування має орієнтуватися на гармонізацію із нормативно-правовою базою ЄС (EU Taxonomy, ESG-критерії), залучення ресурсів міжнародних інституцій (Ukraine Facility, EBRD, EIB, IFC) у межах моделей змішаного фінансування, цифровізацію процесів адміністрування лізингу та створення повноцінної державної системи страхування воєнно-політичних ризиків для збереження та прискореного нарощування активів національної економіки.

В економічній теорії лізинг поєднує в собі специфічні властивості трьох вимірів: кредитування, орендних відносин та прямих інвестицій [4, с. 14–16; 5; 6, с. 1–43]. Економічна суть цього фінансового інструменту полягає у розщепленні правомочностей права власності, за якого юридичний титул власності залишається за лізингодавцем, тоді як корисні властивості активу, права на його економічну експлуатацію та отримання доходу від його використання повністю переходять до лізингоодержувача. У науково-прикладному контексті лізингові послуги є уніфікованими, здатними знижувати рівень асиметрії інформації між учасниками угоди, мінімізувати агентські витрати та виступати ефективним інструментом оновлення основного капіталу.

У World Leasing Yearbook 2026 зазначається про незначне скорочення обсягів світового лізингового бізнесу до 1538 млрд дол. США у 2024 р., причому на Європу, Північну Америку та Азію припадає 96% ринку [12]. Ринок послуг фінансового лізингу зростає й очікується, що він зросте з 243,61 млрд дол. США у 2025 р. до 269,54 млрд дол. США у 2026 р., а сукупний середньорічний темп зростання (CAGR) становитиме 10,6% [1]. Зростання зумовлюється розширенням капіталомістких галузей, зростанням попиту на позабалансове фінансування, збільшенням обсягів використання комерційного транспорту, підвищенням доступності лізингових послуг, а також поширенням практики операційного лізингу.

В реальному секторі економіки лізинг є фінансово-кредитним інструментом, що дає змогу здійснювати трансформацію вільних грошових ресурсів у матеріальні активи реального сектору економіки, минаючи накопичення стартового капіталу у споживача послуги. У корпоративному секторі використання лізингових послуг є стратегічним рішенням, що впливає на структуру активів, ліквідність та рівень фінансового левериджу, а також загальну вартість капіталу. Оскільки сам предмет лізингу залишається у власності лізингодавця до моменту повного виконання зобов'язань, то лізинг доступний для підприємств середнього бізнесу із меншим обсягом заставного майна. Провідні компанії на ринку послуг фінансового лізингу зосереджуються на стратегічному партнерстві задля ухвалення інноваційних лізингових рішень, орієнтованих на великі та середні корпорації. Така співпраця дає змогу компаніям об'єднувати свій досвід і репутацію, розширюючи спектр послуг та покращуючи доступ до спеціалізованих варіантів фінансування. Мета цієї співпраці – надання індивідуальних

фінансових рішень, покращення доступу до фінансування об'єктів інфраструктури (систем накопичення енергії), що дає змогу підприємствам знизити витрати на енергію та гарантувати безперервність операційної діяльності.

Ефективне функціонування ринку лізингових послуг визначається його інституційною структурою, яка представлена різними типами лізингодавців. Кожен тип лізингової компанії має унікальні джерела фінансування, власні цільові сегменти та специфічні операційні переваги (табл. 1).

У міжнародній практиці ринок фінансового лізингу діагностують за обсягом, часткою, динамікою зростання, видами (фінансовий, операційний та інші) і сферами застосування (приватне та комерційне). Ринок послуг фінансового лізингу включає доходи, отримані суб'єктами господарювання від надання таких послуг, як лізингові платежі, процентний дохід, плата за послуги, доходи від закінчення терміну лізингу, штрафи та комісії, приріст залишкової вартості та інші допоміжні послуги.

Лізинг капіталу займає близько 58% ринку завдяки довгостроковому фінансуванню та орієнтації на власність і його обирають для обладнання, літаків, важкої техніки та медичних технологій (понад 65% угод з промисловим обладнанням) [1; 12; 14]. Термін зазвичай перевищує 5 років для активів із терміном служби понад 10 років. Близько 70% великих компаній застосовують цей інструмент, оскільки пріоритетними є стабільні платежі та контроль над активами. Перспективність інвестицій в інфраструктуру та модернізацію промисловості стимулюють використання лізингу капіталу в будівництві, логістиці, енергетиці та високотехнологічному виробництві.

Операційна оренда охоплює приблизно 34% ринку послуг фінансового лізингу, її моделі часто обирають для автопарків, офісної техніки, IT-обладнання та медичних пристроїв. Близько 45% корпоративних закупівель транспортних засобів здійснюється саме на умовах операційної оренди; договори зазвичай укладають на строк від 2 до 5 років, що дає змогу бізнесу частіше оновлювати активи. На IT-обладнання припадає близько 22% попиту, а на транспорт – майже 35% [1; 12; 14]. Компанії віддають перевагу цьому виду оренди, оскільки він зменшує ризики, пов'язані із залишковою вартістю та швидким моральним застарінням технологій, а зростання цифровізації та прискорення технологічних циклів

Таблиця 1

Організаційно-економічна специфіка діяльності лізингових компаній*

Тип лізингової компанії	Організаційно-економічна специфіка	Основні джерела фінансування	Цільовий сегмент ринку
Незалежні лізингодавці	Спеціалізовані компанії, які не мають прямої афілійованості з фінансовими інститутами чи виробниками	Власний капітал, синдиковані кредити, випуск корпоративних облігацій	Малий та середній бізнес, унікальні технологічні проєкти
Банківські лізингодавці та афілійовані компанії	Компанії, створені як дочірні структури комерційних банків або підрозділи банківських холдингів	Дешевий внутрішньогруповий банківський ресурс, залучені депозити	Великі корпоративні клієнти, інфраструктурні проєкти, закупівля дорогої техніки
Компанії, афілійовані з виробниками	Структури, створені великими машинобудівними та автомобільними концернами для стимулювання збуту	Субсидії материнських компаній, міжнародні фінансові ринки	Покупці техніки та обладнання конкретних торгових марок
Небанківські фінансові компанії	Спеціалізовані фінансові установи, які надають лізингові послуги без банківської ліцензії	Кредитні лінії банків, інвестиційні фонди	Фізичні особи, ФОП, стартапи з високим рівнем ризику

*Складено на основі [4, с. 14–16; 5; 6, с. 1–43; 13].

і надалі стимулюють поширення операційної оренди в різних галузях.

Інші види лізингових структур займають близько 8% ринку й охоплюють спеціалізовані схеми фінансування, пристосовані до специфічних потреб окремих галузей (сільське господарство, морські перевезення, відновлювана енергетика, телекомунікаційна інфраструктура). На обладнання для відновлюваної енергетики припадає майже 21% попиту на спеціалізований лізинг, а на сільськогосподарську техніку – близько 18% [1; 12; 14]. Від стандартних договорів їх відрізняють індивідуальні графіки платежів і умови фінансування, що залежать від конкретного активу. У перспективі зростання інвестицій у відновлювану енергетику, інтелектуальну інфраструктуру та сучасні комунікаційні технології надалі стимулює попит на альтернативні лізингові структури в межах ринку послуг фінансового лізингу.

Особисті лізингові послуги займають близько 29% ринку фінансового лізингу, а лізинг легкових автомобілів становить майже 78% усієї діяльності. Приблизно 27% нових електромобілів купують через лізингові угоди, що свідчить про попит споживачів на гнучкі альтернативи власності. Молодші споживачі частіше обирають лізинг: особи віком 25–44 роки становлять понад 50% клієнтів [1; 12; 14]. Зауважимо, що цифрові платформи обробляють близько 62% заявок на споживчий лізинг, оскільки гнучкі графіки платежів і коротші терміни договорів підтримують зростання ринку. У перспективі кращий доступ до онлайн-платформ розширить участь громадян в особистому лізингу на міських і приміських ринках.

Комерційний сегмент займає провідні позиції на ринку послуг фінансового лізингу, контролюючи близько 71% його обсягу [1; 12; 14]. Основними напрямами фінансування виступають промислове обладнання, комерційний транспорт, медичні технології, авіаційні активи та будівельна техніка. Понад 80% комерційних літаків експлуатуються на умовах лізингу, а приблизно 35% угод із фінансування обладнання оформлюються саме через комерційний лізинг. Виробничі компанії формують майже 30% комерційного попиту, а транспортна галузь – близько 25%. В сучасній економіці цифрові платформи для управління контрактами забезпечують понад 60% операцій у сфері комерційного лізингу [1; 12; 14]. У перспективі зростання флагманських та інфраструктурних проєктів, розвиток промислової автоматизації та розширення логістичних мереж стимулюватимуть попит на комерційний лізинг.

Фінансова політика лізингового сектору України визначається системними регуляторними трансформаціями та складними макроекономічними умовами, обумовленими воєнним станом та процесами євроінтеграції. Закон України "Про фінансовий лізинг" № 1201-IX від 4 лютого 2021 р. імплементує міжнародні стандарти захисту прав учасників лізингових відносин і у поєднанні з масштабною реформою "спліт" виникають нові вимоги до прозорості, капіталізації та системи ризик-менеджменту лізингодавців. З 2025 р. спостерігається висока динаміка зростання банківського сегмента фінансового лізингу, сукупний лізинговий портфель українських банків досяг 18,1 млрд грн, продемонструвавши річне зростання на рівні 74% [15]. Загальний обсяг наданих нових послуг фінансового лізингу за рік зріс на 82,3%. Послуги лізингу надають 22 банківські установи, проте спостерігається високий рівень інституційної концентрації. Трійка лідерів банків – АТ КБ "ПриватБанк" (34,8% від сукупного обсягу нових угод), АТ "ПУМБ" (21,6%) та АТ "ТАСКОМБАНК" (12,9%) – закумулювала близько 70% від загального обсягу лізингового портфеля банківського сектору.

Фінансова політика лізингового сектору залежить від макроекономічного середовища та монетарної політики НБУ, яка діє через канал прийняття системного ризику (risk-taking channel). Довготривале утримання низьких процентних ставок або застосування нестандартних заходів грошово-кредитної політики стимулює фінансових посередників (лізингові компанії) до пом'якшення вимог до кредитоспроможності лізингоодержувачів та нарощування левериджу. Під час макроекономічних кризових явищ та фаз монетарного посилення лізинговий сектор демонструє підвищену вразливість до ризиків ліквідності та кредитного ризику. По-перше, коливання процентних ставок впливає на вартість фондування лізингодавців, створюючи процентний ризик (interest rate mismatch), якщо фінансування лізингових активів здійснюється за плаваючими ставками, а доходи за договорами лізингу фіксовані. По-друге, зниження ділової активності погіршує фінансовий стан лізингоодержувачів, що призводить до зростання частки простроченої заборгованості, вилучення предметів лізингу та необхідності формування додаткових резервів під збитки.

Управління структурою капіталу лізингодавця ускладнюється наявністю агентського конфлікту між інвесторами (принципалами) та менеджментом (агентами). В умовах контрактів, що передбачають розподіл прибутків і збитків, виникають проблеми як морального ризику, так і несприятливого відбору, коли менеджмент може ухвалювати надмірно ризиковані інвестиційні рішення. Для мінімізації агентських витрат фінансова політика лізингової компанії має передбачати превентивні заходи внутрішнього контролю та моніторингу. Поділяємо точку зору В. Гужви, М. Ріклінга та С. Грімальді, що слід узгоджувати вибір показника прибутковості з контекстом ухвалення рішень, розмежовуючи операційні результати та вплив фінансування, оподаткування й інших чинників, що враховуються на етапах після визначення операційного прибутку [6, с. 4–40]. Актуальним є пошук оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю: підтримка надлишкової ліквідності гарантує виживання компанії у короткостроковій перспективі, проте акумуляція непрацюючих грошових коштів погіршує довгострокову прибутковість активів.

Важливим теоретичним концептом моделювання лізингових платежів виступає теорія агентських витрат та теорія кредитного ризику [8]. Лізингодавець володіє титулом власності на майно, тому процедура відчуження та повернення активу у разі дефолту боржника є простішою й дешевшою, ніж процедура звернення стягнення на заставлене майно за банківським кредитом. Зауважимо, що взаємозв'язок між банківським та лізинговим секторами посилює передачу системного ризику. Оскільки значна частина лізингових компаній є дочірніми структурами банківських установ або залучає банківське кредитування як основне джерело фондування, фінансова невизначеність у банківській системі миттєво обмежує пропозицію лізингових послуг. Це потребує, по-перше, рекапіталізації лізингових компаній; здійснення системних заходів з відновлення стійкості лізингових компаній; підвищення ефективності внутрішнього аудиту та корпоративного управління; диверсифікації складу ради директорів та залучення незалежних експертів, що сприятиме покращенню якості фінансових рішень та оптимізації дивідендної політики. По-друге, посилення процедур внутрішнього контролю дає змогу своєчасно виявляти відхилення в якості лізингового портфеля, контролювати дотримання лімітів ризику та запобігати шахрайству чи фінансовим зловживанням.

Для масштабування лізингових операцій доцільно:

- сприяти зниженню концентрації суверенного боргу на балансах банків, тобто поступово зменшувати обсяги державних цінних паперів у портфелях банків для вивільнення ліквідності під кредитування та лізинг для реального сектору;
- оптимізувати державні програми субсидування через поступове звуження масштабів програм (“5-7-9%”) з метою уникнення ринкових викривлень та зниження фіскального тиску на бюджет, спрямовуючи державну допомогу виключно в стратегічні сектори економіки, релоковані підприємства та групи бізнесу, які застосовують лізинг відповідно до стандартів державної допомоги ЄС (State Aid Framework);
- розширити інструменти гарантування через активніше впровадження кредитних та лізингових гарантій, які є ефективнішими для підтримки підприємств із недостатнім рівнем фінансового забезпечення;
- розвивати альтернативні фінансові інструменти, зокрема розширювати доступу як до лізингу, так і та факторингу. Зауважимо, що рівень проникнення факторингу в Україні у 2023 р. становив 0,4% від ВВП, порівняно з середнім показником 6,4% у країнах-аналогах, що вказує на незадіяний потенціал небанківського фінансового посередництва [2].

У науково-прикладному контексті актуалізується проблематика удосконалення стандартної моделі оцінки лізингових угод, що є економічним мотивом для оптимізації розподілу податкових щитів між контрагентами [7, с. 280–320]. Податкові амортизаційні щити не спроможні згенерувати чисту податкову перевагу лізингу, проте в умовах асиметрії податкових ставок або за наявності у лізингоодержувача накопичених податкових збитків виникає ефект “продажу” невикористаних податкових відрахувань лізингодавцю. Лізингодавець капіталізує амортизаційні відрахування та проценти за залученим боргом, транслюючи отриману вигоду лізингоодержувачу у формі зниженої ставки лізингового платежу.

Базовий рівень математичного моделювання лізингових платежів спирається на детерміновані алгоритми, у яких усі вхідні параметри вважаються наперед відомими та стабільними протягом усього терміну дії контракту. У загальному математичному вигляді сукупний лізинговий платіж у період $t(PVT_t)$ – це сума чотирьох функціональних компонент:

$$PMT_t = R_t + Int_t + Com_t + Ins_t, \quad (1)$$

де R_t – частка відшкодування початкової вартості майна (амортизаційна складова);

Int_t – процентні витрати за користування залученим капіталом;

Com_t – комісійна винагорода лізингодавця за організацію та управління угодою;

Ins_t – страхові премії за страхування предмету лізингу та пов’язаних ризиків.

У прикладному контексті найбільш поширеним є ануїтетний метод розрахунку, за якого сума сукупного лізингового платежу залишається постійною протягом усіх періодів. Математичне виведення ануїтетного лізингового платежу базується на рівнянні еквівалентності початкової вартості майна (P), зменшеної на теперішню вартість його гарантованої або негарантованої залишкової вартості (RV), та дисконтна сукупність потоку майбутніх платежів:

$$P = \frac{RV}{(1+r)^N} = \sum_{t=1}^{N} \frac{PMT}{(1+r)^t}. \quad (2)$$

Застосовуючи формулу суми геометричної прогресії, отримаємо детерміновану модель ануїтетного лізингового платежу:

$$PMT = \left(P - \frac{RV}{(1+r)^N} \right) * \left[\frac{r * (1+r)^N}{(1+r)^N - 1} \right], \quad (3)$$

де r – періодична ставка лізингу (відповідно узгоджена ставка дохідності лізингодавця);

N – кількість періодів розрахунку.

У практиці корпоративного фінансування для оперативних вирахувань використовують спрощений розрахунок через грошовий фактор (Money Factor/Lease Factor, LF):

$$PMT_{monthly} = \frac{P - RV}{N} + (P + RV) * LF, \quad (4)$$

де $LF = \frac{r_{amnol}}{2400}$, це лінійна апроксимація середнього обсягу залученого боргу за період експлуатації.

Поряд із рівномірно-ануїтетним графіком застосовуються схеми з диференційованими виплатами, а також схеми із прискореним поверненням капіталу. За умови використання схеми кумулятивної прискореної амортизації за методом суми чисел років (Sum-of-the-Years`-Digits, SYD) амортизаційний компонент Rt моделюється за складною прогресією:

$$R_t = (P - RV) * \frac{N - t + 1}{\frac{N * (N + 1)}{2}}. \quad (5)$$

Під час моделювання лізингу унікального високотехнологічного обладнання, об'єктів відновлюваної енергетики або реалізації проєктів у нестабільному економічному середовищі інформація є неповною, фрагментарною або має суб'єктивний характер. За таких умов інвестори стикаються з епістемічною (суб'єктивною) невизначеністю. Для визначення інвестицій у відновлювану енергію неминучі через попит, ціни та вуглецевий слід застосовують оцінку реальними опціонами (ROV з LSMC) [9]. Використання теорії інтуїціоністських нечітких реальних опціонів дає змогу визначати ефективність інвестиційних рішень у зеленій економіці (сонячній енергетиці) [10, с. 78–103; 11, с. 141–149].

Порівняльну характеристику основних математичних парадигм моделювання лізингових платежів та оцінки проєктів за умов невизначеності подано в табл. 2.

Використання нечітко-стохастичного інструментарію дає змогу лізинговим компаніям формувати адаптивні графіки платежів, оптимізувати вимоги до авансового внеску та будувати ефективні системи ризик-менеджменту в умовах мінливого макроекономічного середовища.

Таблиця 2

Особливості моделювання лізингових платежів та оцінки проєктів за умов невизначеності*

Критерій порівняння	Модель дисконтованих грошових потоків (DCF)	Концепція реальних опціонів (ROA)	Стохастична симуляція Монте-Карло (SMC)	Нечіткий метод виплат (FPOM)	Гібридна нечітко-стохастична модель (FLSM)
Характер невизначеності	Ігнорується (припускається повна детермінованість)	Стохастична невизначеність із відомим розподілом	Багатовимірна стохастична невизначеність	Епістемічна, суб'єктивна та якісна невизначеність	Комбінована (стохастична + епістемічна)
Врахування управлінської гнучкості	Повністю відсутнє (статична траєкторія)	Повне врахування через динамічні рішення	Враховується при поєднанні з алгоритмом LSM	Інтуїтивне та прямолінійне врахування гнучкості	Комплексне врахування багаторівневої гнучкості
Вимоги до інформаційної бази	Точкові детерміновані прогнози	Наявність ринкової волатильності базового активу	Великі масиви для розподілів	Експертні оцінки за трьома/чотирма точками	Поєднання часових рядів та експертних супровідних даних
Типова сфера застосування	Прості угоди з фіксованими ставками	Оцінка вбудованих викупних опціонів	Великі лізингові портфелі, проєктний лізинг	Інноваційне обладнання, стартапи, енергетика	Складні інфраструктурні та флагманські проєкти

*Складено на основі [9; 10, с. 78–103; 11, с. 141–149].

Висновки. У теоретико-методичному контексті, поєднуючи риси кредитування, оренди та інвестування, лізинг забезпечує розщеплення юридичного титулу власності та права економічного користування майном. Доведено, що економічна перевага лізингу полягає у можливості ефективного перерозподілу податкових щитів між контрагентами та розширенні загальної боргової спроможності компанії завдяки зменшенню агентських витрат та спрощеній процедурі повернення активу. Сучасні моделі лізингу у перспективі сприятимуть розширенню фінансування з урахуванням активів та посилення уваги до сталого фінансування активів, масштабуванню використання цифрових платформ управління лізингом, активізації попиту на лізинг обладнання та модернізацію транспортних засобів, а також застосуванню гнучких та орієнтованих на використання структур лізингу в межах програми Ukraine Facility.

У прикладному сенсі реалізація визначених стратегічних пріоритетів (диверсифікації фондування, цифровізації ризик-менеджменту, посилення внутрішнього аудиту, розширення ESG-лізингу) забезпечить довгострокову стійкість лізингового ринку. Традиційні детерміновані моделі (ануїтетні, диференційовані, кумулятивні) зберігають свою актуальність для базових розрахунків, проте не здатні враховувати фактор невизначеності. Сучасна концепція реальних опціонів (ROA) перетворює лізинговий контракт на портфель стратегічних можливостей (розширення, розірвання, викуп, пролонгація), а математична оцінка яких за допомогою біноміальних сіток CRR або редукційних моделей дає змогу коректно визначати вартість наданої управлінської гнучкості. Актуалізовано синтез стохастичних та нечітких методів. В умовах епістемічної невизначеності науково обґрунтованим є застосування теорії нечітких множин, зокрема нечіткого методу виплат (FPOM) та гібридних нечітко-стохастичних моделей (FLSM), які забезпечують трансформацію експертних знань у числові параметри лізингового графіку.

Перспективні напрями досліджень охоплюють розробку динамічних моделей ціноутворення лізингу із застосуванням алгоритмів, штучного інтелекту й телематики для коригування відсотків і графіків виплат у реальному часі за експлуатацію орендованого майна. Для стратегічних бізнес-комунікацій пріоритетними дослідженнями є можливості фінансування проєктів енергонезалежності та інфраструктурного відновлення, а також використання грантів ЄБРР і ЄІБ для часткової компенсації першого внеску чи відсотків за лізингом.

Список використаних джерел

1. Financial Leasing Services Market Report 2026. URL : https://www.researchandmarkets.com/reports/6020007/financial-leasing-services-market-report?srsltid=AfmBOorgt9SxE72nI_iGOrkTiDea77t75ijnfmD5g23yJgn-oofq1Wif.

2. Stronger Financial Markets and Institutions for Ukraine's Recovery. URL: https://www.oecd.org/en/publications/stronger-financial-markets-and-institutions-for-ukraine-s-recovery_0c41c8ac-en.html.

3. Miles J. A., Ezzell J. R., Vora P. P. Revisiting the standard lease valuation model: new results. Journal of Economics and Finance. 2018. Vol. 42. P. 409–420. DOI: 10.1007/s12197-017-9407-9.

4. Буряк Д. Функціонування ринку фінансового лізингу в аграрному секторі України. Український економічний часопис. 2026. Вип. 12. С. 13–17. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2026-12-2.

5. Шолойко А. С., Клименко Д. О. Розвиток фінансового лізингу в Україні на основі ESG принципів. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 79. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-19.

6. Guzhva V. S., Rickling M., Grimaldi S. Does fleet ownership matter? Linking leasing decisions

to airline financial performance Available to Purchase. Journal of Applied Accounting Research. 2026. P. 1–43. https://doi.org/10.1108/JAAR-02-2025-0085.

7. Erickson D., Lindsey B. P., Talakai J. The Valuation Differences between Operating and Finance Lease Liabilities in US Firms. Abacus. 2024. Vol. 61. Issue 2. P. 273–553. https://doi.org/10.1111/abac.12333.

8. Mashhadizadeh M., Salahshour S., Dastgir M. Real Options Valuation Under Uncertainty Using Fuzzy Least Square Monte-Carlo Simulation. Advances in Mathematical Finance and Applications. 2026. P. 269–289. https://doi.org/10.71716/amfa.2026.81220570.

9. Or B., Bilgin G., Akcay E. C., Dikmen I., Birgonul T. M. Real options valuation of photovoltaic investments: A case from Turkey. Renewable and Sustainable Energy Reviews. 2024. Vol. 192. Art. 114200. DOI: 10.1016/j.rser.2023.114200.

10. Fangping Y., Bin M., Jie G., Lidong F., Wenming S. Investment decision analysis of shipping desulfurization project based on a fuzzy real option approach. Maritime Policy & Management. 2024. Vol. 52. P. 78–105. DOI:10.1080/03088839.2024.2378457.

11. Ersen Y. H, Tas O., Kahraman C. Intuitionistic Fuzzy Real-Options Theory and its Application to Solar Energy Investment Projects. Engineering Economics. 2018. Vol. 29. P. 140–150. DOI:10.5755/j01.ee.29.2.19206.

12. 2026 Solifi Global Leasing Report. URL: https://ru.scribd.com/document/1031965541/2026-Solifi-Global-Leasing-Report.

13. Kvasnii L., Sysyn G. Typology of Companies in the Modern Leasing Industry. Problems of Modern Transformations. Economics and Management. 2022. Vol. 1. https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-04-01.

14. Financial Leasing Services Market Size, Share, Growth, and Industry Analysis, By Type (Capital Lease, Operating Lease, Others), By Application (Personal, Commercial), Regional Insights and Forecast From 2026 To 2035. URL : https://www.marketreportsworld.com/market-reports/financial-leasing-services-market-14729039.

15. Обсяги лізингу, що надається банками, продовжили зростання у 2025 році. Асоціація лізингодавців України. URL : https://uul.com.ua/ua/2026/obsyagy-lizyngu-shho-nadayetsya-bankamy-prodovzhyly-zrostannya-u-2025-rotsi-asotsiatsiya-lizyngodavtsiv-ukrayiny/.

References

1. Financial Leasing Services Market Report 2026. Available at: https://www.researchandmarkets.com/reports/6020007/financial-leasing-services-market-report?srsltid=AfmBOorgt9SxE72nl_iGOrkTiDea77t75ijnfmD5g23yJgn-oofq1Wif.

2. Stronger Financial Markets and Institutions for Ukraine's Recovery. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/stronger-financial-markets-and-institutions-for-ukraine-s-recovery_0c41c8ac-en.html.

3. Miles, J. A., Ezzell, J. R., Vora, P. P. (2018). Revisiting the standard lease valuation model: new results. Journal of Economics and Finance, 42, 409–420. DOI: 10.1007/s12197-017-9407-9.

4. Buriak, D. (2026). Funktsionuvannia rynku finansovoho lizynhu v ahrarnomu sektori Ukrainy [Functioning of the financial leasing market in Ukraine's agricultural sector]. Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal, 12, 13–17. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2026-12-2.

5. Sholoiko, A. S., Klymenko, D. O. (2025). Rozvytok finansovoho lizynhu v Ukraini na osnovi ESG pryntsypiv [Development of financial leasing in Ukraine on the basis of ESG principles]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 79. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-19.

6. Guzhva, V. S., Rickling, M., Grimaldi, S. (2026). Does fleet ownership matter? Linking leasing decisions to airline financial performance Available to Purchase. Journal of Applied Accounting Research, 1–43. https://doi.org/10.1108/JAAR-02-2025-0085.

7. Erickson, D., Lindsey, B. P., Talakai, J. (2024). The Valuation Differences between Ope-

rating and Finance Lease Liabilities in US Firms. Abacus, 61 (2), 273–553. https://doi.org/10.1111/abac.12333.

8. Mashhadizadeh, M., Salahshour, S., Dastgir, M. (2026). Real Options Valuation Under Uncertainty Using Fuzzy Least Square Monte-Carlo Simulation. Advances in Mathematical Finance and Applications, 269–289. https://doi.org/10.71716/amfa.2026.81220570.

9. Or, B., Bilgin, G., Akcay, E. C., Dikmen, I., Birgonul, T. M. (2024). Real options valuation of photovoltaic investments: A case from Turkey. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 192, 114200. DOI: 10.1016/j.rser.2023.114200.

10. Fangping, Y., Bin, M., Jie, G., Lidong, F., Wenming, S. (2024). Investment decision analysis of shipping desulfurization project based on a fuzzy real option approach. Maritime Policy & Management, 52, 78–105. DOI:10.1080/03088839.2024.2378457.

11. Ersen, Y.H, Tas, O., Kahraman, C. (2018). Intuitionistic Fuzzy Real-Options Theory and its Application to Solar Energy Investment Projects. Engineering Economics, 29, 140–150. DOI:10.5755/j01.ee.29.2.19206.

12. 2026 Solifi Global Leasing Report. Available at: https://ru.scribd.com/document/1031965541/2026-Solifi-Global-Leasing-Report.

13. Kvasnii, L., Sysyn, G. (2022). Typology of Companies in the Modern Leasing Industry. Problems of Modern Transformations. Economics and Management, 1. https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-04-01.

14. Financial Leasing Services Market Size, Share, Growth, and Industry Analysis, By Type (Capital Lease, Operating Lease, Others), By Application (Personal, Commercial), Regional Insights and Forecast From 2026 To 2035. Available at: https://www.marketreportsworld.com/market-reports/financial-leasing-services-market-14729039.

15. Obsiahy lizynhu, shcho nadaietsia bankamy, prodovzhyly zrostannia u 2025 rotsi. Asotsiatsiia lizynhodavtsiv Ukrainy [Leasing volumes provided by banks continued to grow in 2025. Ukrainian Association of Lessors]. Available at: https://uul.com.ua/ua/2026/obsyagy-lizyngu-shho-nadayetsya-bankamy-prodovzhyly-zrostannya-u-2025-rotsi-asotsiatsiya-lizyngodavtsiv-ukrayiny/.

DOI: 10.35774/SF2026.03.112
УДК 338.488.2:640.43:005.1

Надія КЛИМ
кандидат економічних наук, доцент, Національний лісотехнічний університет України, Україна, Львів, Klym.nadya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4949-6644
Світлана ШУЛЬЦ
доктор економічних наук, професор, ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України", Україна, Львів, swetshul@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-5603-5603
Світлана ЖУКЕВИЧ
доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет, Україна, Тернопіль, sveta_zyke@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6088-6232

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ КЕЙТЕРИНГОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вступ. *Сучасний розвиток кейтерингових підприємств України супроводжується трансформацією організаційно-технологічних засад їхньої діяльності, розширенням спектра послуг, ускладненням логістичних процесів та активізацією цифрових каналів взаємодії із замовниками. У зв'язку з цим актуалізується необхідність комплексного дослідження бізнес-моделей кейтерингових підприємств з урахуванням виробничих, сервісних, логістичних і безпекових характеристик.*

Мета *– визначити особливості організаційно-технологічної трансформації кейтерингових підприємств України та здійснити порівняльний аналіз їхніх бізнес-моделей на основі відкритих офіційних джерел.*

Результати*. Основні наукові результати полягають у виявленні тенденції до диверсифікації й інтеграції кейтерингових послуг, систематизації їхніх основних форматів і виокремленні чотирьох типів бізнес-моделей: продуктово-логістичної, сервісно-віїзної, технологічно інтегрованої та інтегрованої event-моделі.*

За результатами контент-аналізу десяти українських операторів розраховано індекс публічно підтвердженої диверсифікації, середнє значення якого становить 90,83%, а також розроблено методику оцінювання публічної зрілості бізнес-моделі за 25 критеріями у п'яти функціональних блоках. Запропоновано організаційно-технологічну модель кейтерингового підприємства та адаптовано Business Model Canvas шляхом урахування виробничих, логістичних, сервісних і безпекових характеристик. Теоретичне значення полягає в адаптації Business Model Canvas до специфіки кейтерингової діяльності шляхом доповнення її технологічними, логістичними та безпековими характеристиками. Практичне значення результатів полягає у можливості їхнього використання для діагностики, порівняння та вдосконалення бізнес-моделей кейтерингових підприємств.

© Надія Михайлівна Клим, Світлана Леонідівна Шульц, Світлана Миколаївна Жукевич, 2026

***Висновки**. Сучасне кейтерингове підприємство доцільно розглядати як інтегровану сервісно-виробничу систему, ефективність якої визначається узгодженістю виробничих, логістичних, сервісних і управлінських процесів.*

***Ключові слова:** кейтеринг, бізнес-модель, Business Model Canvas, організаційно-технологічна трансформація, foodbox, event-кейтеринг, ресторанний бізнес, логістика, цифровізація, харчова безпечність.*

Табл.: 6, рис.: 6, форм.: 2, бібл.: 19.

Nadiia KLYM
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine, Klym.nadya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4949-6644

Svitlana SHULTS
Dr. Sc. (Economics), Prof., M.I. Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine, swetshul@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-5603-5603

Svitlana ZHUKEVYCH
Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, sveta_zyke@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6088-6232

ORGANIZATIONAL AND TECHNOLOGICAL TRANSFORMATION OF BUSINESS MODELS OF CATERING ENTERPRISES IN UKRAINE UNDER CURRENT CONDITIONS

***Introduction.** The development of catering enterprises in Ukraine is accompanied by organizational and technological transformation, diversification of services, increasing logistics complexity, and expanding digital interaction with customers. This necessitates a comprehensive analysis of catering business models considering production, service, logistics, and food safety characteristics.*

***The purpose** of the article is to identify the features of organizational and technological transformation of Ukrainian catering enterprises and compare their business models based on open official sources.*

***Results**. The main scientific results include identifying trends toward service diversification and integration, systematizing key catering formats, and distinguishing four business models: product-logistics, on-site service, technologically integrated, and integrated event models. The Publicly Confirmed Diversification Index was calculated, with an average value of 90.83%, and a methodology for assessing business model public maturity was developed based on 25 criteria grouped into five functional blocks. An organizational and technological model was proposed, and the Business Model Canvas was adapted by incorporating production, logistics, service, and food safety characteristics. The theoretical significance lies in adapting the Business Model Canvas to catering specifics. The practical significance consists in its application for diagnosing, comparing, and improving catering business models.*

***Conclusions**. Modern catering enterprises should be viewed as integrated service-production systems requiring coordinated production, logistics, service, and management processes.*

Keywords: *catering, business model, Business Model Canvas, organizational and technological transformation, food box, event catering, restaurant business, logistics, digitalization, food safety.*

JEL Classification: L83, L21, M13, M15.

Постановка проблеми. Кейтеринг в Україні протягом останніх років істотно розширив межі традиційного виїзного ресторанного обслуговування. Поряд із банкетами та фуршетами сучасна пропозиція охоплює foodbox, корпоративне харчування, доставку, coffee break, BBQ, мобільні бари, оренду обладнання, декорування та комплексну організацію подій. Такі зміни фіксуються у дослідженнях розвитку кейтерингових послуг в Україні.

Трансформація стосується не лише переліку послуг, а й способу формування ресторанного продукту. Виробництво, пакування, транспортування та окремі технологічні операції можуть бути територіально розділені, що посилює значення логістики та сервісної координації.

Це зумовлює необхідність аналізувати кейтерингове підприємство як систему створення, доставки й отримання цінності. Для цього доцільним є Business Model Canvas, який охоплює клієнтські сегменти, ціннісну пропозицію, канали, взаємовідносини з клієнтами, доходи, ресурси, діяльність, партнерів і витрати. Практичне застосування BMC у кейтерингу подано у працях N. Hikmah та T. Enesya, B. Sulistyo, M. Pulungan. Водночас BMC потребує доповнення характеристиками виробництва, логістики та харчової безпечності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку кейтерингу в Україні, аналіз його організаційних форм, тенденції розвитку та особливості обслуговування подано у працях українських науковців [1–4]. Н. Прилепа та О. Миколюк розглядають кейтеринг як інноваційну форму ресторанного бізнесу [1]. Г. Тарасюк і А. Чагайда досліджують тенденції розвитку кейтерингу в умовах інноваційних змін індустрії харчування [2], а Г. Тарасюк, А. Чагайда та О. Тищенко – сучасний стан і перспективи розвитку event-кейтерингу [3–7]. Сучасні дослідження також акцентують увагу на інноваційних підходах до організації кейтерингових послуг та впливі цифровізації на розвиток ресторанного бізнесу з кейтеринговим обслуговуванням [4; 8].

Безпосередньо бізнес-моделі кейтерингових підприємств досліджують N. Hikmah [6] та T. Enesya, B. Sulistyo, M. Pulungan [7], застосовуючи Business Model Canvas у поєднанні з іншими аналітичними інструментами.

Методологічно важливою є праця J. Ruiz-Ramirez, D. Reyes-Cancino та C. Arenas-Castro [9], у якій Business Model Canvas розглядають як аналітичний інструмент оцінювання вже функціонуючих підприємств. Такий підхід є релевантним для цього дослідження, оскільки його предметом є порівняльний аналіз діючих операторів кейтерингового ринку.

Водночас у науковій літературі недостатньо висвітлено порівняльний аналіз конкретних кейтерингових операторів за єдиною системою критеріїв, яка одночасно охоплювала б ціннісну пропозицію, формати послуг, логістику, сервіс та цифрові канали.

Метою статті є визначення особливостей організаційно-технологічної трансформації кейтерингових підприємств України та порівняльний аналіз їхніх бізнес-моделей на основі відкритих офіційних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методичну основу дослідження

становить Business Model Canvas А. Остервальдера та І. Піньє [5]. Відповідно до цієї концепції бізнес-модель характеризує спосіб створення, доставки та отримання цінності й охоплює дев'ять взаємопов'язаних блоків [5]. Для аналізу вже функціонуючих підприємств використано також підхід Ruiz-Ramirez, Reyes-Cancino та Arenas-Castro, які розглядають блоки BMC як категорії для аналітичного дослідження підприємств [9].

З огляду на специфіку кейтерингу, BMC поєднано з аналізом формату послуги, виробництва, логістики, сервісу та харчової безпечності.

Емпіричною базою стали офіційні вебресурси десяти кейтерингових операторів: VIP Catering, DZYGA Catering, Marevo, Catering Lviv, Art Catering, Chef Catering, Essen, Dnipro Catering, Crystal Catering Service та SA Catering. Вибір підприємств не трактується як рейтинг найбільших компаній України. Його сформовано за критеріями різноманітності бізнес-моделей і наявності достатньої відкритої інформації для порівняння.

Застосовано метод контент-аналізу. Фіксувалися лише характеристики, які підприємство безпосередньо подає у відкритих офіційних матеріалах. Відсутність певної ознаки на сайті означає "не виявлено публічного підтвердження", а не фактичну відсутність відповідної послуги.

Формалізація публічно доступної інформації у вигляді системи індикаторів має аналогії з підходами до оцінювання прозорості, зокрема з Foundation Model Transparency Index [10]. У цій статті зазначений підхід використано лише як методологічну аналогію; система індикаторів сформована авторами відповідно до специфіки кейтерингу.

Традиційний кейтеринг передбачає організацію харчування поза межами стаціонарного закладу ресторанного господарства з переміщенням до місця проведення заходу продукції, персоналу, обладнання та інших необхідних ресурсів. На сучасному етапі така модель доповнюється стандартизованими форматами доставки та продуктовими рішеннями.

Зміна структури пропозиції дає підстави розглядати кейтерингове підприємство не лише як постачальника харчової продукції, а як суб'єкта, що формує комплексну споживчу цінність. У foodbox така цінність складається з готової продукції, порціонування, оформлення, пакування та доставки. В event-кейтерингу до неї додаються персонал, обладнання, сервірування, декор та організаційний супровід.

На відкритих вебресурсах досліджуваних підприємств простежується поєднання кількох форматів діяльності. Наприклад, VIP Catering поєднує Food Box із BBQ, барним кейтерингом, гастрономічними анімаціями та декоруванням [11], тоді як DZYGA одночасно презентує foodbox, фуршети, банкети, BBQ, корпоративний і весільний кейтеринг та комплексну організацію подій [11; 12]. У Art Catering foodbox виокремлений як напрям діяльності поряд із кейтерингом, коктейль-баром, candy bar та орендою посуду [11].

Таким чином, уже на рівні відкритих комерційних пропозицій можна простежити поєднання кількох форматів і функцій в межах однієї бізнес-моделі. Для систематизації результатів сформовано матрицю за дванадцятьма ознаками.

Результати табл. 1 демонструють значну широту публічно поданої пропозиції більшості досліджуваних операторів. Найвище значення ІППД має VIP Catering – 12 із 12 ознак (100,00%); сім операторів – Catering Lviv, DZYGA Catering, Marevo, Chef Catering, Dnipro Catering, Crystal Catering та SA Catering – підтверджують 11 із 12 ознак (91,67%); Art Catering та Essen – 10 із 12 ознак (83,33%).

Таблиця 1

Порівняння бізнес-моделей кейтерингових операторів України (станом на 18.08.2026)*

Підприємство	Foodbox	Корпоративний	Весільний	BBQ/ outdoor	Доставка	Coffee break	Персонал	Обладнання	Декор	Event management	Онлайн-замовлення	HACCP / ISO 22000
VIP Catering	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Catering Lviv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	–
DZYGA Catering	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	–
Marevo	+	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+
Chef Catering	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+	+	+
Dnipro Catering	–	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Crystal Catering	+	+	+	+	+	+	+	+	–	+	+	+
SA Catering	+	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+
Art Catering	+	+	+	-	+	–	+	+	+	+	+	+
Essen	+	+	+	+	+	+	+	+	–	+	+	–

Примітка: "+" – ознака підтверджена відкритою інформацією з офіційного ресурсу підприємства; "–" – у межах проведеного контент-аналізу не виявлено достатнього публічного підтвердження. Для ознаки "Публічне підтвердження HACCP/ISO 22000" зараховувалася лише інформація про прямо заявлену систему HACCP, сертифікацію ISO 22000 або відповідний документ. Табл. 1 не є рейтингом якості або економічної ефективності підприємств.

*Складено на основі [11].

Таблиця 2

Основні формати кейтерингу*

Формат	Характеристика	Типова організаційно-економічна характеристика
Фуршет	малі порції, канапе, finger food	значна кількість гостей за раціональної організації сервісу
Банкет	повноцінне меню з обслуговуванням	вища трудомісткість через повний цикл обслуговування
Кава-брейк	напої, випічка, легкі закуски	стандартизація наборів, придатність для корпоративних та ділових заходів
BBQ/пікнік	приготування або доготування на локації	підвищена роль мобільного обладнання та сезонного фактора
Корпоративне харчування	регулярне постачання обідів	потенціал повторюваних замовлень
Food box	стандартизований набір страв	масштабування через попередню комплектацію та доставку
Барний/ коктейльний	напої + сервіс барменів	додаткова сервісна складова
Весільний	комплексна організація	висока потреба в персоналізації та координації
Тематичний	меню та оформлення відповідно до концепції	додаткові витрати та цінність, пов'язані з кастомізацією

*Складено на основі [1; 4; 11].

Поширення foodbox є одним із найбільш очевидних проявів організаційно-технологічної трансформації. У цьому форматі виробництво, оформлення та пакування значною мірою стандартизуються, а частина сервісної складової переноситься з локації на етап підготовки замовлення (табл. 2).

Marevo поєднує Food Box із власною доставкою [14; 19]. VIP Catering позиціонує Food Box як окремий формат доставки [11]. DZYGA публікує ціну та масу боксів, зокрема Meat Fusion – 1918 грн за 800 г, Citrus Party – 2126 грн за 1100 г, Tartare Box – 2056 грн за 525 г [12]. Art Catering представляє Hit Box за ціною 1100 грн, Tokio Chick – 1499 грн та Asian Pork Box – 1799 грн [13].

Ці дані дають підстави розглядати foodbox як стандартизований кейтерінговий продукт, але не дають змогу оцінювати його собівартість чи рентабельність (табл. 3).

Без урахування виходу продукції, кількості порцій та складу наборів пряме порівняння цін є некоректним. Наведені дані характеризують формат комерційної пропозиції, а не цінову конкурентоспроможність підприємств.

Особливістю кейтерингового асортименту є залежність між характеристиками страви та умовами її транспортування, зберігання і споживання. У foodbox перевагу мають порційні продукти, здатні зберігати визначені споживчі властивості під час доставки. На сайті Marevo наявні, зокрема, канапе, тапаси, міні-бургери, смороброди, брускети, м'ясні та гарячі закуски [14]. У BBQ-кейтерингу частина технологічних і сервісних операцій може здійснюватися безпосередньо на локації.

Кейтерингова діяльність пов'язана з додатковими ризиками забезпечення харчової безпечності через просторовий розрив між місцем виробництва та місцем споживання. Продукція проходить додаткові етапи пакування, транспортування, тимчасового зберігання та фінального сервірування.

Закон України "Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів" встановлює загальні вимоги до операторів ринку [15]. Важливим є також Закон України "Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів" [16].

На міжнародному рівні базовим документом залишається Codex Alimentarius CXC 1-1969, у якому принципи HACCP інтегровані в систему управління харчовою безпечністю [17]. ISO 22000:2018 є стандартом системи управління безпечністю харчових продуктів [18] і не є синонімом HACCP. Публічне підтвердження сертифікації не може встановлюватися без відповідної інформації підприємства.

Цифровий компонент сучасного кейтерингу охоплює каталог продукції, ціни,

Таблиця 3

Приклади стандартизованих foodbox-пропозицій*

Підприємство	Продукт	Ціна, грн	Маса	Відкрита характеристика
DZYGA	Meat Fusion	1918	800 г	готовий кейтеринг-бокс
DZYGA	Citrus Party	2126	1100 г	готовий кейтеринг-бокс
DZYGA	Tartare Box	2056	525 г	готовий кейтеринг-бокс
Art Catering	Hit Box	1100	–	готовий набір закусок
Art Catering	Tokio Chick	1499	–	готовий набір
Art Catering	Asian Pork Box	1799	–	готовий набір
Marevo	Бокс мікс ковбасок гриль	1100	–	готовий набір
Marevo	Бокс гриль мікс №1	1300	–	готовий набір

* Складено на основі [12–14].

онлайн-замовлення, умови доставки та канали комунікації із замовником. У Marevo можна оформити замовлення Food Box із зазначенням адреси та часу доставки [14; 19]; Art Catering реалізує foodbox через електронний каталог [13], а VIP Catering подає Food Box як окремий формат онлайн-продажу [11]. Внутрішню цифровізацію виробництва та управління запасами за відкритими джерелами оцінити неможливо.

Результати дослідження дають підстави розглядати кейтерингове підприємство як систему чотирьох взаємопов'язаних контурів: виробничо-технологічного, логістичного, сервісного та управлінсько-аналітичного (рис. 1). Перший охоплює підготовку сировини, виробництво, порціонування та пакування; другий – комплектацію, транспортування продукції й обладнання; третій – сервірування, персонал, барний сервіс та live-cooking; четвертий – приймання замовлень, формування комерційної пропозиції, калькулювання, ціноутворення та координацію ресурсів.

Запропонована модель відображає взаємодію основних контурів створення та реалізації кейтерингової послуги. Наскрізними характеристиками моделі визначено харчову безпечність, цифровізацію, калькулювання та контроль якості.

Функціональна модель доповнюється процесним описом послуги – від формування клієнтського запиту до завершення заходу, оцінювання результату та подальшої взаємодії з клієнтом (рис. 2).

Класична модель Business Model Canvas потребує суттєвої конкретизації при перенесенні на діяльність кейтерингового підприємства (табл. 4).

Порівняння із дослідженнями [6; 7] показує, що дев'ять блоків BMC придатні для опису кейтерингового підприємства, але не повною мірою відображають виробничо-технологічні, логістичні та безпекові характеристики. Тому авторська адаптація доповнює класичну модель наскрізними параметрами харчової безпечності, цифровізації та контролю якості (рис. 3).

Для формалізованого порівняння підприємств запропоновано індекс пу блічно підтвердженої диверсифікації *(ІППД)*.

$$\text{ІППД}_i = \frac{\sum_{j=1}^{12} x_{ij}}{12} \times 100\%, \qquad (1)$$

де $x_{ij}=1$, якщо ознака j публічно підтверджена для підприємства i;

$x_{ij}=0$, якщо відповідне підтвердження у відкритих джерелах відсутнє;

12– кількість оцінюваних ознак.

Рис. 1. Організаційно-технологічна модель сучасного кейтерингового підприємства*

*Побудовано авторами.

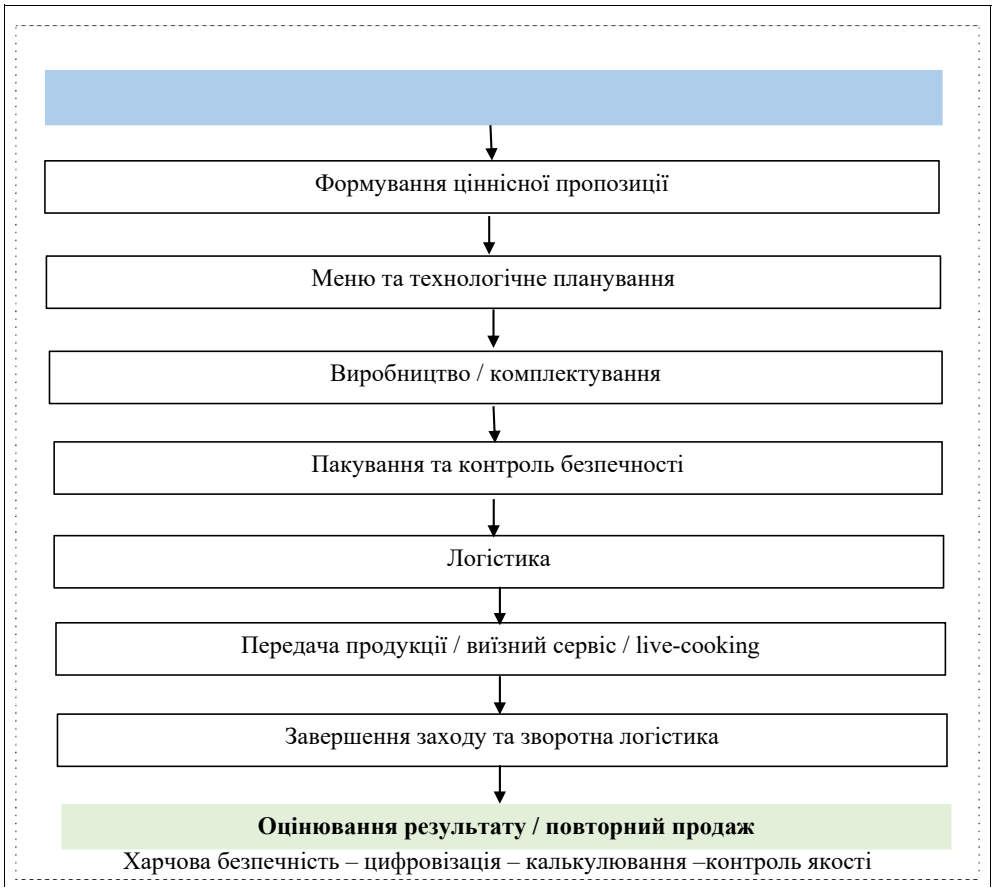

Рис. 2. Операційна послідовність створення та реалізації кейтерингової послуги*

*Побудовано авторами.

Таблиця 4

Адаптація Business Model Canvas до специфіки кейтерингового підприємства*

Блок	Специфіка кейтерингової діяльності
Сегменти клієнтів	корпоративні клієнти, приватні замовники, організатори подій, конференції, весілля, масові заходи
Ціннісна пропозиція	готове харчування, виїзний сервіс, foodbox, комплексна організація події
Канали	сайт, онлайн-форма, телефон, соціальні мережі, менеджер
Взаємовідносини	персональний менеджер, індивідуальне меню, супровід події
Доходи	харчування, сервісні послуги, доставка, оренда обладнання, декор та інші платні послуги
Ключові ресурси	кухня, обладнання, транспорт, персонал, посуд, пакування
Ключові види діяльності	виробництво, комплектування, логістика, сервіс, event management (організація та супровід заходів)
Ключові партнери	власники та оператори локацій, постачальники, орендодавці обладнання, event-агенції
Структура витрат	сировина, персонал, логістика, пакування, оренда, обладнання, декор, адміністрування

* Складено на основі [5].

Ключові партнери	Ключові види діяльності	ЦІННІСНА ПРОПОЗИЦІЯ	Взаємовідносини	Сегменти клієнтів
Локації, постачальники, event агенції	Виробництво, логістика, event management	**Готове харчування, виїзний сервіс, foodbox, організація події**	Персональний менеджер, супровід	B2B, B2C, організатори подій, весілля
	Ключові ресурси		**Канали**	
	Кухня, транспорт, персонал, обладнання		Сайт, соцмережі, менеджер	
Структура витрат		**Потоки доходів**		
Сировина, персонал, логістика, пакування, оренда, декор		Харчування, сервіс, доставка, оренда обладнання, додаткові послуги		
НАССР – ЦИФРОВІЗАЦІЯ – КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ (наскрізні параметри)				

Рис. 3. Адаптація Business Model Canvas для кейтерингу*

* Побудовано на основі [9].

ІППД характеризує ширину публічно представленої бізнес-моделі та не є показником прибутковості, ринкової частки, якості або фактичної виробничої потужності підприємства.

За даними рис. 4 розраховано значення *ІППД* для кожного підприємства. Найвище значення має VIP Catering – 12 із 12 ознак (100,00%); сім операторів – 11 із 12 (91,67%); Art Catering та Essen – 10 із 12

Рис. 4. Розподіл значень індексу публічно підтвердженої диверсифікації*

* Побудовано авторами.

(83,33%). Середнє значення ІППД за вибіркою становить 90,83%.

Велика кількість послуг не означає, що всі вони однаково прибуткові, мають однаковий попит або забезпечені відповідною операційною спроможністю. Тому ІППД слід трактувати лише як характеристику структури публічно поданої бізнес-моделі.

На основі теоретичного аналізу та порівняння десяти підприємств запропоновано виокремлювати чотири укрупнені контури, які деталізовано до шести функціональних підсистем: управлінсько-аналітичний – у маркетингово-аналітичну; виробничо-технологічний – у заготівельно-виробничу та складсько-комплектувальну; логістичний – у логістично-транспортну; сервісний – у сервісно-банкетну та завершальну операційну (табл. 5).

Таке структурування показує, що кінцевий результат кейтерингової послуги формується послідовністю взаємопов'язаних операцій – від приймання замовлення до завершення обслуговування.

Дані рис. 5 свідчать про високу поширеність сервісної та організаційної диверсифікації. Це підтверджує тенденцію до розширення меж кейтерингової послуги від надання харчування до комплексного сервісного супроводу заходів.

У практиці кейтерингової діяльності виокремлюють орієнтації бізнес-моделей за цільовим сегментом і способом організації послуги, зокрема B2B, B2C, B2G,

Таблиця 5

Функціональна деталізація організаційно-технологічної моделі*

Підсистема	Основні функції	Результат
1.Маркетингово-аналітична	приймання замовлення, сегментація, формування пропозиції	погоджене замовлення
2.Заготівельно-виробнича	підготовка та виробництво	готова продукція
3.Складсько-комплектувальна	комплектація, пакування	готовий кейтеринговий комплект
4.Логістично-транспортна	доставка, переміщення обладнання	своєчасна доставка
5.Сервісно-банкетна	сервірування, персонал, live-cooking	обслуговування
6.Завершальна операційна	демонтаж, повернення обладнання, прибирання	завершений цикл послуги

* Складено авторами.

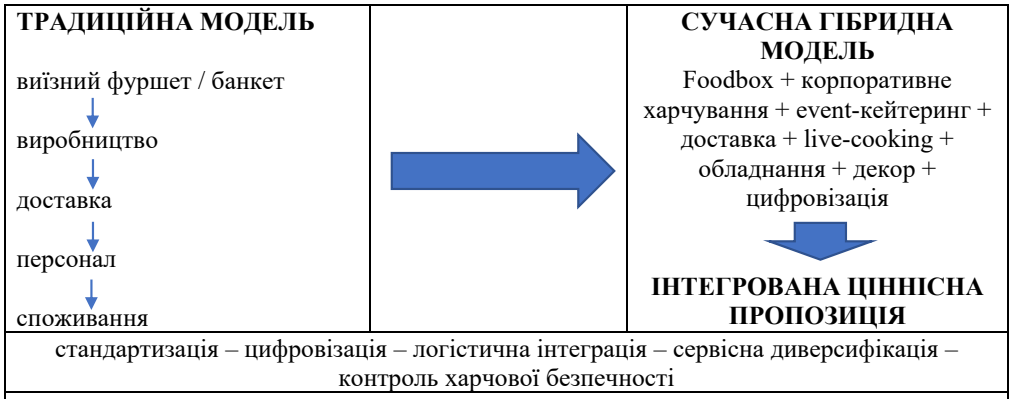

Рис. 5. Схема організаційно-технологічної трансформації кейтерингових послуг*

* Побудовано на основі [1; 4; 11].

Express/Foodbox та Event/Festival Catering [1; 4; 5]. На основі виявлених у контент-аналізі поєднань продуктових, логістичних і сервісних характеристик запропоновано авторську типологію чотирьох укрупнених бізнес-моделей (рис. 6).

Продуктово-логістична модель базується на стандартизованій продукції, пакуванні та доставці. Її найбільш характерним проявом є foodbox. Клієнт отримує готовий до споживання продукт, а потреба у виїзному персоналі мінімізується.

Сервісно-виїзна модель передбачає, що основна частина цінності формується на локації. До продукції додаються сервірування, персонал, обладнання та обслуговування.

Технологічно інтегрована модель поєднує виробництво, логістику, foodbox, корпоративне харчування та виїзний сервіс. Вона потребує більш складної координації ресурсів.

Інтегрована event-модель передбачає організацію події як комплексного продукту. У такому разі кейтерингова компанія фактично конкурує не лише з іншими підприємствами харчування, а й з event-агенціями.

Запропонована типологія є авторським результатом систематизації, а не нормативно встановленою класифікацією.

ІППД характеризує ширину пропозиції. Для формалізації підходів до оцінки операторів розроблено критерії оцінювання Індексу публічної зрілості бізнес-моделі кейтерингового підприємства (ІПЗБМК). Його відмінність від ІППД полягає в тому, що ІППД охоплює 12 ознак і характеризує диверсифікацію, тоді як ІПЗБМК містить 25 критеріїв і характеризує комплексність публічного представлення бізнес-моделі у п'яти функціональних блоках (табл. 6).

Кожен критерій оцінюється бінарно:

$$x_j = \begin{cases} 1 \text{ бал}, & \text{якщо ознака публічно підтверджена;} \\ 0 \text{ балів}, & \text{якщо ознака не підтверджена.} \end{cases}$$

За однакової ваги критеріїв кожен із 25 критеріїв має однакову вагу 1/25, а індекс визначається за формулою:

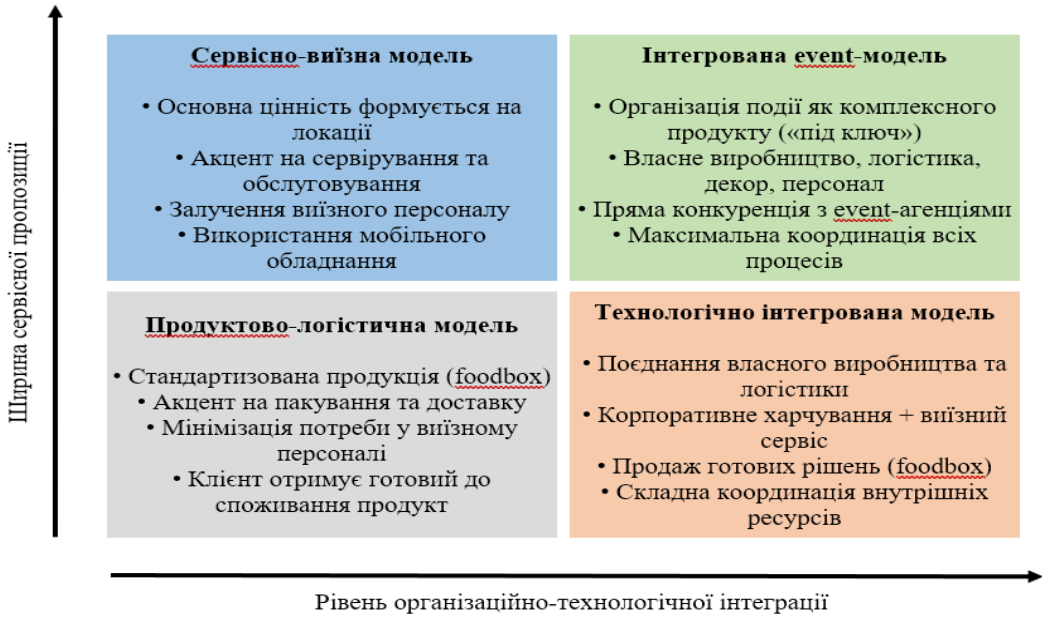

Рис. 6. Типологія бізнес-моделей кейтерингових підприємств*

* Побудовано авторами.

Таблиця 6

Критерії оцінювання індексу публічної зрілості бізнес-моделі кейтерингового підприємства*

Блок	№	Критерій публічної зрілості
1. Продуктова пропозиція	1	Наявність стандартизованих наборів (foodbox)
	2	Наявність спеціалізованого меню для корпоративного харчування
	3	Наявність меню для масштабних івент-заходів (весілля, банкети)
	4	Диверсифікація форматів (BBQ, кава-брейк, candy bar)
	5	Зазначення виходу порцій / складу страв у відкритому доступі
2. Виробництво та безпечність	6	Декларування власних виробничих потужностей (фабрика-кухня)
	7	Інформація про дотримання стандартів HACCP / ISO 22000
	8	Надання споживачам інформації про наявність алергенів
	9	Можливість інтеграції live-cooking (станції на локації)
	10	Використання спеціалізованого термопакування для доставки
3. Логістична спроможність	11	Наявність власної або інтегрованої служби доставки
	12	Чітко визначені умови та тарифи доставки на сайті
	13	Публічно підтверджена наявність спеціалізованого транспорту для перевезення харчових продуктів
	14	Можливість оренди технологічного обладнання (марміти тощо)
	15	Можливість оренди меблів, посуду та текстилю для виїзних подій
4. Сервісна складова	16	Надання базового лінійного персоналу (офіціанти, кухарі)
	17	Надання розширеного персоналу (бармени, хостес)
	18	Комплексний event management (організація події “під ключ“)
	19	Наявність послуг декоратора / флористики
	20	Послуги з підбору та аудиту локацій для клієнта
5. Цифрові канали	21	Наявність структурованого каталогу з актуальними цінами
	22	Можливість онлайн-формування замовлення (кошик)
	23	Можливість онлайн-оплати замовлення
	24	Наявність портфоліо проведених заходів або відгуків клієнтів
	25	Багатоканальна комунікація із замовником (телефон, месенджери, форма зворотного зв’язку тощо)

* Складено авторами.

$$\text{ІПЗБМК}_i = \frac{\sum_{j=1}^{25} x_{ij}}{25} \times 100\%. \quad (2)$$

ІПЗБМК характеризує рівень публічно підтвердженої зрілості бізнес-моделі та не є показником фактичної операційної чи фінансової ефективності.

Повний розрахунок ІПЗБМК для десяти операторів потребує матриці 10 × 25, тобто 250 оцінок. У цій статті методику індексу розроблено та обґрунтовано, але індивідуальні значення для підприємств не розраховано.

Використання цього підходу дає змогу не лише порівнювати підприємства за рівнем публічно підтвердженої зрілості бізнес-моделі, а й виявляти напрями, за якими інформа-

ційна та сервісна пропозиція підприємства може бути розширена або деталізована.

Отримані результати уточнюють характер організаційно-технологічної трансформації кейтерингу. Її визначальною рисою є територіальне розмежування виробництва і споживання, унаслідок чого пакування, транспортування, комплектація, монтаж і демонтаж стають складовими кінцевої послуги [1; 4].

Foodbox є одним із найвиразніших проявів цієї трансформації: частина сервісних операцій переноситься на етап виробництва, комплектації, пакування та доставки. Одночасно розширення ціннісної пропозиції охоплює персонал, обладнання, сервірування, декор та організаційний супровід.

Business Model Canvas дає змогу простежити взаємозв'язки між ціннісною пропозицією, клієнтськими сегментами, каналами, ресурсами, партнерами та структурою витрат [9]. Для кейтерингу цю модель доцільно доповнювати виробничо-технологічними, логістичними, сервісними та безпековими характеристиками.

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити висновки, що сучасний кейтеринг в Україні розвивається у напрямі диверсифікації бізнес-моделей та інтеграції виробничих, логістичних і сервісних функцій. Підприємства поєднують традиційне виїзне обслуговування з foodbox, доставкою, корпоративним харчуванням, BBQ, coffee break та комплексною організацією заходів. Така тенденція узгоджується із сучасними дослідженнями розвитку українського кейтерингу [1–4; 8].

Порівняльний аналіз десяти операторів за 12 ознаками засвідчив високий рівень публічно поданої диверсифікації. Значення ІППД становить 100,00% для VIP Catering; 91,67% для семи операторів – Catering Lviv, DZYGA Catering, Marevo, Chef Catering, Dnipro Catering, Crystal Catering та SA Catering; 83,33% для Art Catering і Essen. Середнє значення ІППД за вибіркою становить 90,83%. Водночас цей показник характеризує лише ширину публічно представленої бізнес-моделі і не може трактуватися як показник прибутковості, конкурентоспроможності, якості чи фактичної операційної ефективності підприємства.

Контент-аналіз показав розширення меж кейтерингової послуги, у межах якої харчування поєднується з логістикою, персоналом, обладнанням, декором та організацією заходів. Foodbox виступає стандартизованим продуктовим форматом, у якому частина сервісних операцій переноситься на етап виробництва, комплектації, пакування та доставки.

Запропоновано авторську організаційно-технологічну модель із шести функціональних підсистем – маркетингово-аналітичної, заготівельно-виробничої, складсько-комплектувальної, логістично-транспортної, сервісно-банкетної та завершальної операційної. Наскрізними характеристиками моделі визначено харчову безпечність, цифровізацію, калькулювання та контроль якості.

Адаптація Business Model Canvas до специфіки кейтерингу показала, що дев'ять класичних блоків придатні для аналізу бізнес-моделі підприємства, однак не повною мірою відображають виробничо-технологічну та логістичну специфіку кейтерингової діяльності. Тому до них доцільно додавати характеристики організації виробництва, логістики, сервісу та харчової безпечності.

За результатами систематизації виявлених у вибірці поєднань функцій запропоновано чотири авторські типи бізнес-моделей: продуктово-логістичну, сервісно-виїзну, технологічно інтегровану та інтегровану event-модель. Запропонована типологія відображає різний ступінь поєднання продуктової, сервісної, логістичної

та організаційної складових кейтерингової діяльності.

Розроблено ІПЗБМК як окремий інструмент оцінювання публічної зрілості бізнес-моделі. На відміну від ІППД, який характеризує ширину публічно поданої диверсифікації за 12 ознаками, ІПЗБМК охоплює 25 критеріїв, що стосуються продуктової пропозиції, виробництва і безпечності, логістики, сервісу та цифрових каналів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на повний розрахунок ІПЗБМК для досліджуваних підприємств та перевірку його зв'язку з фактичними показниками їхньої діяльності – собівартістю, обсягами продажу, завантаженням виробництва, логістичними витратами, повторюваністю замовлень і рівнем задоволеності споживачів.

Список використаних джерел

1. Прилепа Н. В., Миколюк О. А. Особливості розвитку кейтерингу як інноваційної форми ресторанного бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 5, Т. 2. С. 85–88. URL : https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/3992.

2. Тарасюк Г. М., Чагайда А. О. Тенденції розвитку кейтерингу в умовах інноваційних змін індустрії харчування. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 1. С. 170–177. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-30.

3. Тарасюк Г. М., Чагайда А. О., Тищенко О. М. Сучасний стан івент-кейтерингу в Україні та перспективи його розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5. С. 70–74. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.70.

4. Тищук І. В., Новосад О. В., Пасічник М. П. Інноваційні підходи до організації кейтерингових послуг у сфері харчування. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 80. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-80-31. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6803.

5. Osterwalder A., Pigneur Y. Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2010. 288 p.

6. Hikmah N. Perancangan model bisnis menggunakan pendekatan Business Model Canvas dalam pengembangan unit usaha Catering Pelangi Boga Balekambang. Innovative: Journal of Social Science Research. 2024. Vol. 4, No. 4. P. 14549–14560. DOI: 10.31004/innovative.v4i4.14823.

7. Enesya T. V., Sulistyo B., Pulungan M. A. Perancangan model bisnis UMKM catering dengan menggunakan metode Business Model Canvas. eProceedings of Engineering. 2025. Vol. 12, No. 4. P. 6013–6022. URL : https://openlibrarypublications.telkomuniversity.ac.id/index.php/engineering/article/view/27565.

8. Петлін І. В. Вплив сучасних тенденцій на розвиток ресторанного бізнесу з кейтерингове обслуговуванням. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки. 2025. № 42. С. 19–26. DOI: 10.32782/2522-1221-2025-42-03.

9. Ruiz-Ramirez J. A., Reyes-Cancino D. F., Arenas-Castro C. J. Business Model Canvas as an analytical tool for the evaluation of companies: Case study for the audiovisual industry in Bogota, Colombia. The South African Journal of Industrial Engineering. 2019. Vol. 30, No. 4. P. 118–130. DOI: 10.7166/30-4-2256.

10. Bommasani R., Klyman K., Longpre S., et al. The Foundation Model Transparency Index. 2023. Stanford Center for Research on Foundation Models. URL : https://crfm.stanford.edu/fmti/October-2023/index.html.

11. Офіційні вебресурси кейтерингових підприємств, включених до емпіричної вибірки: VIP Catering; DZYGA Catering; Marevo; Catering Lviv; Chef Catering; Essen; Dnipro Catering; Crystal Catering Service; SA Catering; Art Catering. URL: https://vipcatering.com.ua/; https://dzyga-catering.com.ua/; https://marevo.ua/; https://www.cateringlviv.com/; https://chef.lviv.ua/; https://www.essen.com.ua/; https://dnipro-catering.com.ua/;

https://crystalcatering.com.ua/; https://sa-catering.com/; https://www.artcatering.lviv.ua/.

12. DZYGA Catering. Бокси з їжею. Офіційний каталог. URL : https://dzyga-catering.com.ua/ua/boksy/.

13. Art Catering. Food box. Офіційний каталог. URL : https://www.artcatering.lviv.ua/food-box/.

14. Marevo. Food box. Офіційний вебресурс. URL : https://marevo.ua/food-box/.

15. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. Поточна редакція від 02.03.2026. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/771/97-%D0%B2%D1%80.

16. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів : Закон України від 06.12.2018 № 2639-VIII. Поточна редакція від 02.03.2026. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19.

17. FAO/WHO. General Principles of Food Hygiene. Codex Alimentarius CXC 1-1969. 2023. URL: https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/publications/en/.

18. ISO 22000:2018. Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. URL : https://www.iso.org/standard/65464.html.

19. Marevo. Доставка та оплата. Офіційний вебресурс підприємства. URL : https://marevo.ua/dostavka-i-oplata/.

References

1. Prilepa, N. V., Mykoliuk, O. A. (2014). Osoblyvosti rozvytku keiterynhu yak innovatsiinoi formy restorannoho biznesu [Peculiarities of catering development as an innovative form of restaurant business]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 5 (2), 85–88. Available at: https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/3992.

2. Tarasiuk, H. M., Chahaida, A. O. (2020). Tendentsii rozvytku keiterynhu v umovakh innovatsiinykh zmin industrii kharchuvannia [Trends in catering development under conditions of innovative changes in the food industry]. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho Universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University, 1, 170–177. https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-278-1-30.

3. Tarasiuk, H. M., Chahaida, A. O., Tyshchenko, O. M. (2020). Suchasnyi stan ivent-keiterynhu v Ukraini ta perspektyvy yoho rozvytku [Current state of event catering in Ukraine and prospects for its development]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience, 5, 70–74. https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.70.

4. Tyshchuk, I. V., Novosad, O. V., Pasichnyk, M. P. (2025). Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii keiterynhovykh posluh u sferi kharchuvannia [Innovative approaches to the organization of catering services in the food sector]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 80. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-31.

5. Osterwalder, A., Pigneur, Y. (2010). Business model generation: A handbook for visionaries, game changers and challengers. John Wiley & Sons.

6. Hikmah, N. (2024). Perancangan model bisnis menggunakan pendekatan Business Model Canvas dalam pengembangan unit usaha Catering Pelangi Boga Balekambang. Innovative: Journal of Social Science Research, 4(4), 14549–14560. https://doi.org/10.31004/innovative.v4i4.14823.

7. Enesya, T. V., Sulistyo, B., Pulungan, M. A. (2025). Perancangan model bisnis UMKM catering dengan menggunakan metode Business Model Canvas. eProceedings of Engineering, 12(4), 6013–6022. Available at: https://openlibrarypublications.telkomuniversity.ac.id/index.php/engineering/article/view/27565.

8. Petlin, I. V. (2025). Vplyv suchasnykh tendentsii na rozvytok restorannoho biznesu z keiterynhovym obsluhovuvanniam [The impact of current trends on the development of the restaurant business with catering services]. Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Tekhnichni nauky – Bulletin of Lviv University of Trade and

Economics. Technical Sciences, 42, 19–26. https://doi.org/10.32782/2522-1221-2025-42-03.

9. Ruiz-Ramirez, J. A., Reyes-Cancino, D. F., Arenas-Castro, C. J. (2019). Business Model Canvas as an analytical tool for the evaluation of companies: Case study for the audiovisual industry in Bogota, Colombia. The South African Journal of Industrial Engineering, 30(4), 118–130. https://doi.org/10.7166/30-4-2256

10. Bommasani, R., Klyman, K., Longpre, S., et al. (2023). The Foundation Model Transparency Index. Stanford Center for Research on Foundation Models. Available at: https://crfm.stanford.edu/fmti/October-2023/index.html.

11. Ofitsiini vebresursy keiterynhovykh pidpryiemstv, vkliuchenykh do empirychnoi vybirky [Official websites of catering enterprises included in the empirical sample: VIP Catering; DZYGA Catering; Marevo; Catering Lviv; Chef Catering; Essen; Dnipro Catering; Crystal Catering Service; SA Catering; Art Catering]. (2026). Available at: https://vipcatering.com.ua/; https://dzyga-catering.com.ua/; https://marevo.ua/; https://www.cateringlviv.com/; https://chef.lviv.ua/; https://www.essen.com.ua/; https://dnipro-catering.com.ua/; https://crystal-catering.com.ua/; https://sa-catering.com/; https://www.artcatering.lviv.ua/.

12. DZYGA Catering. (2026). Boksy z yizheiu. Ofitsiinyi kataloh [Food boxes: Official catalogue]. Available at: https://dzyga-catering.com.ua/ua/boksy/.

13. Art Catering. (2026). Food box: Official catalogue. Available at: https://www.artcatering.lviv.ua/food-box/

14. Marevo. (2026). Food box: Official website. Available at: https://marevo.ua/food-box/.

15. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv. Zakon Ukrainy vid 23.12.1997 № 771/97-VR. Potochna redaktsiia vid 02.03.2026 [On basic principles and requirements for the safety and quality of food products: Law of Ukraine]. (1997, December, 23) (current version as of March 2, 2026). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/771/97-%D0%B2%D1%80.

16. Pro informatsiiu dlia spozhyvachiv shchodo kharchovykh produktiv. Zakon Ukrainy vid 06.12.2018 № 2639-VIII. Potochna redaktsiia vid 02.03.2026 [On information for consumers concerning food products. Law of Ukraine]. (2018, December, 6) (current version as of March 2, 2026). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19.

17. Food and Agriculture Organization of the United Nations & World Health Organization. (2023). General principles of food hygiene (Codex Alimentarius CXC 1-1969). Available at: https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/publications/en/.

18. International Organization for Standardization. (2018). ISO 22000:2018: Food safety management systems–Requirements for any organization in the food chain. Available at: https://www.iso.org/standard/65464.html

19. Marevo. (2026). Dostavka ta oplata. Ofitsiinyi vebresurs pidpryiemstva [Delivery and payment: Official website of the enterprise]. Available at: https://marevo.ua/dostavka-i-oplata/

DOI: 10.35774/SF2026.03.128
УДК 336.22:339.5:658.15

Олександр КУЗНЄЦОВ
аспірант, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна,
olkuzn95@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-2565-4285

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Вступ. *Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пожвавлення ЗЕД підприємств в Україні та удосконалення процесу оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання такої діяльності, оскільки вибіркове використання окремих показників не дає змоги визначити загальну результативність управлінського впливу.*

Мета *– обґрунтувати та розробити підходи до інтегрального оцінювання й моделювання ефективності трансфертного ціноутворення ЗЕД підприємств на основі врахування сукупного впливу фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.*

Результати*. Сформовано Індекс ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств, що агрегує чотири субіндекси: фінансові, нормативно-правові, інституційні, організаційні. Визначено їхні вагові коефіцієнти та запропоновано сценарний підхід, який дає змогу оцінювати зміну інтегрального індексу залежно від зміни окремих його складових. Для формалізації процесу трансформації результатів інтегрального оцінювання і сценарного моделювання в управлінські рішення використано методологію функціонального моделювання IDEF0. Її застосування дало змогу структурувати інформаційні входи, керуючі впливи, механізми реалізації та результати функціонування моделі, а шляхом декомпозиції подати процес як послідовність трьох взаємопов'язаних функціональних блоків: оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення, аналітичного моделювання та прогнозування, формування і реалізації управлінських рішень.*

Висновки*. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати комплексний інструментарій інтегрального оцінювання та моделювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, який поєднує кількісне оцінювання його основних складових із аналітичним моделюванням та формуванням управлінських рішень. Практичним результатом поєднання*

© Олександр Юрійович Кузнєцов, 2026

інтегрального оцінювання та функціонального моделювання є систематизація напрямів удосконалення трансфертного ціноутворення ЗЕД за чотирма групами інструментів.

Ключові слова: *трансфертна ціна, контрольовані операції, інтегральний індекс, фінансове регулювання, метод аналізу ієрархій, сценарне моделювання, функціональне моделювання, податкове адміністрування.*

Рис.: 1, табл.: 3, форм.: 7, бібл.: 12.

Oleksandr KUZNYETSOV
Postgraduate student, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine,
olkuzn95@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-2565-4285

INTEGRATED ASSESSMENT AND MODELLING OF TRANSFER PRICING EFFICIENCY AS A MECHANISM FOR FINANCIAL REGULATION OF ENTERPRISES' FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Introduction. *The study addresses the need to improve the assessment of transfer pricing (TP) effectiveness as a financial regulation mechanism for enterprises' foreign economic activity (FEA) in Ukraine.*

The purpose *of the article is to develop an integrated approach to assessing and modelling TP effectiveness by considering the combined influence of financial, institutional, organisational, and regulatory instruments.*

Results*. The study employs a systems approach, systematisation, grouping, structural and logical analysis, indicator normalisation based on reference values, the Analytic Hierarchy Process (AHP), scenario modelling, and IDEF0 functional modelling.*

An integrated Transfer Pricing Effectiveness Index is developed, combining four sub-indices that characterise the financial, regulatory, institutional, and organisational components of TP. Scenario modelling enables quantitative assessment of changes in the integrated index in response to changes in individual components and supports the identification of priority areas for managerial intervention. The IDEF0 model formalises the transition from TP effectiveness assessment through analytical modelling and forecasting to the formulation and implementation of managerial decisions, with feedback enabling repeated assessment.

Conclusions*. The theoretical contribution consists in integrating quantitative assessment, scenario analysis, and functional modelling within a unified analytical framework. The practical significance lies in identifying problematic components and justifying improvement measures.*

Keywords: *transfer price, controlled transactions, composite index, financial regulation, Analytic Hierarchy Process, scenario analysis, IDEF0, tax administration.*

JEL Classification: F23, H25, H26, C44.

Постановка проблеми. Трансфертне ціноутворення (ТЦ) в умовах поглиблення міжнародної економічної інтеграції та транснаціоналізації бізнесу набуває дедалі більшого значення як інструмент регулювання фінансових відносин, що виникають у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств. Його функціональне призначення не обмежується забезпеченням податкового контролю за

операціями між пов'язаними особами, а охоплює значно ширший спектр завдань, пов'язаних із формуванням фінансових результатів контрольованих операцій, розподілом податкової бази, мінімізацією фінансових і податкових ризиків, забезпеченням податкового комплаєнсу та узгодженням фінансових інтересів держави і ЗЕД.

Для України проблема підвищення ефективності ТЦ набуває особливої актуальності в умовах одночасного впливу воєнних, макроекономічних, інституційних і регуляторних чинників та поглиблення євроінтеграційних процесів. Розвиток національного регулювання ТЦ відбувається під впливом міжнародних стандартів, насамперед Настанов ОЕСР з трансфертного ціноутворення, Плану BEPS та поступової гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу. За таких умов результативність ТЦ залежить не лише від нормативного регулювання чи ефективності податкового адміністрування, а від взаємодії фінансових, інституційних, організаційних і нормативно-правових інструментів.

Водночас наявні підходи до оцінювання ефективності ТЦ переважно зосереджені на окремих характеристиках його функціонування: результатах податкового контролю, обсягах податкових коригувань, дотриманні принципу "витягнутої руки", податкових ризиках, якості документації або інституційному забезпеченні контрольованих операцій. Використання таких показників є необхідним для оцінювання окремих аспектів ТЦ, проте не дає змоги визначити його загальну ефективність як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств та кількісно оцінити внесок окремих груп інструментів у формуванні цієї ефективності.

Особливої уваги потребує забезпечення зв'язку між результатами такого оцінювання та ухваленням управлінських рішень. Визначення поточного стану механізму ТЦ саме собою не дає відповіді на питання, які інструменти потребують першочергового вдосконалення, як зміна їхніх параметрів впливатиме на загальний рівень ефективності та яким чином результати оцінювання мають трансформуватися у відповідні управлінські рішення. Це зумовлює необхідність поєднання інтегрального оцінювання зі сценарним та функціональним моделюванням, що дає змогу сформувати послідовний взаємозв'язок між діагностикою стану ТЦ, визначенням пріоритетних факторів впливу, моделюванням можливих змін і вибором напрямів його подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти трансфертного ціноутворення є предметом широкого наукового дискурсу, що охоплює проблеми його економічної природи, функціонального призначення, податкового регулювання, міжнародної гармонізації та впливу на діяльність підприємств. С. Король, Г. Уманців та І. Шушакова досліджують розвиток ТЦ в умовах глобалізації, акцентуючи увагу на трансформації його ролі під впливом міжнародних економічних процесів [1]. І. Гладій розглядає особливості трансфертного ціноутворення транснаціональних корпорацій [2], тоді як М. Пасічний визначає його місце у системі пріоритетів податкової політики України [3]. У міжнародному контексті базові принципи регулювання контрольованих операцій та застосування принципу "витягнутої руки" систематизовано в Настановах ОЕСР з трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній і податкових адміністрацій [4].

Окремий напрям досліджень пов'язаний із регуляторним забезпеченням ТЦ, податковим контролем та управлінням відповідними ризиками. В. Краєвський та

О. Муравський обґрунтовують застосування ризикоорієнтованого підходу в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням [5]. О. Квасовський, М. Стецько та О. Ніпіаліді досліджують податкові ризики суб'єктів господарювання у сфері ТЦ та напрями їхньої превенції й мінімізації [6].

Порівняльний аналіз регулювання ТЦ у країнах із різними податковими системами проведено С. Климовою, А. Нургалієвою, Ж. Абішевою та А. Алібековою [7]. Сукупність цих досліджень засвідчує поступовий перехід наукового дискурсу від вузького трактування ТЦ як інструменту податкового контролю до дослідження його ширших фінансових і регуляторних функцій.

Важливим напрямом є дослідження взаємозв'язку ТЦ із фінансовими та внутрішніми управлінськими процесами підприємств. Fonseca, Jucá та Vieito аналізують стратегії трансфертного ціноутворення транснаціональних компаній на ринках, що розвиваються, зокрема в контексті переміщення прибутку, використання податкових юрисдикцій та нематеріальних активів [8]. Н. Струк досліджує обліково-аналітичне забезпечення ТЦ як складову фіскального регулювання ЗЕД підприємств [9]. Розвиток управлінського аспекту ТЦ подано також у дослідженнях, присвячених моделюванню системи фінансового контролінгу операцій трансфертного ціноутворення [10]. Це підтверджує необхідність врахування в оцінюванні ефективності ТЦ не лише зовнішнього регуляторного середовища, а й фінансових, інформаційно-аналітичних та внутрішніх організаційних процесів підприємства.

Попри значний науковий доробок, існуючі дослідження переважно розглядають фінансові, інституційні, організаційні та нормативно-правові аспекти ТЦ відокремлено. Недостатньо дослідженим залишається питання їх інтеграції в єдину систему кількісного оцінювання, яка давала б змогу визначити загальний рівень ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств, встановити відносну вагомість окремих груп інструментів та оцінити вплив їхньої зміни на інтегральний результат. Потребує подальшого розвитку і методичне забезпечення трансформації результатів такого оцінювання у послідовність аналітичного моделювання та ухвалення управлінських рішень. Саме вирішення цієї наукової проблеми визначає спрямованість подальшого дослідження.

Метою статті є обґрунтування та розроблення підходів до інтегрального оцінювання й моделювання ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств на основі врахування сукупного впливу фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств формується під впливом сукупності взаємопов'язаних чинників, які характеризують не лише безпосередні фінансові результати застосування ТЦ, а й якість інституційного середовища, організацію внутрішніх процедур підприємств та стан нормативно-правового забезпечення. Тому її оцінювання на основі окремих фінансових або податкових показників не дає змоги комплексно визначити результативність функціонування такого механізму.

Для забезпечення комплексності оцінювання запропоновано структурувати інструменти впливу на ефективність ТЦ за чотирма взаємопов'язаними групами: фінансовими, інституційними, організаційними та нормативно-правовими. Кожна група характеризує окремий функціональний аспект механізму ТЦ та формує відповідний блок показників інтегрального оцінювання (табл. 1).

Таблиця 1

Структура інструментів та індикаторів оцінювання ефективності ТЦ*

Група інструментів	Основні індикатори оцінювання	Зміст впливу
Фінансові	Податкове навантаження; ефективна ставка оподаткування; обсяг податкових коригувань; витрати на забезпечення відповідності вимогам ТЦ; фінансові ризики; економічний ефект; рентабельність контрольованих операцій; обсяг контрольованих операцій	Характеризують фінансові результати застосування ТЦ та його вплив на фінансовий стан і результати зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Інституційні	Ефективність діяльності податкових органів; рівень цифровізації; автоматичний обмін податковою інформацією; застосування APA; ризик-орієнтований контроль; міжвідомча взаємодія; інформаційна відкритість	Відображають спроможність інституційного середовища забезпечувати належне функціонування механізму ТЦ
Організаційні	Внутрішній контроль; якість документації з ТЦ; автоматизація процесів; використання ERP-систем; внутрішній аудит; корпоративне управління; кваліфікація персоналу; управління ризиками	Визначають організаційну спроможність підприємства забезпечувати обґрунтованість і контрольованість рішень у сфері ТЦ
Нормативно-правові	Імплементація Настанов OECP; виконання заходів BEPS; гармонізація з нормами ЄС; стабільність законодавства; правова визначеність; судова практика; дієвість правозастосування	Характеризують якість нормативно-правового середовища та його відповідність міжнародним стандартам ТЦ

*Складено автором.

Запропонована структура дає змогу перейти від фрагментарного аналізу окремих характеристик ТЦ до його комплексного оцінювання. Водночас виокремлені групи інструментів не є автономними: зміни нормативно-правового середовища впливають на інституційні механізми податкового адміністрування; останні визначають вимоги до організації внутрішніх процедур підприємства, а сукупний результат цих взаємозв'язків відображається у фінансових показниках. Це зумовлює необхідність агрегування відповідних характеристик з урахуванням їхньої різної вагомості у формуванні загальної ефективності ТЦ.

Для кількісної реалізації такого підходу запропоновано Індекс ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств ($I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$). Його формування передбачає послідовне визначення структури оцінювання, встановлення вагомості основних груп інструментів, нормування первинних індикаторів, розрахунок відповідних субіндексів та їхнє подальше агрегування в інтегральний показник. У такий спосіб забезпечується поєднання різних за економічним змістом і одиницями вимірювання характеристик у межах єдиної аналітичної конструкції.

Для визначення відносної вагомості основних складових $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ застосовано метод аналізу ієрархій (Analytic Hierarchy Process, AHP) [11]. Ієрархічна структура оцінювання включає чотири рівні: I рівень – мета оцінювання; II рівень – субіндекси; III рівень – система індикаторів; IV рівень – інформаційна база. При цьому альтернативи як окремий рівень ієрархії не формуються, оскільки AHP використовується не для вибору між альтернативними рішеннями, а для встановлення відносної вагомості складових інтегрального показника.

Другий рівень ієрархії подано чотирма субіндексами: S_1 – субіндекс фінансових інструментів; S_2 – інституційних; S_3 – організаційних; і S_4 – нормативно-правових інструментів. Для встановлення їхньої відносної вагомості здійснено попарне порівняння за фундаментальною шкалою Сааті [11]. Результати подано в табл. 2.

Результати AHP засвідчують, що найбільшу вагу у структурі інтегральної оцінки

Таблиця 2

Матриця попарних порівнянь субіндексів інтегрального індексу $I_{ЕТЦУ_ФРЗЕДП}$*

Субіндекси	S_1	S_2	S_3	S_4
S_1 – фінансові	1	2	4	2
S_2 – інституційні	1/2	1	2	1/2
S_3 – організаційні	1/4	1/2	1	1/3
S_4– нормативно-правові	1/2	2	3	1

*Складено автором.

має фінансовий субіндекс $(w_1=0,394)$. Це зумовлено безпосереднім зв'язком фінансових інструментів із результатами застосування ТЦ через податкове навантаження, фінансові ризики, витрати на забезпечення відповідності встановленим вимогам, рентабельність і результати контрольованих операцій. Водночас суттєвою є вага нормативно-правового субіндексу $(w_4=0,301)$, що відображає залежність результативності механізму ТЦ від стабільності та передбачуваності правового середовища, імплементації міжнародних стандартів і дієвості правозастосування. Вага інституційного субіндексу становить 0,193, організаційного – 0,112. Менша відносна вага останнього не означає його другорядності, а характеризує його порівняльний внесок у формування інтегрального результату.

Узгодженість матриці попарних порівнянь перевірено за показником Consistency Ratio. Виконання умови $(CR<0,10)$ підтверджує прийнятний рівень узгодженості попарних порівнянь і можливість використання визначених вагових коефіцієнтів для подальшого агрегування субіндексів.

Наступним етапом є приведення первинних показників до порівнянного вигляду. Оскільки індикатори відрізняються економічним змістом, одиницями вимірювання та напрямом впливу на результативний показник, застосовано відносне нормування за еталонним значенням. Еталонне значення визначається як найкраще досяжне або нормативно встановлене значення відповідного показника, відносно якого здійснюється оцінювання, що забезпечує приведення первинних показників до порівнянного безрозмірного вигляду. Залежно від характеру впливу індикатори поділяються на стимулятори, збільшення яких позитивно впливає на ефективність ТЦ, та дестимулятори, зростання яких має протилежний ефект.

Для показників-стимуляторів нормоване значення визначається за формулою:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j^{ref}}, \quad (1)$$

де zij – нормоване значення j-го показника для i-го об›єкта дослідження;

xij – фактичне значення j-го показника;

x_j^{ref} – еталонне (базове) значення відповідного показника.

Для показників-дестимуляторів використовується обернене співвідношення:

$$z_{ij} = \frac{x_j^{ref}}{x_{ij}}. \quad (2)$$

Такий підхід забезпечує однакову спрямованість нормованих значень: незалежно від вихідного характеру показника його наближення до еталонного рівня відображає покращення відповідної складової ефективності ТЦ.

Отримані нормовані значення використовують для розрахунку субіндексів як середньозважених величин індикаторів, що входять

до відповідної групи. У загальному вигляді субіндекс визначається за формулою:

$$S_i = \sum_{j=1}^{m_i} a_j z_j, \quad (3)$$

де S_i – значення i-го субіндексу;

a_j – ваговий коефіцієнт j-го індикатора в межах відповідного субіндексу;

z_j – нормоване значення j-го показника;

m_i – кількість показників, що формують відповідний субіндекс.

У межах кожної групи індикаторів використовують рівнозначні ваги:

$$a_j = \frac{1}{m_i}. \quad (4)$$

Вибір рівнозначних внутрішньогрупових ваг зумовлений відсутністю достатніх об'єктивних підстав для додаткової диференціації важливості окремих первинних індикаторів. Це дає змогу уникнути надмірної суб'єктивності на нижньому рівні агрегування та зосередити методичний акцент на визначенні відносної вагомості саме чотирьох груп інструментів методом АНР.

У результаті формуються чотири субіндекси S_1, S_2, S_3 і S_4, що характеризують відповідно ефективність фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів. Їхнє агрегування забезпечує формування .

У загальному вигляді інтегральний індекс визначається за формулою:

$$I_{\text{ЕТЦ_ФРЗЕДП}} = w_1 S_1 + w_2 S_2 + w_3 S_3 + w_4 S_4, \quad (5)$$

де $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ – інтегральний індекс ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств;

S_1, S_2, S_3, S_4, – субіндекси оцінювання фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів відповідно;

w_1, w_2, w_3, w_4, – вагові коефіцієнти відповідних субіндексів, визначені за методом аналізу ієрархій, причому:

$$\sum_{i=1}^{4} w_i = 1.$$

З урахуванням визначених методом АНР вагових коефіцієнтів інтегральний індекс набуває такого вигляду:

$$I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП} = 0{,}394S_1 + 0{,}193S_2 + \\ + 0{,}112S_3 + 0{,}301S_4. \quad (6)$$

Оскільки субіндекси формуються на основі нормованих показників і враховуються з відповідними ваговими коефіцієнтами, інтегральний індекс набуває безрозмірного значення, що забезпечує порівнянність результатів оцінювання. Це створює можливість не лише отримати узагальнену характеристику ефективності ТЦ, а й здійснювати його декомпозицію за окремими групами інструментів, визначаючи складові, які найбільшою мірою підтримують або, навпаки, обмежують загальну ефективність механізму.

Аналітичні можливості запропонованого індексу не обмежуються оцінюванням поточного стану. Адитивна структура $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ дає змогу використовувати його для сценарного моделювання впливу зміни окремих субіндексів на загальний результат. За незмінних вагових коефіцієнтів зміна інтегрального індексу може бути подана як:

$$\Delta = 0{,}394\Delta S_1 + 0{,}193\Delta S_2 + \\ + 0{,}112\Delta S_3 + 0{,}301\Delta S_4, \quad (7)$$

де ΔS_1–ΔS_4 – прогнозовані зміни субіндексів фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів відповідно.

Залежність (7) дає змогу оцінювати вплив альтернативних сценаріїв зміни окремих складових на загальну ефективність ТЦ. Водночас пріоритетність управлінського впливу не повинна визначатися лише величиною вагового коефіцієнта. Необхідно одночасно враховувати фактичне значен-

ня відповідного субіндексу, масштаб його відхилення від цільового рівня, потенціал покращення та можливості реалізації відповідних заходів. Таким чином, сценарний аналіз забезпечує перехід від констатації поточного стану до оцінювання можливих результатів управлінського впливу.

Водночас інтегральний індекс, навіть доповнений сценарним аналізом, не формалізує сам процес трансформації отриманих аналітичних результатів у систему управлінських рішень. Для забезпечення такого переходу запропоновано функціональне моделювання на основі методології IDEF0 [12].

На першому рівні функціональної моделі вхідними інформаційними потоками виступають $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ та його субіндекси, фінансова звітність підприємств, інформація про контрольовані операції, показники зовнішньоекономічної діяльності, дані ринкового порівняння та інформація про зміни економічного середовища. Керуючий вплив забезпечують нормативно-правові вимоги та регуляторні орієнтири, а механізмами реалізації виступають методичний інструментарій оцінювання, інформаційно-аналітичні системи, процедури контролю і моніторингу, інструменти фінансового регулювання та внутрішні механізми комплаєнсу підприємств.

Декомпозиція функціональної моделі передбачає послідовну реалізацію трьох основних блоків: А1 “Оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення” → А2 “Аналітичне моделювання та прогнозування” → А3 “Формування та реалізація управлінських рішень щодо удосконалення ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД” (рис. 1).

На етапі А1 формується інформаційна база та здійснюється перевірка даних, розраховуються $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ і його субіндекси, аналізується їх структура та визначаються проблемні складові.

Блок А2 забезпечує перехід від оцінювання поточного стану до аналітичного моделювання. У його межах оцінюється вплив фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів на інтегральний показник, формуються альтернативні сценарії та прогнозуються можливі зміни $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ залежно від характеру регуляторних та управлінських впливів.

Блок А3 трансформує результати попередніх етапів у систему практичних управлінських рішень. Залежно від виявлених проблем вони можуть охоплювати фінансові, інституційні, організаційні та нормативно-правові напрями, а також процедури реалізації відповідних заходів, моніторингу їхньої ефективності та оцінювання отриманих результатів.

Принциповою характеристикою функціональної моделі є наявність замкненого контуру зворотного зв’язку. Результати реалізації управлінських заходів повторно включаються до інформаційної бази через оновлення вхідних даних та подальший перерахунок $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$. Це забезпечує адаптивність моделі до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, створюючи циклічну послідовність: оцінювання → моделювання → формування управлінських рішень → реалізація і моніторинг → оновлення інформаційної бази → повторне оцінювання.

У результаті інтегральне оцінювання перестає виконувати лише діагностичну функцію та стає інформаційною основою для визначення конкретних напрямів удосконалення ТЦ. Логічний взаємозв’язок між результатами блоків $A1–A3$ подано в табл. 3.

Диференціація аналітичного блоку А2 залежно від характеру відповідної групи інструментів дає змогу врахувати специфіку їхнього впливу на ефективність ТЦ та уник-

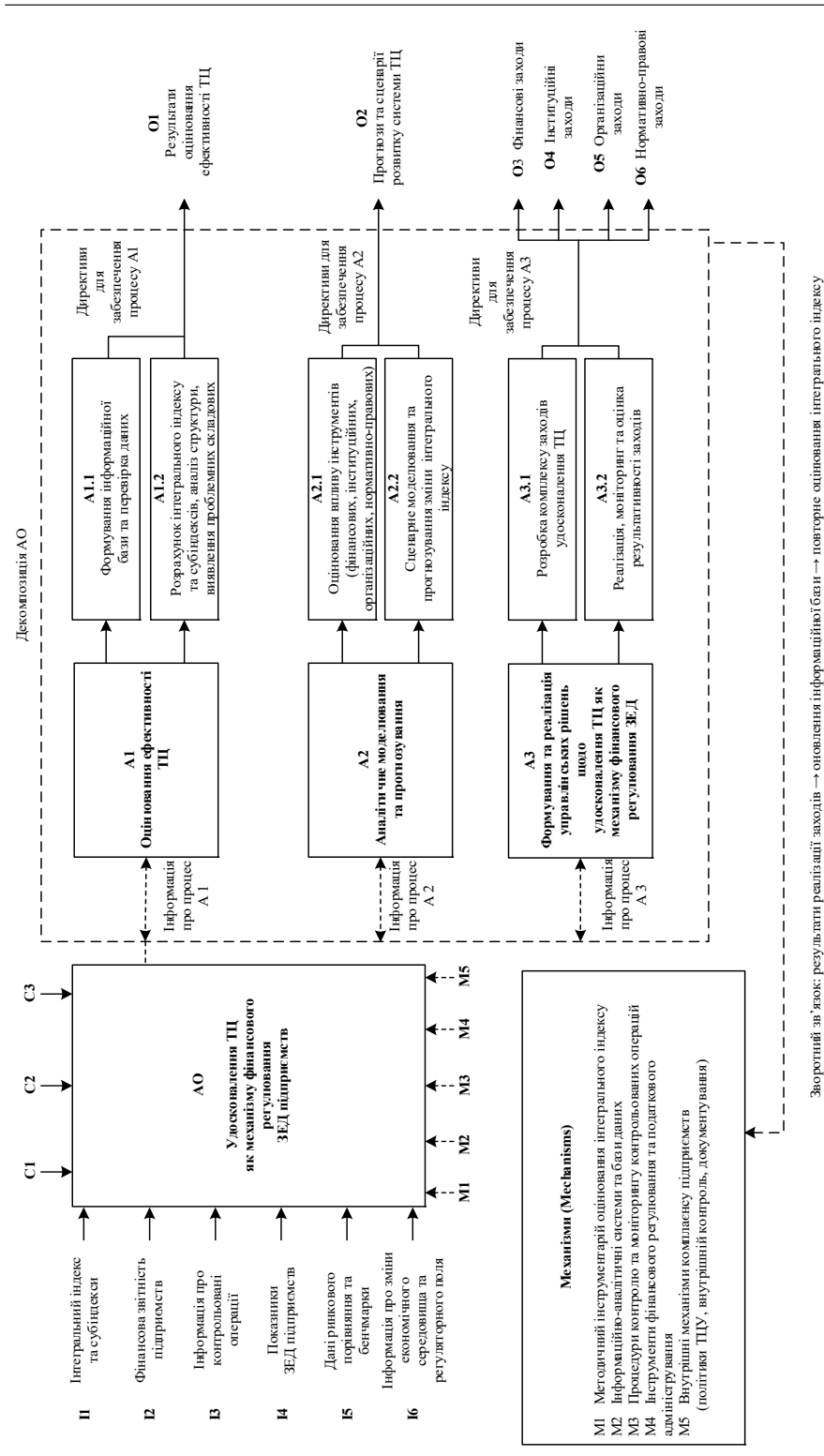

Рис. 1. Декомпозиція функціональної моделі реалізації трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств*

*Побудовано автором.

Таблиця 3

Напрями удосконалення трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств*

Група інструментів	Виявлені проблеми (результат А1)	Напрями аналітичного моделювання (А2)	Управлінські рішення (А3)	Очікуваний результат
Фінансові	Недостатня ефективність фінансових інструментів ТЦ	Моделювання впливу податкового навантаження, фінансових стимулів і податкових ризиків	Удосконалення фінансових інструментів ТЦ, податкового адміністрування, застосування ризик-орієнтованого підходу	Зростання , підвищення ефективності фінансового регулювання
Інституційні	Недостатня координація між учасниками механізму ТЦ	Оцінювання впливу інституційної взаємодії	Удосконалення координації між державними органами, розвиток інформаційної взаємодії	Підвищення інституційної спроможності механізму ТЦ
Організаційні	Недосконалість внутрішніх процедур контролю	Аналіз альтернативних моделей організації процесів	Удосконалення процедур моніторингу, документування та внутрішнього контролю	Підвищення ефективності управління контрольованими операціями
Нормативно-правові	Невідповідність окремих положень сучасним міжнародним вимогам	Моделювання наслідків нормативних змін	Гармонізація законодавства, удосконалення нормативно-правового забезпечення ТЦ	Підвищення прозорості, стабільності та передбачуваності регулювання

* Складено автором.

нути механічного застосування однакового сценарію до різних за економічним змістом складових, зберігаючи водночас єдину логіку $A1 \rightarrow A2 \rightarrow A3$.

Отже, запропонований інструментарій забезпечує логічно завершений перехід від формування системи індикаторів та інтегрального оцінювання ефективності ТЦ – до аналітичного моделювання, прогнозування, формування управлінських рішень і визначення пріоритетних напрямів удосконалення фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.

Наукова цінність отриманих результатів полягає не в окремому застосуванні інтегрального індексу, AHP або IDEF0, а в їхньому послідовному поєднанні в межах єдиного аналітико-управлінського контуру. Інтегральний індекс забезпечує кількісну діагностику ефективності ТЦ та визначення внеску його основних складових; сценарний блок дає змогу оцінювати наслідки зміни відповідних параметрів; функціональна модель формалізує трансформацію результатів оцінювання і моделювання в управлінські рішення та забезпечує зворотний зв'язок через повторне оцінювання. У сукупності це створює основу для комплексного обґрунтування напрямів удосконалення трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Висновки. На основі вищезазначеного обґрунтовано комплексний інструментарій інтегрального оцінювання та моделювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, який поєднує кількісне оцінювання його основних складових із аналітичним моделюванням і формуванням управлінських рішень.

Встановлено, що комплексне оцінювання ефективності ТЦ потребує одночасного врахування чотирьох взаємопов'язаних груп інструментів – фінансових, інституційних, організаційних і нормативно-правових. На цій основі сформовано Індекс ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств ($I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$),

який забезпечує агрегування нормованих індикаторів у відповідні субіндекси та їхнє подальше зведення в єдиний інтегральний показник. Застосування методу аналізу ієрархій дало змогу диференціювати внесок окремих складових у формування інтегрального результату: ваговий коефіцієнт фінансового субіндексу становить 0,394, нормативно-правового – 0,301, інституційного – 0,193, організаційного – 0,112. Така структура дає змогу не лише визначати загальний рівень ефективності ТЦ, а й ідентифікувати складові, які найбільшою мірою впливають на його формування.

Розширення аналітичних можливостей інтегрального оцінювання забезпечено шляхом сценарного моделювання зміни $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ залежно від зміни його окремих субіндексів. Запропонована залежність створює можливість кількісно оцінювати потенційний вплив змін фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів на інтегральний результат і використовувати отримані оцінки для обґрунтування пріоритетності відповідних напрямів управлінського впливу.

Для трансформації результатів інтегрального оцінювання та моделювання у систему управлінських рішень побудовано функціональну модель на основі методології IDEF0. Її декомпозиція за послідовністю A1 “Оцінювання ефективності ТЦ” → A2 “Аналітичне моделювання та прогнозування” → A3 “Формування та реалізація управлінських рішень” забезпечує взаємозв’язок між діагностикою стану механізму, визначенням проблемних складових, моделюванням можливих змін та вибором відповідних заходів. Наявність зворотного зв’язку передбачає оновлення інформаційної бази та повторне оцінювання інтегрального індексу за результатами реалізації управлінських рішень, що надає запропонованій моделі адаптивного характеру.

Практичним результатом поєднання інтегрального оцінювання та функціонального моделювання є систематизація напрямів удосконалення ТЦ за чотирма групами інструментів. Для фінансової складової вони орієнтовані на вдосконалення фінансових інструментів, податкового адміністрування та ризик-орієнтованого підходу; для інституційної – на посилення координації та інформаційної взаємодії; для організаційної – на вдосконалення процедур моніторингу, документування і внутрішнього контролю; для нормативно-правової – на гармонізацію законодавства та підвищення прозорості, стабільності й передбачуваності регулювання.

Отже, науковий результат дослідження полягає у поєднанні інтегрального оцінювання, сценарного та функціонального моделювання в єдиному аналітико-управлінському контурі, який забезпечує послідовний перехід від формування системи індикаторів та кількісної діагностики ефективності ТЦ до визначення проблемних складових, прогнозування наслідків їхньої зміни та обґрунтування управлінських рішень. Це розширює можливості оцінювання ТЦ, порівняно з використанням окремих фінансових, податкових або інституційних показників, та створює методичне підґрунтя для підвищення його ефективності як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з емпіричною апробацією запропонованого інструментарію на даних підприємств, що здійснюють контрольовані зовнішньоекономічні операції; формуванням репрезентативної інформаційної бази для розрахунку первинних індикаторів та їхніх еталонних значень; оцінюванням стійкості отриманих результатів до зміни вагових коефіцієнтів; а також розширенням сценарного блоку моделі для порівняння альтернативних варіантів регуляторного та управлінського впливу.

Список використаних джерел

1. Король С. Я., Уманців Г. В., Шушакова І. К. Розвиток трансфертного ціноутворення в умовах глобалізації. Економічна теорія та право. 2021. № 2. С. 87–100. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87.

2. Гладій І. Т. Трансфертне ціноутворення транснаціональних корпорацій. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 3. С. 85–97. https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08.

3. Пасічний М. Д. Трансфертне ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики України. Економіка та суспільство. 2024. № 65. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126.

4. OECD. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. Paris : OECD Publishing, 2022. 659 p. https://doi.org/10.1787/tpg-2022-en.

5. Краєвський В. М., Муравський О. Ю. Ризикоорієнтований підхід в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. Український економічний часопис. 2023. № 1. С. 23–28. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4.

6. Квасовський О., Стецько М., Ніпіалі-ді О. Податкові ризики суб'єктів господарювання у сфері трансфертного ціноутворення та напрями їхньої превенції і мінімізації. Вісник економіки. 2024. Вип. 1. С. 47–66. https://doi.org/10.35774/visnyk2024.01.047.

7. Климова С. А., Нургалієва А. М., Абішева Ж. А., Алібекова А. Б. Трансфертне ціноутворення в країнах з різними податковими системами: порівняльний аналіз. Вісник Карагандинського університету. Економіка. 2023. № 4. С. 163–174. https://doi.org/10.31489/2023Ec4/163-174.

8. Fonseca P. V. da, Jucá M. N., Vieito J. P. da T. Tax havens and transfer pricing strategies: Insights from emerging economies. Thunderbird International Business Review. 2024. Vol. 66, No. 3. P. 301–320. https://doi.org/10.1002/tie.22380.

9. Струк Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення трансфертного ціноутворення як складова фіскальної політики для сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Сталий розвиток економіки. 2024. № 4. С. 95–103. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-13.

10. Kalivoshko O., Kraievskyi V., Hnatkivskyi B., Savchenko A., Modeling a financial controlling system for managing transfer pricing operations. Sustainability. 2025. Vol. 17, No. 14. Art. 6650. https://doi.org/10.3390/su17146650.

11. Saaty T. L. The analytic hierarchy process: Planning, priority setting, resource allocation. New York : McGraw-Hill, 1980. 287 p.

12. National Institute of Standards and Technology. Integration Definition for Function Modeling (IDEF0). Federal Information Processing Standards Publication 183 (FIPS PUB 183). Gaithersburg, MD : National Institute of Standards and Technology, 1993. URL : https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/FIPS/fipspub183.pdf.

References

1. Korol, S. Ya., Umantsiv, H. V., Shushakova, I. K. (2021). Rozvytok transfertnoho tsinoutvorennia v umovakh hlobalizatsii [Development of transfer pricing in the context of globalization]. Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law, 2, 87–100. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87.

2. Hladii, I. (2021). Transfertne tsinoutvorennia transnatsionalnykh korporatsii [Transfer pricing of transnational corporations]. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 3, 85–97. https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08.

3. Pasichnyi, M. D. (2024). Transfertne tsinoutvorennia u systemi priorytetiv podatkovoi polityky Ukrainy [Transfer pricing in the system of priorities of Ukraine's tax policy]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 65. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126

4. OECD. (2022). OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/tpg-2022-en.

5. Kraievskyi, V. M., Muravskyi, O. Yu. (2023). Ryzykooriientovanyi pidkhid v systemi podatkovoho kontroliu za transfertnym tsinoutvorenniam [Risk-oriented approach in the system of tax control over transfer pricing]. Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal, 1, 23–28. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4.

6. Kvasovskyi, O., Stetsko, M., Nipialidi, O. (2024). Podatkovi ryzyky subiektiv hospodariuvannia u sferi transfertnoho tsinoutvorennia ta napriamy yikhnoi preventsii i minimizatsii [Tax risks of business entities in the field of transfer pricing and directions for their prevention and minimization]. Visnyk ekonomiky – Herald of Economics, 1, 47–66. https://doi.org/10.35774/visnyk2024.01.047

7. Klimova, S. A., Nurgaliyeva, A. M., Abisheva, Zh. A., Alibekova, A. B. (2023). Transfertne tsinoutvorennia v krainakh z riznymy podatkovymy systemamy: porivnialnyi analiz [Transfer pricing in countries with different tax systems: A comparative analysis]. Visnyk Karahandynskoho universytetu. Ekonomika – Bulletin of Karaganda University. Economy, 4, 163–174. https://doi.org/10.31489/2023Ec4/163-174.

8. Fonseca, P. V. da, Jucá, M. N., & Vieito, J. P. da T. (2024). Tax havens and transfer pricing strategies: Insights from emerging economies. Thunderbird International Business Review, 66(3), 301–320. https://doi.org/10.1002/tie.22380.

9. Struk, N. V. (2024). Oblikovo-analitychne zabezpechennia transfertnoho tsinoutvorennia yak skladova fiskalnoi polityky dlia staloho rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpryiemstv [Accounting and analytical support of transfer pricing as a component of fiscal policy for sustainable development of enterprises' foreign economic activity]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Development of Economy, 4, 95–103. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-13.

10. Kalivoshko, O., Kraievskyi, V., Hnatkivskyi, B., Savchenko, A. (2025). Modeling a financial controlling system for managing transfer pricing operations. Sustainability, 17(14), 6650. https://doi.org/10.3390/su17146650.

11. Saaty, T. L. (1980). The analytic hierarchy process: Planning, priority setting, resource allocation. McGraw-Hill.

12. National Institute of Standards and Technology. (1993). Integration Definition for Function Modeling (IDEF0) (Federal Information Processing Standards Publication 183). Available at: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/FIPS/fipspub183.pdf.

Під час підготовки рукопису було використано ChatGPT (OpenAI) для мовного редагування, структурно-стилістичного вдосконалення та перевірки узгодженості викладу. Усі наукові положення, розрахунки, інтерпретації, висновки та бібліографічні джерела перевірені й остаточно схвалені автором, який несе повну відповідальність за зміст роботи.

Матеріали, подані у статті, є результатом оригінального дослідження автора. Усі цитати, запозичення, дані та ідеї інших дослідників належним чином оформлені відповідно до вимог наукового цитування. У тексті відсутні елементи плагіату.

Автором отримано всі необхідні дозволи на використання у статті будь-яких матеріалів (ілюстрацій, таблиць, графіків, масштабних цитат тощо), що охороняються авторським правом третіх осіб.

Стаття підготовлена спеціально для цього наукового видання.

Матеріал статті не публікувався раніше в інших виданнях (включно з електронними) і на момент подачі не перебуває на розгляді у редакціях інших журналів чи збірників.

DOI: 10.35774/SF2026.03.141
УДК 338.47:004.9:502.131.1:330.34

Андрій КОЗЛОВ
аспірант, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна,
a.kozlov.asp@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0009-0006-7284-3244

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ МІСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Вступ. *У статті досліджено економічні детермінанти цифровізації та екологізації міської транспортної інфраструктури як взаємопов'язаних напрямів трансформації міського господарства в умовах переходу до зеленої та цифрової економіки. Обґрунтовано, що сучасна транспортна інфраструктура великих міст виконує не лише функцію забезпечення мобільності населення, а й формує значну частину економічних, соціальних та екологічних ефектів міського розвитку. Відповідно, її модернізація потребує узгодженого врахування технологічних, фінансових, інституційних та екологічних чинників.*

Мета *– визначити та систематизувати економічні детермінанти цифровізації й екологізації міської транспортної інфраструктури, обґрунтувати напрями її сталої трансформації.*

Результати*. Уточнено зміст цифровізації міської транспортної інфраструктури як процесу впровадження цифрових технологій у планування, управління, експлуатацію та моніторинг транспортних систем. Екологізацію розглянуто як комплекс структурних і технологічних змін, спрямованих на зниження ресурсоємності транспорту, скорочення викидів парникових газів і забруднювальних речовин, розвиток електромобільності, громадського транспорту та низьковуглецевих моделей міської мобільності. Систематизовано ключові економічні детермінанти зазначених трансформацій, серед яких визначено рівень інвестиційного забезпечення, фінансову спроможність органів місцевого самоврядування, доступність інноваційних технологій, вартість цифрової модернізації, структуру транспортного попиту, рівень доходів населення, інституційну якість управління та доступність механізмів державно-приватного партнерства.*

Висновки*. Обґрунтовано доцільність інтегрованого підходу до управління міською транспортною інфраструктурою, за якого цифрові рішення використовують як інструмент досягнення екологічних та економічних цілей, а екологічні вимоги враховують під час визначення напрямів технологічної модернізації. Запропонований підхід створює основу для підвищення економічної ефективності транспортних систем, зменшення негативного впливу транспорту на довкілля, підвищення доступності міської мобільності та формування стійкої інфраструктури великих міст України.*

© Андрій Сергійович Козлов, 2026

Ключові слова: *міська транспортна інфраструктура, цифровізація, екологізація, зелена економіка, цифрова трансформація, міська мобільність, економічні детермінанти, транспортна інфраструктура, декарбонізація, інтелектуальні транспортні системи, сталий розвиток.*

Табл.: 4, бібл.: 14.

Andrii KOZLOV
Postgraduate student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine,
a.kozlov.asp@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0009-0006-7284-3244

ECONOMIC DETERMINANTS OF DIGITALIZATION AND GREENING OF URBAN TRANSPORT INFRASTRUCTURE

Introduction. *The article examines the economic determinants of the digitalization and greening of urban transport infrastructure as interconnected directions of urban economy transformation amidst the transition to a green and digital economy. It is argued that the modern transport infrastructure of large cities not only ensures population mobility but also generates significant economic, social, and environmental impacts on urban development. Consequently, its modernization requires a coordinated approach that takes into account technological, financial, institutional, and environmental factors.*

The purpose *of the article is to identify and systematize the economic determinants of the digitalization and greening of urban transport infrastructure and to substantiate directions for its sustainable transformation.*

Results*. The concept of urban transport infrastructure digitalization is clarified as the process of integrating digital technologies into the planning, management, operation, and monitoring of transport systems. Greening is viewed as a set of structural and technological changes aimed at reducing the resource intensity of transport, cutting greenhouse gas and pollutant emissions, and fostering the development of electromobility, public transport, and low-carbon urban mobility models. Key economic determinants of these transformations are systematized, including the level of investment support, the financial capacity of local self-government bodies, the availability of innovative technologies, the cost of digital modernization, the structure of transport demand, population income levels, the institutional quality of governance, and the availability of public-private partnership mechanisms.*

Conclusions*. The study substantiates the rationale for an integrated approach to managing urban transport infrastructure, wherein digital solutions serve as tools to achieve environmental and economic goals, and environmental requirements are taken into account when determining the direction of technological modernization. The proposed approach lays the foundation for enhancing the economic efficiency of transport systems, reducing the negative environmental impact of transport, improving the accessibility of urban mobility, and developing sustainable infrastructure for Ukraine's major cities.*

Keywords: *urban transport infrastructure, digitalization, greening, green economy, digital transformation, urban mobility, economic determinants, transport infrastructure, decarbonization, intelligent transport systems, sustainable development.*

JEL Classification: R41, R42, O33, Q01, Q56, L91.

Постановка проблеми. Трансформація міської транспортної інфраструктури сьогодні відбувається під впливом змін, які одночасно охоплюють економічну, технологічну й екологічну площини. Великі міста концентрують значну частину населення, виробництва, зайнятості та споживчого попиту, що зумовлює постійне зростання потреби у переміщенні людей і товарів. Водночас розширення транспортної пропозиції традиційними способами супроводжується значними капітальними й експлуатаційними витратами, поглибленням перевантаження дорожньої мережі, зростанням енергоспоживання та негативним впливом транспорту на довкілля. За таких обставин питання розвитку транспортної інфраструктури переходить із площини забезпечення фізичної мобільності до проблеми пошуку економічно раціональної моделі міської мобільності.

Нові можливості для її формування створює поєднання цифрових технологій та екологічних принципів. Цифровізація змінює способи організації транспортних потоків, управління інфраструктурою та надання послуг мобільності, забезпечуючи оперативніше використання інформації та більш точне узгодження транспортної пропозиції з попитом. Інтелектуальні транспортні системи, цифровий моніторинг, автоматизоване регулювання руху, безготівкова оплата, мобільні платформи й інтегровані сервіси створюють передумови для ефективнішого використання вже сформованої інфраструктури. Екологізація, зі свого боку, змінює критерії оцінювання транспортних рішень, висуваючи вимоги до енергоефективності, скорочення викидів, розвитку громадського транспорту, електромобільності та інших форм низьковуглецевої мобільності.

Проте між технологічною можливістю трансформації та фактичною спроможністю міста її реалізувати існує суттєвий розрив. Впровадження цифрових та екологічних рішень потребує значних інвестицій, а економічний результат від них часто має відстрочений характер. Рішення, що забезпечують довгострокове скорочення витрат або екологічний ефект, можуть вимагати значних початкових видатків, створюючи додаткове навантаження на бюджети міст і транспортних підприємств. Тому цифрова та зелена модернізація транспортної інфраструктури не може розглядатися винятково як технологічне завдання. Її масштаби й результативність значною мірою визначаються економічними умовами, у яких функціонує конкретне місто.

Особливої уваги потребує встановлення ролі таких детермінант, як обсяг і структура інвестицій, фінансова спроможність місцевих бюджетів, вартість цифрових та енергоефективних технологій, доступність кредитних і грантових ресурсів, можливості державно-приватного партнерства, рівень інноваційної активності, структура транспортного попиту та якість інституційного управління. Важливим є також урахування взаємодії цих чинників, оскільки достатність фінансових ресурсів сама собою не гарантує результативності трансформації за відсутності відповідної управлінської спроможності, технологічної готовності або попиту на нові транспортні послуги.

Для України зазначена проблематика ускладнюється наслідками повномасштабної війни. Пошкодження транспортних об'єктів, зміна просторової структури міст, переміщення населення, порушення логістичних зв'язків та обмеженість бюджетних ресурсів суттєво змінили умови функціонування міського транспорту. Також майбутня відбудова створює можливість не просто відновити втрачені потужності, а змінити принципи формування транспортної інфраструктури. Відтак рішення щодо відновлення мають оцінюватися не лише за кри-

терієм вартості будівництва, а й за їхньою здатністю зменшувати майбутні експлуатаційні витрати, підвищувати стійкість транспортної системи, скорочувати екологічне навантаження та створювати умови для цифрового управління мобільністю.

Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до розвитку транспортної інфраструктури переважно розглядають цифровізацію, інвестиційну діяльність, екологічну модернізацію та управління транспортом як відносно самостійні напрями. Така фрагментарність ускладнює оцінювання їхнього сукупного економічного ефекту та не дає змоги повною мірою визначити, які саме умови є критичними для успішної трансформації міської транспортної системи.

Саме тому виникає необхідність комплексного дослідження економічних детермінант цифровізації та екологізації міської транспортної інфраструктури, що передбачає встановлення їхнього змісту, взаємозв'язків і впливу на результати транспортної модернізації. Вирішення цієї проблеми має забезпечити наукове підґрунтя для переходу від фрагментарного впровадження окремих цифрових чи екологічних рішень до економічно обґрунтованої моделі трансформації міської транспортної інфраструктури, адаптованої до фінансових, просторових та інституційних умов великих міст України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження цифрової трансформації економіки характеризуються поступовим переходом від розгляду цифровізації як суто технологічного процесу до її трактування як системного чинника структурних економічних змін. О. Прокопенко, Я. Кічук, О. Птащенко, І. Юрко та М. Черкашина акцентують увагу на використанні сучасних логістичних концепцій для оптимізації бізнес-процесів, що створює методологічне підґрунтя для дослідження трансформації інфраструктурних систем під впливом цифрових технологій [1]. І. Шевченко, М. Гараєв, І. Крисоватий та О. Курцев розвивають цей напрям через дослідження цифрової інвестиційної платформи як інструменту формування та реалізації інвестиційних проєктів залізничних підприємств, демонструючи взаємозв'язок цифровізації, інвестиційної діяльності та розвитку транспортної інфраструктури [2].

Проблематику транспортної інфраструктури розглядають також у контексті державного регулювання. О. Дмитрієва визначає транспортну інфраструктуру як важливий об'єкт державного впливу та наголошує на необхідності формування відповідних механізмів її розвитку [3]. Г. Карчева, Д. Огородня та В. Опенька розкривають вплив цифровізації на розвиток національної та міжнародної економіки, акцентуючи увагу на зміні економічних процесів під впливом цифрових технологій [4]. С. Кириленко досліджує систему економічної безпеки в умовах цифрової економіки, що дає змогу розширити традиційне розуміння цифрової трансформації за рахунок урахування нових ризиків та загроз [5; 6].

Системні зміни, пов'язані з четвертою промисловою революцією, досліджують А. Крисоватий, О. Сохацька, І. Скавронська та ін. У центрі уваги цих науковців перебувають трансформація міжнародних інвестиційних потоків, технологічні зміни та нові закономірності розвитку світової економіки [7]. У цьому контексті І. Крисоватий звертає увагу на трансформацію сучасної ринкової інфраструктури України, що є важливою передумовою адаптації до змін [8].

Важливе місце у наукових дослідженнях посідає аналіз соціально-економічних наслідків цифровізації. О. Піжук та В. Муравйов розглядають економічні та соціальні наслідки цифровізації національного господарства, підкреслюючи її комплексний вплив на суспільно-економічні процеси [9].

О. Пташенко досліджує систему соціальної безпеки міста в умовах цифрової трансформації, що дає змогу пов'язати технологічне оновлення міського середовища із соціальними результатами цифровізації [10].

Макроекономічний і глобальний контекст цифрових трансформацій розкривається у працях Н. Резнікової, яка досліджує особливості економічної кон'юнктури розвинених країн та її вплив на функціонування економічних систем [11]. Водночас Н. Резнікова, В. Панченко, Д. Русак та О. Іващенко акцентують увагу на промислових екосистемах, кластерах та екоіндустріальних парках як чинниках сталого розвитку в глобальних ланцюгах створення вартості та поставок [12].

Проблематика стійкості інфраструктурних та економічних систем набуває особливої актуальності в умовах глобальної невизначеності. Д. Русак, Н. Резнікова та О. Іващенко досліджують ризик-менеджмент глобальних ланцюгів поставок, акцентуючи увагу на їхній вразливості та необхідності формування стійких механізмів стратегічного управління [13]. Локальний вимір цифрової трансформації та її вплив на соціальну безпеку розглядають А. Шлапак та О. Іващенко, обґрунтовуючи необхідність удосконалення управління соціальною безпекою на рівні територій в умовах цифрової економіки [14]. Це дає змогу розширити дослідження міської транспортної інфраструктури, враховуючи не лише її економічну та технологічну ефективність, а й вплив на доступність міських послуг, мобільність населення та соціальну інклюзію.

Отже, проведений аналіз засвідчує наявність значного теоретичного підґрунтя для дослідження цифровізації, транспортної інфраструктури, інноваційного розвитку, економічної безпеки та сталого розвитку. Водночас питання комплексного визначення економічних детермінант, які одночасно забезпечують цифровізацію й екологізацію міської транспортної інфраструктури, залишаються недостатньо розкритими. Потребують подальшого дослідження взаємозв'язки між інвестиційними ресурсами, цифровими технологіями, інноваційною активністю, фінансовими можливостями міст, екологічними вимогами та результативністю транспортної модернізації. Саме ця наукова прогалина визначає доцільність подальшого дослідження економічних механізмів цифрово-екологічної трансформації міського транспорту України.

Метою статті є визначення та систематизація економічних детермінант цифровізації й екологізації міської транспортної інфраструктури та обґрунтування напрямів її сталої трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транспортна інфраструктура є одним із визначальних елементів функціонування великого міста, оскільки забезпечує переміщення населення і товарів, зв'язує між собою окремі райони та створює умови для економічної активності. Її стан безпосередньо впливає на доступність робочих місць і соціальних послуг, використання міського простору, якість життя населення та екологічну ситуацію. Тому розвиток транспортної системи слід розглядати не лише як технічне завдання, а як складову загальної політики міського розвитку.

Зростання населення великих міст, автомобілізація та розширення приміських територій посилюють навантаження на транспортну мережу. Наслідками цього стають затори, збільшення часу поїздок, зниження ефективності громадського транспорту, нерівномірна доступність окремих районів і зростання витрат на утримання інфраструктури. Одночасно транспорт залишається одним із важливих чинників забруднення міського середовища, що зумовлює необхідність пошуку рішень, здатних

поєднати мобільність, економічну ефективність та екологічну безпеку.

У таких умовах традиційне розширення автомобільної інфраструктури не може бути єдиним напрямом розвитку. Пріоритетного значення набувають модернізація громадського транспорту, розвиток пішохідної та велосипедної інфраструктури, інтеграція різних видів перевезень і впровадження цифрових технологій управління транспортними потоками [3]. Важливою складовою цього процесу є електрифікація транспорту, використання інтелектуальних систем регулювання руху та цифрових сервісів, які дають змогу ефективніше використовувати наявні ресурси.

При цьому реалізація інфраструктурних змін залежить від фінансових та інституційних можливостей міста. Масштабні транспортні проєкти потребують значних інвестицій, довгострокового планування та поєднання різних джерел фінансування. Не менш важливою є координація між органами влади, транспортними операторами, бізнесом і громадськістю, оскільки транспортна політика має бути узгоджена з містобудівним розвитком та потребами населення.

Для українських міст питання модернізації транспортної інфраструктури набуває особливого значення через необхідність відновлення пошкоджених об'єктів, обмеженість ресурсів та зміну пріоритетів міського розвитку. Відбудова створює можливість не лише відновити існуючу інфраструктуру, а й перейти до більш сучасної моделі міської мобільності, заснованої на принципах безпеки, доступності, технологічності й екологічної відповідальності [9].

Отже, модернізація транспортної інфраструктури великих міст потребує комплексного підходу, який враховує технологічні, фінансові, інституційні та екологічні чинники. Її результативність доцільно оцінювати не тільки за обсягом створеної інфраструктури, а передусім за тим, наскільки вона підвищує доступність міського простору, скорочує транспортні витрати, підтримує економічну активність і покращує умови життя населення.

У найбільш загальному розумінні цифровізацію транспортної сфери можна пов'язати із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій для автоматизації окремих операцій, збору та обробки інформації, організації транспортних послуг і підвищення ефективності управління. Проте таке трактування є недостатнім для характеристики сучасних міських транспортних систем, оскільки зводить цифровізацію переважно до технологічного забезпечення окремих процесів [8]. Насправді її вплив поширюється на весь цикл функціонування транспортної інфраструктури від формування транспортної політики та планування розвитку мережі до експлуатації об'єктів, моніторингу їхнього стану й оцінювання отриманих результатів.

Планування є першим важливим напрямом цифровізації транспортної інфраструктури. Використання цифрових карт, геоінформаційних систем, даних про переміщення населення, транспортні потоки та завантаженість дорожньої мережі дає змогу отримувати більш повне уявлення про реальну структуру міської мобільності [2]. На цій основі можна визначати проблемні ділянки транспортної мережі, прогнозувати зміни попиту, оцінювати варіанти розвитку маршрутів та обґрунтовувати інвестиційні рішення. Відтак цифрові технології виконують не лише інформаційну, а й аналітичну функцію.

Другим напрямом є цифровізація управління транспортною системою. Йдеться про використання автоматизованих систем регулювання руху, диспетчерських платформ, систем управління громадським транспортом, електронної оплати проїзду та інших цифрових інструментів. Їхнє по-

єднання дає змогу оперативніше реагувати на зміни транспортної ситуації, регулювати рух, контролювати роботу транспортних операторів та підвищувати якість обслуговування пасажирів. При цьому результативність цифрового управління залежить не стільки від наявності окремих технологій, скільки від можливості їхньої інтеграції в єдину систему.

Важливою складовою цифровізації є також експлуатація транспортної інфраструктури. Цифрові системи дають змогу здійснювати дистанційний контроль за станом окремих об'єктів, транспортних засобів та інженерного обладнання, фіксувати відхилення у їхній роботі та своєчасно виявляти потребу в технічному обслуговуванні. Використання накопичених даних створює передумови для переходу від переважно реактивного обслуговування інфраструктури до планування ремонтних робіт з урахуванням фактичного стану об'єктів та прогнозованої потреби в їхньому відновленні.

Окреме значення має цифровий моніторинг. Постійне отримання інформації про інтенсивність руху, швидкість транспортних потоків, пасажиропотоки, завантаженість маршрутів та стан інфраструктури дає змогу оцінювати фактичні результати ухвалених управлінських рішень. У цьому випадку моніторинг не обмежується накопиченням статистичних даних. Його основною функцією стає формування інформаційної основи для подальшого коригування транспортної політики, маршрутної мережі, режимів руху та пріоритетів розвитку інфраструктури. В табл. 1 подано обґрунтування цифрового підходу до сутності міської транспортної інфраструктури в умовах цифрового впливу.

Зважаючи на це, цифровізацію міської транспортної інфраструктури доцільно визначати не лише як впровадження цифрових технологій, а як системний процес цифрової трансформації планування, управління, експлуатації та моніторингу транспортної системи, заснований на інтеграції даних і їхньому використанні для ухвалення, оцінювання та коригування управлінських рішень.

Таке визначення акцентує увагу на декількох принципових положеннях. По-перше, цифровізація охоплює не окремий технологічний продукт, а сукупність процесів, пов'язаних із функціонуванням транспортної інфраструктури. По-друге, її основою є не лише технології, а й дані, які забезпечують інформаційний зв'язок між різними елементами транспортної системи. По-третє, кінцевим результатом цифровізації є не саме впровадження технологій, а підвищення обґрунтованості, оперативності й адаптивності управлінських рішень.

Транспортна інфраструктура великого міста формує значний обсяг екологічного навантаження, оскільки її функціонування пов'язане зі споживанням енергії та палива, використанням земельних ресурсів, утворенням викидів і шуму, а також постійним переміщенням значної кількості транспортних засобів. Водночас транспорт є необхідною умовою функціонування міської економіки та забезпечення повсякденних потреб населення [11]. Саме ця суперечність визначає складність екологічної трансформації міського транспорту: скорочення негативного впливу не може досягатися шляхом обмеження мобільності як такої. Йдеться про зміну способів організації переміщень, технологій перевезень і використання інфраструктури таким чином, щоб задовольняти транспортний попит із меншими витратами ресурсів та нижчим екологічним навантаженням.

Традиційна модель розвитку міського транспорту значною мірою орієнтувалася на забезпечення зростаючого попиту шляхом розширення дорожньої мережі та збільшення кількості транспортних засобів. Такий

Таблиця 1

Теоретична сутність цифровізації міської транспортної інфраструктури*

Критерій	Поширене трактування цифровізації	Уточнений підхід
Сутність	Впровадження цифрових технологій у транспортну сферу	Системна цифрова трансформація функціонування транспортної інфраструктури
Основний об'єкт	Окремі процеси, послуги або транспортні об'єкти	Міська транспортна система як взаємопов'язана сукупність процесів та об'єктів
Планування	Використання цифрових карт, моделей та даних	Цифрове обґрунтування, прогнозування та коригування транспортних рішень
Управління	Автоматизація окремих управлінських операцій	Інтегроване управління транспортними процесами на основі актуальних даних
Експлуатація	Автоматизація та контроль окремих операцій	Оптимізація експлуатації та технічного обслуговування з урахуванням фактичного стану
Моніторинг	Збір і зберігання інформації	Безперервний збір, аналіз та використання даних для ухвалення рішень
Дані	Інформаційний ресурс	Основа взаємодії між плануванням, управлінням, експлуатацією та моніторингом
Управлінський цикл	Окремі цифрові рішення	Єдиний цикл "дані - рішення - реалізація - моніторинг - коригування"
Основний результат	Підвищення рівня технологічності	Підвищення ефективності, керованості та адаптивності транспортної системи

*Складено на основі [1–14].

підхід мав певну логіку на етапах інтенсивної автомобілізації, проте його можливості в умовах щільної міської забудови є обмеженими. Збільшення кількості автомобілів призводить до додаткового навантаження на дороги, потребує нових площ для руху та паркування, підвищує енергоспоживання і, за відповідної структури автопарку, збільшує обсяги викидів. У результаті виникає ситуація, за якої розширення транспортної інфраструктури саме собою не усуває причин транспортного перевантаження.

Тому екологізацію доцільно пов'язувати не тільки з удосконаленням технічних характеристик транспортних засобів, а з більш глибокою зміною транспортної системи [7]. У цьому випадку об'єктом екологізації стає не окремий автомобіль, автобус чи дорожній об'єкт, а вся система міської мобільності. Її зміни мають охоплювати структуру транспортного попиту, співвідношення різних видів транспорту, характеристики рухомого складу, організацію руху, використання енергетичних ресурсів та принципи планування нової інфраструктури (табл. 2).

З цієї позиції екологізацію міської транспортної інфраструктури можна визначити як комплексний процес структурних, технологічних, інфраструктурних та організаційних змін, спрямованих на зменшення ресурсного й енергетичного навантаження транспорту, скорочення викидів парникових газів та інших забруднювальних речовин, підвищення ролі екологічно ефективних видів транспорту та поступове формування низьковуглецевої моделі міської мобільності.

Таке трактування дає змогу розмежувати екологізацію та окремі природоохоронні заходи. Наприклад, заміна дизельного автобуса на електробус є технологічним заходом, але ще не означає повної екологізації транспортної системи. Якщо при цьому зберігається низька якість громадського транспорту, зростає кількість приватних

Таблиця 2

Порівняльна характеристика підходів щодо визначення екологізації*

Параметр	Вузьке трактування	Запропонований підхід
Основний акцент	Скорочення викидів	Комплексна зміна транспортної системи
Основний об'єкт	Транспортний засіб або технологія	Міська транспортна інфраструктура та мобільність
Технології	Заміна двигуна, очищення викидів	Електрифікація, енергоефективність, цифрове управління
Структура мобільності	Не є визначальною	Скорочення автомобільної залежності та розвиток альтернатив
Громадський транспорт	Окремий вид транспорту	Один із ключових механізмів екологічної трансформації
Ресурси	Переважно паливо	Паливо, енергія, матеріали та міський простір
Інфраструктура	Об'єкт модернізації	Інструмент зміни моделі мобільності
Екологічний результат	Зниження окремих видів викидів	Зменшення сукупного ресурсного та екологічного навантаження
Кінцевий орієнтир	"Чистіший" транспорт	Низьковуглецева модель міської мобільності

*Складено на основі [1–14].

автомобілів, відсутні умови для пішохідного та велосипедного руху, а транспортна мережа продовжує формуватися без урахування просторової структури міста, екологічний ефект буде обмеженим. Отже, результат залежить від узгодженості окремих заходів між собою.

Зауважимо, що розвиток міської транспортної інфраструктури визначається не лише технічним станом мережі та можливістю застосування сучасних технологій. Реальні темпи її оновлення залежать від економічних умов, у яких функціонує місто, обсягу доступних фінансових ресурсів, характеру транспортного попиту, можливостей населення оплачувати транспортні послуги та спроможності органів місцевого самоврядування організовувати складні інфраструктурні проєкти. Тому цифрові, технологічні та екологічні зміни доцільно розглядати у безпосередньому зв'язку з економічним середовищем міста.

Особливість транспортної інфраструктури полягає у значній капіталомісткості та тривалому періоді використання створених об'єктів. Рішення щодо будівництва транспортної розв'язки, оновлення рухомого складу, електрифікації маршрутів, впровадження систем управління рухом або створення цифрової платформи мають наслідки на багато років. При цьому витрати виникають не лише на етапі реалізації проєкту. Після введення об'єкта в експлуатацію необхідні кошти на його утримання, ремонт, оновлення обладнання, програмне забезпечення та підготовку персоналу. Отже, економічна спроможність міста має оцінюватися з урахуванням повного життєвого циклу інфраструктурного рішення.

Таким чином, економічні детермінанти можна умовно об'єднати у чотири взаємопов'язані групи (табл. 3).

Отже, систематизовано економічні детермінанти трансформації міської транспортної інфраструктури за ресурсною, технологічною, ринковою та інституційною складовими, що дало змогу розмежувати умови формування інвестиційного потенціалу, технологічної готовності, відповідності інфраструктури транспортному попиту та організаційної спроможності реалізовувати проєкти модернізації.

Спираючись на зазначене вище, зауважимо, що інтегрований підхід передбачає розгляд цифрових, економічних та екологічних складових не як самостійних напрямів модернізації, а як взаємопов'язаних елементів єдиного управлінського проце-

Таблиця 3

Систематизація економічних детермінант*

Група	Економічна детермінанта	Вплив
Ресурсна	Рівень інвестиційного забезпечення	Визначає обсяг доступних коштів для реалізації інфраструктурних проєктів
	Фінансова спроможність місцевого самоврядування	Визначає можливість співфінансування та утримання створених об'єктів
	Доступність зовнішнього фінансування	Розширює інвестиційні можливості міста
Технологічна	Доступність інноваційних технологій	Визначає можливість технологічного оновлення транспортної системи
	Вартість цифрової модернізації	Впливає на економічну доцільність цифрових рішень
	Вартість життєвого циклу технологій	Визначає не лише початкові, а й майбутні витрати
Ринкова	Структура транспортного попиту	Визначає потребу в різних видах транспорту та інфраструктури
	Рівень доходів населення	Впливає на транспортну поведінку та платоспроможність користувачів
	Рівень автомобілізації	Визначає навантаження на дорожню мережу та попит на паркування
Інституційна	Якість управління	Визначає ефективність планування, реалізації та контролю проєктів
	Проєктна спроможність органів влади	Визначає здатність готувати та реалізовувати складні інфраструктурні проєкти
	Доступність державно-приватного партнерства	Дає змогу залучати приватний капітал та компетенції
	Якість регуляторного середовища	Визначає умови залучення бізнесу та інвесторів

* Складено автором.

су. Його сутність полягає у тому, що вибір технології або інфраструктурного проєкту здійснюється з урахуванням одночасно транспортного ефекту, потреби в ресурсах, експлуатаційних витрат та екологічних наслідків.

Економічний ефект цифрових рішень проявляється насамперед через підвищення ефективності використання наявних ресурсів. Автоматизований моніторинг транспортних потоків, прогнозування попиту та оптимізація роботи маршрутів можуть зменшувати непродуктивні пробіги, простої та надмірне використання транспортних засобів. Водночас цифрові системи потребують власних інвестицій, технічного обслуговування, оновлення програмного забезпечення та захисту даних. Тому доцільність цифровізації має визначатися співвідношенням витрат протягом життєвого циклу системи та очікуваних економічних і управлінських результатів.

Екологічна складова інтегрованого підходу полягає у включенні відповідних критеріїв безпосередньо до процесу вибору напрямів модернізації. Екологічний ефект не повинен оцінюватися лише після завершення проєкту. Уже на етапі планування необхідно враховувати енергоємність транспортних технологій, рівень викидів, потребу в ресурсах, можливість скорочення використання викопного палива та вплив запропонованого рішення на структуру міської мобільності.

Це особливо важливо під час вибору між альтернативними технологіями. Рішення з нижчою початковою вартістю не обов'язково є економічно вигіднішим у довгостроковій перспективі, якщо воно потребує значних витрат на енергію, ремонт або заміну обладнання. Так і технологічно сучасне рішення не можна вважати опти-

мальним лише через його інноваційність. Його переваги мають бути підтверджені фактичним впливом на транспортні, фінансові та екологічні показники.

У межах такого підходу екологічні вимоги виконують не обмежувальну, а орієнтаційну функцію. Вони впливають на визначення пріоритетів інвестування, вибір типу рухомого складу, розвиток громадського та немоторизованого транспорту, електрифікацію, організацію транспортних потоків і використання міського простору. Водночас цифрові інструменти забезпечують можливість вимірювати результати цих змін та коригувати управлінські рішення відповідно до фактичної ситуації. В табл. 4 подано порівняння підходів.

Отже, логіка інтегрованого управління може бути подана як послідовність: виявлення транспортної проблеми, збір та аналіз даних, формування альтернатив, оцінювання економічних і екологічних наслідків, вибір технологічного рішення, моніторинг результатів. Такий порядок дає змогу пов'язати планування, фінансування, технологічне оновлення та контроль в одному циклі управління.

Відмінність запропонованого підходу від фрагментарної модернізації полягає у зміні критерію вибору. Предметом управлінського рішення стає не окрема технологія, яку необхідно впровадити, а спосіб вирішення конкретної транспортної проблеми з найкращим співвідношенням економічного, екологічного та транспортного результату. За такого підходу цифровізацію розглядають як засіб підвищення обґрунтованості рішень, а не як самостійну ціль; екологічні вимоги – це один із базових критеріїв технологічного вибору; економічна оцінка – це характеристика не лише початкових витрат, а й довгострокової ефективності.

Таким чином, інтегрований підхід забезпечує узгодження трьох взаємопов'язаних завдань міської транспортної політики: підвищення ефективності функціонування інфраструктури, зменшення її негативного впливу на довкілля та раціонального використання фінансових і матеріальних ресурсів. Його застосування створює основу для переходу від окремих технологічних проєктів до послідовної трансформації транспортної системи міста.

Висновки. Запропонований підхід спрямований на комплексне вдосконалення

Таблиця 4

Порівняння підходів до управління міською транспортною інфраструктурою*

Критерій	Фрагментарний підхід	Інтегрований підхід
Об'єкт управління	Окремий транспортний або технологічний проєкт	Транспортна система як взаємопов'язана сукупність елементів
Роль цифровізації	Окремий напрям модернізації	Інструмент аналізу, прогнозування та управління
Екологічні вимоги	Додаткова умова або результат оцінювання	Критерій вибору напрямів модернізації
Економічна оцінка	Переважно початкові витрати	Витрати та ефекти протягом життєвого циклу
Використання даних	Інформаційне забезпечення	Основа ухвалення та коригування рішень
Вибір технології	За технічними характеристиками та ціною	За сукупністю транспортних, економічних і екологічних результатів
Оцінювання результату	Після завершення проєкту	Безперервний моніторинг
Основний результат	Реалізація окремих заходів	Узгоджена трансформація транспортної системи

* Складено автором.

транспортних систем великих міст України з урахуванням економічних, екологічних і соціальних чинників. Його реалізація дає змогу ефективніше використовувати транспортну інфраструктуру, скорочувати витрати часу та ресурсів, зменшувати негативний вплив транспорту на довкілля та покращувати якість транспортного обслуговування населення.

Важливим результатом є підвищення доступності міської мобільності завдяки раціональній організації транспортних потоків, розвитку громадського транспорту та узгодженню різних видів перевезень. При цьому екологічна орієнтація транспортної політики сприяє зниженню викидів і формуванню комфортнішого міського середовища.

Для українських міст особливого значення набуває здатність транспортної інфраструктури адаптуватися до економічних, енергетичних та безпекових викликів. Тому запропонований підхід може бути використаний як основа для формування більш стійкої транспортної системи, здатної забезпечувати потреби населення та підтримувати розвиток міської економіки.

Список використаних джерел

1. Prokopenko O., Kichuk Ya., Ptashchenko O., Yurko I., Cherkashyna M. Logistics Concepts to Optimise Business Processes. Estudios de Economia Aplicada. 2021. № 39. Art. 4712. http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i3.4712.

2. Shevchenko I., Haraev M., Krysovatyy I., Kurtsev O. (2024). The Digital Investment Platform as a Means of Forming and Implementing an Investment Project of a Railway Company. In: Yang, XS., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (eds) Proceedings of Ninth International Congress on Information and Communication Technology. ICICT 2024 2024. Lecture Notes in Networks and Systems. 2024. Vol 1014. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3562-4_36.

3. Дмитрієва О. І. Транспортна інфраструктура як об'єкт державного регулювання. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2020. № 24. С. 52–63. https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.24.0.52.

4. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенька В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. Фінансовий простір. 2017. № 3. С. 13–21. URL : https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/523.

5. Кириленко С. В. Система економічної безпеки в умовах цифрової економіки. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2024. № 1. С. 40–47. URL: https://en.econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/19/2024/06/1-2024-4.pdf.

6. Кириленко С. В. Формування інноваційної екосистеми підприємництва в умовах цифрової економіки. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2024. Вип. 4. С. 36–42. https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42.

7. Крисоватий А. І., Сохацька О. М., Скавронська І. В. та ін. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 480 с.

8. Крисоватий І.А. Сучасна ринкова інфраструктура України. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany. P. 87–88. URL : https://eu-conf.com/events/research-work-in-the-system-of-training-teachers-in-technological-fields/.

9. Піжук О. І., Муравйов В. Є. Економічні та соціальні наслідки цифровізації національного господарства. Економічний простір. 2020. № 163. https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-10.

10. Птащенко О. Система соціальної безпеки міста в умовах цифрової трансформації. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2023. Вип. 4. С. 41–46. https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-41-46, https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/archive.

11. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн : навч. посіб. у 2-х ч. Київ : Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.

12. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Русак Д.М., Іващенко О.А. Промислові екосистеми в глобальних ланцюжках створення вартості та поставок: кластери, інноваційні та екоіндустріальні парки як чинник сталого розвитку. Вісник Маріупольського державного університету. Економіка. 2022. № 23. С. 5–16. DOI: 10.34079/2226-2822-2022-12-23-5-16.

13. Русак Д., Резнікова Н., Іващенко О. Ризик-менеджмент глобальних ланцюгів поставок: вразливість і стійкість у фокусі стратегічного управління в умовах глобальної невизначеності економічної кон›юнктури. Агросвіт. 2022. № 21. С. 3–11. URL : https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/681/689, DOI: 10.32702/2306-6792.2022.21.3.

14. Шлапак А. В., Іващенко О. А. Управління соціальною безпекою в умовах цифрової економіки: локальний рівень. Бізнес Інформ. 2024. № 1. С. 87–94. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-87-94.

References

1. Prokopenko, O., Kichuk, Ya., Ptashchenko, O., Yurko, I., Cherkashyna, M. (2021). Logistics Concepts to Optimise Business Processes. Estudios de Economia Aplicada, 39, 4712. https://doi.org/10.25115/eea.v39i3.4712.

2. Shevchenko, I., Haraev, M., Krysovatyy, I., Kurtsev, O. (2024). The Digital Investment Platform as a Means of Forming and Implementing an Investment Project of a Railway Company. In: Yang, X.-S., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (Eds.), Proceedings of Ninth International Congress on Information and Communication Technology. ICICT 2024. Lecture Notes in Networks and Systems, 1014. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3562-4_36.

3. Dmytriieva, O. I. (2020). Transportna infrastruktura yak obiekt derzhavnoho rehuliuvannia [Transport infrastructure as an object of state regulation]. Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryiemnytstva – Challenges and Prospects for Entrepreneurship Development, 24, 52–63. https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.24.0.52.

4. Karcheva, H. T., Ohorodnia, D. V., Openka, V. A. (2017). Tsyfrova ekonomika ta yii vplyv na rozvytok natsionalnoi ta mizhnarodnoi ekonomiky [Digital economy and its impact on the development of national and international economy]. Finansovyi prostir – Financial Space, 3, 13–21. https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/523.

5. Kyrylenko, S. V. (2024). Systema ekonomichnoi bezpeky v umovakh tsyfrovoi ekonomiky [Economic security system in the conditions of digital economy]. Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of Strategic Economic Research, 1, 40–47. https://en.econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/19/2024/06/1-2024-4.pdf.

6. Kyrylenko, S. V. (2024). Formuvannia innovatsiinoi ekosystemy pidpryiemnytstva v umovakh tsyfrovoi ekonomiky [Formation of an innovative ecosystem of entrepreneurship in the conditions of digital economy]. Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Bulletin of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 4, 36–42. https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42.

7. Krysovatyy, A. I., Sokhatska, O. M., Skavronska, I. V. (2018). Chetverta promyslova revoliutsiia: zmina napriamiv mizhnarodnykh investytsiinykh potokiv [The Fourth industrial revolution: changing directions of international investment flows]. Ternopil: Osadtsa Yu. V. [in Ukrainian].

8. Krysovatyy, I. A. (2020). Suchasna rynkova infrastruktura Ukrainy [Modern market infrastructure of Ukraine]. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference, Berlin, Germany, 87–88. https://eu-conf.com/events/research-work-in-the-system-of-training-teachers-in-technological-fields/

9. Pizhuk, O. I., Muraviov, V. Ye. (2020). Ekonomichni ta sotsialni naslidky tsyfrovizatsii natsionalnoho hospodarstva [Economic and social consequences of digitalization of the national economy]. Ekonomichnyi prostir – Economic Space, 163. https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-10.

10. Ptashchenko, O. (2023). Systema sotsialnoi bezpeky mista v umovakh tsyfrovoi transformatsii [Urban social security system in the conditions of digital transformation]. Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia – Bulletin of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 4, 41–46. https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-41-46.

11. Reznikova, N. V. (2021). Ekonomichna koniunktura rozvynenykh krain [Economic conditions of developed countries] (part. 1). Kyiv: Ahrar Media Hrup [in Ukrainian].

12. Reznikova, N. V., Panchenko, V. H., Rusak, D. M., Ivashchenko, O. A. (2022). Promyslovi ekosystemy v hlobalnykh lantsiuzhkakh stvorennia vartosti ta postavok: klastery, innovatsiini ta ekoindustrialni parky yak chynnyk staloho rozvytku [Industrial ecosystems in global value and supply chains: clusters, innovation and eco-industrial parks as a factor of sustainable development]. Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika – Bulletin of Mariupol State University. Economics, 23, 5–16. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-5-16.

13. Rusak, D., Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2022). Ryzyk-menedzhment hlobalnykh lantsiuhiv postavok: vrazlyvist i stiikist u fokusi stratehichnoho upravlinnia v umovakh hlobalnoi nevyznachenosti ekonomichnoi koniunktury [Risk management of global supply chains: vulnerability and resilience in the focus of strategic management under conditions of global economic uncertainty]. Ahrosvit, 21, 3–11. https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.21.3.

14. Shlapak, A. V., Ivashchenko, O. A. (2024). Upravlinnia sotsialnoiu bezpekoiu v umovakh tsyfrovoi ekonomiky: lokalnyi riven [Social security management in the conditions of digital economy: local level]. Biznes Inform – Business Inform, 1, 87–94. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-87-94.

DOI: 10.35774/sf2026.03.155
УДК 336.64:330.34

Богдан ПШИК
доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, pshykb1978@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7930-0791

ПРИЧИНИ ПОЯВИ І ПОШИРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Вступ. *Розвиток глобалізаційних процесів, цифрових технологій, зміна поведінки споживачів фінансових послуг та посилення конкуренції на фінансових ринках зумовлюють постійну трансформацію фінансового посередництва. За таких умов фінансові інновації стають важливим чинником підвищення ефективності роботи фінансових посередників, мобілізації капіталу та економічного зростання.*

Мета *– дослідити причини появи та поширення фінансових інновацій, обґрунтувати їхню роль для трансформації сфери фінансового посередництва і повоєнного відновлення економіки України.*

Результати*. Систематизовано ключові чинники появи фінансових інновацій: технологічний прогрес, цифровізація економіки, конкуренція, глобалізація фінансових ринків, регуляторні зміни, зростання складності управління ризиками, еволюція потреб споживачів фінансових послуг і прагнення до зниження трансакційних витрат. Запропоновано періодизацію розвитку фінансових інновацій, яка відображає їхню еволюцію як процес переходу від інституційних і продуктових змін до цифровізації та інтелектуалізації у сфері фінансового посередництва. Виокремлено чинники поширення фінансових інновацій (мережеві ефекти цифрових платформ, інституційна підтримка, розвиток цифрової інфраструктури, стандартизація технологічних рішень, доступність венчурного фінансування, міжнародна мобільність капіталу, інтеграція у глобальні фінансові мережі, підвищення фінансової грамотності населення). Розкрито зміст компонентів моделі TRICK та обґрунтовано доцільність її використання як теоретико-методологічного підґрунтя для формування стратегії розвитку фінансової індустрії, розроблення інноваційних інструментів для фінансування процесів післявоєнного відновлення й економічного зростання держави, а також оцінки впливу цифровізації, політики фінансових регуляторів і конкурентного середовища на обсяги й інтенсивність впровадження фінансових інновацій як дієвих засобів адаптації фінансової системи України до нових економічних викликів.*

Висновки*. Доведено, що фінансові інновації є закономірним результатом адаптації фінансових посередників до технологічних, економічних і регуляторних змін. Їхнє поширення сприяє цифровізації фінансового сектору, розвитку фінансової інклюзії, підвищен-*

© Богдан Іванович Пшик, 2026

ню ефективності розподілу фінансових ресурсів і розширенню інвестиційних можливостей. При цьому модель TRICK може слугувати теоретичною основою для формування і вибору інноваційних механізмів фінансування повоєнної реконструкції та модернізації економіки України.

***Ключові слова**: банки, глобалізація, інвестиційні ресурси, модель TRICK, повоєнна відбудова, фінансове посередництво, фінансові інновації, фінансові ринки, фінансові установи, цифровізація.*

Табл.: 2, бібл.: 12.

Bogdan PSHYK
Dr. Sc. (Economics), Prof., Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine,
pshykb1978@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7930-0791

REASONS FOR THE EMERGENCE AND DIFFUSION OF FINANCIAL INNOVATIONS IN FINANCIAL INTERMEDIATION

***Introduction.** The development of globalization processes, digital technologies, changes in the behavior of financial service consumers, and increasing competition in financial markets drive the continuous transformation of financial intermediation. Under such conditions, financial innovations become an important factor in enhancing the efficiency of financial intermediaries, mobilizing capital, and promoting economic growth.*

***The purpose** of the article is to investigate the reasons for the emergence and diffusion of financial innovations and to substantiate their role in the transformation of financial intermediation and the post-war recovery of Ukraine's economy.*

***Results**. The study systematizes the key drivers of financial innovation, including technological progress, economic digitalization, competition, financial market globalization, regulatory changes, increasing complexity of risk management, the evolving needs of financial service consumers, and the pursuit of lower transaction costs. A periodization of financial innovation development is proposed, reflecting its evolution from institutional and product innovations to digitalization and intellectualization within financial intermediation. The main factors contributing to the diffusion of financial innovations are identified, namely network effects of digital platforms, institutional support, digital infrastructure development, standardization of technological solutions, availability of venture financing, international capital mobility, integration into global financial networks, and improved financial literacy. The components of the TRICK model are examined, and its application as a theoretical and methodological framework for developing financial industry strategies, designing innovative instruments for financing post-war reconstruction and economic growth, and assessing the impact of digitalization, regulatory policies, and competitive pressures on the scale and intensity of financial innovation implementation as an adaptive mechanism for Ukraine's financial system is substantiated.*

***Conclusions**. Financial innovations are shown to be a natural outcome of financial intermediaries' adaptation to technological, economic, and regulatory changes. Their diffusion contributes to the digital transformation of the financial sector, the development of financial inclusion, greater efficiency in the allocation of financial resources, and expanded investment opportunities. The TRICK model can serve as a theoretical basis for the development and se-*

lection of innovative financing mechanisms for the post-war reconstruction and modernization of Ukraine's economy.

***Keywords**: banks; globalization; investment resources; TRICK model; post-war reconstruction; financial intermediation; financial innovations; financial markets; financial institutions; digitalization.*

JEL Classification: E44, F36, G20, E44.

Постановка проблеми. За останні кілька десятиліть одним із ключових чинників розвитку фінансових ринків, на який звертають особливу увагу представники наукових і фінансових кіл, є фінансові інновації, оскільки у світовій фінансовій системі спостерігається стрімке поширення інноваційних фінансових продуктів, інструментів і технологій. Поглиблення глобалізаційних процесів, динамічний розвиток цифрових технологій, зміна поведінки споживачів фінансових послуг та зростання конкуренції між фінансовими установами спричиняють постійне оновлення механізмів фінансового посередництва. У таких умовах фінансові інновації стають одним із ключових факторів підвищення ефективності функціонування фінансових ринків, мобілізації капіталу і підтримки економічного зростання. Особливої актуальності набувають дослідження причин появи та поширення фінансових інновацій, оскільки їхнє виникнення є результатом взаємодії багатьох економічних, технологічних, інституційних, соціальних і поведінкових чинників, а врахування їхнього впливу та розуміння закономірностей розвитку фінансових інновацій дає змогу оцінити перспективи трансформації фінансового сектору та сформувати ефективні механізми регулювання інноваційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть спостерігається значний інтерес до дослідження проблематики впливу фінансових інновацій на фінансові ринки та діяльність їхніх учасників з боку представників вітчизняної і зарубіжної економічної наук. Зокрема, Б. Кінг [1] обґрунтував концепцію "Bank 3.0", згідно з якою банки переходять у функціональну площину через інтеграцію у мобільні і цифрові застосунки, перестаючи поступово бути місцем (установою) для надання фінансових послуг. У праці Ф. Мишкіна [2] пошук інновацій у фінансовій сфері розглядається як один із базових чинників забезпечення прибуткової діяльності. Дослідження П. Туфано [3] присвячено визначенню їхніх функцій. Е. Кейн [4] та Дж. Сінкі [5] обґрунтували динамічну модель змін (модель TRICK) та її вплив на розвиток інновацій у сфері фінансового посередництва. Зв'язок між цифровою трансформацією та фінансовою стабільністю в умовах нестабільних ринків досліджено у праці Л. Аль-Шоуха та інших науковців [6].

Широкий спектр питань щодо ролі інновацій у забезпеченні стійкості й адаптивності фінансових ринків в умовах сучасних викликів став предметом досліджень низки українських вчених-економістів, серед яких варто виокремити праці С. Лєонова, С. Онишко, О. Савченка, А. Семенога, Н. Стоянець, І. Чуницької [7–11]. Однак поза увагою багатьох дослідників залишається виявлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками фінансових інновацій та їхнім впливом на структурні зміни у сфері фінансового посередництва. Окремої уваги потребують дослідження ролі фінансових

інновацій у процесах повоєнної відбудови економіки України.

Метою статті є дослідження причин появи та поширення фінансових інновацій, обґрунтування їхньої ролі для трансформації сфери фінансового посередництва та повоєнного відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток фінансових систем і ринків характеризується стрімким поширенням інноваційних фінансових продуктів, інструментів та технологій, що відбувається в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, зміни поведінки споживачів фінансових послуг, підвищення вимоги до діючих фінансових установ з боку органів державного регулювання та контролю, а також посилення вимог до фахівців, які здійснюють продаж фінансових продуктів, зокрема й з використанням складних фінансових схем. У таких умовах жодна фінансово-кредитна установа не може продуктивно діяти впродовж тривалого часу без ефективних принципів управління та підходів до вирішення стратегічних і оперативних завдань, а також впровадження відповідних інновацій у своєму бізнесі.

Тому з позицій сучасної економічної теорії поширення фінансових інновацій розглядається як закономірна реакція фінансового сектору на структурні зміни економічного середовища, які формують потребу в освоєнні нових сегментів сфери фінансового посередництва, диверсифікації фінансових операцій і створенні ефективних механізмів генерування прибутку [2, с. 393].

На думку П. Туфано, виникнення та розвиток фінансових інновацій зумовлені виконанням ними низки функцій, які одночасно є основними чинниками їхнього поширення. По-перше, фінансові інновації сприяють підвищенню ефективності функціонування ринків шляхом полегшення руху фінансових ресурсів. По-друге, вони забезпечують зниження негативного впливу інформаційної асиметрії для учасників ринків. По-третє, важливою функцією фінансових інновацій є скорочення трансакційних витрат, пов'язаних зі здійсненням фінансових операцій. По-четверте, інноваційні фінансові інструменти дають змогу оптимізувати податкове навантаження та адаптуватися до недосконалого регуляторного середовища. По-п'яте, їхній розвиток стимулюється глобалізацією фінансових ринків, що розширює можливості диверсифікації активів і використання сучасних механізмів управління ризиками. Зрештою, вагомим джерелом фінансових інновацій виступає науково-технічний прогрес, насамперед розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 239–240].

Погоджуючись загалом із думкою дослідника, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку фінансові інновації дедалі більше пов'язані не лише зі створенням нових фінансових інструментів, а й цифровою трансформацією бізнес-процесів фінансових посередників. Адже розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту, великих даних (Big Data), хмарних обчислень, блокчейн-технологій та машинного навчання відкриває нові можливості для створення принципово нових фінансових послуг. Це дає змогу скорочувати трансакційні витрати, прискорювати обробку фінансової інформації, підвищувати якість управління ризиками, забезпечувати персоналізацію фінансових послуг та розширювати доступ до фінансових ринків і фінансових установ. Саме технологічний розвиток став основою формування та розвитку фінтех-компаній, цифрових банків та широкого спектру цифрових фінансових сервісів.

Другим чинником появи фінансових інновацій є посилення конкуренції на фінансових ринках, що стимулює безперервний пошук нових способів підвищення ефек-

тивності діяльності. Прагнучи утримати вже сформовану клієнтську базу та зберегти ринкові позиції, фінансові посередники впроваджують інноваційні продукти, нові канали збуту та цифрові сервіси.

Третім чинником появи фінансових інновацій слід назвати глобалізацію фінансових ринків, в ході якої відбувається інтеграція національних фінансових систем і посилення міжнародного руху активів. Відкритість фінансових ринків спричиняє швидке поширення нових фінансових продуктів та технологій між країнами. Водночас розроблені в одному регіоні світу інноваційні рішення можуть за короткий час впроваджуватися установами інших країн, що суттєво прискорює процеси інноваційної трансформації фінансового посередництва.

Четвертий чинник – регуляторні особливості, під дією яких фінансові інновації часто виникають як реакція на зміни регуляторного середовища задля пошуку нових механізмів здійснення фінансових операцій та вдосконалення існуючих продуктів для мінімізації регуляторних обмежень.

П'ятим чинником доцільно вважати зростання складності управління ризиками з огляду на вплив фінансової нестабільності та високу волатильність фінансових ринків, що зумовлює необхідність розробки нових фінансових інструментів для хеджування ризиків (похідні фінансові інструменти, структуровані продукти, сек'юритизація активів).

Шостим чинником, під впливом якого відбуваються трансформації у сфері фінансового посередництва, є еволюція потреб споживачів фінансових послуг щодо покращення їхніх якісних параметрів щодо швидкості, доступності та зручності, адже переважна більшість сучасних споживачів прагнуть отримувати фінансові послуги дистанційно, у будь-який зручний момент та з мінімальними витратами часу. Це стимулює розвиток мобільного банкінгу, електронних платежів, цифрових гаманців, роботизованого інвестиційного консультування.

Сьомий чинник, який є вагомим стимулом появи фінансових інновацій, – це прагнення банків і небанківських фінансових установ до зниження трансакційних витрат, в результаті чого вони отримують можливість підвищувати прибутковість діяльності та пропонувати більш доступні і якісні продукти.

На основі огляду літературних джерел узагальнено факти появи основних фінансових інновацій у розрізі окремих етапів (табл. 1). Так, на першому етапі сформувалися базові інститути сучасної фінансової системи, які забезпечили організаційні засади фінансового посередництва. В межах другого етапу відбулося активне створення нових фінансових продуктів та інструментів, спрямованих на розширення можливостей залучення та розміщення капіталу. Третій етап характеризується інтенсивним розвитком складних фінансових інструментів і нових механізмів управління ризиками для оптимізації фінансових потоків та підвищення ефективності діяльності фінансових посередників. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій започаткувало четвертий етап – цифрову трансформацію фінансової сфери, в межах якої ключовим фактором розвитку інновацій стають інтернет-технології та мобільний зв'язок. Сучасний, шостий етап розвитку фінансових інновацій пов'язаний із широким використанням штучного інтелекту, машинного навчання та інших технологій, які ґрунтуються на автоматизованих алгоритмах ухвалення рішень.

Отже, еволюція фінансових інновацій демонструє поступовий перехід від удосконалення інституційної структури фінансового посередництва до створення нових продуктів, оптимізації фінансових процесів, цифровізації каналів надання фінансових послуг і, зрештою, інтелектуалізації фінансової діяльності.

Таблиця 1

Хронологія появи основних фінансових інновацій та їхнє значення для сфери фінансового посередництва*

Етап	Факти появи фінансових інновацій, рік появи	Значення для фінансового посередництва	Ключова характеристика етапу
I. Становлення інституційних фінансових інновацій (XVII ст. - середина XX ст.)	заснування Банку Англії (1694): поява перших кліринговых палат у Лондоні (1773); перші випуски іпотечних цінних паперів в США (1860-ті); створення фондового індексу Dow Jones Industrial Average (1896); створення Федеральної резервної системи США (1913)	заснування перших центральних банків, кліринговых палат і фондових бірж; формування ринків державного боргу; становлення інститутів фінансового посередництва	формування інфраструктури фінансового ринку
II. Розвиток продуктових фінансових інновацій (1950-1980 рр.)	поява першої банківської платіжної картки Diners Club (1950) та першої кредитної картки Bank Americard (Visa) (1958); встановлення першого банкомата у Великій Британії (1967); поява першого фонду грошового ринку (Money Market Fund) (1971); запровадження валютних ф'ючерсів (1972); заснування системи SWIFT (1973); перші операції сек'юритизації іпотечних активів (1977)	поява нових типів кредитних і депозитних продуктів (платіжні та кредитні інновації): платіжні картки, банкомати, електронні платежі, фонди грошового ринку	диверсифікація фінансових продуктів та розширення спектра фінансових послуг
III. Ера фінансового інжинірингу та процесних інновацій (1980-2000 рр.)	перший валютний своп (1980); поява процентних свопів (1980); початок програмної біржової торгівлі (1987); початок впровадження інтернет-банкінгу (1990); створення першого ETF – фонду (1993); заснування PayPal (1998)	становлення і розвиток фінансового інжинірингу – поява дерива-тивів, свопів, ETF, інтернет-банкінгу	зміна підходів до управління фінансовими активами та ризиками
IV. Цифровізація фінансового посередництва (2000-2020 рр.)	поширення алгоритмічної торгівлі (2020); поява концепції peer-to-peer кредитування (2005); запуск блокчейн-технології (2008); створення Bitcoin (2009); поширення robo-advisors (2014); розвиток Open Banking (2015); розвиток токенізації активів (2012-2017); швидке поширення цифрових платежів під час пандемії COVID-19 (2020).	цифровізація фінансових послуг та поява нових форм небанківського фінансового посередництва	інтернет-технології та мобільний зв'язок стають ключовим фактором розвитку інновацій та надання фінансових послуг
V. Інтелектуалізація фінансових інновацій (з 2020 р. до сьогодення)	активний розвиток DeFi (2020); запуск пілотних проєктів цифрових валют центральних банків (2022); інтеграція штучного інтелекту в банківську та інвестиційну діяльність (2023 і до тепер)	фінансове посередництво, яке дедалі більше ґрунтується на автоматизованих алгоритмах ухвалення рішень	перехід від цифровізації до інтелектуалізації фінансових процесів і ухвалення рішень

* Складено на основі [1–5; 8; 11].

Якщо на ранніх етапах головною метою інновацій було розширення можливостей мобілізації та перерозподілу капіталу, то на сучасному етапі їхнє призначення полягає в автоматизації ухвалення рішень, підвищенні якості управління ризиками, персоналізації фінансових послуг та забезпеченні більш ефективного функціонування фінансового посередництва в умовах цифровізації усіх сфер суспільного життя. Це дає підстави розглядати інтелектуальні фінансові інновації як новітню стадію еволюції глобальної фінансової системи.

Що ж стосується поширення фінансових інновацій, цей процес забезпечується впливом чинників, які формують сприятливе середовище для впровадження нових фінансових продуктів, послуг і бізнес-моделей, а саме:

1. Мережевий ефект фінансових екосистем, що виявляється у збільшенні кількості її користувачів та посиленні ефективності взаємодії між ними. Саме завдяки

мережевому ефекту відбувається стрімкий розвиток цифрових банків, платіжних систем, платформ P2P-кредитування, краудфандингу та маркетплейсів фінансових послуг, завдяки яким нові фінансові рішення швидко масштабуються та набувають масового поширення. Яскравим прикладом мережевого ефекту є екосистема Приват24, яка об'єднує більш ніж 13,6 млн користувачів платіжних, кредитних, інвестиційних та торговельних сервісів, які пропонують у її межах [12].

2. Інституційна підтримка інновацій, яка реалізується через посилену увагу до питань розвитку фінансових інновацій з боку держави, фінансових регуляторів та міжнародних фінансових інституцій. Завдяки цьому відбувається створення регуляторних "пісочниць", програм стимулювання фінтех-компаній, механізмів захисту інвесторів, що сприяє зниженню ризиків упровадження нових фінансових продуктів, підвищує довіру учасників ринку до інновацій.

3. Розвиток цифрової інфраструктури, що характеризується розширенням доступу до швидкісного інтернету, хмарних технологій, цифрових ідентифікаційних систем та засобів кіберзахисту. Це створює технічне підґрунтя для функціонування фінансових сервісів та пришвидшення процесів інтеграції інновацій у діяльність фінансових посередників.

4. Стандартизація технологій і бізнес-процесів, яка виступає важливим фактором дифузії фінансових інновацій через використання єдиних стандартів передачі даних, відкритих програмних інтерфейсів (API) та міжнародних платіжних стандартів, що забезпечує сумісність різних фінансових екосистем та скорочує витрати на впровадження інновацій.

5. Розширення доступу до джерел венчурного фінансування, що забезпечує підтримку фінансових інновацій за рахунок ресурсів венчурних фондів, бізнес-ангелів та інших інституцій ризикового інвестування. Завдяки їм з'являються можливості підтримки стартапів ще на початкових стадіях розвитку, що дає змогу розробляти нові продукти, тестувати бізнес-моделі та масштабувати інноваційні рішення на національному й міжнародному рівнях.

6. Міжнародна мобільність капіталу, яка реалізується через створення сприятливих умов для поширення фінансових інновацій, що дає можливість інвесторам оперативно спрямовувати фінансові ресурси до країн із найвищим інноваційним потенціалом, залучати іноземні інвестиції для впровадження нових технологій, значно прискорювати міжнародну дифузію інновацій.

7. Інтеграція фінансових посередників у глобальні фінансові мережі шляхом активної взаємодії через міжнародні платіжні системи, фінансові платформи, фондові і валютні біржі, міжбанківські мережі та кореспондентські рахунки, що сприяє швидкому обміну інноваційними практиками.

8. Підвищення фінансової грамотності населення з огляду на розширення можливостей населення щодо здобуття фінансової освіти та цифрових навичок, що відчутно підвищує попит на інноваційні фінансові послуги. Обізнані споживачі активно використовують мобільний банкінг, електронні платежі, цифрові інвестиційні платформи, страхові технології та інші інноваційні продукти.

На нашу думку, процеси появи та проникнення інновацій у сфері фінансового посередництва можна найкраще пояснити завдяки динамічній моделі змін (моделі TRICK), запропонованій американським економістом Едвардом Кейном [4]. Згодом Дж. Сінкі здійснив наукове обґрунтування цієї моделі з позицій застосування у сфері банківського менеджменту та індустрії фінансових послуг, що формує уявлення про реакцію фінансових посередників на зміни

зовнішнього середовища шляхом впровадження фінансових інновацій [5, с. 59–64]. Ця модель містить такі складові: T(Technology) – технології надання фінансових послуг, які впливають на зміну внутрішніх процесів фінансової установи; R (Regulation) – зміни у регуляторному середовищі фінансового посередництва, використання методів уникнення законодавчих і нормативних обмежень, що сприяє розробленню нових видів продуктів; I (Interest-rate volatility) – невизначеність і фінансові ризики, під впливом яких відбувається створення інструментів управління ними; C (Competition) – посилення конкуренції, що зумовлює вдосконалення характеристик послуг; K (Kapital) – забезпечення адекватності капіталу та його ефективне використання.

Вплив складових цієї моделі на розвиток інновацій у сфері фінансового посередництва слід аналізувати відповідно до результату взаємодії групи взаємопов'язаних чинників, водночас спроба виокремити пріоритетну компоненту моделі TRICK не позбавлена змісту. Якщо прийняти за постійні величини обсяг клієнтури (компонента "С") і адекватність капіталу (компонента "К"), отримаємо три фактори, які впливають на процес появи фінансових інновацій: технології, управління ризиком та регуляторне середовище. Цілком очевидно, що поява інновацій найбільше зумовлена такими чинниками, як управління ризиками (компонент "I") та оволодіння сучасними технологіями (компонент "Т"), причому останній є суттєвішим. Це пояснюється тим, що у сучасному світі відбувається зміна поглядів на сутність активів і капіталу. Фізичний капітал стає менш значним, порівняно з інтелектуальним капіталом, який має нематеріальне джерело утворення, – це інформація, знання, які здатні створювати вартість. Тому збільшення капіталу слід розглядати крізь призму накопичення та використання інформації.

Таким чином, поєднання моделі "TRICK" з інтересом дає формулу змін, яка дає змогу розповсюджувати фінансові інновації:

TRICK + Інтерес = Фінансова інновація

Під інтересом передусім варто розуміти використання вигідних можливостей. Беручи за основу конкуренцію та ефективний ринок, потенційним джерелом вигідних можливостей можна вважати недосконалість та неефективність діяльності. Очевидно, що за наявності конкуренції з часом зможуть зайняти провідні позиції ті фінансові установи, чия діяльність потребуватиме найменших витрат. Однак при цьому не слід забувати, що подібних вигід неможливо досягнути без відповідних витрат, які викликані консолідацією, ймовірними кризовими явищами та фінансовою нестабільністю. Тому протиріччя між економією і необхідністю значних інвестицій є одним із непростих питань сучасності, на яке слід знайти адекватну відповідь. Хоча споживачі значно виграють, оскільки впровадження інновацій дасть змогу отримувати їм фінансові продукти кращої якості за нижчою ціною. Однак бажання відповідати вимогам часу змушує фінансові установи збільшувати витрати на нові технології, розвивати електронні канали збуту їхніх послуг.

У сучасних умовах для України модель TRICK має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки дає змогу пояснити наявні процеси трансформації фінансового посередництва і визначити перспективні напрями розвитку фінансових інновацій на шляху інтеграції до європейського фінансового простору та з урахуванням перспектив післявоєнного відновлення економіки. Ця модель може слугувати теоретичною основою для обґрунтування пріоритетів розвитку фінансових інновацій, формування політики розвитку фінансового сектору, об-

ґрунтування причин і наслідків трансформації фінансового посередництва, а також розроблення інноваційних фінансових продуктів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів для післявоєнної відбудови економіки України.

У табл. 2 наведено основні фінансові інновації у розрізі кожного елемента моделі, використання яких буде доцільним для мобілізації й використання фінансових ресурсів для цілей повоєнної відбудови економіки України.

Звідси випливає, що у контексті повоєнної відбудови України найбільше значення матимуть такі чинники, як технологічний розвиток, вдосконалення регуляторної бази та пошук нових джерел фінансових ресурсів. Саме ці чинники повинні стати основою формування інноваційної моделі фінансового посередництва, здатної забезпечити масштабне залучення інвестицій для реконструкції інфраструктури, модернізації економіки та прискорення інтеграції України до європейського фінансового простору.

Висновки. Поява та поширення фінансових інновацій у сфері фінансового посередництва є закономірними тенденціями сьогодення, що зумовлено впливом процесів глобалізації, технологічного прогресу, цифровізації економіки, посиленням конкуренції на фінансових ринках, зміною регуляторного середовища, трансформацією потреб клієнтів та прагненням до зниження трансакційних витрат. Дію цих чинників посилюють мережевий ефект цифрових платформ, інституційна підтримка інновацій, розвиток цифрової інфраструктури, а також міжнародна мобільність капіталу та поступове підвищення рівня фінансової обізнаності населення.

Еволюція фінансових інновацій демонструє поступовий перехід від удосконален-

Таблиця 2

Значення моделі TRICK для повоєнної відбудови економіки України*

Елемент моделі	Зміст елемента	Значення для повоєнної відбудови України
T-Technology (технологічний прогрес)	розвиток цифрових технологій, фінтеху, штучного інтелекту, блокчейну, хмарних сервісів та автоматизації фінансових процесів	створення цифрових платформ, залучення інвестицій та фінансування інфраструктурних проєктів, прозорий моніторинг використання коштів відбудови на основі використання технології блокчейн, розвиток цифрового банкінгу, токенізація активів, цифрові державні і муніципальні облігації та інноваційні механізми управління ризиками проєктів реконструкції на базі штучного інтелекту
R - Regulation (регуляторне середовище)	вплив державного регулювання, нагляду та законодавчих обмежень на діяльність фінансових посередників.	регуляторна модернізація, що виступатиме каталізатором формування нових джерел капіталу, а гармонізація фінансового законодавства з нормами ЄС сприятиме вдосконаленню існуючих та появі нових фінансових інструментів, фондів відбудови, розвитку державно-приватного партнерства, зеленого фінансування та залученню міжнародного капіталу
I - Interest-rate volatility (невизначеність і фінансові ризики)	вплив інфляції та ризиків на фінансову систему, що може стати стимулом для появи інноваційних фінансових продуктів	фінансова невизначеність і вплив ризиків, які формують попит на інструменти хеджування, продукти зі страхування інвестиційних ризиків, механізми гарантування кредитів і вкладень у цінні папери, що є необхідними для залучення приватного капіталу до проєктів відбудови
C - Competition (конкуренція)	посилення конкуренції між банками, небанківськими фінансовими установами та фінтех-компаніями	вплив конкуренції, що стимулює розроблення нових інвестиційних продуктів для фінансування реконструкції, нових інструментів і платформ колективного інвестування, краудфандингу, краудінвестингу, цифрових сервісів для бізнесу та населення
K – Kapita (дефіцит капіталу)	дефіцит фінансових ресурсів, необхідність їхнього раціонального використання та формування попиту на нові механізми залучення	обмеженість власних ресурсів, що стимулює створення інноваційних механізмів залучення коштів: інфраструктурних облігацій, фондів реконструкції та розвитку громад (ендавментів), сек'юритизації активів, токенізації майнових прав, змішаного (blended) фінансування та муніципальних інвестиційних фондів

* Складено автором.

ня інституційної структури фінансового посередництва до створення нових продуктів, оптимізації фінансових процесів, цифровізації каналів надання фінансових послуг і, зрештою, інтелектуалізації фінансової діяльності. Цей процес доцільно розглядати крізь призму послідовної зміни етапів, на кожному з яких домінували ті чи інші типи інновацій: інституційні, продуктові, процесні, цифрові та інтелектуальні.

Причини появи та поширення фінансових інновацій слід пояснювати на основі використання динамічної моделі TRICK, яка розглядає їх як результат адаптації фінансових посередників до змін технологічного, економічного та регуляторного середовища. Для України модель TRICK є корисною тим, що дає змогу не лише аналізувати сучасні тенденції розвитку сфери фінансового посередництва, а й прогнозувати перспективні напрями трансформації фінансового сектору та виокремити дієві інноваційні інструменти для фінансування процесів післявоєнного відновлення й економічного зростання держави. Ця модель може виступати теоретичним підґрунтям для формування стратегії розвитку вітчизняної фінансової індустрії, а також оцінки впливу цифровізації, політики фінансових регуляторів і конкурентного середовища на обсяги та інтенсивність впровадження фінансових інновацій як дієвих засобів адаптації фінансової системи України до нових економічних викликів.

Водночас активне впровадження фінансових інновацій супроводжується виникненням додаткових ризиків для фінансової стабільності, що проявляються через посилення впливу нестабільності фінансового ринку, кіберзагроз, появи нових видів фінансового шахрайства та надмірну складність окремих фінансових продуктів, що потребує подальших наукових пошуків у напрямі розроблення дієвих механізмів захисту від їхнього негативного впливу.

Список використаних джерел

1. King B. Bank 3.0: Why Banking Is No Longer Somewhere You Go, But Something You Do. Singapore: Marshall Cavendish International, 2013. 399 p.

2. Mishkin F. S., Eakins S. Financial Markets and Institutions. 10th ed. Boston: Pearson, 2018. 704 p.

3. Tufano P. Financial Innovation and First Mover Advantages. Journal of Financial Economics. 1989. № 25. P. 213–240. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0304405X89900822.

4. Kane E. J. Accelerating Inflation, Technological Innovation, and the Decreasing Effectiveness of Banking Regulation. Journal of Finance. 1981. Vol. 36. No. 2. P. 355–367. URL : https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1406201.

5. Sinkey J. F. Commercial Bank Financial Management in the Financial-Services Industry. 6th ed. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall, 2002. 696 p.

6. Al-Shouha L., Khasawneh O., Ahmad Al-naimat M., Elqawaqneh S. The nexus between digitaltransformation and financial sustainability: Does firm size matter? The Jordanian experience (manufacturing sector). Investment Management and Financial Innovations. 2025. Vol. 22. P. 70–82. https://doi.org/10.21511/imfi.22(4).2025.06.

7. Kirichok O., Hurochkina V., Zhanseitova G., Dudchenko V., Rubanov P., Babaiev D., Lyeonov S. Can AI readiness and strong institutions curb AML risk? Cross-country evidence from paneldata. Public and Municipal Finance. 2025. Vol. 14. P. 56–76. https://doi.org/10.21511/pmf.14(4).2025.05.

8. Онишко С. В., Коваленко Ю. М., Виговська В. В. Інноватика на фінансових ринках : монографія; за наук. ред. д.е.н., професора С. В. Онишко. Ірпінь: Ун-т держ. фіскальної служби України, 2018. 466 с.

9. Сукач О.М., Савченко С.О. Науково-методологічні інструменти оцінки впливу фінансових інновацій на фінансовий ринок. Соціальна

економіка. 2025. № 70. С. 122–132. https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-70-11.

10. Чуницька І. І. Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 49. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-60.

11. Дюк Р. І. Еволюція бізнес-моделей фінансового сектору: від традиційних банків до платформних екосистем. Економіка і регіон. 2025. № 2. С. 155–160. URL : https://journals.nupp.edu.ua/eir/uk/article/view/3800/3172.

12. Мазур І. Кількість клієнтів ПриватБанку перевищила 18 млн Редактор. 23.10.2025. URL : https://redaktor.com.ua/2025/10/23/kilkist-kliyentiv-pryvatbanku-perevyshhyla-18-mln.

References

1. King, B. (2013). Bank 3.0: Why Banking Is No Longer Somewhere You Go, But Something You Do. Singapore: Marshall Cavendish International.

2. Mishkin, F. S., Eakins, S. (2018). Financial Markets and Institutions; 10th ed.Boston: Pearson.

3. Tufano, P. (1989). Financial Innovation and First Mover Advantages. Journal of Financial Economics, 25, 213–240. Available at : https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0304405X89900822.

4. Kane, E. J. (1981). Accelerating Inflation, Technological Innovation, and the Decreasing Effectiveness of Banking Regulation. Journal of Finance, 36 (2), 355–367. Available at: https://www.scirp.org/reference/referencespapers? referenceid=1406201.

5. Sinkey, J. F. (2002). Commercial Bank Financial Management in the Financial-Services Industry; 6th ed. Upper Saddle River. New Jersey: Prentice Hall.

6. Al-Shouha, L., Khasawneh, O., Ahmad Al-naimat, M., Elqawaqneh, S. (2025). The nexus between digitaltransformation and financial sustainability: Does firm size matter? The Jordanian experience (manufacturing sector). Investment Management and Financial Innovations, 22, 70–82. https://doi.org/10.21511/imfi.22(4).2025.06 [in Ukrainian].

7. Kirichok, O., Hurochkina, V., Zhanseitova, G., Dudchenko, V., Rubanov, P., Babaiev, D., Lyeonov, S. (2025). Can AI readiness and strong institutions curb AML risk? Cross-country evidence from paneldata. Public and Municipal Finance, 14, 56–76. https://doi.org/10.21511/pmf.14(4).2025.05.

8. Onyshko, S. V., Kovalenko, YU. M., Vyhovs`ka, V. V. (2018). Innovatyka na finansovykh rynkakh [Innovation in financial markets]. (Ed. S. V. Onyshko). Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine [in Ukrainian].

9. Sukach, O., Savchenko, S. (2025). Naukovo-metodolohichni instrumenty otsinky vplyvu finansovykh innovatsiy na finansovyy rynok [Scientific and methodological tools for assessing the impact of fi nancial innovations on the fi nancial market]. Sotsialna ekonomika – Social Economics, 70, 122–132. https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-70-11 [in Ukrainian].

10. Chunytska, I. I. (2023). Vplyv tsyfrovykh tekhnolohiy na rozvytok finansovoho rynku Ukrainy [The impact of digital technologies on the development of Ukraine's financial market]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 49. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-60.

11. Dyuk, R. I. (2025). Evoliutsiia biznes-modeley finansovoho sektoru: vid tradytsiynykh bankiv do platformnykh ekosystem [Evolution of financial sector business-models: From traditional banks to platform ecosystems]. Ekonomika i rehion – Economy and Region, 2, 155–160. Available at: https://journals.nupp.edu.ua/eir/uk/article/view/3800/3172.

12. Mazur, I. (2025). Kilkist kliientiv PryvatBanku perevyshchyla 18 mln [PrivatBank's customer base has exceeded 18 million]. Redaktor – Editor. Available at: https://redaktor.com.ua/2025/10/23/kilkist-kliyentiv-pryvatbanku-perevyshhyla-18-mln.

DOI: 10.35774/sf2026.03.166
УДК 336.76:004.7

Денис ЩЕРБАТИХ
кандидат економічних наук, доцент, Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет", Київ, Україна, denys.shcherbatykh@e-u.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0990-8376
Володимир ОВСІЄНКО
аспірант, Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет", Київ, Україна, volodumur.ovsienko@e-u.edu.ua
ORCID ID: 0009-0001-4763-2537

ПЕРСПЕКТИВИ МОНЕТИЗАЦІЇ ТОКЕНІЗОВАНИХ АКТИВІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, РИНКОВА ДИНАМІКА ТА СЦЕНАРНИЙ АНАЛІЗ

Вступ. *Глобальний ринок токенізованих реальних активів перевищив 30 млрд дол. США у 2025 р., що свідчить про інституційну легітимізацію блокчейну як фінансової інфраструктури. Конвергенція технологій розподіленого реєстру, смарт-контрактів та інституційного попиту формує принципово новий клас фінансових інструментів цифрової економіки.*

Мета *– систематизувати теоретичні засади токенізації активів, проаналізувати ринкову динаміку RWA та розробити сценарний прогноз розвитку ринку до 2035 р.*

Результати*. Систематизовано п'ять монетизаційних моделей і тришарову архітектуру токенізації (off-chain formalization, information bridging, RWA protocol). Здійснено порівняльний аналіз регуляторних режимів ЄС (MiCA), США (SEC) та Сінгапуру (MAS). На основі методології Shell-сценаріїв побудовано три ринкові траєкторії: базовий (3,2 трлн дол. США), оптимістичний (7 трлн. дол. США), консервативний ($1,4 трлн дол. США) до 2035 р.*

Висновки*. Токенізація є незворотним структурним зрушенням фінансової системи. Завершення підзаконної бази до Закону "Про віртуальні активи" є для України стратегічним інструментом залучення міжнародного капіталу для повоєнної реконструкції.*

Ключові слова: *токенізація, токенізація фізичних і фінансових активів, RWA, DeFi, смарт-контракти, моделі монетизації, MiCA, ERC-стандарти, сценарний аналіз, цифрова економіка.*

Табл.: 3, бібл.: 12.

© Денис Володимирович Щербатих, Володимир Володимирович Овсієнко, 2026

Denys SHCHERBATYKH
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Private Higher Education Establishment "European University", Kyiv, Ukraine, denys.shcherbatykh@e-u.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0990-8376
Volodymyr OVSIIENKO
Postgraduate student, Private Higher Educational Establishment "European University", Kyiv, Ukraine, volodumur.ovsienko@e-u.edu.ua
ORCID ID: 0009-0001-4763-2537

PROSPECTS FOR MONETIZATION OF TOKENIZED ASSETS: THEORETICAL BASIS, MARKET DYNAMICS AND SCENARIO ANALYSIS

Introduction. *The global market of tokenized real-world assets exceeded $30 billion in 2025, confirming the institutional legitimacy of blockchain as financial infrastructure. The convergence of distributed ledger technologies, smart contracts, and institutional demand for efficient asset management mechanisms forms a fundamentally new class of financial instruments in the digital economy.*

The purpose *of the article is to systematize the theoretical foundations of asset tokenization, analyse RWA market dynamics, and develop scenario forecasts for market development through 2035.*

Results*. Five monetization models and a three-layer tokenization architecture (off-chain formalization, information bridging, RWA protocol) are systematized. A comparative analysis of EU (MiCA), US (SEC) and Singapore (MAS) regulatory regimes is conducted. Based on Shell scenario planning methodology, three market trajectories are constructed: baseline (3.2 trillion), optimistic ($7 trillion), conservative ($1.4 trillion) by 2035.*

Conclusions*. Tokenization represents an irreversible structural shift in the financial system. Completing subordinate legislation to the Virtual Assets Act is Ukraine's strategic tool for attracting international capital for post-war reconstruction.*

Keywords*: asset tokenization, RWA, DeFi, smart contracts, monetization models, MiCA, ERC standards, scenario analysis, digital economy, digitalization.*

JEL Classification: G15, G18, G23, O16.

Постановка проблеми. Глобальна фінансова система переживає структурну трансформацію, зумовлену конвергенцією технологій розподіленого реєстру, програмованих смарт-контрактів та інституційного попиту на ефективніші механізми управління активами. У центрі цієї трансформації – токенізація: процес перетворення будь-якого активу на цифровий запис у блокчейні, що програмно відтворює його юридичні й економічні властивості.

Якщо ще у 2019 р. токенізація залишалася переважно концептуальним явищем, то у 2025 р. загальний обсяг ринку токенізованих реальних активів (Real-World Assets, RWA) без урахування стейблкоїнів перевищив 30 млрд дол. США. При включенні USDT ($130+ млрд) та USDC ($40+ млрд) загальна цифра перевищує 200 млрд дол. [1]. Прогнозований обсяг ринку до 2035 р. – від 1,4 до 7 трлн дол. залежно від сценарію – робить токенізацію одним із найзначніших структурних зрушень у фінансовій індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади токенізації та функціонування протоколів децентралізованих

фінансів (DeFi) закладено у працях F. Schär [2], які формують концептуальне підґрунтя фінансових ринків на основі блокчейну. Правові виклики та регуляторну архітектуру (зокрема, імплементацію норм MiCA) ґрунтовно досліджують D. A. Zetzsche, D. W. Arner, R. P. Buckley [3, 4], формулюючи базис для легалізації криптоактивів у ЄС. Роль технічної інфраструктури розкривається у робочому документі ESMA [1], де розроблено категоризацію смарт-контрактів та визначено оракулів як критичну ланку надійності RWA-інфраструктури. Своєю чергою, E. Zhitomirskiy, S. Schmid та M. Walther [5] аналізують конкретну архітектуру смарт-контрактів для автоматизованих виплат дивідендів, доводячи, що усунення інституційного шару трансфер-агентів дає змогу знизити щорічні операційні витрати на 0,3–1,5% від обсягу активів.

Ринкова динаміка та механізми ліквідності токенізованих активів є предметом емпіричних досліджень R. Laschinger та співавторів [6], які на прикладі токенізації нерухомості підтверджують економічну ефективність фракціоналізаційних моделей. Макроекономічні аспекти ринкової динаміки досліджує Bank for International Settlements (BIS) [7], оцінюючи потенційний приріст від підвищеної мобільності застав у DLT-середовищі у понад 100 млрд дол. США щорічно.

Сценарний аналіз та прогнозування розвитку ринку токенізації переважно подано в аналітичних звітах провідних консалтингових і фінансових інституцій. Так, фахівці McKinsey & Company [8] систематизують трансформаційний потенціал токенізації, прогнозуючи базовий сценарій розвитку ринку на рівні 2 трлн дол. США до 2030 р. Аналітики Citigroup [9] оцінюють потенційний ринок приватних токенізованих активів у 5 трлн дол. США до 2030 р., акцентуючи увагу на демократизації доступу до інвестицій. Додаткові оцінки щодо перспектив ончейн-токенізації в умовах ринкової турбулентності подано у дослідженнях Boston Consulting Group [5; 10].

Попри значний масив досліджень, питання комплексної систематизації моделей монетизації токенізованих активів, їхньої тришарової архітектури та розробки оновлених сценарних прогнозів розвитку ринку до 2035 р. залишаються недостатньо розробленими, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є систематизація теоретичних засад токенізації активів, аналіз поточного стану ринку RWA та розробка сценарного прогнозу до 2035 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторське бачення досліджуваної проблематики ґрунтується на комплексному підході до еволюції цифрових активів. Щодо теоретичних засад, ми розглядаємо токенізацію не просто як технологічну інновацію, а як фундаментальний інституційний зсув, що потребує інтеграції правового, технологічного та ринкового рівнів в єдину архітектуру. У контексті ринкової динаміки, на нашу думку, ключовим драйвером переходу від спекулятивної до інституційної фази є здатність токенізованих активів генерувати стабільний безризиковий дохід, що перевищує традиційні аналоги завдяки усуненню посередників. З погляду сценарного аналізу наше бачення полягає у тому, що довгострокові траєкторії розвитку ринку залежатимуть не стільки від технологічної масштабованості блокчейнів, скільки від темпів глобальної регуляторної гармонізації та впровадження CBDC як нативного засобу розрахунків.

Відповідно до цього, токен у фінансово-економічному розумінні – це якісно новий вид фінансового інструменту, що поєднує властивості цінного паперу, договору та розрахункового засобу в єдиному програмованому об’єкті. Його фундаментальна відмін-

ність від традиційних інструментів полягає у програмованості: права, зобов'язання та умови їхнього виконання вбудовані безпосередньо в код смарт-контракту і є самовиконуваними без потреби в посередниках [5].

У сучасній науковій і фаховій літературі сформувалася чотирирівнева типологія токенів [1]. RWA tokens – найширший клас; охоплюють токенізовані казначейські зобов'язання, нерухомість, кредитні портфелі та корпоративні облігації; їхня ключова монетизаційна характеристика – стабільний грошовий потік і прив'язка до традиційних фінансових інструментів. Security tokens (STO) є цифровими аналогами цінних паперів, підпадають під дію законодавства про ринки капіталу (SEC, ESMA) та забезпечують права на дивіденди, голосування і ліквідаційну частку. Utility tokens надають доступ до платформи; їхня вартість визначається функціональним попитом, а не грошовим потоком активу. NFT (Non-Fungible Tokens) засвідчують право власності на унікальний неподільний актив і монетизуються через первинний продаж та роялті вторинного ринку.

Відмінність токенізованого активу від традиційного цінного паперу є не лише технічною, а й економічною. Традиційний цінний папір функціонує у фрагментованій інфраструктурі: депозитарій, брокер, клірингновий центр, реєстратор – кожен елемент додає витрати та час розрахунків (T+2). Токен консолідує всі ці функції у смарт-контракті, забезпечуючи розрахунки в режимі реального часу (T+0) [8]. Тестування Project Guardian MAS підтвердило скорочення циклу розрахунків із T+2 до T+0 та зниження трансакційних витрат на 65%.

Операційним фундаментом токенізації є екосистема ERC-стандартів Ethereum. ERC-20 забезпечує базову взаємозамінність (стейблкоїни, токенізоване золото PAXG, частки фондів). Характеристики основних стандартів систематизовано у табл. 1.

Zhitomirskiy, Schmid та Walther у дослідженні 2023 р. аналізують конкретну архітектуру смартконтрактів для автоматизованих виплат дивідендів і доводять, що усунення інституційного шару трансфер-агентів дає змогу знизити операційні витрати на 0,3–1,5% від активів щорічно [5].

Таблиця 1

Характеристика ERC-стандартів Ethereum для токенізації RWA*

Стандарт	Тип токену	Основна функція	Застосування в RWA	Регуляторна відповідність
ERC-20	Fungible	Базова взаємозамінність	Стейблкоїни, токенізоване золото (PAXG), частки фондів	Низька
ERC-721	Non-Fungible	Кодування унікальності	Нерухомість, твори мистецтва	Середня
ERC-1155	Hybrid	Одночасне управління fungible і non-fungible	Ігрові активи, мультиклас RWA	Середня
ERC-1400	Security Token	Контроль передачі для цінних паперів	STO, корпоративні облігації	Висока
ERC-3643 (T-REX)	Regulated RWA	On-chain реєстр ідентичностей; de-facto стандарт MiCA	Goldman Sachs, SocGen, BNP Paribas; EIB	Дуже висока
ERC-2222	Dividend	Стандартизація регулярних виплат	Дивіденди, орендна плата, купони	Висока
ERC-4626	Vault	Стандартизація DeFi-vault для прибуткових стратегій	Протоколи ліквідності Aave, Compound	Середня

* Складено на основі [1].

Аналізуючи ринкову динаміку, було виокремлено три якісно відмінні фази розвитку ринку токенізації. Спекулятивна фаза (2017–2019), коли ICO залучили понад 20 млрд дол., однак 80% проєктів виявилися економічно нежиттєздатними. Інфраструктурна фаза (2020–2022), коли DeFi досяг піку TVL – 180 млрд дол. у листопаді 2021 р. Інституційна фаза (2023 – донині), коли якісний перехід до токенізації реальної економіки; CAGR ~60% проти ~7% глобального фондового ринку [7].

Станом на початок 2025 р. загальний RWA-ринок без стейблкоїнів перевищував 30 млрд дол. США. Структура ринку: кредити та облігації – 30%, казначейства – 26%, нерухомість – 18%, commodities – 16%, інше – 11% [1]. Токенізовані казначейства зросли на +80% за рік – до 7,4 млрд дол. США; найбільші продукти: BlackRock BUIDL ($2+ млрд), Franklin Templeton BENJI, Ondo Finance OUSG. Такий рівень попиту зумовлений поєднанням безризикової прибутковості (~5% у 2024–2025 рр.) з ліквідністю блокчейну – це ідеально для RWA.

Отже, вибір блокчейн-мережі є стратегічним рішенням, що визначає витрати, рівень децентралізації, доступ до ліквідності та регуляторну відповідність. Ethereum зберігає домінування: 12,3 млрд дол. США RWA (79% ринку) завдяки найбільшій DeFi-екосистемі та інституційній підтримці (Fireblocks, Anchorage). Провідна тенденція 2025 р.: гібридна архітектура – приватна мережа для первинного розміщення і комплаєнсу, публічний Ethereum – для вторинної ліквідності.

Уточнюючи теоретичні засади, пропонуємо власне бачення процесу токенізації активу, що реалізується через три послідовні рівні, кожен із яких є необхідною передумовою для наступного [1]. Систематизовану архітектуру процесу токенізації наведено в табл. 2.

Перший рівень – Off-Chain Formalization – є фундаментом всієї конструкції. На цьому рівні відбувається формалізація економічної цінності активу, підтвердження права власності та юридичне структурування через SPV. Без якісного першого рівня вся конструкція юридично неспроможна. Другий рівень – Information Bridging – вирішує центральну технічну проблему, що полягає в необхідності використання оракулів (насамперед Chainlink), що передають у смарт-контракти поточну вартість активу та регуляторні події. ESMA у Working Paper 2024 р. характеризує оракулів як критичну ланку [7]. Третій рівень формує ринок, а також дбає про первинне розміщення, формування книги ордерів та вторинний обіг.

Таблиця 2

Тришарова архітектура процесу токенізації RWA*

№	Рівень	Ключові елементи	Роль у токенізації
I	**Off-Chain Formalization (Фундамент)**	▪ Оцінка та Due Diligence активу ▪ Перевірка права власності ▪ Юридичне структурування (SPV / траст) ▪ Аудит і правовстановлюючі документи	Правова основа токенів (SPV, трасти)
II	**Information Bridging (Оракули та RegTech)**	▪ Оракули (Chainlink, Pyth) – передача вартості активу ▪ On-chain KYC / AML (RegTech) ▪ Автоматична перевірка регуляторних подій ▪ ESMA: оракули – критична ланка надійності	Технічна ланка між офчейн активом і блокчейном
III	**RWA Protocol (Попит і Пропозиція)**	▪ Первинне розміщення (STO / ITO) ▪ Формування книги ордерів ▪ Вторинний обіг на ліцензованих / DEX біржах ▪ Координація з off-chain інфраструктурою	Ринок токенів: первинне і вторинне розміщення

* Складено на основі [1; 7].

Монетизація токенізованих активів принципово відрізняється від традиційної фінансової моделі за трьома параметрами: швидкістю генерації доходу, доступністю ринків та структурою витрат. Виокремлюємо п'ять концептуальних моделей [1; 8].

Перша – комісійна модель (Transaction & Service Fees). Платформа або біржа стягує комісію з кожної трансакції (0,1–2%). Перевагами є передбачуваний, прямо пропорційний обсягу грошовий потік і необмежена масштабованість. Характерна для Securitize, Polymath.

Друга – модель розподілу доходу (Revenue Sharing / Yield). Власники токенів отримують частку доходу від базового активу як орендну плату, купонні виплати, дивіденди. Прибутковість 4–12% річних є конкурентоспроможною з традиційними альтернативами. Смарт-контракт автоматично розподіляє надходження пропорційно частці, усуваючи потребу в ескроу-агентах. Токенізована облігація Franklin Templeton FOBXX виплачує відсотки щоденно – проти щомісячних виплат традиційних фондів; різниця у частоті реінвестування дає 10–15 базисних пунктів річної дохідності. BIS оцінює потенційний приріст від підвищеної мобільності застав у DLT-середовищі у понад 100 млрд дол. США щорічно [9].

Третя – фракціоналізаційна модель (Fractional Ownership). Поріг входу знижується з 100–500 тис. дол. до 10–1000 дол., що кардинально розширює пул потенційних інвесторів. Прибутковість для інвестора – приріст капіталу під час продажу токену; для платформи – комісія з первинного продажу та вторинного обігу. Дослідження BCG фіксують, що демократизація доступу потенційно стабілізує ринки через більш диверсифіковану структуру власності [11].

Четверта – модель роялті вторинного ринку (Secondary Market Royalties). Смарт-контракт кодує відсоток роялті (2,5–10%), що автоматично виплачується оригінальному емітенту або авторові при кожному перепродажу токену. Стандарт ERC-2981 стандартизує цей механізм у Ethereum. Модель трансформує економіку творчих індустрій: музиканти, художники та інші автори отримують дохід від зростання вартості їхніх робіт без участі посередників [1].

П'ята – модель заставного кредитування (Collateralization & Lending). Власник токенізованого активу використовує його як заставу для отримання ліквідності в DeFi-протоколах (Aave, Compound, MakerDAO) без продажу активу. Кредиторська прибутковість – 5–15% річних. Для інституційних інвесторів – це функціональний аналог REPO-угод у TradFi. Найбільш ефективні платформи комбінують кілька моделей: RealT токенізує нерухомість (модель 3), щомісяця розподіляє орендний дохід (модель 2) і дає змогу використовувати токени як заставу в DeFi (модель 5) [1].

Регулювання є визначальним нефінансовим фактором розвитку ринку. Порівняльний аналіз трьох провідних регуляторних режимів систематизовано у табл. 3.

Регламент ЄС MiCA (Regulation (EU) 2023/1114), що набув чинності у грудні 2024 р., є найбільш комплексним регуляторним актом у світі. ERC-3643 є де-факто технічним стандартом відповідності вимогам MiCA [1; 7]. Підхід SEC (США) ґрунтується на доктрині "регулювання через примус"; схвалення Bitcoin ETF у 2024 р. сигналізує про можливе зміщення. MAS реалізує найбільш прагматичну модель через пісочницю Project Guardian – 40+ інституційних учасників тестують токенізацію [8].

Ухвалений у 2022 р. Закон України "Про віртуальні активи" залишається без підзаконної бази: НКЦПФР та НБУ не дійшли консенсусу щодо розмежування повноважень, що стримує інституційний інтерес,

Таблиця 3

Порівняльний аналіз регуляторних режимів токенізації активів (ЄС, США, Сінгапур)*

Критерій	ЄС (MiCA)	США (SEC)	Сінгапур (MAS)
Нормативна база	Regulation (EU) 2023/1114, чинний з грудня 2024 р.	Howey Test (1946); Securities Act 1933	Payment Services Act; MAS Notice PSN02
Підхід до токенів	Вичерпна класифікація: e-money tokens, ARTs, utility	Більшість токенів = цінні папери; регулювання через примус	Функціональний підхід; регуляторна пісочниця Project Guardian
Вимоги до емітентів	White Paper, резерви, ліцензія CASP	Реєстрація в SEC або виняток Reg D/S	Ліцензія MPI або CMS залежно від типу токену
Технічний стандарт	ERC-3643 (T-REX) – де-факто стандарт відповідності	Відсутній уніфікований стандарт	Немає мандатованого стандарту; підтримується ERC-3643
Вплив на ринок	Правова визначеність → притягнення інституційного капіталу; витрати дотримання як бар'єр для малих емітентів	Обмежує інновації; схвалення Bitcoin ETF (2024) – сигнал до пом'якшення	Найбільш прагматичний підхід; 40+ учасників тестують токенізацію
Оцінка для України	Пріоритетна модель для адаптації підзаконної бази до Закону "Про віртуальні активи"	Низька застосовність; висока юрисдикційна складність	Зразок для регуляторної пісочниці НБУ/НКЦПФР

* Складено на основі [7; 8; 11].

попри значний потенціал токенізації агро- та інфраструктурних активів [1].

Авторське бачення сценарного аналізу ринку до 2035 р. ґрунтується на методології сценарного планування Shell, адаптованій для технологічно турбулентних галузей. Матриця сценаріїв будується за двома осями: (1) ступінь регуляторної гармонізації та (2) темп технологічного розвитку й прийняття. Кількісні орієнтири калібруються відносно консенсусних оцінок McKinsey (2 трлн дол. США, базовий сценарій до 2030 р.), Citi GPS (5 трлн дол. США у приватних ринках до 2030 р.) та BCG (16 трлн дол. США як бізнес-можливість до 2030 р.) [8; 10; 11].

Базовий сценарій (ймовірність 45–50%): ринок досягає 3,2 трлн дол. США до 2035 р. за умови поступової регуляторної гармонізації (аналоги MiCA у більшості юрисдикцій G20 до 2027–2028 рр.) та органічного зростання через доведені use cases – казначейства, нерухомість, приватний кредит. Структура ринку: домінування токенізованих держоблігацій (40–45%) та корпоративного боргу (20–25%). Критичним правовим каталізатором є прийняття прецеденту виконуваності смарт-контракту як повноцінного договору.

Оптимістичний сценарій (ймовірність 20–25%): ринок перевищує 7 трлн дол. США до 2035 р. за умови збігу трьох незалежних каталізаторів: масштабного впровадження CBDC як нативної розрахункової одиниці (усуває "останню милю" конвертації між ончейн-активами і традиційними грошима); технологічного прориву в кросчейн-інтероперабельності (протоколи IBC, LayerZero); ухвалення глобального стандарту для токенізованих цінних паперів під егідою IOSCO. Ключовим маркером є перехід країн G7 до регулярного випуску токенізованих держоблігацій – це стимулює мережевий ефект для всієї інфраструктури [9].

Консервативний сценарій (ймовірність 30–35%): ринок стабілізується на рівні 1,4 трлн дол. США, залишаючись переважно інструментом внутрішньобанківських розрахунків. Головні рушії: регуляторна фрагментація (конфлікт SEC–CFTC у США), системні кризи довіри після масштабного скандалу з RWA-активом вартістю $1+ млрд, технологічні обмеження масшта-

бованості (Ethereum: 15–30 tx/s проти мільярдів трансакцій щоденно у традиційних розрахункових системах) [8].

Серед технологічних драйверів, що визначатимуть реалізацію сценаріїв, особливого значення набувають: квантово-стійка криптографія (стандарти NIST CRYSTALS-Kyber та CRYSTALS-Dilithium, стандартизовані у серпні 2024 р.; перехід блокчейн-протоколів необхідний до 2030–2032 рр.); AI-оракули для безперервної оцінки неліквідних активів у режимі реального часу; CBDC як нативна розрахункова одиниця, що забезпечує атомарні розрахунки (delivery versus payment) [9]. Методологічна застережка: будь-який прогноз на 10+ років у секторі з CAGR ~60% несе значну невизначеність; навіть реалізація на рівні 30–40% оптимістичного сценарію (2–3 трлн дол. США) становитиме один із найбільших ринкових зсувів в історії фінансів.

Висновки. У дослідженні поглиблено концептуальні засади токенізації шляхом систематизації п'яти базових моделей монетизації та обґрунтування тришарової архітектури емісії активів (off-chain formalization, information bridging, RWA protocol). Доведено, що смарт-контракти та оракули є не просто технологічними інструментами, а новими інституційними механізмами, які докорінно трансформують архітектуру традиційного фінансового ринку.

У практичному вимірі токенізація є незворотним структурним зрушенням, а не технологічним експериментом. Участь BlackRock, JPMorgan, Goldman Sachs та Franklin Templeton підтвердила операційну зрілість технології, а реальний капітал $30+ млрд у 2025 р. є незаперечним свідченням інституційної легітимізації блокчейну як фінансової інфраструктури.

Моделі монетизації не є взаємовиключними; їхня синергетична комбінація формує найбільш привабливі для ринку продукти. Гібридна модель TradFi+DeFi залишається домінуючим форматом монетизації на найближчі п'ять років.

Правова чистота першого рівня (off-chain formalization) є вирішальним фактором вартості токенізованого інструменту. Регуляторне завершення підзаконної бази до Закону "Про віртуальні активи" є для України стратегічним інструментом залучення міжнародного капіталу для реконструкції. Потенціал токенізації сільськогосподарських земель, зерносховищ та інфраструктурних активів відновлення – за прикладом Dubai Land Department та Project Guardian MAS – є значним і практично незадіяним.

На горизонті майбутніх варіантів токенізації, CBDC та квантово-стійка криптографія є критичними системними передумовами для реалізації оптимістичного сценарію. Їхня відсутність до 2028–2029 рр. суттєво підвищує ймовірність консервативного сценарію.

Важливо зазначити, що на сучасному етапі токенізація охоплює виключно традиційні матеріальні та нематеріальні активи – нерухомість, фінансові інструменти, сировину, твори мистецтва, інфраструктуру, інтелектуальну власність. Жодна з існуючих монетизаційних моделей не поширюється на живі системи чи біологічні права. Розширення меж токенізації за ці межі залишається відкритим науковим, правовим і етичним питанням, що потребує окремого дослідження.

Перспективними напрямами подальших наукових розвідок є розробка правових механізмів захисту інтересів власників токенів у вітчизняному правовому полі, а також формування концептуальної моделі токенізації аграрних активів як дієвого інструменту залучення іноземних інвестицій. Крім того, особливої уваги потребує порівняльний аналіз регуляторних режимів (зокрема, імплементації норм MiCA у контексті Закону Укра-

їни “Про віртуальні активи”) щодо випуску security-токенів (STO) та оцінка ризиків оракульних маніпуляцій у RWA-протоколах.

Список використаних джерел

1. European Securities and Markets Authority (ESMA). Decentralised finance: A categorisation of smart contracts. ESMA Working Paper No. ESMA50-43599798-9913. August 2024. URL : https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2024-08/ESMA50-43599798-9913_Working_Paper_Decentralised_Finance_-__A_Categorisation_of_smart_contracts.pdf.

2. Schar F. Decentralized finance: On blockchain- and smart contract-based financial markets. Federal Reserve Bank of St. Louis Review. 2021. Vol. 103, No. 2. P. 153–174. DOI: 10.20955/r.103.153-74.

3. Zetzsche D. A., Arner D. W., Buckley R. P. Decentralized finance. Journal of Financial Regulation. 2020. Vol. 6, No. 2. P. 172–203. DOI: 10.1093/jfr/fjaa010.

4. Zetzsche D. A., Annunziata F., Arner D. W., Buckley R. P. The markets in crypto-assets regulation (MiCA) and the EU digital finance strategy. Capital Markets Law Journal. 2021. Vol. 16, No. 2. P. 203–225. DOI: 10.1093/cmlj/kmab005.

5. Zhitomirskiy E., Schmid S., Walther M. Tokenizing assets with dividend payouts – a legally compliant and flexible design. Digital Finance. 2023. Vol. 5, No. 4. P. 563–580. DOI: 10.1007/s42521-023-00094-w.

6. Laschinger R., Kreppmeier J., Dorfleitner G., Schafers W. Liquidity mechanisms in real-world assets: The empirical case of real estate tokenization. SSRN Working Paper No. 5036350. 2024. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id= 5036350.

7. Bank for International Settlements (BIS). Tokenisation in the context of money and other assets: Concepts and implications for central banks. BIS Papers. 2024. No. 147. URL : https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap147.pdf.

8. McKinsey & Company. From ripples to waves: The transformational power of tokenizing assets. McKinsey Global Institute. June 2024. URL : https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/from-ripples-to-waves-the-transformational-power-of-tokenizing-assets.

9. Citigroup Inc. Money, tokens, and games: Blockchain’s next billion users and trillions in value. Citi GPS: Global Perspectives & Solutions. March 2023. URL : https://www.citigroup.com/global/insights/money-tokens-and-games.

10. Boston Consulting Group; Ripple. Relevance of on-chain asset tokenization in “crypto to winter”. BCG Research. 2022. URL : https://web-assets.bcg.com/1e/a2/5b5f2b7e42dfad2cb3113a291222/on-chain-asset-tokenization.pdf.

11. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-Assets (MiCA). Official Journal of the European Union. 2023. L 150. P. 40–205.

12. Monetary Authority of Singapore (MAS). Project Guardian: Enabling open & interoperable networks. MAS White Paper. 2023. URL : https://www.mas.gov.sg/publications/monographs-or-information-paper/2023/ project-guardian.

References

1. European Securities and Markets Authority (ESMA). (2024). Decentralised finance: A categorisation of smart contracts. ESMA Working Paper No. ESMA50-43599798-9913. Available at: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2024-08/ESMA50-43599798-9913_Working_Paper_Decentralised_Finance_-_A_Categorisation_of_smart_contracts.pdf.

2. Schar, F. (2021). Decentralized finance: On blockchain- and smart contract-based financial markets. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 103(2), 153–174. DOI: 10.20955/r.103.153-74.

3. Zetzsche, D. A., Arner, D. W., Buckley, R. P. (2020). Decentralized finance. Journal of Financial Regulation, 6(2), 172–203. DOI: 10.1093/jfr/fjaa010.

4. Zetzsche, D. A., Annunziata, F., Arner, D. W., Buckley, R. P. (2021). The markets in crypto-assets regulation (MiCA) and the EU digital finance stra-

tegy. Capital Markets Law Journal, 16(2), 203–225. DOI: 10.1093/cmlj/kmab005.

5. Zhitomirskiy, E., Schmid, S., Walther, M. (2023). Tokenizing assets with dividend payouts – a legally compliant and flexible design. Digital Finance, 5(4), 563–580. DOI: 10.1007/s42521-023-00094-w.

6. Laschinger, R., Kreppmeier, J., Dorfleitner, G., Schafers, W. (2024). Liquidity mechanisms in real-world assets: The empirical case of real estate tokenization. SSRN Working Paper No. 5036350. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5036350.

7. Bank for International Settlements (BIS). (2024). Tokenisation in the context of money and other assets: Concepts and implications for central banks. BIS Papers, 147. Available at: https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap147.pdf.

8. McKinsey & Company. (2024). From ripples to waves: The transformational power of tokenizing assets. McKinsey Global Institute. Available at: https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/from-ripples-to-waves-the-transformational-power-of-tokenizing-assets.

9. Citigroup Inc. (2023). Money, tokens, and games: Blockchain's next billion users and trillions in value. Citi GPS: Global Perspectives & Solutions. Available at: https://www.citigroup.com/global/insights/money-tokens-and-games.

10. Boston Consulting Group, and Ripple. (2022). Relevance of on-chain asset tokenization in 'crypto winter'. BCG Research. Available at: https://web-assets.bcg.com/1e/a2/5b5f2b7e42dfad2cb3113a291222/on-chain-asset-tokenization.pdf.

11. European Parliament and the Council of the European Union. (2023). Regulation (EU) 2023/1114 on Markets in Crypto-Assets (MiCA). Official Journal of the European Union, 150, 40–205.

12. Monetary Authority of Singapore (MAS). (2023). Project Guardian: Enabling open & interoperable networks. MAS White Paper. Available at: https://www.mas.gov.sg/publications/monographs-or-information-paper/2023/project-guardian.

DOI: 10.35774/sf2026.03.176
УДК 336.01:339.7

Вадим МАСЛІЙ
кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, v.maslii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9672-9669

ВІД ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ДО ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ: РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕЙ С. І. ЮРІЯ

Вступ. *У науковій спадщині С. І. Юрія системне розуміння фінансів поєднується з категоріальним осмисленням транснаціональних фінансових відносин. Поглиблення міжнародної фінансової взаємозалежності актуалізує питання про межу, за якою такі відносини перестають характеризувати лише зовнішню взаємодію національних фінансів і набувають системоутворювального значення для внутрішньої організації фінансової системи.*

Мета *– розвинути теоретичні ідеї С. І. Юрія щодо системного характеру фінансів і транснаціональних фінансових відносин шляхом обґрунтування категоріального переходу від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи, визначення його конститутивної межі та механізму, а також з'ясування системних наслідків цього переходу і співвідношення системної вбудованості із зовнішньою залежністю.*

Результати*. На основі категоріального та структурно-функціонального аналізу обґрунтовано розмежування транснаціоналізації фінансових відносин і транснаціоналізації фінансової системи. Останню визначено як якісну зміну структурно-функціональної організації національної фінансової системи внаслідок набуття транснаціональними фінансовими відносинами системної вбудованості. Конститутивною межею такого переходу визначено поріг системної вбудованості. Розкрито механізм переходу: включення транскордонних фінансових зв'язків у внутрішні фінансові відносини, міжсегментне поширення, інституціоналізація, формування стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей і набуття системної вбудованості. Показано, що системна вбудованість не тотожна зовнішній залежності, а наслідки транснаціоналізації не мають наперед заданої нормативної спрямованості: вони можуть одночасно розширювати ресурсні й адаптаційні можливості фінансової системи та створювати канали передавання зовнішніх шоків. Сформульовано гіпотезу про можливий поріг критичної зовнішньої залежності.*

Висновки*. Транснаціоналізація фінансової системи характеризує не масштаб транскордонних потоків, а зміну способу організації самої системи. Запропонована концептуалізація розвиває теоретичну логіку С. І. Юрія на рівні національної фінансової*

© Вадим Володимирович Маслій, 2026

системи. Поріг системної вбудованості має категоріальний характер; його емпірична операціоналізація та перевірка гіпотези про поріг критичної зовнішньої залежності становлять напрями подальших досліджень.

Ключові слова: *транснаціоналізація фінансової системи, транснаціональні фінансові відносини, фінансова система, системна вбудованість, поріг системної вбудованості, фінансова взаємозалежність.*

Табл.: 1, рис.: 1, бібл.: 18.

Vadym MASLII
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
v.maslii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9672-9669

FROM THE TRANSNATIONALIZATION OF FINANCIAL RELATIONS TO THE TRANSNATIONALIZATION OF THE FINANCIAL SYSTEM: DEVELOPMENT OF SERHII YURII'S THEORETICAL IDEAS

Introduction. *Serhii Yurii's systemic conceptualization of finance and transnational financial relations provides a basis for examining when cross-border financial interactions acquire system-forming significance within national financial systems.*

The purpose *of the article is to develop Yurii's theoretical ideas by conceptualizing the transition from the transnationalization of financial relations to the transnationalization of the financial system, identifying its constitutive boundary and mechanism, and clarifying its systemic consequences and relationship with external dependence.*

Results*. The transnationalization of the financial system is defined as a qualitative change in its structural-functional organization resulting from the systemic embeddedness of transnational financial relations. The threshold of systemic embeddedness is identified as the constitutive boundary of this transition. Its mechanism involves internal incorporation, intersegmental diffusion, institutionalization, sustained internal-external interdependencies, and the attainment of systemic embeddedness. Systemic embeddedness is distinguished from external dependence, and a possible threshold of critical external dependence is proposed as a hypothesis.*

Conclusions*. Transnationalization reflects a change in the organization of the financial system rather than the scale of cross-border flows. Further research should operationalize the first threshold and test the second.*

Keywords: *transnationalization of the financial system, transnational financial relations, financial system, systemic embeddedness, threshold of systemic embeddedness, financial interdependence.*

JEL Classification: F36, G10, G20.

Постановка проблеми. Формування теорії міжнародних фінансів у відомого українського вченого, д.е.н., професора Сергія Ілліча Юрія відбувалося в логіці поступового переходу від дослідження конкретних форм міжнародної фінансової взаємодії до їхнього категоріального осмислення. Уже на початку 1990-х рр. предметом наукових пошуків науковця були фінансово-кредитні відносини спільного підприємництва та ме-

ханізми функціонування спільних підприємств, через які міжнародний рух капіталу отримував безпосереднє продовження у внутрішніх фінансових процесах країни-реципієнта [1]. Подальше теоретичне узагальнення цієї проблематики здійснене у праці "Логос теорії міжнародних фінансів", де транснаціональний вимір фінансових відносин був введений у категоріальне поле міжнародних фінансів [2]. У працях 2002–2007 рр. ця теоретична лінія послідовно розгорталася через системне трактування фінансів, виокремлення міждержавних і транснаціональних кредитно-фінансових відносин, включення фінансів зовнішньоекономічних зв'язків до національних фінансів та осмислення дедалі глибшої взаємозалежності глобального фінансового середовища і національних фінансових механізмів [3; 4; 5; 6].

Саме поєднання цих положень створює теоретичну проблему, яка в сучасних умовах набуває нового змісту. Транснаціональні фінансові відносини вже не обмежуються періодичним переміщенням фінансових ресурсів між резидентами і нерезидентами або функціонуванням окремих суб'єктів на міжнародних ринках. Прямі й портфельні інвестиції, міжнародне кредитування, участь іноземного банківського капіталу, приватні транскордонні трансферти, зовнішнє державне фінансування й інші форми міжнародної фінансової взаємодії включаються у діяльність підприємств, банків, домогосподарств і держави, опосередковуються внутрішніми фінансовими інституціями та ринками й здатні формувати сталі взаємозв'язки між різними сегментами національних фінансів. За таких умов постає питання, чи достатньо й надалі характеризувати відповідні процеси лише як транснаціоналізацію фінансових відносин, чи їхнє поглиблення за певних умов означає якісну зміну організації фінансової системи.

Ця постановка принципово відрізняється від питання про масштаби фінансової відкритості або ступінь участі країни у міжнародному русі капіталу. Значні обсяги транскордонних потоків ще не означають, що транснаціональність стала властивістю фінансової системи як цілісного об'єкта. Відкрита економіка може мати розвинені міжнародні фінансові зв'язки, не зазнаючи при цьому такої перебудови внутрішніх фінансових відносин, за якої зовнішній компонент стає структурно необхідним для їхнього відтворення. Тому теоретично значущим є не лише факт перетину фінансовими ресурсами національних кордонів, а характер і глибина включення сформованих на цій основі відносин у внутрішню структурно-функціональну організацію фінансової системи.

Актуальність такого розмежування посилюється сучасною трансформацією міжнародного фінансового середовища. Світова фінансова наука ґрунтовно дослідила неоднозначні наслідки фінансової глобалізації та інтеграції, залежність їхніх результатів від інституційних умов, структури міжнародних потоків, конфігурації фінансових взаємозв'язків та рівня диверсифікації [7; 8; 9]. Проте ці дослідження переважно відповідають на питання про умови, механізми та результати фінансової інтеграції для економіки, фінансового сектору або окремих інституцій. У межах цієї статті проблема ставиться в іншій площині: предметом пояснення є сама національна фінансова система як об'єкт можливої якісної трансформації під впливом стійкого включення транснаціональних фінансових відносин у її внутрішню організацію.

У цьому контексті невирішеним залишається питання про категоріальну межу між транснаціоналізацією фінансових відносин і транснаціоналізацією фінансової системи. Проблема полягає у встанов-

ленні того, за яких умов транснаціональні фінансові відносини, зберігаючи характер взаємодії із зовнішнім фінансовим середовищем, водночас набувають системоутворювального значення для внутрішньої структурно-функціональної організації національної фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку з досліджуваної проблематики здійснено відповідно до рівня досліджуваного об'єкта та глибини його категоріального осмислення. Такий підхід дає змогу розмежувати праці, у яких транснаціоналізацію науковець розглядає на рівні фінансових відносин, окремих суб'єктів, інституцій і секторів, та дослідження структурно-функціональних змін фінансової системи. Це дає можливість встановити, наскільки сформований категоріальний апарат пояснює перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до якісної зміни організації національної фінансової системи.

Вихідний категоріальний рівень досліджуваної проблеми сформувався у працях С. І. Юрія в межах розроблення теорії міжнародних фінансів. У статті "Логос теорії міжнародних фінансів" транснаціональний вимір фінансових відносин був включений до категоріального поля міжнародних фінансів [2]. У подальших працях ця теоретична лінія розвивалася одночасно з поглибленням системного розуміння фінансів, що створювало передумови для осмислення транснаціональних фінансових відносин у взаємозв'язку з внутрішньою організацією національних фінансів.

У працях 2002–2003 рр. ця категоріальна лінія поєднується із системним трактуванням фінансів. С. І. Юрій включає до структури міжнародних фінансів "міждержавні і транснаціональні кредитно-фінансові відносини", водночас розглядаючи фінанси зовнішньоекономічних зв'язків як складову державних фінансів та наголошуючи на структурності, ієрархічності й взаємозв'язках елементів фінансової системи [3, с. 134–135; 4, с. 7–16)]. У такий спосіб у його концепції одночасно присутні системне розуміння фінансів і категоріальне осмислення транснаціональних фінансових відносин, хоча питання про їхній синтез на рівні трансформації самої національної фінансової системи окремо не ставиться.

У працях 2006–2007 рр. це концептуальне ядро зберігається, але дедалі виразніше розглядається в умовах глобалізації, міжнародної мобільності капіталу та взаємозалежності національних економік [5, с. 24–33]. Аналізуючи міжнародні фінанси XXI століття, вчений звертається до інтеграції національних фінансових ринків, діяльності транснаціональних корпорацій та міжнародних фінансових організацій, унаслідок чого національні фінанси постають у постійній взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями, ринками та потоками [6, с. 183–188].

Отже, у працях С. І. Юрія сформовано дві взаємопов'язані теоретичні лінії – системне розуміння фінансів і категоріальне осмислення транснаціональних фінансових відносин. Водночас вони не були синтезовані в окрему категорію, яка характеризувала б транснаціоналізацію національної фінансової системи як якісну зміну її структурно-функціональної організації. Подальше розгортання цієї теоретичної логіки пов'язане не з переглядом сформованих С. І. Юрієм положень, а зі з'ясуванням умов, за яких транснаціональні фінансові відносини набувають системоутворювального значення для внутрішньої організації фінансової системи.

Важливе продовження досліджувана проблематика отримала у працях д. е. н., професора Т. О. Кізими, в яких аналітичний фокус зміщується від міжнародного фінан-

сового потоку як такого до механізмів його включення у фінанси конкретних економічних суб'єктів. Вчена розглядає іноземний капітал у взаємозв'язку з фінансовим механізмом підприємств з іноземними інвестиціями та їхнє включення у господарський механізм країни [10]. Тим самим зовнішній фінансовий ресурс отримує внутрішнього носія і включається у систему його фінансових відносин. У наступних роботах науковиця досліджує фінанси домогосподарств як самостійну сферу фінансових відносин, яка функціонально пов'язана з іншими складовими фінансової системи [11]. Транскордонний характер такого включення особливо виразно простежується у дослідженні міграційного капіталу: зовнішній приватний ресурс через фінанси домогосподарств, банківські та платіжні механізми, заощадження й інвестиційні рішення отримує продовження у внутрішньому фінансовому обороті [12].

Таким чином, праці Т. О. Кізими розкривають суб'єктний і функціональний рівні включення зовнішніх фінансових ресурсів у внутрішні фінансові відносини. Вони формують важливу теоретичну ланку між транскордонним рухом фінансових ресурсів та їхнім внутрішньосистемним продовженням, однак не ставлять питання про межу, за якою такі включення набувають системоутворювального значення для фінансової системи як цілісного об'єкта.

Українські науковці у своїх дослідженнях розширюють категоріальне поле транснаціоналізації, але здійснюють це на різних рівнях аналізу. І. О. Шульга вводить поняття "транснаціоналізація економічних систем мікрорівня", розглядаючи фінансово-промислову групу як цілісну економічну систему [13, с. 5–7)]. М. І. Карлін та М. Ю. Щегельська досліджують транснаціоналізацію банківської системи України на секторальному рівні [14]. На глобальному рівні О. А. Турпетко аналізує генезис світової фінансової системи [15], а Б. С. Стеценко – транснаціоналізацію глобальної фінансової інфраструктури [16]. О. І. Барановський розробляє категоріальний апарат дослідження трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки, розмежовуючи трансформаційний вплив фінансового сектору та трансформацію фінансового об'єкта [17].

Співвідношення зазначених підходів за рівнем аналізу, об'єктом і категоріальними межами узагальнено в табл. 1.

Найближчим до досліджуваної категоріальної межі є підхід О. В. Татаренко, де фінансова транснаціоналізація аналізується через механізми перерозподілу світового багатства та інтеграцію фінансової системи України у світовий фінансовий простір [18]. Проте предметом дослідження залишається інтеграція національної фінансової системи у транснаціоналізоване фінансове середовище, а не транснаціоналізація самої системи як якісна зміна її внутрішньої структурно-функціональної організації.

Систематизація виявляє категоріальну асиметрію: у вітчизняній літературі досліджено транснаціоналізацію фінансових відносин, суб'єктів, окремих секторів і глобальної фінансової інфраструктури, тоді як на рівні національної фінансової системи переважають категорії міжнародної інтеграції та трансформації. Невирішеним залишається категоріальний перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи – межа, за якою такі відносини набувають системоутворювального значення для її внутрішньої структурно-функціональної організації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації, визначення категоріальних ознак і механізму переходу від

Таблиця 1

Рівні концептуалізації транснаціоналізації та фінансових трансформацій у вітчизняній фінансово-економічній науці*

Автори	Рівень аналізу	Об'єкт аналізу	Категоріальний рівень / межа
С. І. Юрій (1998 - 2007)	Відносини / системний	Транснаціональні фінансові відносини	Системність фінансів і транснаціональність відносин не синтезовані в окрему категорію
Т. О. Кізима (1997; 2011); Т. О. Кізима, В. О. Онищук (2017)	Суб'єктний / функціональний	Суб'єкти та транскордонні фінансові потоки	Включення зовнішніх ресурсів у внутрішні фінансові відносини
І. О. Шульга (2009)	Мікросистемний	Фінансово-промислові групи	Транснаціоналізація економічної системи мікрорівня: національна фінансова система поза межами об'єкта
М. І. Карлін, М. Ю. Щегельська (2015)	Секторальний	Банківська система	Транснаціоналізація сектору
О. А. Турпетко (2012)	Глобальний / системний	Світова фінансова система	Трансформація на глобальному рівні
Б. С. Стеценко (2017)	Глобальний / інфраструктурний	Глобальна фінансова інфраструктура	Транснаціоналізація фінансової інфраструктури
О. І. Барановський (2017)	Національний / системний	Фінансовий сектор національної економіки	Трансформація фінансового сектору без категоріалізації транснаціоналізації як її механізму

* Складено автором.

транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи, а також з'ясування співвідношення системної вбудованості та зовнішньої залежності й теоретичних меж їхнього поглиблення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Така постановка не передбачає перегляду категоріального апарату, сформованого в теорії міжнародних фінансів С. І. Юрієм. Навпаки, вона виходить із його системного розуміння фінансів і категоріального осмислення транснаціональних фінансових відносин та спрямована на подальше розгортання закладеної в них теоретичної логіки на рівні національної фінансової системи як цілісного об'єкта. Вихідним пунктом запропонованої концепції є поєднання двох положень, сформованих у теорії міжнародних фінансів С. І. Юрія: системного розуміння фінансів та виокремлення міждержавних і транснаціональних кредитно-фінансових відносин у структурі міжнародних фінансів. Таке поєднання дає підстави поставити питання вже не про сам факт існування транснаціональних фінансових відносин, а про умови, за яких їхнє поглиблення здатне змінювати структурно-функціональну організацію національної фінансової системи.

Для відповіді на це питання необхідно розмежувати суміжні категорії, що характеризують посилення взаємодії національних фінансів із зовнішнім середовищем. Інтернаціоналізація відображає розширення фінансово-економічних зв'язків за межі національного простору; фінансова глобалізація – становлення глобального фінансового середовища та посилення взаємозалежності фінансових ринків, інституцій і потоків; фінансова інтеграція – ступінь взаємного включення та зв'язаності відповідних фінансових просторів і механізмів. Транснаціоналізація фінансових відносин характеризує не лише просторове розширення взаємодії, а відтворення фінансових відносин через національні кордони із залученням суб'єктів, інституцій і ресурсів різної національної належності. Ці процеси тісно взаємопов'язані, однак категоріально не тотожні й не утворюють обов'язкової лінійної послідовності.

Принциповою є відмінність між транснаціоналізацією фінансових відносин і транснаціоналізацією фінансової системи. Наявність транскордонних потоків, взаємодія резидентів із нерезидентами, участь іноземного капіталу або високий ступінь фінансової відкритості самі собою не означають транснаціоналізації системи. Інакше будь-яка відкрита фінансова система автоматично мала б визнаватися транснаціоналізованою, а категоріальна межа між зовнішніми зв'язками системи та зміною способу її внутрішньої організації фактично зникала б.

Тому наявність транснаціональних фінансових відносин ще не означає транснаціоналізації фінансової системи. Визначальним є не лише масштаб відповідних потоків, а їхнє місце у відтворенні фінансової системи. Транскордонні зв'язки набувають іншої якості тоді, коли стійко включаються у формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів, функціонування фінансових інституцій, взаємодію сегментів та реалізацію функцій фінансової системи.

Для позначення цієї якісної характеристики пропонуємо ввести поняття системної вбудованості транснаціональних фінансових відносин. Під системною вбудованістю розуміємо такий характер включення транснаціональних фінансових відносин у національну фінансову систему, за якого вони перестають бути сукупністю окремих транскордонних операцій або ізольованих каналів надходження і вибуття ресурсів, набувають стійкого зв'язку з її внутрішніми структурними елементами та механізмами функціонування, відтворюються всередині системи і впливають на взаємодію її сегментів.

У такій постановці змінюється сам об'єкт категоріалізації. За транснаціоналізації фінансових відносин предметом теоретичного пояснення залишаються просторові й інституційні характеристики відповідних відносин. За транснаціоналізації фінансової системи предметом стає якісна зміна її структурно-функціональної організації, спричинена набуттям транснаціональними відносинами внутрішньосистемного значення. Отже, йдеться не про механічне перенесення ознаки "транснаціональний" з окремих фінансових відносин на систему як ціле, а про інший рівень теоретичного узагальнення.

Відповідно до цього транснаціоналізацію фінансової системи пропонуємо визначати як якісну зміну структурно-функціональної організації національної фінансової системи, що виникає в результаті набуття транснаціональними фінансовими відносинами системної вбудованості через їхнє стійке інституційне включення у внутрішні сегменти, міжсегментне поширення та формування системно значущих внутрішньо-зовнішніх фінансових взаємозалежностей.

Таке визначення зміщує критерій транснаціоналізації з кількісної присутності зовнішніх фінансових потоків на якісний характер їхнього включення у функціонування системи. Обсяги міжнародного руху капіталу, частка іноземного капіталу, інтенсивність транскордонних операцій або рівень фінансової відкритості можуть виступати емпіричними проявами відповідного процесу, але не є самодостатніми критеріями транснаціоналізації фінансової системи.

Категоріальну межу між системою, яка підтримує транснаціональні фінансові відносини, та системою, внутрішня організація якої вже змінюється в результаті їхнього вбудовування, пропонуємо визначати через поріг системної вбудованості. Його досягнення означає набуття транснаціональними фінансовими відносинами системоутворювального значення: істотне послаблення, вилучення або реконфігурація відповідних зв'язків уже здатні змінювати характер взаємодії елементів системи, механізми мобілізації та перерозподілу фінансових ресурсів

або умови виконання нею своїх функцій. До проходження такого порогу транскордонні відносини можуть бути значними за масштабами, але залишатися характеристикою зовнішньої взаємодії системи; після його проходження вони стають одним із чинників відтворення її внутрішньої організації.

При цьому поріг системної вбудованості має категоріальний, а не безпосередньо кількісний характер. Його не можна апріорі ототожнити з універсальною часткою іноземного капіталу, заданим обсягом зовнішнього фінансування або певним рівнем фінансової відкритості. Його подальша емпірична операціоналізація має враховувати не лише масштаб транскордонних зв'язків, а їхню сталість, інституціоналізацію, міжсегментне поширення та функціональну значущість для конкретної фінансової системи.

Отже, перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи визначається зміною місця відповідних відносин у відтворенні системи. Транскордонність перестає бути лише характеристикою руху фінансових ресурсів і стає характеристикою організації національної фінансової системи. Саме системна вбудованість транснаціональних фінансових відносин та набуття ними системоутворювального значення становлять категоріальну межу такого переходу.

Визначення транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації потребує пояснення механізму, через який транснаціональні фінансові відносини набувають системної вбудованості. Окремий транскордонний фінансовий зв'язок може мати значні мікро- або макроекономічні наслідки, не змінюючи організації фінансової системи. Системний ефект виникає тоді, коли такий зв'язок отримує внутрішнє продовження, поширюється між сегментами, інституціоналізується і формує стійкі взаємозалежності між внутрішніми фінансовими механізмами та зовнішнім середовищем. У концентрованому вигляді логічну послідовність цього процесу відображено на рис. 1.

Подана вище послідовність відображає логіку поглиблення системного значення транснаціональних фінансових відносин – від первинного транскордонного зв'язку до його перетворення на чинник структурно-функціональної зміни фінансової системи. Водночас виокремлені ланки відображають логіку процесу, а не його обов'язкову стадіальну послідовність: конкретні траєкторії системного вбудовування можуть відрізнятися та передбачати зворотні зв'язки. Канал проникнення визначається не лише економічною формою зовнішнього ресурсу, а тією ланкою фінансової системи, через яку він включається у внутрішні фінансові відносини. Тому запропонований підхід є не класифікацією міжнародних фінансових потоків, а типологією траєкторій їхнього системного вбудовування: системне значення одного й того самого за економічною

транскордонний фінансовий зв'язок → канал проникнення → включення у внутрішні фінансові відносини → міжсегментне поширення → інституціоналізація → стійка внутрішньо-зовнішня взаємозалежність → системна вбудованість → структурно-функціональна зміна фінансової системи

Рис. 1. Логіка переходу від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи*

* Побудовано автором.

природою ресурсу може відрізнятися залежно від інституцій його опосередкування, глибини внутрішнього включення та характеру сформованих міжсегментних зв'язків.

Такі траєкторії можна простежити через різні канали транснаціональних фінансових відносин. Для прямих іноземних інвестицій первинною точкою входження є корпоративні фінанси, звідки їхній вплив може поширюватися через банківські, валютні, платіжні та податкові відносини. Міграційний капітал, надходячи через платіжну й банківську інфраструктуру до домогосподарств, включається у внутрішній фінансовий оборот через споживання, заощадження та інвестиційні рішення. Зовнішнє офіційне фінансування держави первинно входить через публічні фінанси, але через бюджетний і борговий механізми, валютні резерви та взаємодію держави з банківським і приватним секторами може набувати ширшого системного значення. Іноземний банківський капітал вбудовується не лише через рух ресурсів, а й через структуру власності та інституційну організацію фінансового посередництва, пов'язуючи внутрішній банківський сектор із зовнішніми фінансовими центрами. У кожному випадку системне значення визначається не самим фактом зовнішнього походження ресурсу, а траєкторією його подальшого включення у фінансову систему.

Ключовою умовою переходу від окремого каналу до системного рівня є міжсегментне поширення, за якого первинний транскордонний зв'язок починає опосередковувати взаємодію кількох складових фінансової системи. Проте самого поширення недостатньо: повторювана взаємодія набуває системної якості через інституціоналізацію – її закріплення у стійких правилах, практиках, контрактах, організаційних структурах і механізмах ухвалення фінансових рішень. В результаті цього формуються внутрішньо-зовнішні взаємозалежності, за яких транснаціональний компонент бере участь у відтворенні внутрішніх фінансових зв'язків, а зміни зовнішнього середовища здатні впливати на конфігурацію взаємодії між сегментами системи.

Отже, системна вбудованість є результатом поєднання внутрішнього включення, міжсегментного поширення, інституціоналізації та формування стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей, а не властивістю певного виду транскордонного потоку. Різні траєкторії можуть взаємодіяти й переплітатися, тому транснаціоналізація фінансової системи не передбачає домінування одного зовнішнього каналу. Її системний характер виникає тоді, коли транснаціональні фінансові відносини стають відтворюваними елементами структурно-функціональної організації системи, що і забезпечує перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи.

Досягнення транснаціональними фінансовими відносинами рівня системної вбудованості не визначає наперед наслідків транснаціоналізації фінансової системи. Запропонована категорія характеризує якісну зміну її структурно-функціональної організації, але не містить нормативної оцінки цієї зміни. Транснаціоналізована фінансова система не є апріорі ані стійкішою, ані вразливішою: сформовані внутрішньо-зовнішні взаємозалежності можуть одночасно розширювати ресурсні й адаптаційні можливості системи і створювати додаткові канали передавання зовнішніх фінансових імпульсів.

Така амбівалентність узгоджується з результатами мережевого напряму досліджень фінансової взаємозалежності. P. Gai, S. Kapadia характеризують фінансові мережі через властивість robust-yet-fragile: зростання зв'язаності може посилювати здатність системи поглинати певні шоки, але водночас створювати умови для масштабного поширення їхніх наслідків [8]. M. Elliott та ін. показують, що інтеграція та

диверсифікація можуть мати нелінійний вплив на поширення фінансових каскадів [9]. Для запропонованої концепції принциповим є висновок, що зростання фінансової зв'язаності саме собою не визначає напряму зміни системної стійкості: її наслідки залежать від конфігурації зв'язків, концентрації експозицій і можливостей заміщення системно значущих фінансових каналів.

Системну вбудованість при цьому необхідно розмежовувати із зовнішньою залежністю. Перша є конститутивною характеристикою транснаціоналізації фінансової системи і відображає стійке включення транснаціональних відносин у її внутрішню структурно-функціональну організацію, тоді як друга характеризує ступінь обумовленості виконання системою її функцій безперервністю доступу до певних зовнішніх ресурсів, інституцій або механізмів. Тому однаковий рівень системної вбудованості може поєднуватися з різним ступенем зовнішньої залежності відповідно до диверсифікованості та взаємозамінності зовнішніх каналів. Отже, запропонований поріг системної вбудованості відрізняється від порогових умов, досліджуваних у літературі з фінансової глобалізації: M. Kose та ін. пов'язують співвідношення її переваг і ризиків із розвитком внутрішнього фінансового сектору, якістю інституцій, макроекономічною політикою та структурою міжнародних потоків, тоді як у цій статті поріг позначає категоріальну межу набуття транснаціональними фінансовими відносинами системоутворювального значення [7]. Йдеться про пороги різного теоретичного порядку: один характеризує умови та наслідки фінансової інтеграції, інший – зміну якості досліджуваного об'єкта.

Показовим контекстом для ілюстрації складного співвідношення системної вбудованості та зовнішньої залежності є функціонування фінансової системи України в умовах повномасштабної війни. Зростання ролі зовнішнього офіційного фінансування демонструє, як транскордонний ресурс через бюджетний і борговий механізми, валютні резерви, банківську систему та державні видатки включається у внутрішні фінансові відносини і водночас підвищує значення безперервності відповідного зовнішнього каналу. Така ситуація не дає змоги ототожнювати зовнішній ресурс, зовнішню залежність і системну вразливість: зовнішнє фінансування може саме компенсувати звуження внутрішньої ресурсної бази та підтримувати виконання системою критично важливих функцій. Тому оцінювання наслідків транснаціоналізації має враховувати не лише ступінь зовнішньої залежності, а й функціональну значущість і взаємозамінність зовнішніх фінансових каналів.

Подальше поглиблення таких взаємозалежностей дає підстави сформулювати гіпотезу про можливий поріг критичної зовнішньої залежності. Якщо поріг системної вбудованості вказує на момент набуття транснаціональними відносинами системоутворювального значення, то поріг критичної зовнішньої залежності може характеризувати стан, за якого порушення системно значущого зовнішнього фінансового каналу за недостатньої внутрішньої або зовнішньої взаємозамінності істотно обмежує виконання фінансовою системою її базових функцій. Цей поріг не є конститутивною ознакою транснаціоналізації фінансової системи і в межах дослідження має статус гіпотези другого порядку, теоретична та емпірична верифікація якої потребує окремого визначення критичних функцій системи, ступеня взаємозамінності зовнішніх каналів і механізмів внутрішньої компенсації.

Отже, системні наслідки транснаціоналізації визначаються не фактом системної вбудованості, а конфігурацією

сформованих внутрішньо-зовнішніх фінансових взаємозалежностей. Резильєнтність і вразливість за такого підходу є не взаємовиключними характеристиками, а потенційно одночасними наслідками одного процесу, співвідношення яких залежить від диверсифікованості, концентрації, взаємозамінності та функціональної значущості транснаціональних фінансових зв'язків.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу розвинути теоретичну логіку, закладену у працях С. І. Юрія щодо системного характеру фінансів та категоріального осмислення транснаціональних фінансових відносин. Її подальше розгортання на рівні національної фінансової системи дало змогу поставити питання не лише про наявність і поглиблення транскордонних фінансових зв'язків, а про умови, за яких вони починають визначати спосіб внутрішньої організації фінансової системи.

Головним категоріальним результатом дослідження є обґрунтування транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації внаслідок системної вбудованості транснаціональних фінансових відносин. Такий підхід дає змогу розмежувати транснаціоналізацію фінансових відносин і транснаціоналізацію фінансової системи: у першому випадку транснаціональність характеризує просторово-інституційну конфігурацію фінансових зв'язків, у другому – набуває значення характеристики організації фінансової системи.

Конститутивною межею такого переходу визначено поріг системної вбудованості, за якого транснаціональні фінансові відносини набувають системоутворювального значення для відтворення внутрішніх фінансових взаємозв'язків. Механізм цього процесу пов'язаний із внутрішнім включенням транснаціональних фінансових відносин, їхнім міжсегментним поширенням, інституціоналізацією та формуванням стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей, сукупність яких забезпечує набуття системної вбудованості. Саме тому системне значення транснаціоналізації визначається не масштабом окремого фінансового потоку, а характером його включення у структурно-функціональну організацію системи.

Водночас транснаціоналізація фінансової системи не має наперед заданої нормативної спрямованості. Системна вбудованість може одночасно розширювати ресурсну базу, диверсифікувати джерела фінансування та посилювати адаптаційні можливості системи, але також створювати канали передавання зовнішніх шоків і формувати залежність від окремих зовнішніх ресурсів та інституцій. Тому резильєнтність і вразливість слід розглядати не як альтернативні, а як потенційно одночасні наслідки одного процесу, співвідношення яких визначається конфігурацією, концентрацією, диверсифікованістю та взаємозамінністю сформованих внутрішньо-зовнішніх фінансових зв'язків.

Методологічною межею дослідження є те, що поріг системної вбудованості розглядається як категоріальний, а не вимірювальний конструкт. Його емпірична операціоналізація потребує подальшого визначення системи показників, здатних відображати масштаб і сталість транснаціональних зв'язків, ступінь їхнього проникнення у внутрішні сегменти фінансової системи, рівень інституціоналізації, міжсегментного поширення та функціональної значущості. Окремим напрямом подальших досліджень є теоретична й емпірична перевірка гіпотези про можливий поріг критичної зовнішньої залежності, який, на відміну від порогу системної вбудованості, стосується вже не моменту якісної трансформації системи, а межі, за якою концентрація та незамінність зовнішніх фінансових каналів можуть створювати критичні обмеження для виконання нею базових функцій.

Список використаних джерел

1. Юрій С. І. Фінансово-кредитний механізм спільних підприємств : методологія, теорія і практика. Київ : НМК ВО, 1991. 55 с.

2. Юрій С. І. Логос теорії міжнародних фінансів. Фінанси України. 1998. № 1. С. 5–11.

3. Юрій С. І. Орієнтири теорії міжнародних фінансів в умовах глобалізації. Вісник Тернопільської академії народного господарства. 2002. Вип. 8, ч. 1. С. 131–138.

4. Юрій С. І. Теоретичні постулати міжнародних фінансів. Журнал європейської економіки. 2003. Т. 2, № 1. С. 3–22.

5. Юрій С. І. Міжнародні фінанси в умовах глобалізаційних процесів. Світ фінансів. 2006. № 3. С. 23–38.

6. Юрій С. І. Міжнародні фінанси у XXI столітті. Вісник економічної науки України. 2007. № 1. С. 183–193.

7. Kose M. A., Prasad E., Rogoff K., Wei S.-J. Financial globalization: A reappraisal. IMF Staff Papers. 2009. Vol. 56, No. 1. P. 8–62. DOI: 10.1057/imfsp.2008.36.

8. Gai P., Kapadia S. Contagion in financial networks. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences. 2010. Vol. 466, No. 2120. P. 2401–2423. DOI: 10.1098/rspa.2009.0410.

9. Elliott M., Golub B., Jackson M. O. Financial networks and contagion. American Economic Review. 2014. Vol. 104, No. 10. P. 3115–3153. DOI: 10.1257/aer.104.10.3115.

10. Кізима Т. О. Фінансові аспекти функціонування підприємств з іноземними інвестиціями в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Тернопіль, 1997. 172 с.

11. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств : концептуальні засади теорії і практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 466 с.

12. Кізима Т. О., Онищук В. О. Міграційний капітал : теоретико-концептуальний та прагматичний аспекти. Світ фінансів. 2017. № 4. С. 77–88.

13. Шульга І. О. Транснаціоналізація діяльності фінансово-промислових груп : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Донецьк, 2009. 22 с.

14. Карлін М. І., Щегельська М. Ю. Транснаціоналізація банківської системи України : регіональний аспект. Банківська справа. 2015. № 1/2. С. 22–31.

15. Турпетко О. А. Генезис світової фінансової системи. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 110, ч. ІІ. С. 50–56. URL : https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/447/412/1688.

16. Стеценко Б. С. Транснаціоналізація як визначальна тенденція розвитку глобальної фінансової інфраструктури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13, ч. 2. С. 121–124. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/ebb6d3f4-529c-4743-b082-b418e8388c4e/download.

17. Барановський О. І. Сутність трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2017. Т. 2, № 23. С. 346–360. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i23.121902.

18. Татаренко О. В. Фінансова транснаціоналізація як засіб перерозподілу світового багатства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. 16 с. URL : https://uacademic.info/ua/document/0405U004000.

References

1. Yurii, S. I. (1991). Finansovo-kredytnyi mekhanizm spilnykh pidpryiemstv: metodolohiia, teoriia i praktyka [Financial and credit mechanism of joint ventures: Methodology, theory and practice]. Kyiv: NMK VO [in Ukrainian].

2. Yurii, S. I. (1998). Lohos teorii mizhnarodnykh finansiv [The logos of the theory of international finance]. Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine, 1, 5–11 [in Ukrainian].

3. Yurii, S. I. (2002). Oriientyry teorii mizhnarodnykh finansiv v umovakh hlobalizatsii [Guidelines of the theory of international finance in the context of globalization]. Visnyk Ternopilskoi akademii narodnoho hospodarstva – Bulletin of Ternopil Academy of National Economy, 8(1), 131–138 [in Ukrainian].

4. Yurii, S. I. (2003). Teoretychni postulaty mizhnarodnykh finansiv [Theoretical postulates of international finance]. Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economy, 2(1), 3–22 [in Ukrainian].

5. Yurii, S. I. (2006). Mizhnarodni finansy v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv [International finance in the context of globalization processes]. Svit finansiv – World of Finance, 3, 23–38 [in Ukrainian].

6. Yurii, S. I. (2007). Mizhnarodni finansy u XXI stolitti [International finance in the 21st century]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of the Economic Sciences of Ukraine, 1, 183–193 [in Ukrainian].

7. Kose, M. A., Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S.-J. (2009). Financial globalization: A reappraisal. IMF Staff Papers, 56(1), 8–62. DOI: 10.1057/imfsp.2008.36.

8. Gai, P., Kapadia, S. (2010). Contagion in financial networks. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 466(2120), 2401–2423. DOI: 10.1098/rspa.2009.0410.

9. Elliott, M., Golub, B., Jackson, M. O. (2014). Financial networks and contagion. American Economic Review, 104(10), 3115–3153. DOI: 10.1257/aer.104.10.3115.

10. Kizyma, T. O. (1997). Finansovi aspekty funktsionuvannia pidpryiemstv z inozemnymy investytsiiamy v Ukraini [Financial aspects of the activity of ventures with foreign investments in Ukraine]. (Thesis: 08.04.01). Ternopil [in Ukrainian].

11. Kizyma, T. O. (2011). Finansy domohospodarstv: kontseptualni zasady teorii i praktyky [Households finance: conceptual foundations of the theory and practice]. (Thesis: 08.00.08). Ternopil: Ternopil National Economic University [in Ukrainian].

12. Kizyma, T. O., Onyshchuk, V. O. (2017). Mihratsiinyi kapital: teoretyko-kontseptualnyi ta prahmatychnyi aspekty [Migration capital: theoretical, conceptual and pragmatic aspects]. Svit finansiv – World of Finance, 4, 77–88 [in Ukrainian].

13. Shulha, I. O. (2009). Transnatsionalizatsiia diialnosti finansovo-promyslovykh hrup [Transnationalization of the activities of financial-industrial groups]. (Thesis: 08.00.02). Donetsk [in Ukrainian].

14. Karlin, M. I., and Shchehelska, M. Yu. (2015). Transnatsionalizatsiia bankivskoi systemy Ukrainy: rehionalnyi aspekt [Transnationalization of the banking system of Ukraine: Regional aspect]. Bankivska sprava – Banking, 1/2, 22–31 [in Ukrainian].

15. Turpetko, O. A. (2012). Henezys svitovoi finansovoi systemy [Genesis of the world financial system]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual Problems of International Relations, 110 (II), 50–56. Available at: https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/447/412/1688.

16. Stetsenko, B. S. (2017). Transnatsionalizatsiia yak vyznachalna tendentsiia rozvytku hlobalnoi finansovoi infrastruktury [Transnationalization as a decisive trend of global financial infrastructure development]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy, 13 (2), 121–124. Available at: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/ebb6d3f4-529c-4743-b082-b418e8388c4e/download.

17. Baranovskyi, O. I. (2017). Sutnist transformatsiinykh protsesiv u finansovomu sektori natsionalnoi ekonomiky [The essence of transformation processes in the financial sector of the national economy]. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky – Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, 2 (23), 346–360. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i23.121902.

18. Tatarenko, O. V. (2005). Finansova transnatsionalizatsiia yak zasib pererozpodilu svitovoho bahatstva [Financial transnationalization as a means of redistribution of world wealth] (Thesis: 08.05.01). Kyiv: Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: https://uacademic.info/ua/document/0405U004000.

Світ фінансів

Випуск 3(88)/2026 рік

Тематична спрямованість журналу

Тема статті повинна відповідати тематичній орієнтації журналу: актуальні питання теорії фінансів, грошей і кредиту; державні та місцеві фінанси; податкова та фіскальна політика; державне управління та фінансовий менеджмент; банківська та грошово-кредитна політика; ринок фінансових послуг та міжнародних фінансів.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

Науковий журнал "Світ фінансів" виходить чотири рази на рік українською та/або англійською мовами. До друку приймають статті, які мають наукову і практичну цінність.

1. Стаття має **відповідати тематичному спрямуванню видання, бути актуальною і містити результати теоретичного або експериментального дослідження.**

2. **До друку приймають лише ті наукові статті, які мають такі структурні елементи:**

- постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; аналіз останніх досліджень і публікацій, які обговорюють досліджувану автором проблему, виявлення не досліджених аспектів проблеми, якій присвячена стаття;
- формулювання мети статті;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки на підставі цього дослідження з окресленням перспективи подальших розвідок у відповідному напрямку.

3. **Обсяг основного тексту статті** має становити **не більше 18 сторінок формату А4,** набраних у редакторі MS Word шрифтом "Times New Roman", кеглем 14, через 1,5 інтервалу, усі поля – по 2 см.

4. Стаття обов'язково має містити **індекс УДК,** визначений за таблицями Універсальної десяткової класифікації (розміщується на початку статті), та **код JEL Classification,** визначений відповідно до системи класифікації, розробленої виданням Journal of Economic Literature (розміщується під ключовими словами англійською мовою).

5. Перед назвою статті необхідно навести **персональні дані автора(ів)** українською та англійською мовами в такій послідовності:

- повні прізвище, ім'я, по батькові так, як вони зазначені в паспорті (англійською мовою так, як автор зареєстрований (цитований) у міжнародних наукометричних базах, або як вказано у закордонному паспорті);

– вчений ступінь, наукове звання та почесне звання;
– посада та офіційна назва установи (підприємства, організації) за основним місцем роботи;
– електронна адреса;
– код ID ORCID (за наявності);
– контактні телефони.

6. **Назва статті** (українською та англійською мовами) має бути короткою, влучно відображати зміст статті, не містити абревіатур.

7. **Анотація українською мовою** (обсягом 220-250 слів) має відповідати стандарту ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214-76); бути структурованою в такій послідовності: загальний опис проблеми, мета, основні наукові результати, їхнє теоретичне та практичне значення, висновки.

8. **Анотація англійською мовою** має бути складена відповідно до вимог міжнародних наукометричних баз, обсягом до 220 слів, містити стислий структурований виклад статті, загальний опис проблеми, що розглядається, мету, основні наукові результати, їхнє теоретичне та практичне значення, висновки.

9. **Ключові слова** (від 5 до 8 слів та словосполучень) українською, англійською мовами.

10. **Виклад статті** має бути чітким, структурованим, не переобтяженим графічним матеріалом, таблицями та формулами, не допускати повторів у тексті тієї інформації, яка міститься в таблицях чи ілюстраціях (водночас слід наводити аналітичний коментар до неї).

У тексті статті всі статистичні дані, таблиці, ілюстрації, цитати мають бути підкріплені наведеними у квадратних дужках посиланнями на номери джерел зі списку літератури із зазначенням сторінок, на які посилається автор (наприклад: [1, с. 25]; [2, с. 46–48]). Посилання на застарілі за змістом публікації, навчальну та науково-популярну літературу і власні публікації є небажаними (останнє допускається лише у разі необхідності). З метою підвищення наукового рівня статті варто посилатися на зарубіжні наукові джерела та періодичні видання, що належать до провідних міжнародних наукометричних баз даних (SCOPUS. WEB OF SCIENS та ін.)

11. **Список використаних джерел** має бути оформлений згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 “Національний стандарт України. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання”.

12. **References** – список використаних джерел, перекладених англійською мовою та оформлених згідно з міжнародним бібліографічним стандартом APA-2010 (http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book).

Після прізвища автора поставити кому, а далі після кожного ініціалу має бути крапка. Далі в круглих дужках рік видання, назва публікації транслітерацією і англійською мовою (в квадратних дужках); місто, видавництво, назва наукового видання (транслітерацією і англійською мовою); номер журналу, сторінка; available at: (вказати адресу електронного ресурсу).

Кількість джерел – **не менше 10 і не більше 20**.

13. **Усі таблиці й ілюстрації** повинні мати порядковий номер, стислу назву, що чітко відображає їхній зміст, умовні позначення та одиниці вимірювання всіх показників, а також посилання на джерело інформації, з якого вони запозичені чи на основі якого вони побудовані (або вказано, що вони самостійно складені автором).

14. **Графіки та діаграми** повинні бути побудовані в редакторі Microsoft Excel. При цьому слід мати на увазі, що журнал є чорно-білим, тому всі графічні матеріали мають бути якісно й чітко відображені в чорно-білому варіанті, а елементи, якими зображено різні показники, позначаються різними штриховками (а не фоновими плашками), що покращує сприйняття користувачем видання.

15. **Статті, оформлені не за викладеними вимогами, до реєстрації не приймають.**

16. Редакційна колегія залишає за собою право редагувати, скорочувати статті.

17. **Відповідальність за достовірність фактичної та цифрової інформації,** власних імен, географічних назв, цитат та інших відомостей **несуть автори публікацій.**

18. На останній сторінці статті мають бути засвідчені підписами авторів (дозволяється скан-копія) **підтвердження оригінальності дослідження, відсутності плагіату, наявності дозволів,** необхідних для використання у статті матеріалів, що охороняються авторським правом, а також того, що стаття підготовлена спеціально для цього видання, **не публікувалася раніше і не подана до інших видань.**

Сподіваємося на плідну співпрацю.

Редколегія наукового журналу
“Світ фінансів”

World of Finance

Edition 3(88)/2026 year

Thematic focus of the magazine

The topic of the article should correspond to the thematic orientation of the journal: current issues of the theory of finance, money and credit; state and local finance; taxation and fiscal policy; state administration and financial management; banking and monetary policy; the market of financial services and international finance.

REQUIREMENTS FOR ARTICLES

The scientific journal "World of Finance" is published four times a year in Ukrainian and / or English. The articles of a scientific and practical value are accepted.

1. The article **should meet the thematic areas of the journal, be relevant and contain theoretical or experimental research findings.**

2. **To be accepted for publication, scientific articles must have the following structural elements:**

- formulation of the problem in general and its relationship to important scientific and practical tasks;
- analysis of recent research and publications which discuss the problem under investigation by the author and on which the author relies, identification of the uninvestigated aspects of the problem to which the article is dedicated;
- formulation of the objectives of the article (statement of the task);
- presentation of the basic research material with full justification of the scientific results;
- conclusions from this study and the prospects for further research in the relevant field.

3. The length of the article (main text) shouldn't be more than 18 A4 pages, typed in the MS Word, font "Times New Roman", size 14, line spacing – 1.5, all margins – 2 cm.

4. The article must contain **the UDC index** determined by the Universal Decimal Classification tables (placed at the beginning of the article) and the J**EL Classification code** determined in accordance with the classification system developed by the *Journal of Economic Literature* (placed under the keywords in English).

5. Before the title of the article, **personal data of the author(s)** are given in Ukrainian and English in the following order:

- full name as it appears in the passport (in English as the author is registered (cited) in international science-metric databases, or as indicated in the foreign passport)
- academic degree, academic title and honorary title;

– position and official name of the institution (company, organization) at the main place of work;
– e-mail;
– ORCID ID (in the presence);
– contact phone numbers.

6. **The title of the article** is given in Ukrainian and English, should be brief, accurately reflect the content of the article, not contain abbreviations

7. **An abstract in Ukrainian language** between 220–250 words in content and presentation should comply with DSTU GOST 7.9: 2009 (ISO 214-76), be structured in such a sequence: a general description of the problem, the purpose, the research methods, the main scientific results, theoretical and practical significance, conclusions.

8. **An abstract in English** should be written in accordance with the requirements of international science-metric databases, original (does not copy the abridged Ukrainian-language abstract), between 200 words (actually a summary), contain a brief structured presentation of the article, a general description of the problem, the objective of the article, research methods, the main scientific findings and their theoretical and practical significance, and conclusions which could be accompanied by recommendations, assessments, proposals.

9. **Keywords** (from 5 to 8 words and phrases) are given in Ukrainian, English.

10. **Presentation of the article** should be clear, structured, not overloaded with graphical material, tables and formulas, avoid repetition in the text of information included in the tables or illustrations (at the same time, an analytical commentary should be given to it).

In the text of the article, all statistics, tables, illustrations, quotations should be supported by references in the square brackets to the source numbers from the list of references, indicating the pages to which the author refers (for example: [1, p. 25], [2, pp. 46–48]). References to out-of-date publications, educational and popular scientific literature and one's own publications are undesirable (the latter are allowed only if necessary). To increase the level of the article, one should refer to foreign scientific sources and periodicals included in the leading international science-metric databases (SCOPUS, WEB OF SCIENCE, etc.).

11. **A list of references** given after the text of the article should be drawn up in accordance with the requirements of DSTU 8302: 2015 "National standard of Ukraine. Information and documentation. Bibliographic reference. General provisions and rules of compilation".

12. **References** is a list of the used sources translated into English and executed in accordance to the international bibliographic standard APA-2010 (http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book).

After the author's surname (last name) put a comma, and then after the first letters of the name and patronymic name should be a point. Next in the round brackets is the year of publication, then in square brackets is the title of work in transliteration and in English; a publisher city, a publisher, the name of the journal (in transliteration and in English); journal number, page; available at: (specify electronic resource address).

Author, A.A. (Year of Publication). Title of work. [transliteration and in English] Publisher City: Publisher. Journal [transliteration and in English], journal number, page; available at: http://.

The number of sources is not less than 10 and not more than 20.

13. **All tables and illustrations** should have a sequence number, a brief title, clearly reflect their contents, symbols and measurement units of all indicators, as well as references to the source of information which they are taken from or based on (or it should be indicated that they are independently made by the author).

14. **Graphs and diagrams** must be made in the Microsoft Excel, and the corresponding files are added to the main file of the article. It should be remembered that the publication is black-and-white, so all graphs must be accurately and clearly seen in the black-and-white version, and the elements that show different indicators are designated by different shades of grey (rather than by background plates), which improves the user's perception of the publication.

15. **Articles that do not meet the requirements** listed above **are not accepted for registration.**

16. The Editorial Board reserves the right to edit, cut articles, return them for revision and reject them in case of negative review.

17. **Authors of publications are fully responsible for the reliability of actual and digital information,** proper names, geographical names, citations and other information.

18. The last page of the article should contain verified with signatures of the authors (in the scanned format) **confirmation of the originality of the research, absence of plagiarism, the authorization** necessary for using copyrighted materials in the article, and that the article is prepared specially for the journal "World of Finance", **has not been published earlier and is not available in other publications.**

We hope for fruitful cooperation.